

**Prezenta lucrare apare în cadrul Centrului de Cercetare Teologică
(CCT) al Facultății de Teologie "Andrei Șaguna", Sibiu.
*Ediție îngrijită de Pr. Lect. Dr. Petru Pantiș***

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

SOCRATES SCHOLASTICUS

Istoria bisericească / Socrate Scolasticul ; trad.: Î.P.S. Iosif Gheorghian, Mitropolit
Primat al României ; ed. diortosită și îngrij. de pr. lect. dr. Petru Pantiș ; apare cu
binecuvântarea Î.P.S. Sale dr. Laurențiu Streza - Mitropolitul Ardealului. - Sibiu :
Astra Museum ; Sibiu : Ecclesiast, 2016

Conține bibliografie

ISBN 978-606-733-183-7 ISBN 978-606-93186-1-4

I. Iosif Gheorghian, mitropolit (trad.)

II. Pantiș, Petru (ed.)

281.4(091)

© Asociația LEF-FRO, pentru prezenta ediție

SOCRATE SCOLASTICUL

ISTORIA BISERICESCĂ

Traducere : Î.P.S. Iosif Gheorghian Mitropolit Primat al României
Ediție diortosită și îngrijită de Pr. Lect. Dr. Petru Pantiș

Apare cu binecuvântarea Î.P.S. Sale
Dr. Laurențiu Streza - Mitropolitul Ardealului

ECCLESIAST / Astra Museum
2016

Notă asupra prezentei ediții

Această carte reprezintă o diortosire a ediției românești din 1899 a Istoriei Bisericești a lui Socrate Scolasticul tradusă atunci de Î.P.S. Iosif Gheorghian (1892-1909) Mitropolit Primat al României și prefațată de profesorul Petre Gârboviceanu (1862-1934). Diortosirea a constat atât în actualizarea termenilor și formelor arhaice ale cuvintelor specifice limbii române de la 1899, cât și, uneori, în actualizarea structurilor sintactice de exprimare ce deveniseră greu inteligibile cititorului modern, urmărindu-se totodată păstrarea și optimizarea cursivității și fluenței lecturii textului. Uneori, s-au lăsat și forme sau structuri arhaice în paralel cu cele moderne pentru a sugera mai bine anumite înțelegeri contextuale. S-a procedat de asemenea la actualizarea numelor personalităților și a localităților și toponimelor vechi conform folosirii lor actuale în alte texte istorice similare.

Pe copertă:

Viziunea Crucii, Școala lui Rafael, 1520-24, Hall of Constantine, Rooms of Raphael, Vatican Museums, Rome
[seeinggodinart.wordpress.com/1322 × 615](http://seeinggodinart.wordpress.com/1322-x-615) Search by image

Introducere.

SOCRATE

I.

Socrate s-a născut în Constantinopole pe la anul 380, adică pe la începutul guvernării împăratului Teodosie. Educația și instrucțiunea a primit-o tot în acest oraș, după cum ne spune el însuși în istoria sa bisericească cartea a V, cap. XXIV.¹ Aici a învățat el Gramatica, de la Ammonius și Helladius, doi profesori renumiți și preoți păgâni, cari au trebuit să părăsească Alexandria pe la 389 și să vină în Constantinopole, din cauză că Teofil, Episcopul de Alexandria obținuse pe acea vreme voia împăratului să dărâme templele păgânilor și îndeosebi templul lui Serapis.² În tinerețea sa a cunoscut încă și pe un bătrân preot din biserica Novațienilor, anume *Auxanon*, care asistase la sinodul din Niceea și care a trăit până pe la anul 408. De la acest bărbat a aflat el multe lucruri importante.³ Mai în urmă se pare că a intrat în școala de Retorică a învățatului de atunci Troila. Aceasta nu rezultă din însăși spusele lui Socrate, ci din laudele pe care le aduce el acestui bărbat.⁴ Valesius în scrierea sa «de vita et scriptis Socratis» susține însă cu oarecare siguranță, că Socrate a urmat studiul de elocință în școala lui Troila. Citez cuvintele lui Valesius: «Post haec (adică după ce a terminat școala gramaticilor) Socrates rhetoricam didicit sub Troilo sophista, qui per id tempus summa cum laude eloquentiam docebat Constantinopoli. Id quidem diserte non dicit So-

¹ *Eu nu mi-am propus să vorbesc decât de cele ce s-au petrecut în Constantinopole, unde sunt născut, unde am fost crescut, unde am văzut lucrurile eu însumi și unde s-au întâmplat evenimente mai însemnate ca nicăieri în lume*

² *Socrate, cartea V, Cap. XVI.*

³ *Ibidem, cartea I, Cap. XIII.*

⁴ *Ibidem, cartea VII.*

crates noster. Verum ex ejus verbis attentus ac diligens lector istud quod dixi, facile colliget. Toties enim, tanque honorifice ejus mentionem facit ut magistro Minervai solvere videatur. Nam et patriam ejus nominat, Siden Pamphyliæ; ejusque discipulos commemorat haud paucos, Eusebium scilicet scholasticum, et Silvanum atque Ab-labium episcopos. Denique in libro septimo Anthemium praefectum praetorio, qui Theodosio juniorè adhuc puero rempublicam admin-istrabat, Troili sophistae consiliis praecipue usum esse scribit. Ubi etiam illum hoc exornat elogio: 'ὅς μετὰ τῆς οὐσης ἀντὶ φιλοσοφίας καὶ κατὰ τὴν πολιτικὴν φρόνησιν τῷ Ἀνθεμίῳ ἐφάμιλλος ἦν, id est: qui praeter philosophiam quae in ipso inerat, civilium quoque rerum prudentia par Anthemio esse videbatur. His rationibus adductus, *Socratem nostrum in rhetorica Troilo magistro usum fuisse existimavi*".⁵

După ce a terminat școala de Retică, Socrate s-a dedicat baroului, ocupându-se cu avocatura. Pentru aceasta a și fost supra-numit Scolasticul.⁶ Supranumele de σκολαστικός, adică avocat și orator și-l dă chiar el însuși.⁷ Pe lângă aceasta Istoria sa bisericească în toate vechile ediții poartă titlul de «Σωκρατους σχολαστικού Εκκλησιαστική ιστορία=Socratis scholastici Historia ecclesiastica».⁸ Părăsește însă avocatura în scurt timp și se ocupă numai cu întocmirea unei istorii bisericești.

II

De la Socrate avem o *Istorie* bisericească în 7 cărți, în care tratează evenimentele de la 305 la 439, adică de atunci de când au în încetat persecuțiile contra creștinilor sub Dioclețian, până în al 17-lea consulat al lui Teodosie cel Tânăr. Cuprinde prin urmare această istorie bisericească un interval de 134 de ani.

Socrate în capitolul I din cartea I ne spune că scopul lui era nu

⁵ Migne, t. LXVII, pag 18-19.

⁶ Migne, l. ç. p. 19: «Post haec (adică după ce a terminat școala de Retică) Socrates relicta Troili schola ad forum se contuiit, et causas activavit Constanti-nopoli. Unde cognomentum adeptus est Scholastici».

⁷ Welzer și Welte, Dictionnaire Encyclopedique de la Theologie Catol. Tom. VII p. 200.

⁸ Migne, I c. p. 28.

numai de a continua pe Eusebiu de Cesarea⁹, ci și de a-l completa. De aceea el începe istorisirea evenimentelor nu de la anul 325, când se oprește Eusebiu, ci de la anul 305. Iată propriile cuvinte ale lui Socrate: «Eusebiu supranumit Pamfilu a descris în zece cărți istoria bisericii și a sfârșit-o cu domnia lui Constantin, când a încetat persecuțiunea ce fusese ridicată de Dioclețian contra creștinilor. El n-a atins în cărțile asupra vieții lui Constantin decât foarte puțin chestiunea lui Arie, pentru că planul lui era mai cu seamă de a aduce laudă acestui principe de cât să lase posterității o istorisire fidelă despre cele ce se petrecuseră în acel timp. Noi, care ne-am hotărât să expunem în mod exact cele ce s-au întâmplat de atunci în biserică, vom începe cu ceea ce el a omis, etc.»

Primul izvor de care se servește Socrate e *Rufin* adică istoria bisericească a acestui scriitor în care istorisește faptele de unde a lăsat Eusebiu de Cesarea.¹⁰ De acest scriitor se servește Socrate aproape exclusiv în cele dintâi două cărți ale lucrării sale. Mai în urmă studiind și alte izvoare și anume «niște scrieri de ale mai multor bărbați mari din acel timp» și mai cu seamă scrierile Sf. *Atanasie*, a dovedit că *Rufin* făcuse mai multe greșeli *contra cronologiei* și *contra adevărului istoric*. De aceea se apucă și reface cartea I și a II-a pe

⁹ Eusebiu de Cesarea (267-340) a întocmit o istorie bisericească în 10 cărți, în care expune faptele petrecute în cele primele trei veacuri creștine până la sinodul din Nicea. Istoria aceasta e tradusă în românește de I.P.S Mitropolit Iosif Gheorghian.

¹⁰ *Rufin de Aquileea* s-a născut pe la începutul veacului al IV-lea și a încetat din viață în anul 410. El a tradus în latinește lucrări teologice de ale scriitorilor greci, pentru care i se aduc și mari laude: *non minima pars fuit doctorum ecclesiae, et in transferendo de graeco in latinum elegans ingenium habuit* (Genadius, de vir. ill. c. 17). Printre altele, a tradus în latinește multe scrieri exegetice de Origen și, în deosebi, importanta scriere *περι αρχῶν* = *de principiis*; a tradus instituta monachorum de Vasile cel Mare și un număr de omilii de Grigore de Nazianz, etc. Însă, de cea mai mare importanță a fost traducerea celor 10 cărți din Istoria bisericească de Eusebiu de Cesarea, pe care el le-a redus la 9 și la care a mai adăugat încă 2 originale, în care expune faptele până la moartea lui Teodosie cel Mare. Iată titlul sub care a fost publicată această lucrare a lui Rufin: *ecclesiasticae historiae Eusebii Pamphili libri nove Ruffino Aquilyensi interprete, ac duo ipsius Ruffini libri*.

temeiul celor aflate în scrierile Sf. Atanasie «că a crezut de datorie să dea crezare aceluia ce văzuseră lucrurile pe care le afirmă și aceluia care sau făcuseră, sau suferiseră cea mai mare parte din ele, în loc de a da crezare aceluia ce nu știa nimic din toate acestea decât din bănuieli»¹¹. A adaugă însă Socrate, că în această refacere nu taie locurile unde Rufin nu se înșelase.

În cele 5 cărți următoare ale scrierii sale, Socrate consultă mai multe izvoare. A luat unele lucruri de la diferiți autori, altele le-a luat din spusa mai multor persoane ce trăiesc încă. A luat ceva și de la Rufin.¹² Care sunt însă autorii și actele de care s-a servit Socrate? Afară de Rufin, Eusebiu și Atanasie, el a cunoscut lucrarea lui Sabin Macedonianul, Episcop de Heraclea în Tracia și anume o adunare de acte ale diferitelor sinoade ce s-au ținut până în timpul lui Teodosie I.¹³ Această colecție e citată destul de des de Socrate (I, 8; II, 15, 17, 20; III, 10, 25; IV, 12 22). El se servește de această scriere a lui Sabin spre a dovedi cât de greșit era în judecarea chestiunilor relative la credința creștină ortodoxă. Totodată îi impută și părtinire în alegerea actelor pe care le publică. A mai cunoscut *acta Achelai*¹⁴ Ancoratul lui Epifanie, Episcopul insulei Cipru (Socrate L c. cartea V c. 24), o scriere a lui George, Episcop de Laodicea (Socrate I. c. cartea I c. 24), scrierile unui diacon anume Evagrie (Socrate I. c. cartea III cap. 7), scrierea despre faptele călugărilor de Paladius, un discipol al lui Evagrie (Socrate I. c. cartea IV c. 23), cuvântările lui Ablavius, cel mai elocvent din veacul său din școala lui Troila, (Socrate I. c. cartea VII c. 12). Din cartea VI, prefață, reiese, că Socrate ar fi cerut chiar informații de la diferiți bărbați, care cunoșteau anumite lucruri și că ar fi primit multe răspunsuri. Sunt învățați care susțin că Socrate ar mai fi utilizat și alte multe izvoare. Acești învățați au făcut studii, în care arată punct cu punct părțile unde Socrate a fost influențat de

¹¹ *Socrate cartea II, cap. I.*

¹² *Socrate I. c. cartea II, cap. I.*

¹³). Scrierea lui Sabinus e intitulată: *Συναγωγή ὧν ἑπισκοπῶν συνοδοὶ *εγγράφως ἑξέδωκαν*. Quellen untersuchungen zu den Griechischen kirchenhistorikern, von Dr. Ludowig Ieep, Leipzig 1884.

¹⁴ *Socrate, I. c. cartea I c. 20.*

asemenea izvoare.¹⁵

III.

Socrate întocmește și publică istoria sa bisericească după îndemnul unul oarecare *Teodor*, pe care-l numește de 5 ori in cartea I, II, V, VI și la finele cărții a VII-a, *sfânt bărbat al lui Dumnezeu* - ὁ Ἰερέ του θεοῦ ἄνθρωπε Θεόδωρε! Cine a fost acest bărbat, nu se poate ști. Probabil însă că a fost un Episcop sau un preot cu vază, căci tot așa se adresează și Eusebiu către Paulin, Episcopul Tirului: Ἰερέ του θεοῦ ἄνθρωπε Παυλίβε! (Istoria lui bisericească cartea X, 1). La *Teodor de Mopsuestia* nici nu ne putem gândi, căci murise deja și pe lângă aceasta nici nu împărtășea vederile lui religioase.

Socrate descrie în amănunțimi mai cu seamă ceea ce s-a petrecut în biserica din Constantinopol, fie că el avea cunoștințe mai aprofundate asupra acestor fapte, fie din cauza evenimentelor mai însemnate ce s-au petrecut în acest oraș. El se silește pe cât posibil omenește să spună din studiile și observațiunile făcute numai și numai adevărul. De aceea studiază faptele cu cea mai mare băgare de seamă. Sacrifică orice pentru a fi obiectiv! Spune singur că se teme ca nu cumva felul său de a scrie să nu displacă multor cititori, căci adevărul e adeseori supărător și anume că nu aduce laude acelor pe care ei îi iubesc și pentru că nu le înalță faptele prin cuvinte măgulitoare.¹⁶ «Acei cari sunt prea zeloși pentru religionea noastră mă vor critica poate, pentru că n-am dat Episcopilor titlul de prea sfinți sau de prea iubiți de Dumnezeu, iar alții pentru că n-am numit pe împărați domni prea dumnezeiești, sau altfel». El nu lingusește prin urmare pe nimeni: nici pe împărați, nici pe episcopi. Și când spune acestea are în vedere între alții pe Eusebiu de Cezarea, care a lăudat prea mult pe Constantin cel Mare.¹⁷

¹⁵ Dr. Ludowig Ieep l. c. *Holzhausen*. De fontibus quibus Socrat., Soz. ac Theodoretus in scribenda historia sacra usi sunt.

¹⁶ *Socrate, cartea VI în prefață.*

¹⁷ *Se pote vedea zelul cu care a căutat el adevărul din cartea VII, 21, 32 și din cartea I, 13. Real Encykl. für prot Theol. Und Kirche, vol. XIV p. 413: er ist ein ehrlicher Schriftsteller und er ist gewillt gewesen unparteiisch zu urtheilen... Er ist ein Feind des klatches, der Verleumdung und der Intrigue Gewesen.*

Stilul scrierii lui Socrate e foarte simplu și lipsit de orice podoabă. Aceasta și face ca stilul lui să fie mult mai bun și mai plăcut decât al lui Eusebiu de Cezarea. De altfel Socrate ne spune, că dinadins a căutat să fie simplu în expunere și a înlăturat orice podoabă și aceasta pentru că dorea să fie înțeles și de cititorii simpli. Iată cuvintele lui: «N-am căutat podoabele discursului. Dacă aș fi vroit să le caut, poate că n-aș fi reușit; și chiar dacă aș fi putut reuși, n-aș fi egalat pe cei vechi, ce se cred, că au fost capabili să înalțe și să mărească subiectul scrierii lor. Dealtminteri acest fel de scriere ar fi fost nefolositor celor simpli, care neadmirând nicidecum frumusețea termenilor nu se opresc decât la adevărul lucrurilor. Astfel eu am ales un gen de scriere, care fiind mai puțin sublim e mai clar și mai ușor, iar dacă aș fi ales un altul, n-aș fi mulțumit nici pe învățați, care ar fi găsit prea inferior genului de scriere al celor vechi, nici pe ignoranți, cărora le-ar fi fost foarte greu să descopere lucrurile, ce ar fi fost ca și învelite sub podoaba vorbelor.»¹⁸

Socrate pe de o parte se arată foarte modest în comparație cu vechii prozatori, iar pe de alta își întemeiază destul de bine motivele ce l-au hotărât să procedeze așa simplu în descriere. *Sinceritatea e caracteristica acestui scriitor* și lucrul acesta e de admirat față cu mediul social în care a trăit! Cu toate acestea *Fotie*, neconsiderând aproape nimic din cele expuse de el, susține¹⁹ Că «ἡ φράσις οὐδὲν ἔχει ἀξιόλογον= stylus illi non admodum splendidus, iar *Ceiller* și mai mult că «son style n'a rien de beau ni de relevé».²⁰

IV.

Din cauză că Socrate a căutat neîncetat să spună numai și numai adevărul, să fie cu totul obiectiv, el a fost acuzat cum că n-ar fi ortodox, ci *Novățian*²¹ sau *Origenist*.²² Cel dintâi, care l-a făcut No-

¹⁸ Socrate l. c. cartea VI în prefață. Vezi încă și cartea I, cap. I.

¹⁹ Fotie: *Bibliotheca* cap. XXVIII.

²⁰ Ceiller: *Histoire générale des Auteurs sacrés et ecclésiastiques*, tom. VIII p. 523.

²¹ Novățian a trăit în a doua jumătate a secolului al III-lea și învăța că acei creștini care s-au lepădat de legea lor, chiar în timpul persecuțiilor, nu mai pot fi

vațian e *Nichifor Calist* în cap. I din cartea I a istoriei sale bisericești. Iată cuvintele lui: «ὁ τὴν προσηγορίαν, ὅς μὴν δὲ γε καὶ τὴν προαίρεσιν καθαρὸς Σωκράτης = et is qui cognomine quidem Καθαρός, sed animo minus puro fuit, Socrates. După Calist, *Baronius*²³ în *Annalibus* și *Philippus Lubaeus* în libro de scriptoribus ecclesiasticis îl acuză fără milă că ar fi novațian și origenist. Dintre scriitori moderni, Harnach crede că Socrate sau a fost novațian și în urmă a trecut la biserica curat ortodoxă, sau prin educație a legat cele mai strânse relații cu Novațienii.²⁴ Valesius în scrierea citată apără pe Socrate de o asemenea acuzare neîntemeiată și după ce le examinează argumentele se exprimă astfel: «verum si quis haec accuratius

reprimiți în sânul bisericii. Aderenții săi nu iertau nici chiar pe cei morți dacă-și părăseau credința.

²² Origen s-a născut în Alexandria în 185 și a murit în timpul persecuției lui Deciu în 254.

²³ *Baronius Annales ecclesiastici*. (Tomus Sextus. Anastasii annus 5—Christi 402. Cap. 18. Pag. 357 ed. Aug. Theiner Paris 1866.

Ex his videas, quam patetis mendacil Socrates convincatur, dum ait Methodium ante vituperasse Origenem, postea vero commentario edito predicasse: cum, auctore Eusebio ejustem Origenis patrone, contrarium prorsus acciderit, nempe, ut cum eum ante laudasset, postea contra ipsum librum elaborarit; cujus lucubrationis Methodii S. Hieronimus (Hier. De Script. Eccl. In Method.) meminit dum ab eo edita recenset scripta: ex quo libro quamplurima citat S Epiphanius (Epiph. Haeres LXIV.), dum errores confutat Origenis: sed id quidem facere erubisset, si scisset ab eodem auctore adversarium illis scriptum fuisse postea commentarium. Et unde Socrati novum hoc et inauditum, vecantasse polinodiam Methodium, atque cam in dialogo Zenone dicto poenitentem exarasse; quam omnes Origenis defensores, Eusebius; Ruffinus et alii penitus ignorarunt? quod si novissent, certe quidem exscripsissent aureis litteris, et citassent, si vel nomine tenus inscriptum Methodii eo argumento commentarium, invenire potuissent hi, qui et falsam Apologiam Pamphili martyris nomine ediderunt. Ex bis plane intelligis, lector, *Socratem Novatianum aequae fuisse etiam origenistam*, et haud quidem remissum, vel segnem, sed audacissimum, utpote novae inventorem Apologiae Methodii nomine exornatae. Haec ingerimus, quod plurimi interest in veritate historica disquirenda, affectus auctoris expendere. His igitur elucidatis, et sancto Epiphanio a calumnia vindicato, atque ab ea invidia liberato, jam quae sunt reliqua rerum gestarum ejus Constantinopoli prosequamur. (Vezi încă și Tomus septimus, cap. 108 pag. 178).

²⁴ Herzog, Real. Encykl. für protest. Theologie u. kirche vol. XIV p. 415.

examinare voluerit, nihil in his reperiet quod Socratem nostrum Novatianum fuisse convinctat».²⁵ Hefele²⁶ la rândul său e de aceeași vederi cu Valesius.

Ce a făcut pe Baronius și pe alți scriitori să susțină că Socrate a fost Novațian și Origenist? E foarte adevărat că el vorbește des și în amănunțimi despre bisericile Novațienilor. A se vedea cartea I, 10, 13; cartea II, 38; cartea III, 11; cartea IV, 9, 28; cartea V, 10, 12, 14, 19—22; cartea VI, 1, 11, 19, 21, 22; cartea VII, 5—7, 9, 11, 12, 17, 25, 29, 39, 46). El nu numai că arată foarte exact șirul episcopilor novațieni din Constantinopol și vorbește îndestul despre fiecare, ci e informat și despre situația bisericilor și a episcopilor novațieni din întregul imperiu. Cunoștințele lui sunt chiar așa de amănunțite încât poate ici coala să descrie și poziția bisericilor. El cunoaște luptele și dezbinările comunităților novațiene și le urmărește cu cel mai mare interes. Despre Novat ne spune că a murit ca martir în timpul persecuției lui Valerian (cartea IV, 28), Iar despre Pavel, episcop novațian ne istorisește că a făcut minuni (cartea VII, 17, 39).

Cu toate acestea, Socrate nu făcea parte din secta lor, nu le-a recunoscut schisma și erorile! El opune bisericilor, adunărilor și întrunirilor lor, bisericile, adunările și întrunirile ortodoxe. El spune categoric că Novațienii s-au separat de biserică și-i consideră între eretici, căci numai ortodocșii singuri sunt după el adevărații membri ai bisericii, οἱ τῆς Εκκλησίας.²⁷ El condamnă asprimea dogmelor lor, desaproabă desființarea preotului confesor și afirmă că Novațienii au refuzat în Constantinopol să se adune la un loc cu ortodocșii (cartea V cap. 19; cartea I c. 10; cartea II c. 29).

Prin urmare, Socrate a fost *curat ortodox* și dacă se exprimă favorabil de novațieni, aceasta provine din cauză că și ei credeau în *dogma* trinității întocmai ca și ortodocșii și că-i plăcea foarte mult purtarea lor morală în societate. Poate să mai provină această mare bunăvoință a lui față de novațieni și din faptul că el după cum ne

²⁵ Migne I. c. p. 20—21.

²⁶ Wetzer și Welte I. c. p. 261: «Baronius dit aussi, sans fondement suffisant, que Socrate fut Origéniste et c'est à juste titre que Valois a défendu l'orthodoxie de cet historien».

²⁷ Socrate I. c. cartea II c. 38.

spune Fotie era prea laic în cele dogmatice, nu era teolog: «'εν τοῖς δόγμασιν οὐ λίαν ἑστὶν ἀκριβής». La toate acestea să se mai adauge și relațiile lui din tinerețe cu Auxanon, preot novațian!

Tot așa și cu Origen. El îi apără ortodoxia fiindcă crede în Sf. Treime. Aduce ca martor și pe Sf. Atanasie «acel viteaz apărător al consubstanțialității Fiului lui Dumnezeu» care l-a citat în susținerea vederilor sale. Iată propriile cuvinte ale lui Atanasie: «Origen, acest bărbat atât de muncitor și de eminent, confirmă doctrina noastră când zice, că Fiul lui Dumnezeu e împreună veșnic cu Părintele Său.²⁸ La finele scrierii sale cartea VII c. 45, Socrate își exprimă chiar mirarea cum Origen a putut să fie exclus din sânul Bisericii după veacuri, și aceasta o face când vorbește despre aducerea în Constantinopol a moaștelor Sf. Ioan Hrisostom.

V.

Istoria bisericească de Socrate e un izvor de cea mai mare însemnătate pentru cunoașterea evenimentelor pe care le descrie. Întocmită într'un stil simplu și urmărite faptele până aproape în cele mai mici amănunte cu sinceritatea și obiectivitatea lui caracteristică, această scriere poate fi de cel mai mare folos preoților și creștinilor. Oricine dorește să cunoască această epocă nu se poate dispensa de citirea acestei scrieri! Pe lângă aceasta, scrierea lui Socrate poate servi ca o minunată călăuză spre o viață fericită. E un nutriment sufletesc în această scriere cum rar se poate găsi în altele!

Termin, exprimându-mi cu această ocazie, admirația mea pentru munca neobosită, pe care o depune I. P. S. Iosif Gheorghian, Mitropolit Primat, ca să îmbogățească mult săraca noastră literatură teologică cu asemenea scrieri folositoare și doresc din suflet, ca Dumnezeu să mă învrednicească să pot vorbi în curând și de alte scrieri ale I. P. Sf. Mitropolit.

Petre Gârboviceanu.

1899 Octombrie 5.

4).

²⁸ Socrate l. c. cartea VI c. 18.

Cartea întâi

CAPITOLUL I.

Planul Autorului.

Eusebiu, supranumit Pamfilu, a descris în zece cărți Istoria bisericii și a sfârșit-o cu domnia lui Constantin, când a încetat persecuția care fusese declanșată de Dioclețian contra creștinilor. El nu a atins în cărțile despre viața lui Constantin decât foarte puțin chestiunea lui Arie, pentru că el urmărea să aducă laudă acestui principe, nu să lase posterității o istorisire fidelă despre cele ce se petrecuseră în acel timp. Noi, care ne-am hotărât să expunem în mod exact cele ce s-au întâmplat de atunci în biserică, vom începe cu ceea ce el a omis și, fără a căuta zadarnicile podoabe ale discursului, vom spune ceea ce am găsit în cărțile celor vechi, precum și ceea ce am aflat din gura celor ce fuseseră martori la tot ce ei ne-au istorisit. Și pentru că e foarte important să se știe în ce chip a îmbrățișat Constantin religia creștină, vom vorbi mai întâi ceva despre acesta.

CAPITOLUL II.

Cum a îmbrățișat Împăratul Constantin religia creștină

Voi începe cu timpul (304 d. Hr.) în care Dioclețian și Maximian, supranumit Herculius, se învoiră să renunțe la autoritatea suverană și să treacă în viața privată. Maximian, supranumit Galerius, care stăpânise cu dânșii imperiul, s-a dus atunci în Italia, unde făcu doi Cesari: pe Maximian pentru Orient și pe Sever pentru Occident. În același timp, Constantin a fost proclamat Împărat în Englitera, după moartea lui Constantin părintele său, întâmplată în primul an (306 d. Hr.) al Olimpiadei a 271-a, în ziua de 20 iulie. În fine, Maxențiu, fiul lui Maximian Herculius a fost înălțat la Roma pe tron, ca un tiran mai mult decât ca un Împărat, prin voința soldaților din garda sa. Acea a și fost cauza pentru care Herculius, care dorea

să ia iarăși în stăpânire imperiul a încercat să-lucidă pe fiul său, ceea ce ar fi și făcut dacă soldații nu l-ar fi împiedicat. Ducându-se îndată după aceea la Tars, cetate în Cilicia, a murit acolo. Sever, fiind trimis de Maximian Galerius la Roma pentru a-l prinde pe Maxențiu, a fost ucis prin vicieșugul soldaților săi. În fine, acest Maxențiu muri în perioada în care conducea singur imperiul, după ce a încredințat puterea suverană lui Licinius, vechiul său prieten, născut în Dacia. Cu toate acestea, Maxențiu exercita la Roma o putere tiranică, violând femeile senatorilor și omorând fără motiv persoane de bun neam.

Constantin începu să cugete la mijloacele prin care să-i scape pe sușii imperiului de asemenea violențe. (306 d. Hr.) El era în îndoială, neștiind de la care Dumnezeu să ceară ajutor și reflectând că Dioclețian nu avusese niciun sprijin de la idoli la care se închina, pe când Constanțiu, părintele său, care totdeauna urase superstiția păgânilor, se bucurase de o mai mare prosperitate. Spiritul său fiind chinuit de îndoială, el a avut o minunată vedenie, pe când mergea în fruntea trupelor sale. El văzu în văzduh, către seară, o cruce de lumină, pe care erau scrise aceste cuvinte: *Întru acest semn vei birui*. Mirarea de care era cuprins, împiedecându-l să dea crezare ochilor săi, el întrebă pe cei ce erau de față, dacă văzuseră și ei același semn. Când ei îi răspunseră că da, el a fost întărit prin mărturisirea lor în credința adevărului. Noaptea viitoare el văzu pe Iisus Hristos în vis, Care îi porunci să facă un steag după modelul semnului ce i se arătase pe cer și să se servească de el contra inamicilor săi. Urmând acestui îndemn, el porunci să i se facă un steag în formă de cruce, care se păstrează încă și astăzi în palatul împăraților. Plin de încredere în asemenea făgăduințe, el porni contra lui Maxențiu și războindu-se cu el, câștigă biruința. Maxențiu căzând în fluviu se înecă, pe când Licinius cumnatul lui Constantin, se afla în Orient. El își arătă lui Dumnezeu recunoștința sa pentru biruința ce-i dăduse, oprind orice persecuție contra creștinilor, rechemând pe cei exilați, dând libertate prizonierilor, punând pe proscriși iarăși în posesiunea averilor lor și înălțând biserici. În acel timp muri Dioclețian care, după cum am spus, lăsase de bună voie suverana putere. (313 d. Hr.)

CAPITOLUL III.

Despre persecuția lui Licinius contra creștinilor, în timpul în care Constantin îi favoriza din toate puterile sale.

Împăratul Constantin, fiind convins de adevărurile religiei noastre, lucra conform credinței sale: zidea biserici pentru creștini, le îmbogățea cu diferite podoabe, puneă să se închidă sau să se dărâme templele păgânilor și să se vândă statuile zeilor lor. Din contră, Licinius colegul său, căzând în rătăcire și în superstiție, avea ură contra creștinilor (319 d. Hr.) și, deși nu îndrăznea să-i persecute fățiș, de frică să nu nemulțumească pe Constantin, totuși nu înceta să le întindă curse pe ascuns. Cu toate acestea, el se hotărî să se declare pe față și să-i persecute în țările de sub stăpânirea sa. Violențele contra lor, fuseseră prea publice pentru a rămâne necunoscute lui Constantin.

Temându-se deci de efectele mâniei sale, el se sili s-o potolească cu măgulire și făcu făgăduințe că nu va mai întreprinde nimic, nici contra intereselor sale, nici contra liniștii creștinilor. Însă el călcă îndată făgăduințele, continuând neîncetat să-i întindă curse și să tulbure liniștea bisericii. El opri pe Episcopi să intre în casele păgânilor, pentru a nu-i converti la credință și pentru ca religia noastră să nu se lățească. Astfel, această persecuție era în același timp și publică și secretă, pentru că pe de o parte ea era dezaprobată chiar de către aceia care o exercitau, iar pe altă parte credincioșii sufereau cele mai crude neazuri.

CAPITOLUL IV.

Război între Constantin și Licinius din cauza creștinilor. (324 d. Hr.)

Constantin, neputând să-și ascundă nemulțumirea pentru o asemenea viclenie, rupse falsa prietenie, prin care păreau uniți, se pregătiră de război și luându-se de mai multe ori la luptă, atât pe mare cât și pe uscat, Licinius a fost biruit aproape de Chrysopole sau la portul Calcedon și silit să se ducă la Constantin. Acest principe, în loc să-l pedepsească după cum merita, îi permise să rămână în pace la Tesalonic. Însă, în loc să stea liniștit, el adună în taină soldați pentru a repara pierderile suferite. Fiind înștiințat despre aceasta, Constantin porunci să-l omoare. Luând astfel în stăpânire întregul imperiu, el favoriză religia creștină și-i procură o mare liniște. Însă

această pace a fost tulburată de un război ce se născu între creștini. Voi spune aici în ce chip s-a întâmplat aceasta.

CAPITOLUL V

Cearta dintre Arie și Alexandru, Episcopul de Alexandria.

Achilas, ridicat pe scaunul bisericii de Alexandria, după ce Petru, care-l ocupase înaintea lui, suferise martiriul sub domnia lui Dioclețian, a avut urmaș pe Alexandru, care favorizat de pacea ce Dumnezeu dăduse creștinilor, conducea fără nicio tulburare turma ce îi fusese încredințată. Într-o zi, disputând despre Treime cu o prea mare dorință de a-și arăta știința în fața preoților și a altor clerici, el se exprimă că în Treime e unitate. Aceasta a făcut pe Arie, preot al bisericii sale, bărbat iscusit în arta de a raționa să creadă că el urmează rătăcirea lui Sabeliu din Libia și de aceea susținu și el din o prea mare dorință de a contesta o altă rătăcire opusă, și combătu pe Episcopul său cu prea multă asprime și anume, că dacă Părintele a născut pe Fiul Său, Fiul a avut un început. De unde urmează lămurit, că a fost un timp, în care El nu era și că substanța sa a fost luată din neant.

CAPITOLUL VI.

Progresul certei. Alexandru depune pe Arie și pe aderenții săi.

Prin acest nou raționament, el făcu pe mai multe persoane să discute această chestiune și cu o scânteie produse un mare foc. Răul mărindu-se în biserica de Alexandria, străbătu Egiptul, Libia, Tebaida și se răspândi peste un mare număr de orașe și de provincii. Mai mulți favorizară părerea lui Arie. Eusebiu, nu Episcopul de Cesarea, ci Episcopul de Beryt, care conducea Episcopia de Nicomidia în Bitinia, o susținu mai puternic ca oricare altul. Alexandru, Episcopul de Alexandria, mâniindu-se foarte, adună un Sinod, în care depuse pe Arie și pe aderenții săi și scrise celorlalți Episcopi în acești termeni:

Scrisoarea lui Alexandru, Episcopul de Alexandria.

«Prea iubiților și prea cinstiților noștri frați în slujba Bisericii Sobornicești: Alexandru, mântuire în Domnul Nostru. Fiindcă Biserica Sobornicească nu formează decât un corp și pentru că Sfânta Scriptură ne poruncește să păstrăm cu îngrijire uniunea și pacea, e drept, ca noi să ne înștiințăm unii pe alții de cele ce se întâmplă în fie-

care Eparhie, pentru că dacă unul din membri e în durere sau în bucurie, ceilalți să se întristeze, sau să se bucure împreună cu dânsul. Niște oameni răi și vrăjmași ai Mântuitorului, s-au ridicat de puțin timp în Eparhia noastră și au propovăduit să se despartă printr-o schismă, care e o măsură a venirii lui Antichrist. Aveam de gând să trec sub tăcere această neorânduială, pentru ca fiind înăbușită în persoana acestor apostatați, să nu se întindă mai departe și să nu pângărească urechile persoanelor simple. Însă fiindcă Eusebiu, care după ce a părăsit nepedepsit scaunul de Beryt, pentru a uzurpa pe cel de Nicomidia pretinde că problemele bisericii atârnă numai de judecata sa și a luat protecția acestor apostatați și a scris în toate părțile în favoarea lor, am crezut de datorie să rup tăcerea și să vă înștiințez de această nouă rătăcire pentru a vă împiedeca să dați crezare scrisorilor ce Eusebiu ar fi putut să vă scrie. El reînnoiește cu prilejul acestor apostatați vechea sa răutate pe care timpul părea că a șters-o și, deși nu scrie în aparență decât în favoarea lor, el scrie în adevăr pentru interesele sale personale. Iată numele celor ce s-au despărțit de biserică: Arie, Sarmat, Aitalas, Carponiu, un alt Arie, Achilas, Euzoius, Lucius, Iulian, Mina, Heladius, Gaius, Secundus și Theona, care au fost odinioară numiți Episcopi. Ceea ce ei propovăduiesc cu cea mai mare cutezare și fără să o poată sprijini prin autoritatea Sfintei Scripturi, este următoarea: Dumnezeu n-a fost întotdeauna părinte. Cuvântul lui Dumnezeu n-a fost totdeauna, ci El a fost luat din neant. Dumnezeu care este, l-a creat pe Dânsul, care nu era, din ce nu este. Astfel a fost un timp în care El nu era, fiindcă Fiul e creatură și lucrarea Părintelui Său. El nu e asemănător Părintelui Său după substanța sa, nici adevăratul Cuvânt al lui Dumnezeu, nici adevărata Sa înțelepciune. El nu e decât una din lucrările Sale și numai prin abuz se numește Cuvânt și Înțelepciune, întrucât El a fost creat de Cuvântul și de înțelepciunea care sunt în Dumnezeu și prin care toate celelalte lucruri au fost create. De acolo vine, că din natura sa El e supus schimbării ca celelalte creaturi raționabile. Cuvântul e depărtat și despărțit de substanța lui Dumnezeu. Părintele e nevăzut și nesupus Fiului; căci Fiul nu-l cunoaște în mod desăvârșit și nu l-ar putea vedea. Fiul nu cunoaște propria sa substanță, pentru că El n-a fost făcut decât pentru noi și pentru a servi Părintelui său, ca un instrument, pentru a ne crea, și dacă Dumnezeu n-ar fi avut planul să ne creeze, Fiul n-ar fi fost niciodată. Oarecine întrebându-i, dacă Cuvântul lui Dumnezeu poate să se schimbe, după cum diavolul s-a schimbat, ei n-au avut rușine să răspundă, că el se poate schimba foarte bine.

Căci El e de o natură supusă schimbării, fiindcă El poate a fi născut și a fi creat. Noi adunându-ne cu aproape o sută de Episcopi atât din Egipt cât și din Libia, am rostit anatema contra lui Arie, care propovăduia toate aceste lucruri cu cea mai mare nerușinare și contra celor ce au urmat rătăcirile sale. Însă, Eusebiu l-a primit, sârguin-

du-se să amestece nepietatea cu pietatea și minciuna cu adevărul. El nu va câștiga însă, pentru că adevărul e totdeauna biruitor și pentru că nu poate fi apropiere între lumină și întuneric, între Iisus Hristos și demonul. Cine a auzit vreodată asemenea lucru sau cine poate să îl audă fără să fie cuprins de mirare și fără să-și astupe urechile pentru a nu fi pângărite de atâtea necurății? Oare e cineva care auzind pe Sfântul Ioan zicând: **Întru început era Cuvântul**, (In 1, 1) să nu condamne pe cei ce asigură că a fost un timp în care El nu era? Sau e cineva care auzind aceste cuvinte din Evanghelie: **Fiul Unul-născut și toate s-au făcut printr-Însul**, (In 1, 3) să nu resimtă ură contra celor ce susțin că Fiul nu e decât o creatură? În adevăr, cum ar putea El să fie doar una din creaturile ce au fost făcute prin El? Cum ar putea să fie El Fiul Unul-născut, dacă ar fi doar din rândul creaturilor? Cum a ieșit El din neant; fiindcă **Părintele zice: Răspuns-au inima mea Cuvântul bun**. (Ps 44, 1) Și în alt loc: **Din pântec mai înainte de luceafăr Te-am născut?** (Ps 109.3) Cum e El de o substanță deosebită de a Părintelui Său, fiindcă El e perfectă Sa imagine și strălucirea slavei Sale, și când zice El însuși: **Cine mă vede pe Mine, vede pe Părintele Meu?** Dacă Fiul e rațiunea și înțelepciunea Părintelui, cum dar a fost un timp în care El nu era? Această e ca și cum ar zice, că a fost un timp în care Dumnezeu a fost fără rațiune și fără înțelepciune. Cum ar fi El supus schimbării, fiindcă El spune despre Sine **Însuși: Eu sunt întru Tatăl Meu și Tatăl Meu întru Mine este**, (In 14, 10; 10, 38) și în altă parte: **Tatăl Meu și Eu una suntem**, (In 10, 30) și când mai dinainte zisese prin Proorocul Său: **Vedeți că Eu sunt și nu mă schimb**. (Deut 32, 39) Căci deși s-ar putea pretinde că acest cuvânt trebuie a fi înțeles relativ la Părintele, totuși este mai potrivit a-l înțelege relativ la Fiul, pentru că El nu s-a schimbat făcându-se om și pentru că, după cum zice Sfântul Pavel: **Ieri și astăzi, Același și în veci**. (Evr 13, 8) Dar cine i-a îndemnat să propovăduiască faptul că El a fost făcut pentru noi, fiindcă Apostolul încredințează: **că toate s-au făcut pentru Dânsul și printr-Însul?** (Col 1, 16) Hula prin care îndrăznesc să spună că Părintele nu e cunoscut cu desăvârșire de Fiul, nu trebuie să mire pe nimeni.

Căci de când ei au declarat război lui Iisus Hristos, disprețuiesc cuvântul, prin care El zice: **Precum Tatăl Meu Mă cunoaște pe Mine și Eu cunosc pe Tatăl Meu**. (In 10, 15) Astfel, dacă Părintele nu cunoaște decât în mod nedesăvârșit pe Fiul, Fiul nu cunoaște decât în mod nedesăvârșit pe Părintele Său. Și dacă Acesta nu poate a se propovădui fără crimă și dacă Părintele cunoaște în mod desăvârșit pe Fiul, care e cuvântul Său, e lămurit, că Fiul cunoaște în mod desăvârșit pe Părintele Său. Noi îi dovedim adeseori prin aceste mărturisiri ale Sfintei Scripturi. Însă ei își schimbă vorbirea tot așa de des, după cum cameleonul își schimbă culoarea și arată că aceste cuvinte ale Scripturii li se potrivesc cu desăvârșire: **«Când nelegiuitul s-a cufundat în păcate, el**

disprețuiește toate” (Proverbe, 18). Au fost mai înainte de dânsii mai multe alte erezii a căror extravaganță era uimitoare. Însă, combătând dumnezeirea Cuvântului, ei au justificat aceste erezii, pe cât a fost în puterea lor, pentru că ei s-au apropiat mai mult de nelegiuirea lui Antihrist. Aceasta este cauza pentru care au fost înlăturați de la biserică și loviți cu anatema. Este adevărat, că pierderea lor ne pricinuieste o durere simțitoare și suntem mâhniți a-i vedea respingând învățătura bisericii care o primiseră odinioară. Totuși, noi ne mirăm foarte puțin de aceasta căci știm că aceeași nenorocire se întâmpla odinioară lui Himeneu, lui Filet și lui Iuda care, după ce a fost ucenicul Mântuitorului, l-a părăsit și l-a vândut. Și apoi, noi am avut preziceri despre apostazia lor, fiindcă Domnul ne zisese: Luați seama să nu vă amăgească cineva, căci mulți vor veni întru numele Meu zicând: Eu sunt Hristosul și pre mulți vor amăgi, să nu le urmați. (Mt 24, 4-5) Și Sfântul Pavel care fusese învățat în școala Fiului lui Dumnezeu zice: În vremile cele de apoi se vor depărta unii de la credință, luând aminte la duhurile cele înșelătoare și la învățăturile cele drăcești. (2Tim 4, 3-4) Lăsându-ne însuși Domnul acest precept și dându-ne această înștiințare prin gura Apostolului Său, noi am avut motiv să rostim anatema contra acestor oameni, la a căror nelegiuire am fost martori, și să-i declarăm lepădați din corpul Bisericii Sobornicești!

«Noi vă înștiințăm despre aceasta, prea Iubiții noștri frați și prea iubiți tovarăși ai sacerdoțiului nostru, temându-ne, ca nu cumva să îi primiți de vor veni la voi sau să dați crezare scrisorilor lui Eusebiu, dacă vă va scrie. Căci noi toți, care mărturisim că suntem creștini, suntem datori de a înlătura ca vrăjmași ai lui Dumnezeu și corupători de suflete, pe cei ce au vederi și simțăminte contrarii lui Iisus Hristos, și nici măcar a-i saluta, pentru a nu lua parte la crimele lor, așa după cum ne poruncește Sfântul Ioan. Salutați din partea noastră pe frații noștri care sunt cu voi. Cei ce sunt cu noi vă salută».

Această scrisoare, fiind trimisă de către Alexandru în toate cetățile, nu făcu decât să crească răul și să provoace cearta între Episcopi. Unii o aprobară prin iscălitura lor. Alții o dezaprobară. Eusebiu de Nicomidia s-a opus cu tărie ca nimeni altul, de ură că ea conținea unele cuvinte ce-i erau nefavorabile. El era atunci în mare vază, pentru că Împăratul locuia la Nicomidia, unde cu puțin mai înainte Dioclețian zidise un măreț palat. Din această cauză, mai mulți Episcopi au urmat vederile sale. El scria neîncetat când lui Alexandru pentru a-l ruga să renunțe la orice ceartă și să primească pe Arie la împărtășire, când celorlalți Episcopi, pentru a-i opri să se unească cu Alexandru. Aceasta a umplut biserica de tulburare și de confuzie. Căci nu se vedeau numai Episcopii certându-se între ei cu o

aprinde de necrezut, ci și popoarele dezbinându-se și declarându-se sau pentru unii sau pentru alții. Problema aceasta a ajuns așa de departe, încât religia noastră deveni subiect de derâdere și un material de desfătare în certurile păgânilor. Neînțelegerea era mai înfocată în Alexandria decât aiurea. Fiecare partid scria Episcopilor celorlalte cetăți și câștiga de partea sa pe unii din ei. Meletienii, care cu puțin mai înainte fuseseră lepădați de la biserică, se uniră cu arienii. Voi spune aici ceva despre secta lor. Meletie era un episcop din Egipt, care fusese depus pentru mai multe motive de către Petru, Episcopul de Alexandria, ce suferise martiriul sub domnia lui Dioclețian, dar mai cu seamă pentru că s-a lepădat de credință în timpul persecuției și a jertfit idolilor. Fiind lipsit astfel de cinstea sacerdoțiului, el se făcu conducător al unei erezii care se numește încă și astăzi în Egipt, erezia meletienilor.

Deși el nu avusese nicio rațiune să se despartă de biserică, pretindea totuși că i se făcuse nedreptate și se silea a înnegri pe Petru, Episcopul de Alexandria cu calomniile sale. Acest Petru luând cununa martiriului în timpul persecuției, Meletie își varsă veninul calomniilor sale împotriva lui Achilas, care-i urmasse și apoi împotriva lui Alexandru, care urmasse lui Achilas. Născându-se cearta cu Arie, el urmasse partidul său și-l sprijini din toată puterea contra Episcopului. Cu toate acestea, cei cărora părerea lui Arie li se părea falsă și neraționabilă, aprobară sentința pe care Alexandru o rostise contra lui. Însă Eusebiu, Episcopul de Nicomidia și cei ce susțineau credința lui Arie, scriseră lui Alexandru ca să ridice excomunicarea ce rostise contra lui, pentru că învățătura sa e ortodoxă. Mai multe scrisori fiind întocmite astfel, dintr-o parte și din alta, Alexandru și Arie adunară fiecare pe acelea ce le erau favorabile și făcură din ele fiecare câte un volum. Ele formează astăzi principala apărare a sectelor arienilor, eunomienilor și macedonienilor și le procură cele mai puternice mărturii de care se servesc.

CAPITOLUL VII.

Împăratul Constantin trimite pe Osiu la Alexandria, pentru a-l sfătui pe Arie să reîntre în împărtășirea Bisericii.

Împăratul simțea o mare neplăcere pentru această ceartă și de aceea se sili să o stingă din naștere. În acest scop, scrise lui Alexandru și lui Arie

prin Osie, Episcopul de Cordoba din Spania, bărbat foarte ales prin curăția credinței sale, pentru care el avea o stimă și o venerație deosebită. Nu voi transcrie aici decât o parte din acea scrisoare, pentru că Eusebiu a inserat-o în întregime în scrierea sa asupra vieții lui Constantin.

Constantin, Învingător, Preamare, August; lui Alexandru și lui Arie.

«Aflu că disputele voastre sunt născute din aceea că Tu, Alexandre, ai întrebat pe preoții bisericii tale ce credeau ei referitor la un loc al legii, sau mai bine zis referitor la o chestiune foarte zadarnică și că Tu Arie, ai dat un răspuns îndrăzneț, care nu trebuia niciodată să intre în spiritul tău, și că dacă ar fi intrat, nu trebuia niciodată să iasă din gura ta. De aici a rezultat neînțelegerea și disputele voastre, refuzul comunicării, schisma care rupe legătura reciprocă a credincioșilor și care îi desparte de corpul Bisericii. Cereți-vă iertare unii altora, și urmați sfatul ce conservitorul vostru vă dă. Care e acest sfat? Că de la început nu trebuia să faceți întrebările ce ați făcut, nici să răspundeți la ele. Căci deși aceste întrebări, ce nu sunt deloc necesare și care nu sunt discutate de obicei decât de persoane ce au prea mult timp liber și servesc a exercita spiritul, e mai curviincios de a le ținea secrete, decât de a le publica cu ușurință înaintea poporului. În adevăr, cât de puține persoane sunt în stare să pătrundă o materie atât de înaltă și să o explice cu cuvinte care răspund la demnitatea ei? Și când cineva ar putea s-o înțeleagă și s-o explice, spera-va el oare să o facă să fie înțeleasă de popor și să nu se pună în primejdia de a cădea în rătăcire, vroidă a pătrunde dificultăți atât de întunecoase? De aceea, trebuie a tăcea asupra acestor întrebări, ca nu cumva neavând destulă elocință pentru a le explica, sau poporul destulă lumină pentru a le înțelege, să nu cadă în blestem sau în schismă. Cei ce au întrebat pe ceilalți în mod indiscret și cei ce le-au răspuns necurviincios să se ierte unii pe alții. Nu e vorba între voi de nicio poncă din legea noastră, nici de o dogmă ce privește cultul ce se cuvine lui Dumnezeu. Voi sunteți toți în aceleași simțăminte și e lesne ca să vă uniți în aceeași comunicare. Nu e nici drept, nici cinstit, ca certându-vă cu îndărătnicie pentru o chestiune de foarte mică importanță, să abuzați de autoritatea ce aveți asupra poporului, spre a-l târî în disputele voastre. Dacă îmi e permis, mă voi servi de un mic exemplu, pentru a vă înștiința despre datoria voastră. Voi știți, că deși filozofii încearcă cu toții a căuta adevărul, ei nu se udesc între dânșii asupra mai multor puncte. Însă neînțelegerile ce au împreună nu-i împiedecă pe ei să fie uniți în urmărirea aceluiași plan. Oare nu este mai drept ca voi care aveți cinstea de a fi servitorii lui Dumnezeu, să rămâneți uniți în mărturisirea aceleiași religii? Să examinăm, vă rog, cu o atenție mai deosebită ceea ce am zis. Este oare drept ca pentru o zadarnică luptă de cuvinte să se înarmeze frații

Socrate Scolasticul

asupra fraților și să dezbine sfânta adunare a credincioșilor? Aceasta este o imprudență înjositoare și copilărească și foarte depărtată de gravitatea și de înțelepciunea ce trebuie să aibă preoții. Să depărtăm de la noi ispitele demonului! Dumnezeu care e Domnul și Mântuitorul nostru ne-a comunicat nouă tuturor lumina Sa. Permiteți ca să termin această chestiune prin porunca providenței Sale și să vorbesc poporului Său spre a-l readuce la unire. Căci, fiindcă voi aveți aceeași credință și aceleași simțăminte privitoare la religie, nu se cuvine ca neînțelegerea ce s-a născut între voi asupra unui punct neesențial de credință să aducă dezbinare și schismă. Nu zic aceasta pentru a vă obliga să fiți toți de aceeași credință în legătură cu acea opinie zadarnică, pe care voi ați discutat-o. Căci voi puteți păstra unirea, deși nu sunteți de acord asupra unui punct de foarte mică importanță. Nu toți oamenii au aceeași înclinare, nici nu sunt de aceeași părere. Aveți aceeași credință referitoare la providență și la cultul lui Dumnezeu. Iar dacă disputând poate cu prea multă subtilitate asupra acestor chestiuni zadarnice și nefolositoare, nu vă veți uni unii cu alții, să țină fiecare credința sa în ascunsul inimii sale. Însă păstrați între voi legătura dragostei, depozitul credinței și paza legii lui Dumnezeu. Reîntoarceți-vă unii în sânul altora și aduceți poporul la unire. Alungați din sufletele voastre tot soiul de ură și recunoșteți-vă de frați. Prietenia e câteodată mai gingașă și mai sinceră după împăcare, de cum nu fusese înaintea rupturii.

Scăpați-mă de griji și de neliniște, dați-mi iarăși liniștea zilei, repausul nopții și bucuria vieții. Fără aceasta, voi plânge în întristare și voi fi consumat de durere. Căci cum aş putea rămânea în liniște, când poporul lui Dumnezeu care adoră pe același Stăpân ca și mine, e sfâșiat de o nenorocită dezbinare? Pentru a vă face să înțelegeți mărimea durerii mele, vă rog să dați atenție la ceea ce vă voi spune. Mergând de curând în Nicomidia hotărâsem să trec în Orient, dar vestea neînțelegerii voastre m-a făcut să-mi schimb hotărârea, temându-mă să nu văd cu însuși ochii mei, ceea ce aud cu durere spunându-mi-se. Deschideți-mi deci, prin împăcarea voastră calea ce mi-ați închis prin certurile voastre. Lucrați astfel ca să vă pot vedea pe toți într-o deplină înțelegere și să aduc mulțumiri lui Dumnezeu pentru unirea voastră. »

CAPITOLUL VIII.

Despre Sinodul care s-a ținut în Niceea, în Bithynia și despre hotărârea ce s-a luat acolo.

Iată înțeleptul sfat ce le dădu Constantin prin scrisoarea sa! Însă răul era prea mare pentru a putea ceda autorității Împăratului sau argumentelor celui pe care el îl trimisese. Nici Alexandru, nici Arie nu putură să se înduplece și

gâlceava și zgomotul crescuseră în popor. Biserica era tulburată încă și printr-un alt rău, adică prin neînțelegerea ce era în Orient referitoare la ziua în care trebuia să se serbeze sărbătorea Paștelor, unii sărbătorindu-o odată cu evreii, iar alții după obiceiul celorlalți creștini ce sunt răspândiți în toată lumea. Cu toate acestea, deși nu erau de acord între ei relativ la ziua în care trebuia să se serbeze această sărbătoare, ei nu erau pentru aceasta despărțiți de la împărtășirea comună. Însă splendoarea sărbătorii era ca și întunecată de norul acestei neînțelegeri. Împăratul, văzând deci că liniștea bisericii e zdruncinată prin aceste două rele, adună un Sinod ecumenic la Niceea (325 d. Hr.), cetate în Bithynia, unde invită pe toți Episcopii să participe. Un mare număr de Episcopi veniră acolo din diferite cetăți și din diferite provincii, după cum mărturisește Eusebiu în următorii termeni în Cartea a treia a vieții lui Constantin. Cei mai însemnați dintre sfinții servitori ai lui Dumnezeu, se adunară din toate bisericile ce sunt răspândite în Europa, în Africa și în Asia, și însăși biserica în care credincioșii aveau obiceiul să își facă rugăciunile lor, ca și cum Dumnezeu ar fi mărit-o prin minune, cuprinse înăuntrul ei preoți și Episcopi din Siria, din Cilicia, din Fenicia, din Arabia, din Palestina, din Egipt, din Tebaida, din Libia și din Mesopotamia. Se află acolo și unul venit din Persia și din Scitia. Pontul, Galatia, Pamfilia, Capadocia, Asia și Frigia trimiseră tot ce aveau mai eminent în știință și în virtute. Tracia, Macedonia, Ahaia, Epirul și alte provincii mai depărtate trimiseră pe cei mai renumiți din clerul lor. Osie, acel Episcop atât de celebru veni din Spania și își luă locul între ceilalți. Episcopul cetății împărătești lipsi din cauza vârstei sale înaintate, însă delegații săi îi împliniră locul. Împăratul Constantin a fost cel dintâi dintre împărați care a avut fericirea să facă în timpul domniei sale această mare adunare care era ca o imagine a adunării Apostolilor și a discipolilor lor și formă din ea ca o cunună alipită prin legătura păcii pe care el o oferă Mântuitorului, în semn de recunoștință pentru victoriile ce El îi dăduse asupra inamicilor săi. Căci scris este, că în timpul Apostolilor, s-au adunat în Ierusalim persoane religioase din toate neamurile ce erau sub cer: Parți, Mezi, Elamiți și cei ce locuiesc în Mesopotamia, în Iudea, în Capadocia, în Pont și în Asia, în Frigia, în Pamfilia, în Egipt și în părțile Libiei cele de lângă Cirene, și cei ce veniseră din Roma, Iudei și prozeliți, Cretani și Arabi. (FAp 2, 9-10) Însă e această deosebire, că pe când dintre toate acele persoane puține erau care să fi fost ridicate la cinstea Sacerdoțului, aici erau mai mult de trei sute de Episcopi și un

număr tot atât de mare de preoți, de diaconi și de acoliți, încât ar fi greu a-i număra. Între acești sfințiți servitori al lui Dumnezeu, erau unii care se distingueau prin eminența înțelepciunii lor, alții prin severitatea moravurilor lor, alții prin răbdarea lor în muncă, alții prin modestia și blândețea lor. Unii erau venerabili prin vârsta lor înaintată, iar alții procurau admirație prin vigoarea tinereții și vioiciunea spiritului lor. Se aflau unii care fuseseră admiși de curând în Sfântul minister și începeau să exercite funcțiile. Împăratul le procura în fiecare zi cu îmbelșugare cele de viață. Iată în ce chip vorbește Eusebiu despre acești Episcopi, care se adunaseră la Niceea.

Împăratul poruncind jocuri solemne, pentru victoria ce câștigase contra lui Licinius, se duse la Niceea, cetate în Bithynia. Între Episcopi, se aflau doi foarte celebri: Pafnutie din Tebaida de Sus și Spiridon din Cipru. Voi spune mai pe urmă motivul pentru care îi numesc pe aceștia. Se aflau și mai mulți laici învățați în arta de a raționa și foarte bine pregătiți pentru a-și apăra vederile lor. Eusebiu, Episcopul de Nicomidia, Teognis, Episcopul de Niceea și Episcopul de Calcedon în Bitynia susțineau părerea lui Arie. Atanasie, diacon din Alexandria, care era foarte stimat de către Alexandru, Episcopul său și care din această cauză fu expus la săgețile invidiei, îl combătea puternic, după cum vom vedea mai pe urmă. Mai înainte de a se fi adunat Episcopii, cei care erau abili în arta raționamentului începură să discute chestiunile. Un laic de bun simț, care avusese curajul să mărturisească numele lui Iisus Hristos în timpul persecuțiilor văzând că ei atrăgeau multă lume prin eleganța cuvântărilor lor, încercă să-i combată astfel: Mântuitorul și Apostolii ne-au învățat nu regulile Logicii, nici zadarnice subtilități, ci adevărul care se păstrează prin credință și prin faptele bune. Toți cei care erau de față îl ascultară cu admirație și aprobară cele spuse de el. Logicienii înșiși deveniră mai moderați și zgomotul pe care îl provocase disputa lor, încetă. În ziua următoare toți Episcopii se adunară în același loc. Împăratul sosi după aceea și stătu în picioare până când ei îi făcură semn să se așeze, căci atât de mult respect avea el pentru demnitatea lor. Stând toți în tăcere, Împăratul începu să vorbească de la locul său, pentru a-i îndemna să renunțe la certurile lor particulare și să ajungă cu toții la o perfectă înțelegere. Căci ei formau unii contra altora felurite acuzări și unii din ei prezentaseră în ziua precedentă memorii Împăratului. El îl sfătui să lucreze mai bine pentru chestiunile pentru care erau adunați și porunci să ardă memoriile lor, neadăugând decât acest cuvânt: Iisus Hristos a poruncit, că cine

voiește să capete iertare să ierte el însuși fraților săi. Aducându-i astfel la întrefinerea păcii, el le permise să examineze chestiunile de doctrină și neînțelegerile asupra religiei. E potrivit locul aici pentru a arăta cele ce istorisește Eusebiu în cartea a treia a vieții acestui Principe. Iată cuvintele sale: Mai multe lucruri fiind propuse mai întâi din o parte și apoi din alta și certurile aprinzându-se, Împăratul care ascultase cu o răbdare deosebită îi mustră și se sili să-i împace. El vorbi în grecește și a fost admirat pentru moderațiunea și înțelepciunea sa. El readuse pe unii la vederile sale prin puterea argumentelor, înduplecă pe alții prin dulceața rugămintilor sale, lăudă prudența celor care vorbiseră cuviincios, și-i aduse pe toți la pace. Ei se împăcară nu numai asupra adevărului credinței, ci și asupra zilei în care trebuia să se celebreze sărbătoarea Paștilor. Hotărârea a fost alcătuită în scris și întărită prin semnătura celor care erau de față. Am inserat înadins în Istoria mea, istorisirea pe care ne-a lăsat-o Eusebiu despre acest Sinod, pentru că dacă cineva ar voi să pretindă că această sfântă adunare a rătăcit în credință, să nu fie ascultat și să nu creadă pe Sabin Macedonianul care numește pe cei ce au asistat acolo proști și ignoranți. Acest Sabin, care era Episcop de Heraclea, cetate din Thracia, a făcut o culegere a diferitelor Sinoade, în care își bate joc de părinții Sinodului din Niceea, ca de niște oameni proști și ignoranți, fără a băga de seamă, că el acuză de ignoranță pe Eusebiu, care după o lungă și matură examinare, îmbrățișă hotărârea de credință, ce a fost întocmită acolo. El lăsă la o parte oarecare lucruri înadins și schimbă pe altele; și pe toate le întoarse după intențiile și interesele sale. El vorbește de Eusebiu, ca de un martor foarte demn de credință. Aduce și Împăratului laude mari, ca unui Principe foarte bine instruit în adevărurile religiei creștine. Însă în privința credinței ce a fost expusă în Sinod, el o batjocorește ca o lucrare de oameni proști și care nu știau nimic. El este atât de imprudent încât disprețuiește cuvintele unui bărbat a cărui înțelepciune o laudă și a cărui mărturisire o primește. Căci Eusebiu asigură hotărâtor, că între sfinții bărbați al lui Dumnezeu, care asistară la Sinodul din Niceea, unii se deosebeau prin eminența înțelepciunii lor, iar alții prin tăria curajului lor, și că Împăratul, care era de față, îi împacă și îi uni pe toți în aceleași simțăminte. Voi vorbi încă despre acest Sabin când va fi nevoie. Acum, iată care e credința ce a fost publicată în marele Sinod din Niceea: «*Credem într-un Dumnezeu, Tatăl atotputer, făcător al Cerului și al pământului, văzutele tuturor și nevăzutele. Și întru Unul Domn Iisus Hristos Fiul lui Dumnezeu, Unul născut,*

Socrate Scolasticul

Carele din Tatăl s-a născut mai înainte de toți vecii. Lumină din Lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut iar nu făcut, cel deoființă cu Tatăl, prin Carele toate s-au făcut. Carele pentru noi oamenii și pentru a noastră mântuire s-a pogorât din ceruri și s-a întrupat de la Duhul Sfânt și din Maria Fecioara și s-a făcut Om. Carele a pățimit și a înviat a treia zi. Carele s-a suit la ceruri. Carele va veni să judece viii și morții. Credem și întru Duhul Sfânt. Cât pentru acei ce zic că a fost un timp în care Fiul nu era, sau nu era mai înainte de a fi fost născut, sau că a fost făcut din ceea ce nu era, și care zic că El este de o altă natură și de o altă substanță, decât Părintele său, că El este creat și supus schimbării, Sfânta Biserică Sobornicească și Apostolească îi lovește cu anatemă».

Această credință a fost aprobată și, după cum mărturisește Eusebiu, semnată de trei sute optsprezece Episcopi. N-au fost decât cinci care nu aprobau nicidecum termenul de consubstanțial (*Omoousios, deoființă*).

Acei cinci erau Eusebiu, Episcopul de Nicomidia, Teognis, Episcopul de Niceea, Maris, Episcopul de Calcedon, Teona, Episcopul de Marmarica și Secund, Episcopul de Ptolemaida. Fiindcă ei ziceau că consubstanțial e ceea ce purcede dintr-un altul sau prin diviziune ca un vas de aur din masa aceluiași metal, sau prin scurgere ca și copiii din părinții lor, sau prin ieșire ca plantele din rădăcinele lor. Ei susțineau că Fiul nu purcede în niciunul din aceste chipuri din Părintele Său și că pentru acest motiv ei nu puteau primi hotărârea Sinodului și bătându-și joc de cuvântul consubstanțial, ei refuzară să semneze condamnarea lui Arie. Aceasta a fost cauza pentru care Episcopii adunați rostiră anatemă contra lui Arie și contra celor ce urmau opinia sa și le opriră intrarea în Alexandria. Împăratul condamnă pe Arie, pe Eusebiu și pe Teognis la exil. La puțin timp după ce Eusebiu și Teognis ajunseseră în locul exilului lor, ei retractară cele susținute și afirmău și ei că Fiul e consubstanțial cu Părintele, după cum vom explica aceasta mai pe larg în continuare. Însă atunci Eusebiu, supranumit Pamfilii, Episcop de Cesarea în Palestina, după ce s-a îndoit în Sinod și după ce a deliberat mult timp dacă trebuie să primească formula de credință, în fine consimți la aceasta și o semnă ca și ceilalți. El o trimise semnată credincioșilor bisericii sale și le explică cuvântul «consubstanțial», temându-se ca nu cumva șovăiala pe care o avuseseră mai înainte de a semna, să le dea prilej să aibă oarecare neîncredere în curăția credinței sale. Iată felul în care le scrisese:

«E probabil, prea iubiții mei frați, că ați aflat prin altă cale ceea ce s-a discutat referitor la credință în marele Sinod din Niceea. Căci, zvonul public are obiceiul de a

apuca mai înainte informațiile cele mai particulare și cele mai exacte. Deci, ca nu cumva acel zvon public să vă raporteze lucrurile într-alt chip de cum s-au petrecut, am crezut de datoria mea să vă trimit formula de credință, cum am propus-o, și apoi adăugirile cu care Episcopii au crezut de cuviință să o publice. Iată a noastră, astfel cum ea a fost citită în prezența Împăratului și aprobată de obște de toți; astfel cum am primit-o de la Episcopii predecesorii noștri; astfel cum am învățat-o în tinerețea noastră, când am primit botezul; astfel cum ea e cuprinsă în Sfânta Scriptură; astfel cum noi am predicat-o în tagma Preoției, ca și în demnitatea Episcopală și pe care o ținem încă și astăzi.

«Cred întru Unul Dumnezeu, Tatăl Atotțîitorul, făcătorul tuturor celor văzute și nevăzute. Și întru Unul Domnul Iisus Hristos, Cuvântul lui Dumnezeu, Dumnezeu din Dumnezeu, lumină din lumină, viață din viață, Fiul unic, întâiul născut din toate creaturile, născut din Dumnezeu Tatăl mai înainte de toți vecii, prin Carele toate s-au făcut, Carele s-a întrupat pentru mântuirea noastră și a vorbit împreună cu oamenii, Carele a pățimit și a înviat a treia zi; Carele s-a suit la Părintele Său și Carele va veni iarăși plin de slavă ca să judece viii și morții. Credem și întru Sfântul Duh. Credem în existența și în substanța fiecăruia din ei, că Părintele este adevărat Părinte, că Fiul este adevărat Fiu și că Sfântul Duh este adevărat Sfânt Duh, după cum Domnul nostru a declarat aceasta când a trimis pe Apostolii Săi să propovăduiască Evanghelia zicându-le: Mergând învâțați toate neamurile botezându-i pe ei în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh (Mt. 28, 19). Noi mărturisim că ținem această credință, că am ținut-o totdeauna și că o vom ține cu statornicie până la moarte, condamnând nelegiuirea tuturor erezilor. Noi afirmăm înaintea lui Dumnezeu cel atotputernic și a Domnului nostru Iisus Hristos, că am ținut cu adevărat și din inimă toate acestea de când am fost în stare să înțelegem și să facem oarecare reflexii asupra noastră. Și suntem gata să arătăm prin probe foarte sigure și să vă convingem, că am fost totdeauna în această credință și că totdeauna am predicat-o. Când am propus această formulă de credință, nu se găsi nimic de zis împotriva. Împăratul nostru, prea iubit de Dumnezeu, mărturisi cel dintâi că era foarte bine alcătuită și că o ținea și el și sfătuï pe toți ceilalți să o semneze, adăugându-i numai cuvântul de consubstanțial. El explică acest cuvânt zicând că nu îl înțelegea după proprietățile corpului și că nu credea nicidecum, că Fiul există din Părintele prin diviziune, sau prin secțiune. Pentru că o natură necorporală și intelectuală nu poate avea proprietate corporală, și că aceasta trebuie să se înțeleagă într-un mod spiritual și dumnezeiesc. Iată cum acest prea înțelept și prea religios Principe se explică și Episcopii luând motiv cuvântul de consubstanțial alcătuiră formula următoare:

Simbol.

«Credem într-unul Dumnezeu, Tatăl atotțitorul, Carele a creat toate cele văzute și nevăzute. Și întru Unul Domnul Iisus Hristos Fiul lui Dumnezeu Unul născut prin Tatăl, adică din substanța Tatălui, Dumnezeu din Dumnezeu, lumină din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut iar nu făcut, Carele nu are decât o aceeași substanță ca Părintele, consubstanțial cu Tatăl și prin Carele toate s-au făcut, care sunt în ceruri și pe pământ; Carele s-a pogorât din ceruri pentru noi oamenii și pentru a noastră mântuire; Carele s-a întrupat și s-a făcut om și a pățimit și a înviat a treia zi; Carele s-a suit la ceruri, de unde va veni să judece viii și morții. Credem și întru Sfântul Duh. Cât pentru cei ce zic, că a fost un timp în care El nu era și că nu era mai înainte de a fi fost născut, că a fost făcut din ceea ce nu era mai înainte, că e de o altă natură și de o altă substanță decât Părintele, că e creat și supus schimbării, Sfânta Biserică Sobornicească și Apostolească rostește contra lor anatema.

Când întocmiră această formulă de credință, noi nu lăsarăm să treacă fără cercetare ceea ce el zisese, că Fiul e de substanța Părintelui și consubstanțial cu El. Se făcură mai multe întrebări și mai multe răspunsuri pentru a defini înțelesul acestor termeni. Ei mărturisiră, că înțelesul e, că Fiul e din Părintele, dar nu ca una din părțile sale. Noi crezurăm, că era drept să primim acest înțeles, pentru că e o sănătoasă doctrină de a susține că Fiul e din Părintele, nu însă ca o parte din substanța sa. Noi primim această idee și nu respingem nici chiar termenul de consubstanțial, pentru binele păcii și de teama de a nu ne îndepărta de adevăr. Noi am aprobat pentru același motiv și termenii: născut iar nu făcut. Căci el susținea, că termenul de făcut, e un termen comun tuturor creaturilor ce au fost făcute prin Fiul și căroră El nu e asemănaabil, fiind de o natură mai înaltă; că El își trage substanța din Părintele, după cum învață Sfânta Scriptură prin o generație secretă ce n-ar putea-o înțelege nimeni și nici a o exprima prin cuvântări. Acest mod în care Fiul e consubstanțial cu Părintele fiind examinat, toți au rămas de acord că el e deosebit de acela al corpurilor, pentru că nu e prin diviziune nici prin suprimare, nici prin schimbare de natura și de virtutea lui Dumnezeu. Când se zice, că Fiul e consubstanțial (deofință) cu Tatăl nu se înțelege nimic altceva, decât că Fiul lui Dumnezeu nu are nicio asemănare cu creaturile ce au fost făcute prin El, dar că are o desăvârșită asemănare cu Părintele Său, prin Carele a fost născut. Că El e din Părintele, iar nu dintr-un alt ipostas nici dintr-o altă substanță. Această doctrină fiind explicată astfel, noi am crezut de datorie să o aprobăm pentru că am găsit, că vechii Episcopi și învățații scriitori s-au servit de termenul de consubstanțial, pentru a explica divinitatea Părintelui și a Fiului.

Iată ce aveam să vă spun referitor la credința ce a fost propusă în Sinodul din Niceea și la care am consimțit cu toții, nu cu ușurință și fără o matură deliberare, ci

după ce am examinat în prezența prea-religiosului Împărat înțelesurile ce am stabilit și le-am aprobat pentru motivele expuse. Noi am consimțit, de asemenea, fără greutate la anatema ce au rostit, după formula de credință, pentru că ea oprește de a se servi de termeni străini și depărtați de termenii de care se servește Sfânta Scriptură, fiind sigur, că din cauza acestor termeni au provenit toate neînțelegerile și tulburările în biserici. Sfânta Scriptură insuflată de Sfântul Duh neservindu-se niciodată de acești termeni: din ceea ce nu este și că a fost odinioară un timp în care el nu era, nici alți termeni asemănători ce sunt raportați în același loc, n-am crezut că ar fi potrivit să îi întrebuițăm, nici să îi predicăm. Ne-am supus încă cu atât mai bucuroși în acest punct, la hotărârea Sinodului, cu cât noi nu avuseserăm obiceiul să ne servim de acești termeni. Am crezut de datorie, prea iubiții mei frați, să vă expunem exact toate lucruri pentru a vă arăta cu câtă prudență și maturitate am suspendat sau am dat consimțământul nostru și pentru a vă face cunoscut câtă dreptate am avut să rezistăm până la sfârșit, în timpul când eram izbiți de oarecare termeni ce fuseseră alcătuiți în scris. Dar în sfârșit, am primit fără opoziție ceea ce nu mai era contrar vederilor noastre, după ce prin examinarea înțelesului, am găsit că formula era conform credinței pe care am avut-o totdeauna. »

Eusebiu trimise această scrisoare la Cezarea din Palestina. Sinodul scrisese bisericii din Alexandria și celorlalte biserici din Egipt, Libya și Pentapole. Iată scrisoarea.

CAPITOLUL IX.

Despre ceea ce s-a hotărât în Sinod și despre depunerea lui Arie și a aderenților săi.

«Din mila lui Dumnezeu, Sfintei și marii Biserici de Alexandria și prea iubiților noștri frați, ce sunt stabiliți în Egipt, în Libya și la Pentapole. Episcopii adunați în Niceea și care au ținut Sfântul și marele Sinod: Mântuire în Domnul Nostru.

Adunându-ne din diferite cetăți și din diferite provincii, prin voința lui Dumnezeu, a Cărui putere e egală bunătății, și prin porunca Împăratului Constantin care îi este prea iubit, noi, care am ținut marele și Sfântul Sinod din Niceea, am crezut că era absolut necesar să vă scriem, pentru a vă informa de ceea ce s-a propus, s-a examinat, s-a hotărât și s-a decis acolo. Mai întâi s-a tratat în prezența prea religiosului Împărat Constantin, despre nelegiuirea lui Arie și a tovarășilor săi și de comun acord s-a hotărât să se rostască anatema contra nelegiuitei sale opinii și contra hulelor ce pronunță, susținând că Fiul lui Dumnezeu a venit din nimic, că a fost un timp în care El nu era, că El putea a se deda prin liberul său arbitru la vicii sau la virtute numindu-L

Socrate Scolasticul

creatură. Sfântul Sinod, neputând suferi nelegiuirea și extravaganța acestor simțăminte, le-a condamnat. Veți afla în curând ceea ce s-a făcut contra lui, dacă n-ați aflat până acum, și nu vom spune-o aici, ca nu cumva să pară că am voi să insultăm pe un om care a primit pedeapsa ce merita. Otrava rătăcirii sale a fost atât de molipsitoare, încât a infectat pe Teona, Episcopul de Marmarica și pe Secund, Episcopul de Ptolemaida, care au fost condamnați la aceeași pedeapsă ca și dânsul. Însă, din mila lui Dumnezeu cel Atotputernic, voi sunteți scăpați de nelegiuirea și de molipsirea acestei rătăcirii și a acestor hule și de ale acelor oameni răzvrățitori care au îndrăznit să tulbure pacea credincioșilor prin certurile lor. Rămânea încă neascultarea lui Meletie și a celor care au primit de la el hirotonia. Vă facem cunoscut ceea ce a hotărât Sinodul în privința lor. Sinodul a arătat indulgență față de Meletie; căci nu merita o mare asprime, dar nici iertare. El i-a permis să locuiască în orașul său, fără însă a avea drept să hirotonească, nici să aibă vot la alegeri, nici să se poată duce în alt oraș pentru acest sfârșit și cu restricția că el nu-și va păstra decât onoarea rangului său. Cât pentru cei pe care el i-a hirotonit, să fie admiși la împărțășire, cu restricția că își vor păstra rangul și vor exercita funcțiile lor, însă ei vor fi totdeauna în urma celor ce vor fi hirotoniți și stabiliți în fiecare parohie și în fiecare biserică de Alexandru, preaiubitul nostru coliturghisitor. Cu restricția, însă, că ei nu vor avea drept să aleagă sau să propună pe cineva nici să facă ceva fără consimțământul Episcopului Bisericii Sobornicești, supușă lui Alexandru. Cât pentru aceia care, fiind sprijiniți prin harul lui Dumnezeu și ajutați de sfințele voastre rugăciuni, n-au luat niciodată parte la schismă și care au rămas în Biserica Sobornicească și Apostolească, fără să fi fost vreodată mânjiți de vreo pată, ei să aibă dreptul de a alege și de a propune numele celor ce merită să fie admiși în cler și să facă toate după legile și regulile Bisericii. Iar de se întâmplă să moară vreunul din cei ce sunt în demnitățile sfințite, se va putea pune în locul lor unul dintre cei ce au fost de curând primiți, numai să fie vrednic, să fie ales de popor și alegerea să fie confirmată de autoritatea lui Alexandru, Episcopul de Alexandria. Tot astfel s-a acordat aceasta și tuturor celorlalți. S-a crezut totuși de cuviință să se hotărască altfel pentru Meletie, din cauza îndărătniciei neascultării sale și a violențelor la care el e supus din firea sa, de teamă ca nu cumva redându-i-se autoritatea în mână să abuzeze de ea pentru a provoca noi tulburări. Acestea, în ceea ce privește Egiptul și prea sfânta Biserică de Alexandria. Iar dacă afară de acestea a fost ceva hotărât și definit în prezența lui Alexandru, prea iubitul nostru frate coliturghisitor, el vă va informa despre aceasta, pentru că el a avut acolo rolul principal. Vă înștiințăm, de asemenea, că neînțelegerea în privința zilei în care trebuie să se celebreze sărbătoarea Paștilor, a fost cu fericire terminată prin sfințele voastre rugăciuni și că toți frații noștri, care sunt în Orient și care celebrău odinioară sărbătoarea Paștilor în

aceeași zi cu evreii, o vor celebra pe viitor în aceeași zi ca romanii și ca ceilalți care o serbează totdeauna cu noi. Primiți deci pe Alexandru, coliturghisitorul nostru și Episcopul nostru, care ne-a bucurat foarte prin prezența sa și care la o vârstă așa de înaintată, a suportat greutăți de necrezut pentru a ne procura pacea, primiți-l, cu mai mare bucurie ca niciodată și cu semnele unui mai adânc respect și a unei dragoste mai sincere. Rugați pentru noi pe Dumnezeu cel Atotputernic, pe Domnul nostru Iisus Hristos și pe Sfântul Duh, Căruia se cuvine slavă în vecii vecilor, ca ceea ce s-a decis și s-a hotărât, să rămână tare și nestrămutat, și pentru fericitul succes ale acestor mari probleme, pentru restabilirea păcii și a unirii și pentru distrugerea rătăcirii. »

Din citirea acestei scrisori, rezultă lămurit că Sinodul, nu numai că îl condamnase pe Arie și pe aderenții săi, ci și rostise anatema contra termenilor de care se serveau pentru a-și explica rătăcirea lor. Că Episcopii, unindu-se asupra zilei în care se va celebra sărbătoarea Paștilor, primară în împărțirea lor pe Meletie, deși el fusese autorul sectei; permiseră ca el să-și păstreze rangul demnității sale, fără să-i lase, totuși, libertatea de a exercita vreo funcție. Eu cred că motivul pentru care meletienii sunt încă despărțiți de Biserică în Egipt e că Sinodul ridicase lui Meletie puterea de a exercita vreo funcție bisericească. Arie, însă, compuse o carte pentru a-și apăra părerea sa și îi dete numele de *Thalia*. Stilul ei e molatic și asemena celui din versurile lui Sotade. Cartea sa a fost condamnată de către Episcopi. Nu numai Sinodul a avut grijă să scrie bisericilor pentru a le înștiința de pacea ce fusese restabilită prin deciziile sale, ci și Împăratul voi să scrie despre aceasta în acești termeni Bisericii de Alexandria.

SCRISOAREA ÎMPĂRATULUI CONSTANTIN

Costantin, August: Bisericii Sobornicești din Alexandria

« Vă salut, prea iubiții mei frați. Dumnezeuasca Pronie s-a îndurat foarte mult de noi, scăpându-ne de rătăcire și unindu-ne în aceeași credință. Demonul nu va avea de acum înainte nicio putere asupra noastră, fiindcă armele ce le pregătea pentru a ne bate sunt cu totul sfărâmate. Adevărul a potolit certurile noastre; puterea sa a biruit răutatea dușmănilor și a dezbinărilor noastre. Noi credem și ne închinăm toți aceluiași Dumnezeu. Pentru a ajunge la un bine atât de mare, am adunat, cu ajutorul Său, în Niceea, un mare număr de Episcopi, cu care eu, care nu sunt decât unul dintre voi și care țin la onoarea de a servi cu voi aceluiași Dumnezeu, am cercetat adevărul. S-a avut în vedere foarte cu deamănuntul tot ce putea servi de motiv certurilor și disputelor. Rog pe Dumnezeu să ierte unora imprudența și grozăvenia hulelor ce ați

vărsat contra onoarei Mântuitorului, contra nădejzii mântuirii noastre, contra autorității Sfintei Scripturi și contra adevărului credinței noastre. Mai mult de trei sute de Episcopi, toți renumiți prin bogăția științei lor și prin moderația spiritului lor, unindu-se asupra adevărului credinței, care nu poate fi decât una după Sfânta Scriptură, nu s-a găsit decât Arie care, fiind cuprins de vicleșugul demonului, a răspândit rătăcirea între noi și apoi și între alții. Să primim învățătura pe care ne-a dat-o Dumnezeu cel Atotputernic. Să ne reîntoarcem la frații noștri, de a căror societate ne-a despărțit acea nerușinată slugă a diavolului. Să ne grăbim să ne întrunim la corpul și la mădularele noastre. Înțelepciunea, religia și sfințenia voastră vă obligă să alergați la harul lui Dumnezeu, după ce ați recunoscut rătăcirea celui ce este, desigur, vrăjmașul adevărului. Învățătura pe care au stabilit-o cei trei sute de Episcopi nu poate fi decât învățătura lui Dumnezeu și nu e permis să ne îndoim că Sfântul Duh, care-I inspiră și îi însuflețește, nu le-a descoperit voia Sa. Întoarceți-vă, deci, toți cu grăbire la calea adevărului, pentru ca atunci când voi veni la voi, să pot aduce mulțămire lui Dumnezeu pentru că v-a unit în adevărul credinței prin legătura dragostei. Dumnezeu să vă îngrijească prea iubiții mei frați. »

Iată ce scrise Împăratul poporului din Alexandria spre a-l asigura că mărturisirea de credință nu fusese deloc făcută cu ușurință sau cu nebagare de seamă în Sinod, ci după un studiu foarte serios; că acolo nu se ascunsese nimic, nici se lăsase ceva și că se propusese tot ce putea servi la lămurirea adevărului, astfel că nu mai rămânea nicio chestiune de contestație sau de dispută. În fine, spre a spune totul în puține cuvinte, el numește voința Episcopilor ce se adunaseră în Niceea, voința lui Dumnezeu; și nu se îndoiește deloc că unirea lor și buna înțelegere n-au fost produse prin Sfântul Duh. Cu toate acestea, Sabin, șef al sectei macedonienilor, se opune cu bună știință la o mărturisire atât de folositoare și atât de adevărată, numindu-i pe Episcopii din acest Sinod oameni proști și fără învățătură. Puțin a lipsit ca el să-l acuze de ignoranță și pe Eusebiu de Cesareea. El nu se gândește deloc că, chiar dacă acești Episcopi ar fi fost proști și ignoranți, ei ar fi fost, totuși, luminați cu lumina harului și că, astfel, nu s-ar fi putut îndepărta de adevăr. Să vedem ce a hotărât același Împărat, într-o altă scrisoare, contra lui Arie și contra aderenților săi.

Constantin, învingător, Prea mare, August: Episcopilor și Poporului

“Arie, imitând pe cei necredincioși și pe cei răi, merită să fie acuzat de aceeași infamie ca și dănșii. Fiindcă Porfiriu, vrăjmașul adevăratei credințe, a întocmit cărți nelegiuite contra Religiei Creștine, fiindcă numele său e urăcios între oamenii de bine și

că scrierile sale sunt suprimate, noi am găsit de cuvîntă ca *Arie* și aderenții săi să fie numiți pe viitor *Porfirieni*, pentru ca să fie și ei necinstiți cu numele celui a cărui neleguire au imitat. Iar dacă se va găsi vreo carte de-a lui *Arie*, noi voim să fie arsă, pentru ca neleguirea învățatură să fie nimicită și să nu treacă cu niciun cuvânt la posteritate. Oricine se va dovedi că a ascuns o scriere de-a lui *Arie*, în loc s-o ardă, va fi pedepsit cu moarte. Rog pe Dumnezeu să vă îngrijească."

ALTĂ SCRISOARE A LUI CONSTANTIN

Constantin, August: Bisericii.

"Fericirea de care se bucură Imperiul fiindu-mi o dovadă evidentă de bunătate a lui Dumnezeu față de noi, m-am crezut dator să lucrez spre a face astfel, ca sfântul popor al Bisericii Sobornicești să fie unit prin mărturisirea credinței, prin legătura dragostei și practicarea aceleiași Religii. Însă, pentru că nu era cu puțință de a ajunge în stăpânirea unui bine atât de mare, fără ca toți Episcopii sau aproape toți să se adune, eu i-am adunat și m-am aflat cu multă bucurie, ca unul din coliturghisitorii voștri în adunarea lor, unde s-au cercetat chestiunile până când vederile aprobate de Dumnezeu au produs pacea, astfel că nu mai rămâne nicio chestiune de contestație sau de dispută. Chestiunea referitoare la sărbătoarea Paștilor fiind tratată acolo, toți au fost de comun acord să o celebreze în aceeași zi; căci ce e mai frumos și mai cinstit decât de a păzi toți același obicei în solemnitatea acestei sărbători, în care am primit nădejdea unei vieți nemuritoare și glorioase? Toți au crezut că e un lucru nedemn, de a urma în acest punct obiceiul evreilor care, pângărindu-se prin cel mai criminal din toate pariciderile, nu trebuie să fie considerați decât ca niște necurați și orbi. Noi trebuie să respingem obiceiul lor, fiindcă avem un altul mai bun, pe care l-am păzit de la Patimile Mântuitorului și pe care îl vom transmite veacurilor viitoare. Să n-avem, deci, nimic comun cu această națiune dușmană. Să urmăm calea pe care ne-a învățat Mântuitorul. Să ținem drumul cel drept al sfintei noastre Religii. Ceea ce susțin e cu totul ridicol și anume, că noi nu putem ști ziua în care trebuie să celebrăm sărbătoarea Paștilor, dacă nu ne-ar spune-o el. Ce pot să știe ei, care, de când au omorât pe Mântuitorul, au pierdut simțul și rațiunea și n-au lucrat decât din patimă și din furie? Ei sunt atât de tare depărtați de adevăr, chiar în acest punct, încât celebrează de două ori sărbătoarea Paștilor într-un an. Putea-vom noi, oare, să-i urmăm în rătăcirea lor și să celebrăm de două ori aceeași sărbătoare într-un an? Dar, chiar când n-ați avea aceste motive, ar fi încă prudent să n-aveți nimic comun în obiceiurile voastre, nici în păzirea sărbătorilor cu acești criminali. Pe lângă acestea, trebuie să mai avem în vedere că nu se cuvine a se găsi nicio deosebire în celebrarea celei mai solemne sărbători din Religia

Socrate Scolasticul

noastră. Mântuitorul nu ne-a lăsat decât o zi pentru serbarea mântuirii noastre, care e ziua Patimilor Sale și a voit ca să nu fie decât o Biserică, ai cărei membri, deși răs-pândiți în diferite locuri, sunt, totuși, însuflețiți de același spirit. Vedeți cât e de con-trar buneicivuințe ca, în aceleași zile, unii să postească, iar alții să facă ospete. Eu cred că voi înșivă sunteți de părere că dumnezeiasca Pronie voiește să înlătore această deosebire și să aducă uniformitate.

Astfel, acest abuz trebuind să fie îndreptat, pentru ca să nu mai avem nimic în comun cu paricizii, care au omorât pe Învățătorul nostru, și obiceiul păzit de către toate bisericile de la Miazăzi, de la Miazănoapte și de la Apus și de către unele chiar din Răsărit, fiind foarte rațional, toți au cedat că trebuie să fie îndeobște primit și am făgădui că voi vă veți supune acestui obicei. Îmbrățișați, deci, cu bucurie obiceiul, care e stabilit la Roma, în Italia, în Africa, în Egipt, în Spania, în Galia, în Anglittera, în Ahaia, în Dioceza de Asia, de Pont și în Cilicia. Aveți în vedere nu numai că numărul acelor biserici e mai mare decât al celorlalte, ci și că obiceiul lor e sprijinit pe motive temeinice și că noi nu trebuie să avem ceva în comun cu nelegiuirea evreilor. Spre a întrebuița mai puține cuvinte vă voi spune că toți Episcopii au fost de părere să se celebreze sărbătorea Paștilor în aceeași zi. Nu trebuie, deci, să fie diferite practici în o așa de mare solemnitate și lucrul cel mai bun este să fie urmat obiceiul care ne depărtează de societatea rătăcirii și a crimei. Astfel fiind, ascultați cu bucurie această poruncă. Căci ceea ce e poruncit de către sfinții Episcopi în Sinoade nu e poruncit decât prin voința lui Dumnezeu. Când veți face cunoscut prea iubiților noștri frați cele ce vă scriu, veți hotărî împreună să păziți preasfânta sărbătoare a Paștilor în aceeași zi, pentru că atunci când voi veni la voi, după cum o doresc cu mare dor de mult timp, să o pot celebra împreună cu voi și să mă bucur de aceea că cruzimea diavolului a fost biruită de puterea lui Dumnezeu și de aceea că pacea și adevărul Religiei noastre domnește peste tot pământul. Rog pe Dumnezeu, prea iubiții mei frați să vă îngri-jească”.

ALTĂ SCRISOARE CĂTRE EUSEBIU

Constantin, învingător, Prea Mare, August: Lui Eusebiu

“Sunt încredințat, prea iubite al meu frate că, servitorii Mântuitorului, fiind ex-puși până astăzi la nedreptatea și violența persecuției, bisericile sunt căzute în ruină pentru că au fost neîngrijite sau, cel puțin, n-au fost deloc întreținute cu îngrijirea care era necesară. Însă, acum, când libertatea s-a redat bisericii și când balaurul a fost lipsit de putere stăpânitoare prin porunca dumnezeiască și prin puterea armelor mele, cred că mărirea lui Dumnezeu e cunoscută de toată lumea, și că cei ce au lipsit odinioară fie din patimă, fie din necredință, vor îmbrățișa acum cu bucurie cultul Său. Lucrați, deci,

cu toată sânguința de care sunteți capabili, la restabilirea bisericilor supuse conducerii voastre și înștiințați pe Episcopi, pe preoții și pe diaconii din celelalte locuri, să lucreze cu aceeași sânguință spre a repara edificiile ce sunt încă, spre a le termina sau a face altele din nou. Cereți, atât voi, cât și ceilalți Episcopi, de la guvernatorii provinciilor și de la prefectul Pretoriului, orice va fi necesar în acest scop. Căci ei au primit poruncă în scris să asculte de tot ce Sfinția Voastră le va cere. Rog pe Dumnezeu, prea iubite al meu frate, să vă protejeze."

Iată ce scrise acest Împărat Episcopilor tuturor provinciilor pentru restabilirea bisericilor. Vom vedea din scrisoarea sa adresată lui Eusebiu, Episcopul de Cesarea, câtă grijă avea el ca să fie scrise mai multe exemplare din cărțile Sfintei Scripturi.

Constantin, învingător, Prea mare, August: Lui Eusebiu, Episcopul de Cesarea.

"Un număr foarte mare de persoane, prin îndurarea Mântuitorului, au mărturisit Religia Creștină, în cetatea care poartă numele nostru. E drept ca bisericile de acolo să prospere în proporție cu toate celelalte lucruri ce primesc acolo, din zi în zi, o nouă dezvoltare și, de aceea, permiteți să vă comunic planul ce am conceput. Sunt de părere ca să puneți să se scrie pe un frumos pergament cincizeci de exemplare din Sfânta Scriptură, a cărei întrebuințare știți că e foarte necesară în Biserică și să alegeți persoane capabile, astfel ca aceste exemplare să fie ușor de citit și să poată fi transportate cu ușurință. Am dat ordin Logofătului Diocezei ca să aibă grijă să procure tot ce va fi necesar pentru această cheltuială. Las la supravegherea voastră ca acele copii să fie isprăvite în scurt timp. Când vor fi isprăvite luați în temeiul acestei scrisori două trăsuri publice pentru a mi le trimite și alegeți în acest scop pe unul dintre diaconii voștri, pe care îl voi primi foarte bine. Dumnezeu să vă protejeze, prea iubite al meu frate."

ALTĂ SCRISOARE, LUI MACARIE, EPISCOPI DE IERUSALIM
Constantin, învingător, Prea Mare, August: Lui Macarie, Episcopul de Ierusalim.

"Harul ce Mântuitorul ni-l face e atât de mare și de admirabil, că nu se află cuvinte care să-l poată exprima cu demnitate. În adevăr, ce e mai mare decât ordinul Providenței Sale, prin care a ascuns sub pământ în cursul unui spațiu de timp atât de îndelungat, monumentul Patimii Sale, până ce vrăjmașul pietății a fost învins iar servitorii Săi puși în libertate? Mi se pare că, dacă s-ar aduna toți învâțații și oratorii din lume, ei n-ar putea să spună vreodată ceva care să se apropie de mărirea acestei

Socrate Scolasticul

minuni, pentru că ea e cu atât mai presus de toată crezarea, pe cât înțelepciunea cea veșnică e mai presus de rațiune. Pentru aceea îmi propun să îndemn pe toate popoarele să îmbrățișeze religia cea adevărată cu un zel egal strălucirii evenimentelor minunate, prin care adevărul credinței e întărit din zi în zi. Fiindcă planul pe care îl am e cunoscut de toată lumea, nu mă îndoiesc că nu sunteți și voi convins că n-am patimă mai mare, decât de a înfrunseța prin mărețe zidiri acest loc care, fiind deja sfânt, a fost încă sfințit prin semnele Patimii Mântuitorului și care a fost descărcat, prin voința lui Dumnezeu și prin îngrijirile mele, de greutatea unui idol cu care fusese acoperit.

Las la prudența voastră să luați măsurile necesare pentru a lucra astfel ca edificiile să întreacă în mărime și în frumusețe tot ce e frumos și mare în întreaga lume. Am dat însărcinare prea iubitului nostru Dracilian, vicarul prefectilor Pretoriului și guvernator provinciei, să întrebuițeze conform ordinelor voastre pe cei mai buni lucrători la înălțarea zidurilor. Spuneți-mi ce marmură și ce coloane doriți, pentru ca să vi se trimită. Aș fi foarte mulțumit să știu dacă credeți ca biserica să aibă plafon sau nu. Căci, dacă va trebui să aibă plafon, atunci se va putea pune pe el aur. Faceți cunoscut cât mai curând Ofițerilor pe care vi i-am numit numărul lucrătorilor, sumele de bani ce vor fi necesare, marmura, coloanele și podoabele care vor fi din cele mai frumoase și cele mai bogate, pentru ca și eu să fiu grabnic informat despre acestea. Rog pe Dumnezeu, prea iubitul meu frate, să fiți sănătos.”

El scrise încă tuturor cetăților și alte scrisori sub formă de discurs, contra lui Arie și a aderenților săi, pe care îi ridiculizează în mod glumeț. Mai scrise încă o scrisoare și locuitorilor din Nicomidia contra lui Eusebiu și a lui Teognis, în care muștră pe cei dintâi nu numai pentru că au favorizat rătăcirea lui Arie, ci și pentru că au sprijinit partidul tiranului și îi îndeamnă să aleagă un alt Episcop în locul său. Aceste scrisori sunt prea lungi spre a fi transcrise aici. Cei care vor dori să le vadă, le vor putea căuta aiurea.

CAPITOLUL X.

Aețiu, Episcopul novațienilor, e chemat la Sinod de către Împărat.

Nu pot trece cu tăcerea o altă măsură pe care o luă Împăratul pentru a stabili pacea Bisericii, chemând la Sinod pe Aețiu, Episcopul novațienilor. Când formula de credință fusese alcătuită și semnată de toți ceilalți, el îl întreabă dacă consimte cu această formulă și dacă e de acord cu cele ce se hotărâseră în legătură cu celebrarea sărbătorii Paștilor. Sinodul n-a definit nimic nou, răspunse Aețiu, și am aflat din vechea tradiție care s-a păstrat

până la noi din timpul Apostolilor, aceeași definiție de credință și același obicei de a celebra sărbătoarea Paștilor. Pentru ce, atunci, întrebă iarăși Împăratul, vă despărțiți de la Împărtășirea cu ceilalți? Atunci Ațiu povesti cele ce se întâmplaseră în timpul persecuției ridicată sub domnia lui Deciu și legea aspră prin care se hotărâse ca cei ce săvârșiseră după botezul lor un păcat, pe care Sfânta Scriptură îl numește păcat de moarte, să nu fie admiși la participarea Sfintei Taine, ci numai chemați să facă pocăință, fără ca ei să poată nădăjdui iertarea de la preoți sau de la alții, ci numai de la Dumnezeu. Ațiu, dând acest răspuns, Împăratul îi zise: apoi, ia o scară și suie-te singur la cer. Această istorie n-a fost povestită nici de Eusebiu, supranumit Pamfilu, nici de vreun alt scriitor. Eu am aflat-o de la un bărbat vrednic de credință și care istorisea la o vârstă foarte înaintată ceea ce văzuse el însuși în Sinod. Ceea ce mă face să cred că, cei ce au suprimat acest fapt, l-au suprimat dintr-un motiv asemenea celui prin care mai mulți istorici au trecut cu tăcerea lucruri foarte importante: fie din antipatie față de unele persoane, fie din dorința de a favoriza pe altele.

CAPITOLUL XI.

Pafnutie

Îmi voi îndeplini în acest loc făgăduința de a vorbi despre Pafnutie și despre Spiridon. Pafnutie era Episcop al unei cetăți din Thebaida de Sus. El era atât de cuvios, că făcea minuni. El avea un ochi scos în timpul persecuției. Împăratul avea o venerație deosebită pentru el, îl chema adeseori la palat și îi săruta ochiul care i se scosese. Iată ce aveam să spun despre persoana sa. Voi adăuga acum ce se hotărâse prin stăruința sa, pentru binele Bisericii și pentru cinstea clerului. Episcopii erau de părere să facă o nouă lege prin care să se hotărască, ca Episcopii, preoții și diaconii să se despartă de femeile ce luaseră în însoțire, când erau laici; pe când se cerea păreră fiecăruia, Pafnutie se sculă în mijlocul celorlalți Episcopi și ridicând glasul zise că nu trebuie să se pună un jug atât de greu clericilor, nici preoților; căci nunta e cinstită și patul nupțial neprihănit; că o prea mare asprime ar putea fi vătămătoare Bisericii; că nu toată lumea e în stare să păzească o înfrânare atât de perfectă și că femeile n-ar păzi, poate, castitatea. El numea castitate nunta făcută după legi; că era de ajuns ca cei ce fuseseră admiși în cler să nu se mai însoare a doua oară, după vechea tra-

diție a Bisericii, fără să se oblige cei ce se însuraseră, fiind laici, să-și părăsească femeile.

Pafnutie susținu această părere chiar dacă el nu numai că nu fusese niciodată însurat, dar nici nu avusese vreodată cunoștință cu vreo femeie, fiind crescut din copilărie în mănăstire și făcându-se acolo admirat prin deosebita sa castitate. Toți Episcopii primiră părerea sa și, fără a mai discuta, lăsară problema în voia celor ce erau însurați. Iată, ce aveam de spus despre Pafnutie. Să vorbesc acum despre Spiridon.

CAPITOLUL XII.

Spiridon, Episcopul de Cipru.

El avea o sfințenie atât de admirabilă încă din timpul pe când nu era decât păstor la oi, încât merita să fie făcut păstor de oameni și Episcop de Trimitunda, cetate în Insula Cipru. El avea o modestie atât de mare în demnitatea sa, încât continua să-și pască turma de oi ca și mai înainte. Se istorisesc despre dânsul mai multe lucruri, însă nu voi însemna din ele decât una sau două, de teamă să nu mă depărtez prea mult de chestiune. Niște tâlhari, intrând în timpul nopții în staul, încercară să ia câteva oi. Spiridon, ducându-se acolo în zori de zi, văzu pe tâlhari cu mâinile legate la spate și recunoscă ceea ce li s-a întâmplat; apoi se făcură rugăciuni, îi dezlegă, îi sfătui să trăiască din munca lor și nu din hoție, le dădu un berbece și le zise râzând: Vă dau acest berbece ca nu în zadar să fi privegheat toată noaptea, și îi lăsă să plece. Iată una din minunile sale. Iată și alta: El avea o fiică, numită Irina, care se sârguia pe cât îi era cu putință să imite cuvioșia sa. Un om, dându-i un obiect de valoare spre a-l păstra, ea îl ascunse în pământ, spre a-l păstra mai sigur și muri îndată după aceea. Acela care i-l dăduse spre păstrare, negăsind-o, se adresă părintelui său, când învinovățându-l că i-a ascuns lucrul, când rugându-l să i-l dea. Spiridon, atât de afectat de această pierdere ca și cum l-ar fi pierdut el însuși, se duse la mormântul fiicei sale și rugă pe Dumnezeu s-o învieze prin anticipare, mai înainte de timpul comun. Îndată, fiica sa i se arată în viață și după ce i-a spus locul, unde ascunsesese lucrul de preț, muri a doua oară. Iată, Episcopii ce înfloreau sub domnia lui Constantin. Am aflat această istorie de la mai mulți locuitori din insula Cipru și am citit-o într-o carte alcătuită în

latinește de Rufin, preotul, de unde am luat încă și alte lucruri pe care le voi istorisi mai în urmă.

CAPITOLUL XIII.

Euthichian Monahul.

Am aflat, că un prea sfânt bărbat, numit Euthichian, trăia în același timp. Deși făcea parte din biserica novațienilor, el a făcut, spre marea mirare a toată lumea, mai multe minuni asemenea aceleia pe care am istorisit-o. Nu voi ascunde de la cine am aflat ceea ce voi spune despre dânsul, deși știți că voi provoca prin aceasta ura mai multor persoane. Un preot bătrân din biserica novațienilor, numit Auxanon, fiind foarte tânăr, s-a dus la Sinodul din Niceea. Trăind până sub domnia lui Teodosie cel Tânăr, el mi-a povestit în tinerețea mea și alte multe lucruri despre Euthichian și despre minunatele daruri pe care le primise de la Dumnezeu, însă nu mi-a povestit nimic mai însemnat decât un fapt care s-a petrecut sub domnia lui Constantin. Unul din paznicii ce se cheamă casnici, fiind bănuțit că ar fi conspirat contra Împăratului, crezu că nu mai poate să facă altceva decât să fugă. Împăratul, cuprins de mânie, porunci să fie omorât oriunde va fi găsit. Acest paznic, fiind arestat în Bithynia, aproape de muntele Olymp și foarte aproape de locul unde trăia Euthichian, în cea mai sfântă singurătate, și vindeca bolile trupești și sufletești ale oamenilor, a fost legat cu lanțuri și aruncat în temniță. Auxanon era atunci foarte tânăr și începea să se deprindă cu practicarea vieții monahale sub conducerea lui Euthichian. Mai multe persoane interveniră cu rugăciuni pe lângă acest sfânt pustnic, să aibă bunătatea să ceară grațierea celui întemnițat la Împăratul care, fiindcă auzise vorbindu-se de minunile sale, făgădui să facă aceasta. Însă, spunându-i cei ce interveneau în favoarea lui că asprimea lanțurilor îi pune viața în primejdie și că de nu va fi grabnic ușurat va muri sub greutatea lor, mai înainte ca Împăratul să fi poruncit să-l execute la moarte sau să fie grațiat, el trimise atunci să roage pe gardieni să-l dezlege de lanțuri. Gardienii, răspunzând că ei se expun singuri la primejdie, de vor lăsa pe cel întemnițat în libertate, Euthichian se duse cu Auxanon la temniță, iar străjerii, refuzând să le deschidă porțile, ele se deschiseră de la sine și îndată ce Euthichian și Auxanon intrară în temniță și lanțurile întemnițatului se desfăcură singure spre marea mirare a tuturor celor ce erau de față. Euthi-

Socrate Scolasticul

chian se duse apoi cu Auxanon la Constantinopol, ce se numea mai înainte Byzanț unde, fiind introdus la Împăratul, obținu de la dânsul grațierea întemnițatului. Aceasta se întâmplă cu puțin mai înainte de timpul a cărei istorie o povestesc.

Episcopii care se adunaseră în Niceea, întocmind diferite canoane, se reîntoarseră fiecare la bisericile lor.

Cred că cei care își vor da ostenela să citească lucrarea mea, vor fi mulțumiți să știe numele lor, cetățile unde ei erau Episcopi și timpul în care s-a ținut Sinodul. Iată ce am putut afla despre aceasta. Osie era Episcop de Cordova în Spania, după cum am spus-o mai sus. Vitan și Vincent, preoți din Roma; Alexandru, Episcop de Egipt, Eustațiu, al Antiohiei celei Mari, Macarie de Ierusalim, Harpoeration de Ceynopole. Numele celorlalți sunt raportate în cartea Sinoadelor, alcătuită de Atanasie, Episcop de Alexandria. Sinodul începu sub consulatul lui Paulin și al lui Iulian, în a douăzecea zi a lunii mai, șase sute treizeci și șase de ani de la domnia lui Alexandru Macedoneanul. Sinodul, terminându-se astfel, Împăratul plecă în Occident.

CAPITOLUL XIV.

Eusebiu, Episcop de Nicomidia și Teognis Episcop de Niceea își trimit retractarea și sunt apoi restabiliți în scaunele lor.

După ce Eusebiu și Teognis își trimiseră retractarea celor ce ocupau primul rang între Episcopi, au fost rechemăți prin ordinul Împăratului din exil și restabiliți în scaunele lor, de unde și cei ce fuseseră hirotoniți în locul lor au fost alungați, adică Amfion în locul lui Eusebiu și Christ în locul lui Teognis. Retractarea lor era concepută în acești termeni: *«Noi am fost codamnați de pietatea voastră, fără cunoștință de cauză și suntem datori să suferim în pace și în tăcere judecata ce voi ați pronunțat. Dar, fiindcă nu e drept a autoriza calomnia contra sa însăși prin tăcere, vă declarăm că suntem de acord cu voi în cele privitoare la credință și că, după ce am cercetat foarte cu deamănuntul termenul de consubstanțial, noi am îmbrățișat pacea din toată inima noastră, fără să fi ținut vreodată vre erezii. Pentru pacea și liniștea Bisericii formulând cugetările ce erau în spiritul nostru și confirmând pe cea față de care eram obligați să ne împlinim această datorie, noi am semnat definiția credinței, fără să fi voit să semnăm anatema; nu fiindcă am fi găsit ceva de spus contra definiției credinței, ci pentru că nu eram convinși că acuzatul ar fi fost așa după cum se spune și pentru că scrisorile ce ne scrisese, discursurile ce ținuse în prezența noastră, ne dădeau o altă părere despre el. Departe de*

a ne opune la ceea ce ați definit în Sfântul Sinod, noi consimțim la ea prin acest act și o confirmăm; nu pentru că ni se urăște să trăim în exil, ci pentru a înlătura orice bănuială de erezie. Căci dacă ne veți face harul să ne permiteți să venim la voi, veți recunoaște, că noi suntem de acord cu voi și că suntem foarte alipiți de credința ce ați definit, fiindcă ați avut aceeași bunătate de a trata pe acuzat cu blândete și să-l rechemati din exil. Și apoi, ar fi ridicol ca noi să stăm în tăcere și să dăm loc contra noastră la presupuneri, după ce acuzatul s-a justificat și a fost restabilit. Aveți, deci, bunătatea de a prezenta rugăciunile noastre Împăratului preaiubit de Dumnezeu, căci dragostea vă obligă la aceasta și să porunciți în privința noastră ceea ce dreptatea cere».

Iată retractarea lui Eusebiu și a lui Teognis. Din aceasta cred că ei semnaseră definiția credinței întărită în Sinod, dar că nu voiseră să semneze condamnarea lui Arie și, că el a fost rechemat din exil mai înainte de dânsii. Însă, deși aceasta e adevărat, totuși e sigur că nu i se permise să reintre în Alexandria și că nu obținu permisiunea decât mai târziu, prefăcându-se că și-a schimbat părerea, după cum vom arăta-o la locul său.

CAPITOLUL XV.

Atanasie e făcut Episcop de Alexandria

Murind Alexandru, Episcopul de Alexandria, curând după aceea, Atanasie a fost înălțat pe scaunul său. Rufin istorisește că, fiind copil, se juca în ziua sărbătorii Sfântului Petru, Episcop și martir, cu alți copii un joc care era o imitație a ceea ce se făcea de către cler în biserică. Atanasie făcea pe Episcopul; un alt copil făcea pe preotul și un altul, pe diacon. Alexandru, Episcopul de Alexandria, trecând din întâmplare pe acolo și uitându-se la jocul acestor copii, îi chemă și întrebându-i, crezu că jocul lor era o prezicere a ceea ce era să li se întâmple într-o zi și orându-i să fie crescuți în cler. El avu o grijă mai mare de Atanasie decât de ceilalți; îl hirotoni diacon, când ajunse la vârsta de bărbat și îl luă cu dânsul la Sinodul din Niceea. Iată ce spune Rufin și aceasta nu e de necrezut, pentru că sunt mai multe exemple despre aceasta.

CAPITOLUL XVI.

Împăratul dispune să se zidească cetatea Bizanț (328 d. Hr.) și îi dădu numele său.

După ce s-a terminat Sinodul, Împăratul se dădu la desfătări și veselii publice; dădu jocuri solemne și se începu restabilirea bisericilor. El stabili marginea cetății Bizanț, o înfrumuseță cu o mulțime de zidiri, îi dădu numele său și porunci ca pe viitor să fie numită noua Romă, printr-o lege care a fost săpată pe o coloană de piatră, aproape de statuia sa. El înălță în aceeași cetate două biserici mărețe, una cu numele Sfintei Irina și cealaltă cu a Sfinților Apostoli. El nu se mulțumi să răspândească religia noastră, ci se sârgui să dărâme și superstiția păgână. El dispuse ca statuile zeilor păgâni să servească la înfrumusețarea cetății și expuse tripediul lui Apolon în hipodrom. E de prisos să facem istoricul tuturor acestor lucruri, fiindcă toată lumea a fost martoră la acestea. Eusebiu, supranumit Pamfiliiu, le-a descris cu cuvinte foarte elocvente. Cu toate acestea, voi însemna o parte din ele.

CAPITOLUL XVII.

Elena, mama Împăratului, găsește Crucea Mântuitorului în Ierusalim și dispune să se zidească acolo o biserică.

Elena, mama Împăratului, în favoarea căreia ridicase micul oraș Drepan la demnitatea de cetate și o numise Elenopole, se duse la Ierusalim din porunca pe care Dumnezeu i-o dăduse în vis. Găsind acea cetate așa de pustie ca și o grămadă de pietre după predicarea Proorocului, ea căută acolo cu sârguință mormântul unde fusese pus Mântuitorul și de unde înviase. Ea luptă cu mari greutate să-l găsească. Dar, în fine, îl găsi prin harul lui Dumnezeu. Voi spune de unde provenea acea greutate. Mormântul Mântuitorului era foarte venerat după moartea Sa de către cei ce îmbrățișaseră credința creștină. Vrajmașii acestei credințe îl acoperiră cu pământ și spre a-i șterge cu totul amintirea, înălțară deasupra, un templu în cinstea Venerei și sfințiră acolo statuia acestei zeițe. Această meșteșugire le reuși pentru câțva timp, însă fu descoperită de către mama Împăratului. Căci, punând să se dărâme statuia și să se sape pământul, se găsiră trei cruci, adică aceea pe care Mântuitorul fusese răstignit și celelalte două pe care muriseră cei doi tâlhari, ce fuseseră răstigniți împreună cu El. Ea găsi și

inscripția, unde dispusese Pilat să se pună în multe limbi numele Mântuitorului. Însă în nesiguranța în care se afla, de a ști care din aceste trei cruci era aceea pe care o căuta, Elena simțea o mare durere, pe care Macarie, Episcopul de Ierusalim, o alină cerând și dobândind de la Dumnezeu un semn pentru a o recunoaște. Iată semnul pe care îl ceru: se afla atunci în Ierusalim o femeie chinuită de o boală îndelungată și ajunsese în cea mai mare mizerie. El porunci să se atingă de aceste trei cruci, cu credința că Crucea Mântuitorului îi va reda sănătatea și nu se înșelă. Căci, când atinse de această femeie crucile celor doi tâlhari, ea rămase tot așa ca și mai înainte. Însă, de îndată ce se atinse de a Mântuitorului, ea a fost cu desăvârșire vindecată. Adevărata Cruce fiind recunoscută astfel, mama Împăratului înălță o măreață biserică deasupra mormântului Mântuitorului și-i dădu numele de Ierusalimul cel nou, spre a-l opune celui vechi, care rămăsese pustiu. Ea lăsă în acel loc o părticică din Cruce, închisă într-o cutie de argint, ca să poată fi văzută de toată lumea și trimise din ea o altă părticică lui Constantin care, în credința că cetatea unde un lucru așa de prețios va fi păstrat, va rămâne neînvingă, o puse în josul statuii sale, ce e așezată deasupra unei mari coloane de porfir, în piața ce îi poartă numele. Am aflat această istorie de la mai multe persoane și locuitorii din Constantinopol încredințează că e adevărată. Elena trimise și lui Constantin piroanele cu care fusese străpunse mâinele Mântuitorului și acest Principe făcu din ele o zăbală și o cască, cu care se servi după aceea, când se duse la război. El procură cu îmbelșugare tot ce era necesar pentru construirea bisericilor și scrisese lui Macarie, Episcopul de Ierusalim, invitându-l să pună să se lucreze cu toată graba posibilă. După ce Elena, mama Împăratului, isprăvi noua cetate de Ierusalim, ea dispuse să se zidească și la Betleem, în chiar locul unde Mântuitorul se născu după trup, o biserică tot atât de măreață ca și cea din Ierusalim. Ea mai zidi una pe muntele de unde se înălță Domnul la cer. Ea avea o cuvioșie atât de sinceră și o evlavie atât de umilă, încât își făcea rugăciunile cu celelalte femei și punea la masa sa pe fecioarele sărace ale bisericii, le servea ea însăși și își împărțea cu generozitate averea pentru alinarea celor ce erau în nevoie. În fine, după ce a trăit în practicarea neîntreruptă a tot felul de virtuți, ea muri la vârsta de optzeci de ani. Trupul său a fost dus în noua Romă și așezat în mormântul împăraților.

CAPITOLUL XVIII.

Împăratul Constantin nimicește superstițiile păgânismului și dispune să se zidească mai multe biserici.

Împăratul, alipit mai mult ca niciodată de religia creștină, arată și mai multă ură decât înainte față de superstițiile păgânilor. El desființă cu totul luptele gladiatorilor, puse statuile sale în templele zeilor.

Și fiindcă păgânii susțineau că zeul Serapis atrăgea Nilul, a cărui inundare aducea rodirea Egiptului și că pentru acest motiv era obiceiul de a aduce măsura Nilului în templul lui Serapis, el porunci lui Alexandru să o aducă în biserica creștinilor; și, deși păgânii răspândiră vestea atunci că Nilul nu va mai inunda pământurile lor, pentru că zeul Serapis era întărâtat, el totuși inundă anul acela, după cum le-a inundat totdeauna și după aceea. Ceea ce arată lămurit că Nilul le inundă din rânduiala Providenței, fără ca această superstiție păgână să contribuie la aceasta cu ceva.

Goșii și sarmații, năvălind sub domnia sa pământurile romanilor, el nu încetă întru nimic din zelul cu care lucra la restabilirea bisericilor; ci, împărțind grijile sale pentru a veghea la toate cu sârguința necesară, el înfrânse pe barbari cu ajutorul trofeului creștinilor, le ridică tributul pe care împărații precedenți li-l cereau să li-l plătească și-i puse astfel în așa mirare, că ei îmbrățișară religia, căreia vedeau că Împăratul Constantin îi datora victoria. El zidi, însă, o altă biserică aproape de stejarul lui Mamvri (331 d. Hr.), unde Sfânta Scriptură mărturisește că îngerii au fost primiți de Avraam. Aflând că se înălțase un altar sub acel stejar și că se aduceau acolo jertfe profane, el muștră pentru aceasta cu asprime pe Eusebiu, Episcopul de Cesarea și porunci să se dărâme altarul și să se înalțe o biserică. El zidi și o altă biserică la Eliopole cu prilejul pe care îl voi spune. Nu știu cine a fost odinioară legiuitorul acestei cetăți din Fenicia, nici care au fost moravurile sale, deși se poate judeca despre aceasta prin legile ce le-a lăsat. Acele legi porunceau ca toate femeile să fie comune și să nu fie nicio deosebire de părinți sau de copii. Când veneau străini la dânșii, ei le ofereau fiecele spre a le viola. Împăratul căută să nimicească acel obicei rușinos, care era practicat de o îndelungată vreme și, stabilind măritșurile, el făcu pe familii să se recunoască. El avu grijă ca să zidească o biserică în acea cetate, să hirotonească un Episcop și să întemeieze un cler și, prin acest mijloc, nimici corupția moravurilor lor. El porunci să se dărâme, de asemenea, un templu al Venerei, ce se afla pe muntele Liban și opri sa-

crilegiile ce se săvârșeau acolo. Ce voi spune despre puterea ce avu de a alunga un demon în afară de Cilicia, dărâmand casa unde se ascunsese? El avea un zel atât de mare pentru Religia Creștină încât, fiind gata să întreprindă război contra perșilor, el dispuse să se zidească o capelă portativă, după cum Moise făcuse odinioară Tabernacolul în pustie, spre a putea celebra Sfintele Taine în țările cele mai depărtate și în pustietățile cele mai înfricoșate. Însă, acest război a fost stins imediat, numai prin groaza armelor sale. Nu cred să fie aici locul de a raporta îngrijirea ce avea de a zidi noi cetăți, ca aceea căreia îi dete numele mamei sale Elena sau aceea căreia îi dete numele de Constanța, sora sa, pentru că nu mi-am propus să vorbesc decât despre ce a făcut în folosul Religiei și spre slava Bisericii. Celelalte fapte ale sale cer o lucrare anume și nu vor lipsi de a fi săvârșite de alți scriitori. Eu însumi aș fi păstrat tăcerea, dacă Biserica ar fi fost totdeauna în pace: căci nimeni nu întreprinde să scrie ceva dacă n-are materie pentru aceasta. Însă, învățătura credinței fiind atacată prin zadarnice subtilități, am fost silit să o tratez, pentru ca să nu fie dată uitării, iar acei ce n-ar fi instruiți în credință, să nu plutească în nesiguranță când ar fi bătuți de vânturile inovațiilor.

CAPITOLUL XIX.

Credința, e propovăduită în Indii.

Să vorbim acum de înflorirea de care se bucură Religia Creștină sub domnia acestui Principe. Popoarele cele mai depărtate, din Indii și Iberii, primiră atunci credința. Spun popoarele cele mai depărtate din Indii pentru că, atunci când Apostolii împărțiră între ei națiunile spre a merge să le predice Evanghelia, țările Parților căzură în partea lui Toma, Etyopia în a lui Matei, partea Indiilor, ce se învecinează cu Etyopia lui Vartolomeu; însă, partea cea mai depărtată și locuită de diferite popoare care vorbesc diferite limbi, nu căzuse în partea niciunui Apostol și nu fusese luminată de lumina credinței mai înainte de timpul lui Constantin. Iată cu ce prilej îmbrățișară ei atunci Religia Creștină. Un filosof numit Meropie, născut în Tyr, a hotărât să facă o călătorie în Indii, după pilda lui Metrodor, un alt filosof, care puțin mai înainte plecase cu doi tineri, prieteni ai săi, care știau destul de bine limba greacă. Când a observat cu luare aminte tot ce putea să-i îndeustuleze curiozitatea, se retrase la un loc cu adăpost foarte

sigur, cu scopul de a-și pregăti acolo cele necesare pentru mâncare. Pacea între romani și între indieni fiind ruptă cu puțin mai înainte, corabia lor a fost prinsă și cei ce se aflau înăuntru fuseseră uciși, afară de doi tineri care, prin oarecare compătimire pentru vârsta lor, fuseseră cruțați și dați Regelui. Acest Principe, găsimu-i bine făcuți, alese pe unul dintre ei, numit Edesa spre a fi paharnicul său, iar pe celălalt, numit Frumentius, spre a fi secretar. Murind curând după aceea, el îi liberă prin testament și lăsă regatul femeii și fiului său, care era încă un copil. Regina rugă pe acești doi tineri să se îngrijească de fiul său până va ajunge la vârsta bărbătească. Ei începură, deci, să se îngrijească de afaceri. Principala putere era în mâinile lui Frumentius. El se informă dacă între romanii care făceau comerț în Indii se aflau și creștini și, găsimd creștini, el le spuse cine e și îi îndemnă să se adune spre a practica Religia noastră. După câțva timp, el ridică o biserică și primi acolo și câțiva indieni pe care îi instrui în Tainele noastre. Când tânărul Rege ajunsese la vârsta bărbătească, Frumentius îi dete în mâinile sale conducerea afacerilor pe care el o îndeplinise cu multă credință și îi ceru permisiunea de a se reîntoarce în țara sa. Regele și Regina, mama sa, îl rugară să rămână cu dânșii, însă, neputându-l opri, el plecă cu Edesa. Acesta veni în Tyr spre a-și revedea casa și părinții. Celălalt se duse la Alexandria, unde făcu o descriere fidelă despre călătoria sa lui Atanasie care, cu puțin mai înainte, fusese ridicat pe scaunul Bisericii acestei cetăți și îl rugă să trimită un Episcop și clerici în Indii, pentru a stabili credința în acele țări, ale căror popoare erau foarte dispuse să o primească. Atanasie, după o serioasă cugetare, îi declară că n-are pe nimeni mai potrivit ca dansul spre a trimite în Indii în calitate de Episcop și îl hirotoni. Reîntorcându-se, deci, acolo, predică Evanghelia și, fiind susținut de harul lui Dumnezeu, făcu minuni și vindecă o mulțime nenumărată de persoane de bolile trupești și sufletești. Rufin raportează toate aceste lucruri și asigură că le-a aflat de la Edesa, care a fost, mai pe urmă, preot al Bisericii din Tyr.

CAPITOLUL XX.

Iberii se convertesc la credință.

Să vedem acum în ce chip se convertiră în acel timp la credință și iberii. O femeie de o virtute exemplară a fost prinsă de către iberii ce locuiesc

în împrejurimile Pontului Euxin, și care sunt o colonie a celor ce locuiesc în Spania. Când acea femeie căzu în mâinele lor, ea viețui acolo într-un chip admirabil. Căci, pe lângă că păzea cu mare exactitate înfrânarea, ea petrecea acolo zilele în posturi și în rugăciuni. Fiul Regelui fiind în acel timp cuprins de o boală, Regina îl trimise după obiceiul țării la femeile doctorese, spre a-l vindeca cu remediile pe care le știau din experiență. Doica sa, ducându-l în zadar la mai multe femei, îl duse și la aceea care era prizonieră. Ea nu-i dădu niciun medicament, fiindcă n-avea niciunul. Însă, așezându-l pe un pat, în prezența multor altor femei, ea zise: Iisus Hristos, care a vindecat pe mai mulți bolnavi, va vindeca și pe acest copil. Făcându-și apoi rugăciunea, copilul a fost vindecat. Zvonul acestei vindecări răspândindu-se între toate celelalte femei și ajungând până la urechile Reginei, avu pe această străină în mare cinste. Îndată după aceea, Regina căzând bolnavă, trimise să o cheme. Dar, din modestie, ea se ferea să meargă la Regină. Regina s-a dus ea însăși la dânsa și a fost vindecată în același chip cum fusese vindecat și fiul ei. Pe când această Prințesă îi mulțumea, ea îi răspunse: Vindecarea Voastră, nu vine de la mine, ci de la Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Creatorul lumii, pe Care vă îndemn din tot sufletul meu să-L recunoașteți și să-L adorați. Regele, surprins de o vindecare atât de grabnică și atât de minunată, voi să recompenseze pe acea străină. Însă, ea răspunse că n-are nevoie de avere, că pietatea îi ținea loc de bogăție și că recompensa pe care ea ar dori-o ar fi ca el să adore pe Dumnezeul pe care-L adora ea. După ce a dat acest răspuns, ea trimise îndărăt Regelui darurile. El păstră în fundul inimii sale acest răpunș și, mergând la vânătoare a doua zi, pădurea unde vâna a fost deodată acoperită de un nor gros și aerul plin de fulgere și de tunete, astfel că, neștiind ce să facă, recurse atunci la dumnezeii săi, dar implorând zadarnic ajutorul lor, el imploră acum ajutorul Dumnezeului pe care-L adora străina și îndată norul fiind împrăștiat, el se reîntoarse foarte vesel la casa sa, unde istorisind Reginei tot ce i se întâmplase, el trimise să cheme pe acea străină și o întrebă cum se numea Dumnezeul pe care-L adora. Ea lucră astfel încât acest Principe păgân se făcu predicator al Evangheliei. Căci, adunând pe supușii săi, el le făcu o descriere exactă despre vindecarea Reginei și a fiului său și despre minunea ce i se întâmplase la vânătoare și îi îndemnă să adore pe Dumnezeul acestei străine. Astfel, începu el să predice credința bărbaților, pe când Regina o predica femeilor. El află de la această

prizonieră modul în care își zideau romanii bisericile și îndată porunci să se pregătească tot ce era necesar spre a face una după același model. Pe când lucrătorii se străduiau să înalțe coloane, Providența întrebuintă un mijloc care servi să atragă acele popoare la credință. Una din acele coloane rămânând așa de nemișcată, încât, lucrătorii se retraseră după ce au rupt odgoanele și mașinele lor, fără să o fi putut mișca din loc, sfânta femeie se duse atunci singură la fața locului în timpul nopții, și după ce a petrecut-o în rugăciuni, coloana începu să se ridice ca de mâna providenței și deîndată ce ajunse deasupra temeliei, rămase ca și atârnată fără să se atingă de temelie. Regele, care pricepea arhitectura, mergând să cerceteze lucrarea în dimineața viitoare, se miră ca și toți cei de față, că această coloana sta așa atârnată. Îndată după aceea ea se lăsă în jos pe temelie și se așeză pe ea în fața întregului popor, care nu înceta să admire tăria credinței Regelui și puterea Dumnezeului pe care-L adora străina. Îmbrățișând toți cu bucurie aceeași credință, ei înălțară fără greutate și celelalte coloane și isprăviră lucrarea în puțin timp. Ei trimiseră apoi o solie la Împărat spre a face alianță cu dânsul și spre a-l ruga să le trimită un Episcop și un preot, fiindcă ei îmbrățișaseră religia sa. Rufin raportează aceasta istorie și asigură că a aflat-o de la Pacurius, care după ce a posedat câțva timp autoritatea absolută între iberi, trecu în partea Romanilor unde, mai întâi fu întrebuintat să păzească hotarele Palestinei și mai pe urmă fiind căpitan al miliției, servi cu multă credință pe Împăratul Teodosie contra tiranului Maxim. Iată cum se supuseră iberii credinței, sub domnia lui Constantin.

CAPITOLUL XXI.

Antonie Pustnicul

Este de prisos ca să descriu aici cum Antonie, călugărul din pustietatea Egiptului, se făcu renumit în acel timp prin războiul deschis declarat demonilor, prin iscusința ce a avut de a descoperi viclesugurile lor, prin felul de a lupta și prin minunile ce făcu, fiindcă Atanasie, Episcopul de Alexandria, m-a prevenit în acest scop și a făcut despre aceasta o scriere specială. În fine, aceasta servește la recunoașterea prosperității din timpul domniei lui Constantin și la mulțimea harurilor cu care Dumnezeu favoriza veacul său.

CAPITOLUL XXII.

Manes, conducătorul maniheilor.

Neghina nu încetă să crească în acel timp printre grâu, pentru că demonul nu încetează niciodată să pizmuiască fericirea oamenilor. Un creștinism de filosofi se ridică mai înainte de domnia lui Constantin, între creștinismul credincioșilor, după cum Proorocii și Apostolii mincinoși se ridicaseră odinioară între Proorocii și Apostolii adevărați. Manes se sili să introducă doctrina lui Empedocle în religia noastră. Eusebiu, supranumit Pamfilu, a vorbit despre aceasta în a șaptea carte din Istoria sa. Dar fiindcă el n-a vorbit despre aceasta destul de exact, cred de datoria mea să spun ceea ce el a omis și a arăta începutul lui Manes și progresul nelegiuirii sale. Un oarecare numit Scytian, saracin de neam, luând în însoțire o sclavă din Tebaida de Sus, făcu o călătorie în Egipt, unde învăță doctrina egiptenilor și introduse apoi în religia noastră vederile lui Pitagora și ale lui Empedocle asigurând, ca și acesta din urmă, că sunt două naturi: una rea, pe care o numea discordie și una bună, pe care o numea prietenie. Acest scytian a avut de discipol pe Buddas, ce se numea mai înainte Terebinte. Buddas, mergând la Babilon, cetate în Persia, publică acolo de la sine însuși niște extravagante monstroase: că el era născut dintr-o Fecioară și că fusese crescut pe munți.

El compuse după aceasta patru cărți: celei dintâi îi dădu titlul de *Mistere*; celei de a doua de *Evanghelie*; celei de a treia de *Tezaur*; și celei de a patra de *Capitole*. Într-o zi, pe când se prefăcea că aduce oarecare jertfe secrete, el fu aruncat de demon într-o prăpastie și, murind prin cădere, fu îngropat de o femeie la care locuia. Acea femeie, profitând de avera sa, cumpără un copil de șapte ani numit Cubric, pe care-l eliberă și-l crescă. Ea muri curând după aceea și murind îi lăsă prin testament avera lui Buddas și cărțile pe care le compusese după doctrina învățată de la Scytian. Cubric, ducându-se în Persia, își schimbă numele în Manes. El adună discipoli cărora le dădu scrierile lui Buddas ca și cum ar fi fost ale lui. Aceste cărți conțin în aparență adevărurile religiei creștine; însă când le examinează cineva mai de aproape, le găsește că sunt pline de superstițiile păgânilor. În adevăr, Manes învață că trebuie să se recunoască mai mulți Dumnezei și să se închine soarelui. El introduce destinul și înlătură libertatea. El afirmă că corpurile sunt schimbate unele în altele; în aceasta el urmează în mod vădit închipuirile ridicole ale lui Empedocle, ale lui Pitagora și ale egiptenilor. El neagă adevărul corpului Mântuitorului, susținând că el

n-avea decât un corp închipuit. El respinge Legea și Proorocii și se numește pe sine Paraclet, ceea ce e cu totul contrar credinței Bisericii Sobornicești. El a avut chiar nerușinarea să-și ia în epistolele sale titlul de Apostol. Însă, mai pe urmă, primi pedeapsa ce o merită nelegiuirea sa. Fiul Regelui căzând bolnav, acest Principe nu precupeți niciun mijloc spre a-i reda sănătatea și fiindcă auzise vorbindu-se despre Manes, el trimise să-l cheme ca pe un Apostol, în speranța că-i va vindeca fiul. Manes se însărcină cu îngrijirea copilului, însă, în loc să-l vindece, copilul muri în mâinile sale. Regele foarte mâhnit de moartea fiului său, porunci să lege cu lanțuri pe acest înșelător, cu scopul de a-l omorî îndată după aceea. Însă, rupând lanțurile, fugi în Mesopotamia. Regele trimitând să-l caute, porunci să-l juipoaie de viu, să-i umple pielea cu paie și s-o spânzure la poarta cetății. Aceasta nu e o istorie pe care am inventat-o eu. Am citit-o în disputa lui Archelaus, Episcopul de Cascara, cetate în Mesopotamia. Acest Archelaus mărturisește că vorbise cu Manes și istorisește cele ce am spus despre viața și moartea sa. Pizma se alipește, după cum am spus, de fericirea și prosperitatea oamenilor. Aceasta e o chestiune foarte mare și foarte grea, de a se ști pentru ce o permite Dumnezeu, a cărui bunătate e nesfârșită. Dacă o permite spre a face să strălucească mai mult curăția doctrinei Bisericii, pentru a reprima îngâmfarea ce se ivește între credincioși sau pentru un alt oarecare motiv. Nu voi căuta acum s-o lămuresc, căci n-am scopul să examinez adevărul doctrinei, nici de a pătrunde secretele Providenței, numai de a face istorisirea lucrurilor ce s-au întâmplat în Biserică. Nu voi spune nimic mai mult despre modul în care a luat naștere rătăcirea maniheilor și voi relua șirul subiectului meu.

CAPITOLUL XXIII.

Eusebiu și Teognis combat definiția credinței întocmită în Sinodul din Niceea și întind curse lui Atanasie.

Eusebiu și Teognis, întorcându-se din exil, își reluară în posesie bisericile și alungară pe cei ce le luaseră în stăpânire. Împăratul le făcu mari onoruri, crezând că se lepădaseră de rătăcire și se supuseră adevărului credinței. Însă, abuzând de această onoare, ei provocară mult mai mari turburări ca înainte, atât din dorința de a sprijini vederile lui Arie, pe care le împărtășeau de mult timp, cât și din ura de care erau animați contra lui

Atanasie, din cauza tăriei cu care se opusese vederilor lor în Sinod, când chestiunea aceasta s-a discutat acolo. Ei începură să condamne hirotonia sa, ca și cum ar fi fost nevrednic să fie hirotont și n-ar fi fost ales decât de persoane incapabile. Când învinse calomnia și când se bucura în pace de scaunul Bisericii de Alexandria și apăra puternic credința Sinodului din Niceea, Eusebiu îi întinse curse și făcu toate eforturile spre a restabili pe Arie în cetate, închipuindu-și că nu e mijloc mai bun spre a distruge termenul de "consubstanțial" și de a introduce erezia. El scrisese lui Atanasie și-l ruga să primească pe Arie și pe tovarășii săi la împărțirea bisericăscă și, cu toate acestea, întrebuița amenințări în public. Neputând zgudui statormicia lui Atanasie, el se sili să convingă pe Împărat ca să permită lui Arie să vină la el și apoi să se reîntoarcă în Alexandria. Voi spune la locul său prin ce mijloace obținu el această favoare. Însă, mai înainte de a se fi întâmplat aceasta, Biserica a fost agitată de noi furtuni și pacea a fost tulburată din cauza propriilor săi fii. Eusebiu, supranumit Pamfilu, spune că îndată după închiderea Sinodului, se născură certe și gâlcevi între egipteni însă, el ascunde cauza, ceea ce a și făcut să fie bănuț de către unii de rea credință și le-a dat loc să creadă că această disimulare nu pornea decât de la hotărârea ce luase să nu consimtă la cele ce se hotărâseră în Sinod. Termenul de *Consubstanțial* producea nemulțumire unora, după cum se vede din scrisorile pe care Episcopii și le scriseră unii altora. Subtilitatea cu care ei examinară acest termen provocă între ei lupte asemenea celor care se petrec în timpul nopții, pentru că întunecimea materiei îi împiedeca să vadă că ei se sfășiau fără motiv prin insulte răutăcioase. Cei ce dezaprobau termenul de *Consubstanțial* credeau că el favorizează rătăcirea lui Sabeliu și a lui Montan și numeau nelegiuiți pe cei ce se serveau de el, ca și cum ei ar fi ruinat existența Fiului lui Dumnezeu. Din contră, cei care susțineau acest termen, acuzau pe adversarii lor că introduc cultul mai multor dumnezei și se depărtau de ei ca de păgâni. Eustațiu, Episcopul de Antiohia, acuză pe Eusebiu, supranumit Pamfilu, că corupe credința Sinodului din Niceea. Eusebiu susține din partea sa că nu se depărtează nicicum de această credință și acuză pe Eustațiu că favorizează rătăcirea lui Sabeliu. Iată care a fost motivul certurilor dintre Episcopi și al scrierilor pe care le-au alcătuit unii contra altora. Deși atât unii cât și alții mărturiseau, că Fiul lui Dumnezeu are persoana și existența Sa și recunoșteau trei per-

soane într-un singur Dumnezeu, totuși, ei nu putură să fie de acord și să stea în liniște.

CAPITOLUL XXIV.

Sinodul din Antiohia. Depunerea lui Eustațiu. Răscoală.

Episcopii, adunându-se în Antiohia, depuseră pe Eustațiu, Episcop al acestei cetăți, pentru că ar favoriza dogma lui Sabeliu, în loc să urmeze definiția Sinodului din Niceea. Unii asigură că el a fost depus pentru alte cauze mai puțin cinstite și pe care el nu le arată deloc, fiindcă Episcopii au obiceiul să vorbească de rău despre cei pe care îi depun și de a-i acuza de nelegiuiri, fără să arăte nelegiuirea de care s-au făcut vinovați. George, Episcopul de Laodicea, cetate în Siria, asigură în lauda ce i-a făcut-o lui Eusebiu, Episcopul de Emesa, că Eustațiu a fost depus pe acuzarea lui Cyr, Episcopul de Berea, pentru că a favorizat rătăcirea lui Sabeliu. Vom vorbi despre acest Eusebiu, Episcop de Emesa, într-alt loc. Se pare că e contra-zicere în ceea ce spune George referitor la Eustațiu, căci după ce a spus că el a fost acuzat de Cyr fiindcă favoriza rătăcirea lui Sabeliu, el adaugă că însuși Cyr a fost depus pentru că a favorizat-o. Este, deci, probabil că pentru un alt motiv a fost depus Eustațiu. Depunerea sa a fost urmată de o răscoală furioasă și când se procedă la alegere, se ridică o furtună de certuri și de gâlcevi care despărțiră cetatea în două părți, dintre care una se forța să transfere pe Eusebiu, supranumit Pamfiliiu, din Cesarea la Antiohia, iar cealaltă pretindea să restabilească pe Eustațiu. Nimeni n-a fost în cetate care să nu se declare pentru o parte sau pentru alta. Soldații luaseră armele și s-ar fi încăierat la luptă, dacă pornirea lor n-ar fi fost oprită din ordinul Provi-denței și de teama dreptății Împăratului. Acest Principe scrisese pentru a re-primă răscoala și Eusebiu refuză să fie transferat la Antiohia, ceea ce plăcu atât de mult lui Constantin, încât îi aduse mari laude pentru aceasta și-i mărturisii, prin scrisorile sale, că îl considera foarte fericit că a fost judecat demn să fie Episcop nu al unei cetăți, ci al întregii lumi. Se spune, că scaunul Bisericii din Antiohia rămase vacant timp de opt ani, după care Eufroniu a fost înălțat pe acel scaun prin sânguința celor ce se străduiau să înlătore credința Sinodului din Niceea. Iată ce aveam de spus despre Sinodul ținut în Antiohia pentru depunerea lui Eustațiu. Eusebiu, care părăsise biserica de Beryt pentru a lua în stăpânire pe cea din Nicomidia, îndată

după aceea urzi o intrigă cu cei din partidul său pentru a restabili pe Arie. E timpul să vorbim acum despre mijloacele ce întrebuițară pentru acest scop.

CAPITOLUL XXV.

Despre un preot care pregăti restabilirea lui Arie în Alexandria.

Constantin avea o soră numită Constanța, ce fusese odinioară măritată cu Licinius care, după ce a stăpânit cu Constantin o parte din Imperiu, a fost ucis pentru nedreptatea ambiției sale și pentru cruzimea cu care guvernă. Ea avea în palatul său un preot arian, pe care îl onora cu prietenia sa. Fiindcă el avea adeseori prilejul să vorbească cu dânsa, el îi vorbi despre Arie după îndemnul lui Eusebiu și al altora din același partid și anume că Sinodul îi făcuse nedreptate și că n-avea credința de care era acuzat. Constanța dădu crezare vorbelor preotului, însă ea nu îndrăzni să le comunice Împăratului. Curând după aceea, ea căzu într-o boală primejdioasă în timpul căreia Împăratul o vedea foarte des. Fiindcă boala sa creștea din zi în zi încât nu mai era speranță de vindecare, ea recomandă pe acest preot Împăratului, fratele său, și-l asigură, că e om de ispravă și foarte iubitor pentru serviciul său. Constanța a murit curând după aceea. Acest preot câștigă prietenia Împăratului și îi spuse aceleași lucruri pe care i le spusese și Constanței: că Arie nu credea nimic contrar celor ce se hotărâse în Sinod și dacă i-ar face favoarea să-i dea un moment de audiență, el ar recunoaște nevinovăția sa și nedreptatea acuzatorilor săi. Împăratul, foarte mirat de acest cuvânt, îi zise: dacă Arie se va supune definiției Sinodului și o va iscăli, îl voi primi cu bucurie și-l voi trimite cu cinste la Alexandria și îi scrisese îndată în următorii termeni:

Constantin, Învingător, Prea mare August, lui Arie

„E mult timp de când ați primit poruncă să veniți la curte, spre a vă bucura de prezența mea. Și mă mir că nu ați îndeplinit această poruncă. Luați deci o trăsură publică, pentru că puteți resimți efectele bunătății mele și vă rog să vă întoarceți în țara voastră. Rog pe Dumnezeu, preaiubitul meu frate, să vă miluiască.”

Această scrisoare a fost alcătuită în a douăzeci și cincea zi a lui noiembrie. Ea e o probă vădită a zelului de care Împăratul era animat pentru religie. Căci, se pare că el îndemnase de mai multe ori pe Arie să-și

Socrate Scolasticul

schimbe vederile și că el neglijase să-l asculte. Însă, atunci veni la Constantinopol cu Euzoius, pe care Alexandru îl depusese din diaconat, atunci când îl depusese pe Arie și pe aderenții săi. Împăratul îi întrebă dacă conștient simțeau la definiția Sinodului și când răspunseră că da, el ceru în scris mărturisirea lor de credință.

Capitolul XXVI

Arie își prezintă retractarea și se preface că se supune definiției Sinodului.

Ei își dădură declarația lor, concepută în acești termeni:

«Lui Constantin, prea pios și prea religios Împărat: Arie și Euzoius. Noi vă mărturisim credința noastră, după cum a poruncit pietatea voastră, și protestăm înaintea lui Dumnezeu că o ținem cu toții astfel cum urmează. Noi credem într-un singur Dumnezeu, Tatăl Atotțiitorul și în Iisus Hristos Fiul Său, Domnul nostru, Dumnezeu și Cuvânt, Care s-a făcut de El mai înainte de toți vecii, prin Care toate s-au făcut care sunt în cer și pe pământ; Carele S-a pogorât din cer, a luat trup, a pătimit și a înviat și S-a suit la cer, de unde va veni să judece viii și morții. Noi credem în Sfântul Duh, în învierea morților, în viața veacului ce va să fie, în împărăția cerurilor și într-o Biserică Sobornicească răspândită în tot pământul. Noi am învățat această credință din Evanghelie, unde Domnul spune Apostolilor Săi: Mergând învățați toate neamurile, botezându-i pe ei în numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh. (Mt 28, 19) Dacă nu suntem în această credință și dacă nu primim cu adevărat pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfântul Duh, după cum Biserica Sobornicească și Sfânta Scriptură învață, să ne judece Dumnezeu și în veacul acesta și în cel viitor. Pentru aceasta noi rugăm pietatea Voastră, Împărate prea iubit de Dumnezeu ca având onoarea de un loc în cler, și fiind foarte alipiți de credința Bisericii și de înțelesul Scripturii, să aveți bunătatea de a ne uni la corpul acestei Biserici care e mama noastră, pentru ca chestiunile zadarnice fiind odată tăiate, să întretinem pacea și să facem toți împreună rugăciuni lui Dumnezeu pentru prosperitatea domniei Voastre și pentru fericirea familiei Voastre».

CAPITOLUL XXVII.

Atanasie refuză să-l primească pe Arie. El e calomniat pe lângă Împărat. (332 d.Hr.)

Arie, convingând în chipul acesta pe Împărat despre sinceritatea credinței sale, se reîntoarce la Alexandria. Uneltirea sa nu putu, însă, nici să

ascundă, nici să învingă adevărul. Atanasie nu-l primi, respingându-l ca pe o nenorocire publică. Atunci, el începu să tulbure pacea cetății, publicându-și rătăcirea sa. Eusebiu, Episcopul de Nicomidia, scrisese atunci Împăratului și-l rugă să poruncească, ca Arie și tovarășii săi să fie admiși la împărțirea Bisericii. Însă, Atanasie în loc să se supună poruncii sale, îi răspunse că nu e cu putință să primească la împărțire persoane care violaseră credința și care fuseseră lovite cu anatema. Împăratul, întărâtat de acest răspuns, amenință pe Atanasie cu acești termeni: «Fiindcă ai aflat intenția mea, lasă intrarea bisericii liberă tuturor celor ce vor dori să se adune în ea. Căci, dacă voi afla că ai închis-o vreunui din acei ce vor dori să intre, voi trimite pe cineva care va executa poruncile mele, care te va depune și te va alunga afară din țară». Iată ce scrisese Împăratul lui Atanasie, cu scopul de a aduce binele public și de a împiedica dezbinarea Bisericii; căci el nu avea dorință mai mare, decât s-o vadă într-o perfectă unire. Atunci, partizanii lui Eusebiu crezură de datoria lor să se servească de mânia Principelui pentru a-și satisface ura, de care erau însuflețiți contra lui Atanasie și pentru a-l alunga din scaunul său, fiindcă știau că, atâta timp cât se va afla acolo, el se va opune cu atâta energie vederilor lui Arie, încât niciodată nu vor avea vreun succes. Eusebiu, Episcopul de Nicomidia, Teognis, Episcopul de Niceea, Maris, Episcopul de Calcedon, Ursache, Episcopul de Singidon, oraș în Mesia de Sus și Valens, Episcopul de Mursa, cetate în Panonia de Sus, conspirară contra lui și corupseră cu bani pe câțiva meletieni pentru a-l învinui cu felurite acuzații. Ilion, Eudemon și Calinic, meletieni, îl acuzară mai întâi că a voit să silească pe egipteni să procure veștminte de-ale Bisericii de Alexandria. Însă, Alipie și Macarie, preoți ai acestei biserici, care se aflau atunci în Nicomidia respinseră acuzarea, așa că Împăratul muștră pe acuzatori și invită pe Atanasie să vină la el. Însă, mai înainte de a fi sosit, partizanii lui Eusebiu îi aduseră o altă acuzare și anume că ar fi înfăptuit o crimă mai grozavă ca cea dintâi, că el a conspirat contra Împăratului și că a trimis în acest scop o casetă plină cu aur unui anume Filumen. Împăratul, luând cunoștință de această acuzare la Psamitea, care e o mahala din Nicomidia și convingându-se că Atanasie e nevinovat, îl trimise îndărăt la Alexandria și scrisese locuitorilor că Episcopul lor fusese pe nedrept acuzat. Se pare că, în interesul Bisericii, uneltirile pe care partizanii lui Eusebiu le făcură mai în urmă contra lui, trebuiau să fie suprimate, de teamă ca nu cumva păgânii să ia prilej din aceasta spre a o dezonora. Dar, fiindcă ele au

fost deja publicate și au ajuns la cunoștința întregii lumi, nu m-aș putea dispensa de a nu le expune în puține cuvinte. În împrejurimile Alexandriei se află o țară numită Mareota, care e foarte populată și plină de multe bisericuri ce depind de Episcopul cetății. Un om din acea țară, Ischiras, săvârși o crimă care merita să fie pedepsită cu moartea. El a cutezat să ia calitatea de preot și să săvârșească slujbele preoțești, deși n-a fost niciodată hirotonit. Crima fiind descoperită, el fugi în Nicomidia și ceru protecția lui Eusebiu care, nu numai că l-a primit ca preot, dar îi promise încă să-l facă Episcop, dacă ar voi să-l acuze pe Atanasie. Acea acuzare era întemeiată pe minciunile lui Ischiras și anume că, Macarie dărarămase altarul bisericii, sfărămase un potir și arsesse cărțile sfinte. Partizanii lui Eusebiu îi promisera demnitatea episcopală ca recompensă pentru calomnia sa, în speranța că dacă acuzarea contra lui Macarie ar reuși, ea ar cădea asupra lui Atanasie, fiindcă el îl trimisese și numai ordinele lui le urmasse. Însă, mai înainte de a intenta această acuzare, ei intentează o alta foarte răutăcioasă și foarte înveninată, despre care sunt silit să vorbesc spre a proceda în mod cronologic. Găsind, nu știu unde, mâna unui om, fie că el îl ucisese spre a i-o tăia, fie că ar fi tăiat-o de la un cadavru, Dumnezeu știe, și cei ce au săvârșit o crimă așa de grozavă, o știu mai bine, ei o prezentară ca și cum ar fi mâna lui Arsenie, Episcop al sectei meletienilor, pe care, totuși, îl țineau ascuns și afirmău că Atanasie i-ar fi tăiat-o cu mijloacele magiei. Această acuzare, care era fără îndoială una din cele mai grozave, fiind propusă contra lui Atanasie, toți cei care nu-l iubeau, îl acuzară îndată de felurite alte crime. Faptul acesta sili pe Împărat să poruncească lui Dalmatius Censor, nepotul său care se afla atunci în Antiohia, să trimită să cheme pe acuzați și să-i pedepsească dacă erau vinovați. El dădu, de asemenea, poruncă lui Eusebiu și lui Teognis să se afle acolo. Când Atanasie se văzu citat înaintea lui Dalmatius, el trimise să caute pe Arsenie în Egipt însă nu-l putu găsi, pentru că-și schimba adeseori locuința și se ascundea când într-un loc, când în altul.

CAPITOLUL XXVIII.

Împăratul convocă un Sinod la Tyr pentru a judeca acușările aduse contra lui Atanasie.

Cu toate acestea, Împăratul opri cu prilejul ce voi spune, procedura ce fusese începută înaintea lui Dalmatius. El poruncise mai multor Episcopi

să se afle în Ierusalim, pentru tânosirea bisericii ce zidise. Mai înainte de a fi sosit acolo, el îi adună la Tyr și-i însărcină să examineze acuuzările ce fuseseră aduse contra lui Atanasie, pentru ca toate aceste certuri atât de întristătoare odată potolite, să poată oficia cu mai multă bucurie serbarea tânosirii. Șaizeci de Episcopi fură adunați la Tyr, în anul 30 al domniei lui Constantin, de către Dionisie, Guvernatorul Provinciei. Macarie a fost adus de la Alexandria acolo, pus în lanțuri. Atanasie n-avea deloc în gând să se ducă acolo, nu fiindcă se temea de a fi dovedit, pentru că era asigurat de nevinovăția sa; ci de frică, să nu se introducă vreo inovație contra celor ce se hotărâseră în Sinodul din Niceea. El a fost, totuși, constrâns prin amenințările Împăratului să se ducă acolo, căci acest Principe îl înștiințase, că dacă nu va merge de bunăvoie îl va face să meargă cu sila.

CAPITOLUL XXIX.

Episcopul Arsenie.

Providența aduse pe Arsenie la Tyr ca și cum l-ar fi adus de mână. Căci, fără a ține în seamă de porunca pe care calomnatorii de la care primise bani i-au dat-o, ca să se ascundă, el avu curiozitatea să meargă în acea cetate, pentru a fi martor la cele ce se petreceau acolo. El sosi în timpul în care casnicii lui Archelaus, Guvernatorul Provinciei, auziră vorbindu-se de către niște personae, într-o cârciumă că Arsenie, ce se zicea că a fost ucis, se afla ascuns în casa unui cetățean și povestiră aceasta stăpânului lor. Așa, căutând îndată pe Arsenie și găsimdu-l, înștiință pe Atanasie pentru a-i ridica moralul printr-o așa de fericită noutate. Arsenie tăgădui mai întâi că este el. Însă, el fu dezmințit de Pavel, Episcopul de Tyr, care-l cunoștea de mult timp. Lucrurile fiind astfel dispuse, din porunca Providenței, Atanasie a fost citat la Sinod. Când intră acolo, acuzatorii săi se înfățișară și prezentară mâna. Acuzatul se purta foarte înțelept. Căci el întrebă atât pe acuzatori, cât și pe ceilalți, dacă îl cunoșteau pe Arsenie și mai mulți răspunzând că-l cunoșteau foarte bine, el ceru atunci ca să intre, având amândouă mâinile ascunse sub haină. Când a intrat, el îi întrebă încă odată, dacă acesta e Arsenie care are o mână tăiată. Toți fură surprinși și rămăseră uimiți, afară de cei ce știau de unde e acea mână; căci ceilalți credeau că Atanasie se va apăra într-alt chip. El ridică apoi o pulpană a mantiei lui Arsenie și arată o mână și, fiindcă unii se îndoiau că o avea și

Socrate Scolasticul

pe cealaltă pe care o știau tăiată, el se opri puțin și-i lăsă în îndoială, apoi ridică și cealaltă pulpană a mantiei și zise: Arsenie are două mâini, după cum vedeți. Acum să ne spună acuzatorii, de unde e mâna a treia pe care o prezintă?

CAPITOLUL XXX.

Fuga acuzatorilor lui Atanasie.

Dovedirea acestei înșelătorii atât de rușinoasă și atât de criminală, a fost un motiv de disperare pentru cei care o inventaseră. Acab sau Ioan, unul dintre acuzatori, fugi profitând de tulburarea care se produse.

CAPITOLUL XXXI.

Atanasie cere dreptate de la Împărat.

Atanasie risipi aceasta primă acuzație, numai prin prezența lui Arsenie, fără a întrebuița altă apărare. Însă, în privința crimelor cu care se însărcina Macarie, el propuse câteva excepții foarte cuviincioase. Mai întâi, recuză pe Eusebiu și pe tovarășii săi, zicând că nimeni nu poate fi judecat de dușmanii săi. Apoi pretinse că trebuia să fie aduse probe că Ischiras a fost în adevăr înălțat la demnitatea sacerdoțiului. Judecătorii examinară, totuși, afacerea lui Macarie, fără a lua în considerare aceste excepții. Însă, pentru că acuzatorii n-aveau probe, se amână decizia pentru un alt timp, până ce se vor lua informații despre adevăr în Mariot. Atanasie văzând că au fost însărcinați pentru a lua informații Teognis, Maris, Teodor, Macedoniu, Valens și Ursachi, care erau tot aceeași pe care îi recuzase, răspunse că aceasta e o înșelătorie și că nu e drept ca atunci când Macarie e în fiare, acuzatorul să meargă să ia informații cu judecătorii. Însă, protestând zadarnic contra acestei nedreptăți, în prezența atât a Episcopilor, cât și a lui Dionisie, Guvernatorul Provinciei, fără ca cineva să asculte protestele sale, el se retrase în taină. Cei ce fuseseră trimiși la Mareot, plâsmuiră acolo informații conforme cu intențiile acuzatorilor și le aduseră la Tyr.

CAPITOLUL XXXII.

Depunerea lui Atanasie.

Atanasie se duse la Împăratul și a fost condamnat de Sinod pentru că s-a retras; când informațiile au fost aduse de la Mareot, ei îl depuseră și îl înnegriră prin sentința depunerii, fără a vorbi nimic despre calomnia cu care acuzatorii au fost dovediți referitor la moartea lui Arsenie. Ei primiră în împărțășirea lor pe Arsenie, ce se spunea că a fost ucis. El fusese odinioară Episcop al sectei meletienilor și subscrise atunci la depunerea lui Atanasie, în calitate de Episcop al cetății Hypseliților. Astfel, printr-o minunată împrejurare, acest om despre care se spunea că a fost omorât de către Atanasie, era viu pentru a-l depune.

CAPITOLUL XXXIII.

Episcopii se duc de la Tyr la Ierusalim și acolo primesc pe Arie în împărțășirea lor.

Episcopii adunați la Tyr, primind ordin de la Împărat să se ducă la Ierusalim, plecară în grabă și, după ce au săvârșit tâmosirea noii biserici, primiră pe Arie în împărțășirea lor, urmând, după cum ziceau ei, dorința Împăratului, care-i înștiințase că e foarte sigur de sinceritatea credinței lui și a lui Euzoius, tovarășul său. Ei scriseră credincioșilor din Alexandria că, invidia fiind înlăturată, Biserica se bucură de o perfectă liniște că, recunoscând adevărul ei îl admiseseră pe Arie în împărțășirea lor. Ei le scriseră că Atanasie e depus, zicând că invidia e înlăturată. Ei informară pe Împăratul despre aceleași fapte. Pe când trimiteau această scrisoare, primiră una de la Constantin, prin care le făcea cunoscut să vină la Constantinopol, spre a examina acolo din nou problema lui Atanasie, care-i ceruse protecția.

CAPITOLUL XXXIV.

SCRISOAREA ÎMPĂRATULUI CONSTANTIN.

Constantin, învingător, Prea mare, August: Episcopilor adunați în Cetatea Tyr.

Nu știu ce ați hotărât în Sinodul vostru, într-un mod așa de turbulent și de furtunos. Însă aceste tulburări și aceste furtuni pe care le provocați prin dorința voastră neînfrânată de a disputa, fără a avea nicio considerație pentru voința lui Dumnezeu, aduc foarte mari prejudicii adevărului. Însă pronia dumnezeiască va potoli într-o zi

Socrate Scolasticul

aceste dispute și ne va face să recunoaștem lămurit cu câtă sinceritate ați căutat vorbii adevărul și cu câtă îngrijire ați evitat să judecați, fie prin favoare, fie prin ură. Veniți la mine, să-mi dați seamă de tot ce s-a făcut aici. Veți afla din istorisirea ce urmează motivul acestei porunci. Pe când mă reîntorceam călare în această cetate fericită, ce poartă numele meu și pe care o consider ca patria mea, Episcopul Atanasie apărui atârnat de neașteptat cu câțiva clerici în mijlocul poporului, că nu l-aș fi recunoscut, dacă unii din suita mea nu mi-ar fi spus cine e și mi-a expus nedreptatea ce suferise. Nu am putut vorbi atunci cu el și fiindcă-mi cerea audiență i-am refuzat-o și puțin a lipsit ca să nu poruncesc să fie îndepărtat. El vorbi atunci cu o mai mare îndrăzneală ca mai înainte cum că nu cere nimic altceva, decât ca să veniți aici, pentru ca să poată arăta violențele ce suferise. Cererea sa părându-mi-se dreaptă și conformă cu blândețea domniei mele, am hotărât a vă face cunoscut vouă tuturor, care ați ținut Sinodul din Tyr. Să veniți la mine, pentru a arăta în prezența mea dreptatea judecății ce ați hotărât. Pe lângă mine fiind, nu veți putea nega că nu sunt credincios servitor al lui Dumnezeu. Cultul ce eu îl fac a stabilit pacea Bisericii peste tot pământul și a făcut să se respecte numele Său de popoare depărtate ce n-avuseseră niciodată vreo cunoștință de adevăr. Deci, cine nu cunoaște adevărul, nu cunoaște pe Dumnezeu. Barbarii au început să cunoască pe Dumnezeu prin mijlocirea mea, a mea, zic, care sunt servitorul Său și ei L-au respectat, când au văzut că sunt protejat de El. Frica ce au de puterea ce-mi dă protecția Sa, i-a atras la cultul Său. Cu toate acestea, nu vom zice că noi, care păzim cu religiozitate sfintele mistere și care mărturisim că le vom ține, nu facem nimic care să tindă la discordie, la ură, la ruina neamului omenesc. Veniți deci, aici, în grabă și fiți bineîncredințați că voi depune toate eforturile mele pentru a păstra legea lui Dumnezeu și pentru a împiedica să primească vreo pată și vom risipi pe inamicii săi, care sub pretext de pietate, vorbesc numai hule»

CAPITOLUL XXXV.

Atanasie e exilat în Galia din cauza unei noi acușări. (336 d.Hr.)

Această scrisoare neliniști pe Episcopii Sinodului, așa încât, în loc să asculte de Împărat, mai mulți se reîntoarseră la bisericile lor. Eusebiu, Teognis, Maris, Patrofilu, Ursachi și Valens merseră la Constantinopol, unde fără a vorbi despre problema lui Macarie, despre altarul răsturnat sau despre potirul sfărâmat, ei scorniră o altă calomnie contra lui Atansie și-l făcură pe Împărat să creadă că el amenințase să oprească grâul ce se aducea în fiecare an de la Alexandria la Constantinopol și că făcuse această amenințare în prezența a patru Episcopi și anume: Adamantius, Anubion,

Arbetion și Petru. Calomnia e foarte puternică, când cel ce o pronunță pare demn de credință. Împăratul, înșelat și mâniat prin această uneltire, exilă pe Atanasie la Treva, cetate în Galii. Unii asigură că el nu-l exilă decât cu scopul de a realiza unirea Bisericii și pentru că refuza să întrețină vreo împărțășire cu Arie și aderenții săi.

CAPITOLUL XXXVI.

Marcel, Episcopul de Ancyra și Asterius, Sofistul.

Episcopii care se adunaseră în Constantinopol, depuseră pe Marcel, Episcopul de Ancyra, cetate în Galatia Mică, pentru motivul pe care îl voi spune. Un om care preda Retorica în Capadocia, numit Asterius, părăsind credința sa pentru a îmbrățișa Religia Creștină, alcătui niște scrieri în care apăra vederile lui Arie și susținea că Iisus Hristos e puterea lui Dumnezeu, după cum lăcustele sunt numite de Moisi puterea lui Dumnezeu. El era adeseori cu Episcopii și, mai cu seamă cu cei care nu erau prea contrari lui Arie; intra în adunările lor și căuta mijloacele de a se înălța la rangul lor. El nu a putut obține hirotonia de preot, pentru că jertfise idolilor în timpul persecuției. Trecând prin Siria, citi acolo operele pe care le compusese. Marcel, voind să combată rătăcirea lui, căzu dintr-o prea mare dorință de a contrazice, în alta cu totul contrară și avu îndrăzneala să vorbească ca Pavel de Samosata, că Iisus Hristos n-a fost decât un om. Episcopii care se aflau atunci adunați în Ierusalim, auzind vorbindu-se despre această inovație, nu rostiră nimic contra lui Asterius, pentru că nu era ridicat la demnitatea Sacerdoțului, ci siliră numai pe Marcel să-și dea seama despre doctrina conținută în scrierea sa. Și, când recunoscură că credea în rătăcirile lui Pavel de Samosata, îi porunciră să le condamne. Rușinea pe care a simțit-o când a fost condamnat în așa fel l-a făcut să promită că-și arde scrierea.

Însă, Sinodul fiind întrerupt în grabă din cauza ordinului pe care Episcopii îl primiseră să se ducă la Constantinopol, partizanii lui Eusebiu care se duseseră acolo examinară a doua oară problema lui Marcel; și pentru că el refuză să-și ardă cartea, ei îl depuseră și puseră pe Vasile în locul său. Eusebiu, Episcopul de Cezareea, compuse trei cărți pentru a combate rătăcirile lui. Marcel a fost restabilit pe scaunul său de către Sinodul din Sardica, fiindcă el asigură că scrierea sa nu fusese deloc înțeleasă de către

cei ce o condamnaseră și că interpretaseră greșit că el ar crede în rătăcirile lui Pavel de Samosata.

CAPITOLUL XXXVII.

Tulburări provocate de către Arie în Constantinopol.

Sfârșitul anului 30 al domniei lui Constantin se apropia, când locuitorii cetății Alexandria au fost foarte mâhniți de reîntoarcerea lui Arie și de exilarea lui Atanasie. Împăratul, aflând că Arie are vederi greșite, îl chemă pentru a da seama de tulburările pe care le provoca. Biserica de Constantinopol era atunci condusă de Alexandru, care urmase de mult timp lui Mitrofan.

Războiul declarat lui Arie arăta lămurit că el era plin de dragostea lui Dumnezeu. El era foarte mâhnit că își vedea poporul dezbinat: unii, susținând că nu e permis să se schimbe nimic din ceea ce se hotărâse în Sinodul din Niceea, pe când alții, asigurând că părerea lui Arie e adevărată. Amenințările lui Eusebiu de Nicomidia, că-l va alunga din scaunul său, dacă nu va primi în împărțășire pe Arie și pe aderenții săi, îi pricinuiau încă alte întristătoare griji. Nu fiindcă dorea cu multă patimă să-și păstreze demnitatea, ci pentru că nu se temea de nimic altceva ca de cea mai mică alterare a doctrinei credinței și de violarea canoanelor Sinodului din Niceea, al căror păzitor și apărător credea că trebuie să fie. Într-o așa mare încurcătură, el disprețui ajutorul Logicii și nu recurse decât la Dumnezeu, implorând harul său prin post și rugăciuni neconținute. El nu-și comunică planul nimănui și se închise singur în biserica Sfintei Irina, se plecă cu fața la pământ înaintea Altarului și ceru de la Dumnezeu timp de mai multe zile și mai multe nopți ca să nu fie învrednicit să vadă ziua ce fusese hotărâtă pentru dispută, dacă cumva Arie credea adevărul; însă dacă era în rătăcire, să fie pedepsit pentru scandalul ce provocase.

CAPITOLUL XXXVIII.

Moartea lui Arie.

Împăratul, voind să cunoască simțămintele lui Arie, trimise să-l cheme și-l întrebă dacă consimțea la ceea ce se hotărâse în Sinodul din Niceea. El răspunse că da, fără a șovăi și semnă îndată definiția, deși, în adevăr, el pretinse că a condamnat-o. Împăratul, mirat de graba cu care semnase, îi

ceri să-și întărească semnătura prin jurământ. El jură îndată, însă jură cu rea credință și iată înșelăciunea ce se zice că a întrebuițat. El ascunsese sub braț părerea sa scrisă cu mâna și, când jură că ține ceea ce scrisese, el înțelegea vederile sale, iar nu decizia Sinodului. Nu cunosc acest fapt decât din auzite. Însă am aflat din citirea scrisorilor lui Constantin, că el își întări semnătura prin jurământ. Împăratul, fiind convins de sinceritatea credinței lui Arie, trimise ordin lui Alexandru, Episcopul de Constantinopol, să-l admită la împărțășire. Era într-o sâmbătă când a fost dat acest ordin. Arie spera să asiste în ziua următoare la adunarea credincioșilor. Însă, dreptatea dumnezeiască era gata să oprească mersul criminalelor sale uneltiri. Ieșind din palatul Împăratului, înconjurat de o mulțime de partizani de-ai lui Eusebiu, care-i serveau de gărzi și mergând cu mândrie prin mijlocul cetății în prezența întregului popor, când ajunse în piața lui Constantin și aproape de statuia sa de porfir, el își simți conștiința tulburată de remușcările crimelor ce făptuise și, în același moment, măruntaiele sale tulburate de colici violente. El întrebă unde sunt locurile de ieșire și, aflând că se află în dosul pieței lui Constantin, se duse acolo. De îndată ce intră înăuntru, puterile se sfârșiră și mațele îi căzură odată cu excrementele; pierdu o cantitate de necrezut de sânge, lepădă o parte din ficat și din splină și își dădu sufletul. Se arată și astăzi acel loc, ca un monument public de o moarte cu totul extraordinară. S-a dus peste tot pământul vestea unei întâmplări atât de stranii și cuprinse de spaimă și de întristare pe partizanii lui Eusebiu, Episcopul de Nicomidia. Împăratul, văzând că credința Sinodului din Niceea e întărită printr-o mărturisire așa de autentică și printr-o minune așa de evidentă ce făcuse Dumnezeu în favoarea sa, se alipi de ea mai mult ca niciodată și simți o bucurie de necrezut pentru toate cele ce se întâmplaseră. El avea încă o bucurie mai duioasă și mai simțitoare și din aceea că, în diverse timpuri, declarase pe cei trei fii ai săi Cēsari, adică pe Constantin, pe care îl făcuse Guvernator de Occident, în al zecelea an al domniei sale, pe Constanțiu pe care-l făcuse Guvernator de Orient în al douăzecilea an și pe Constant, în al treizecilea an.

Socrate Scolasticul

CAPITOLUL XXXIX.

Moartea Împăratului Constantin.

Împăratul Constantin căzu curând după aceea într-o boală grea, la vârsta de șaiszeci și cinci de ani. Plecând din Constantinopol, se duse pe mare la Helenopole pentru a face băi de apă caldă ce se aflau în împrejurimile acestei cetăți. Însă, boala înrăutățindu-se el nu mai făcu băi și plecă de la Helenopole pentru a se duce în Nicomidia. Când ajunse într-unul din satele vecine, primi acolo botezul. Apoi, își făcu testamentul prin care lăsă Imperiul fiilor săi și asigură fiecăruia o parte din Imperiu, după cum făcuse deja înainte de boală. El acordă privilegiu mari cetăților Roma și Constantinopol. El depuse testamentul în mâinele preotului despre care am vorbit și prin îngrijirile căruia am spus că Arie fusese restabilit și îl însărcină să-l remită în mâinele lui Constanțiu, fiul său, căruia îi dăduse Imperiul de Orient. El nu mai trăi decât puține zile și muri în absența tuturor fiilor săi. Se trimise grabnic un curier pentru a duce lui Constanțiu vestea morții sale.

CAPITOLUL XL.

Înmormântarea Împăratului Constantin.

Corpul său a fost pus într-un sicriu de aur, purtat de rudele sale la Constantinopol, așezat pe un loc înalt în palatul său, înconjurat de gărzi și servit ca și cum ar fi fost viu, până ce a sosit unul din fiii săi. De îndată ce Constanțiu sosi din Orient, el a fost dus în biserica Apostolilor unde zidise mărețe morminte pentru împărați și pentru prelați, pentru ca să primească o cinste puțin depărtată de aceea pe care au primit-o trupurile Sfinților Apostoli. Constantin a trăit 65 de ani și a domnit 31. El a murit sub consulatul lui Felician și al lui Tațian, în ziua de 21 mai, în a două sute șaptezeci și opta Olimpiadă, anul al doilea. În fine, această întâia carte cuprinde Istoria de 31 de ani.

Cartea a doua

CAPITOLUL I.

Motivul pentru care Socrate a făcut de două ori primele două cărți din Istoria sa.

Rufin, care a scris în latinește Istoria bisericească, a făcut mari greșeli. El a crezut că ceea ce s-a făcut contra lui Atanasie, nu s-a făcut decât după moartea Împăratului Constantin. El n-a știut niciodată nimic despre exilul său la Treva, nici despre multe alte împrejurări. Eu scrisesem, mai întâi, primele două cărți din Istoria mea pe credința mărturisirilor lui și-l urmașem în totul pe cuvânt. Însă, de la a treia până la a șaptea, am luat ceva de la dânsul, altele de la diferiți autori și am aflat altele din spusa mai multor persoane ce trăiesc încă. Citind, însă, după aceea, cărțile lui Atanasie prin care își deplânge nenorocirile și se plânge că a fost trimis în exil prin calomniile partizanilor lui Eusebiu, am crezut de datorie să dau crezare celor ce văzuseră lucrurile pe care le afirmă și celor care au făcut sau au suferit cea mai mare parte din ele, în loc să dau crezare celor ce nu știau nimic din toate acestea decât din bănuieli. Pe lângă aceasta, mai găsind niște scrisori de-ale mai multor bărbați mari din acel timp, m-am servit de ele pentru a descoperi adevărul. Aceasta m-a silit să întocmesc a doua oară prima și a doua carte din Istoria mea, fără să tai, totuși, locurile unde Rufin nu se înșelase. E încă locul potrivit să spun că, în prima publicare a lucrării mele, nu reprodusesem nici sentința prin care Arie fusese depus, nici scrisorile împăratului și, că pentru a evita o lungime obositoare, mă mulțumisem cu o simplă istorisire a faptului, fără să inserez acele acte. Însă le-am inserat în această lucrare pentru tine, Theodore, sfinte preot al lui Dumnezeu, pentru ca să nu-ți rămână nimic necunoscut din ceea ce împărații au dispus asupra acestui subiect prin scrisorile lor, nici din ceea ce Episcopii au hotărât în sinoade, fiindcă ei n-au explicat totdeauna în același chip doctri-

CAPITOLUL XXXIX.

Moartea Împăratului Constantin.

Împăratul Constantin căzu curând după aceea într-o boală grea, la vârsta de șazeci și cinci de ani. Plecând din Constantinopol, se duse pe mare la Helenopole pentru a face băi de apă caldă ce se aflau în împrejurimile acestei cetăți. Însă, boala înrăutățindu-se el nu mai făcu băi și plecă de la Helenopole pentru a se duce în Nicomidia. Când ajunse într-unul din satele vecine, primi acolo botezul. Apoi, își făcu testamentul prin care lăsă Imperiul fiilor săi și asigură fiecăruia o parte din Imperiu, după cum făcuse deja înainte de boală. El acordă privilegiu mari cetăților Roma și Constantinopol. El depuse testamentul în mâinele preotului despre care am vorbit și prin îngrijirile căruia am spus că Arie fusese restabilit și îl însărcină să-l remită în mâinele lui Constanțiu, fiul său, căruia îi dăduse Imperiul de Orient. El nu mai trăi decât puține zile și muri în absența tuturor fiilor săi. Se trimise grabnic un curier pentru a duce lui Constanțiu vestea morții sale.

CAPITOLUL XL.

Înmormântarea Împăratului Constantin.

Corpul său a fost pus într-un sicriu de aur, purtat de rudele sale la Constantinopol, așezat pe un loc înalt în palatul său, înconjurat de gârzi și servit ca și cum ar fi fost viu, până ce a sosit unul din fiii săi. De îndată ce Constanțiu sosi din Orient, el a fost dus în biserica Apostolilor unde zidise mărețe morminte pentru împărați și pentru prelați, pentru ca să primească o cinste puțin depărtată de aceea pe care au primit-o trupurile Sfinților Apostoli. Constantin a trăit 65 de ani și a domnit 31. El a murit sub consulatul lui Felician și al lui Tațian, în ziua de 21 mai, în a două sute șaptezeci și opta Olimpiadă, anul al doilea. În fine, această întâia carte cuprinde Istoria de 31 de ani.

Cartea a doua

CAPITOLUL I.

Motivul pentru care Socrate a făcut de două ori primele două cărți din Istoria sa.

Rufin, care a scris în latinește Istoria bisericească, a făcut mari greșeli. El a crezut că ceea ce s-a făcut contra lui Atanasie, nu s-a făcut decât după moartea Împăratului Constantin. El n-a știut niciodată nimic despre exilul său la Treva, nici despre multe alte împrejurări. Eu scrisesem, mai întâi, primele două cărți din Istoria mea pe credința mărturisirilor lui și-l urmassem în totul pe cuvânt. Însă, de la a treia până la a șaptea, am luat ceva de la dânsul, altele de la diferiți autori și am aflat altele din spusa mai multor persoane ce trăiesc încă. Citind, însă, după aceea, cărțile lui Atanasie prin care își deplânge nenorocirile și se plânge că a fost trimis în exil prin calomniile partizanilor lui Eusebiu, am crezut de datorie să dau crezare celor ce văzuseră lucrurile pe care le afirmă și celor care au făcut sau au suferit cea mai mare parte din ele, în loc să dau crezare celor ce nu știau nimic din toate acestea decât din bănuiele. Pe lângă aceasta, mai găsind niște scrisori de-ale mai multor bărbați mari din acel timp, m-am servit de ele pentru a descoperi adevărul. Aceasta m-a silit să întocmesc a doua oară prima și a doua carte din Istoria mea, fără să tai, totuși, locurile unde Rufin nu se înșelase. E încă locul potrivit să spun că, în prima publicare a lucrării mele, nu reprodusesem nici sentința prin care Arie fusese depus, nici scrisorile Împăratului și, că pentru a evita o lungime obositoare, mă mulțumisem cu o simplă istorisire a faptului, fără să inserez acele acte. Însă le-am inserat în această lucrare pentru tine, Teodore, sfinte preot al lui Dumnezeu, pentru ca să nu-ți rămână nimic necunoscut din ceea ce împărații au dispus asupra acestui subiect prin scrisorile lor, nici din ceea ce Episcopii au hotărât în sinoade, fiindcă ei n-au explicat totdeauna în același chip doctri-

na credinței. Întâia carte e isprăvită după această a doua metodă. Nu rămâne, acum, decât să lucrez la a doua.

CAPITOLUL II

Eusebiu, Episcopul de Nicomidia, susține părerea lui Arie.

Eusebiu, Episcopul de Nicomidia și Teognis, Episcopul de Niceea crezură că timpul morții Împăratului Constantin e un timp care le-ar fi favorabil pentru a distruge doctrina consubstanțialității Cuvântului și pentru a introduce opinia lui Arie. Ei nu sperau, totuși, să ajungă la acest sfârșit dacă Atanasie s-ar reîntoarce în Alexandria. Se siliră, deci, să împiedice reîntoarcerea sa și întrebuițară pentru acest sfârșit pe același preot, de care s-au folosit odinioară pentru a pregăti rechemarea lui Arie din exil. Voi spune cum s-au petrecut lucrurile. Acel preot fusese depozitar al testamentului Împăratului Constantin și-l dăduse lui Constanțiu, fiul său. Acest Principe găsind în testament cele mai convenabile dispoziții pe care și le-ar fi putut vreodată dori, precum și stăpânirea întregului Imperiu de Orient, dădu mari onoruri acestui preot și-l invită să vină cât de des să-l vadă. De îndată ce avu intrare liberă la curte, el făcu cunoștință cu Împărăteasa și legă prietenie deosebită cu eunucii. El infiltră vederile lui Arie, primului eunuc al Împăratului, numit Eusebiu și apoi și celorlalți eunuci și, prin mijlocirea lor, și Împărătesei însăși. Această chestiune fiind discutată la Curte, zvonul disputelor ajunse curând după aceea la urechile Împăratului și se răspândi printre Ofițerii casei sale și, în fine, și între popor. Eunucii și femeile palatului făcură din aceasta subiectul convorbirilor lor. Particularii luară parte la aceasta și provocară discuții prin casele lor. Primele scânteii ale acestor dispute aprinseră un foc ce se întinse asupra cetăților și provinciilor. De îndată ce se informa cineva despre starea chestiunii, lua parte la discuție, așa că tot Orientul se văzu în puțin timp zguduit de aceste dispute. Illiria și Occidentul rămaseră, cu toate acestea, în pace și nu voiră să schimbe nimic din ceea ce fusese hotărât la Niceea. Partizanii lui Eusebiu aveau o bucurie necrezut de mare pentru această neorânduială prin mijlocirea căreia sperau să stabilească în Alexandria un Episcop din partidul lor. Însă această speranță a fost înlăturată prin reîntoarcerea lui Atanasie și prin scrisoarea tânărului Constantin prin care-l restabielea în scaunul său. Iată termenii acestei scrisori.

CAPITOLUL III.

SCRISOAREA TÂNĂRULUI CONSTANTIN

Constantin, Cesar: Poporului Bisericii Sobornicești din Alexandria.

«Cred că și vouă nu vă e necunoscut că Atanasie, interpretul fidel al legii lui Dumnezeu, nu a fost exilat pentru un timp în Galii, decât pentru ca să fie protejat de furia inamicilor săi și, că stând în cetatea ce-i fusese desemnată, el n-a avut lipsă de nimic acolo, deși virtutea sa susținută prin harul lui Dumnezeu, îl face să disprețuiască necesitățile și mizeriile vieții acesteia. Însă, fiindcă la moartea sa, Constantin, Domnul și părintele meu de fericită amintire, și-a expus scopul ce avea de a-l restabili pe scaunul Bisericii sale, eu mă cred obligat să-l execut. Veți afla din chiar gura sa, când se va reîntoarce în mijlocul vostru, ce onoruri i-am făcut. Nu trebuie să vă mirați dacă am făcut ceva pentru el, fiindcă eram îndemnat la aceasta prin meritele unei personalități așa de mari, cum și prin dorința ce știu că aveți să-l revedeți. Pronia dumnezeiască să vă protejeze, prea iubiții mei frați».

Atanasie se reîntoarce cu această scrisoare în Alexandria, unde a fost primit cu bucurie de tot poporul. Cu toate acestea, cei ce susțineau partidul lui Arie, nu încetară să conspire contra lui și să provoace răscoale, de unde partizanii lui Eusebiu luară prilej să acuze pe Atanasie înaintea Împăratului, că a luat în stăpânire scaunul Bisericii de Alexandria fără permisiunea vreunui Sinod, și să întărate așa de mult pe Principe, încât îl alungă din această cetate. Voi spune curând în ce chip se întâmplă aceasta.

CAPITOLUL IV.

Acachie urmă lui Eusebiu în conducerea Bisericii de Cesareea.

Eusebiu, supranumit Pamfilu, murind în acel timp, a fost urmat în scaun de Acachie, ucenicul său, care a compus mai multe scrieri și, între altele și *Viața* dascălului său.

CAPITOLUL V.

Moartea tânărului Constantin. (340 d.Hr.)

La puțin timp după aceea, tânărul Constantin, voind să năvălească în teritoriile lui Constantin, fratele său, și luându-se la luptă cu trupele sale a fost ucis într-o luptă, sub consulatul lui Acyndin și al lui Procul.

CAPITOLUL VI.

Tulburare în Constantinopol din cauza alegerii unui Episcop.

Pe lângă tulburările pe care le-am văzut că s-au produs în Constantinopol, se mai întâmplară și altele, cărora le voi spune cauzele. Alexandru muri după ce a condus 23 de ani Biserica acestei cetăți și a trăit 98 de ani, fără să fi numit un urmaș. Cu toate acestea, el îi sfătuipe pe alegători să aleagă unul din doi pe care îi propusese și le spuse că dacă ei voiesc să aibă un Episcop potrivit prin sfințenia moravurilor și capabil să învețe, să aleagă atunci pe Pavel, pe care îl hirotonise preot de curând și care deși tânăr, avea tactul și prudența bătrânilor. Iar, dacă se mulțumesc să aibă un Episcop cu un exterior foarte grav și foarte venerabil, atunci să aleagă pe Macedoniu, vechiul diacon, care îmbătrânise în practicarea acestui rang. Biserica a fost foarte tulburată prin disputele ce s-au născut când trebuia să se facă alegerea. Poporul era dezbinat în două părți, din care una favoriza vederile lui Arie, iar cealaltă era foarte alipită de hotărârile Sinodului din Niceea. Aceștia avură neîncetat puterea în timpul vieții lui Alexandru, ceilalți nefiind tocmai de acord între ei în ceea ce privește doctrina. Însă, de la moartea sa, lupta fusese aproape egală. Apărătorii credinței Sinodului din Niceea aleseră pe Pavel, care a fost sfințit în biserica Sfintei Irina, care e aproape de aceea a Sfintei Sofia și întărită, prin voturile lor, dorința lui Alexandru. Ceilalți continuară să-l favorizeze pe Macedoniu.

CAPITOLUL VII

Constanțiu alungă pe Pavel de pe Scaunul Bisericii de Constantinopol și puse în locul său pe Eusebiu, Episcopul de Nicomidia.

Venind, îndată după aceea, la Constantinopol, Împăratul a fost foarte supărat de această alegere și hirotonie și, făcând o adunare de Episcopi arieni, alungă pe Pavel de pe scaunul acestei Biserici și transferă în locul lui pe Eusebiu, Episcopul de Nicomidia. După aceea se reîntoarse în Antiohia.

CAPITOLUL VIII.

Eusebiu ține un Sinod în Antiohia, unde propune o nouă formulă de credință. (341 d.Hr.)

Eusebiu nu putea să stea în pace, ci mișca toate pietrele, cum zice proverbul, pentru a-și ajunge planurile. El întruni, deci, un Sinod în Antiohia, cetate în Siria, sub pretext că se târnosește acolo o biserică pe care o începuse Constantin, tatăl împăraților și pe care o săvârșise Constantin, fiul său, la șaisprezece ani după punerea temeliei; însă, scopul adevărat era ca să ruineze și să distrugă credința consubstanțialității Cuvântului. Nouăzeci de Episcopi asistară la acest Sinod. Cu toate acestea, Maxim, Episcopul de Ierusalim, n-a venit, pentru că el își amintea modul fraudulos în care fusese atras și constrâns să subscrie condamnarea lui Atanasie. Iulius, Episcopul de Roma, încă nu asistă și nu trimise pe nimeni în locul său, deși, după un Canon vechi nu e permis să se hotărască nimic în Biserică fără consimțământul Episcopului de Roma. Sinodul a fost, deci, întrunit în Antiohia în prezența Împăratului Constanțiu, sub consulatul lui Marcelliu și al lui Probin, la cinci ani de la moartea lui Constantin, tatăl împăraților. Biserica de Antiohia era atunci condusă de Flacilla, care urmase lui Eufronius. Partizanii lui Eusebiu aduseră acolo felurite acuzări contra lui Atanasie. Cea dintâi era că iarăși a luat cu de la sine putere stăpânirea Bisericii de Alexandria contra dispoziției unui Canon de care niciodată nu se auzise vorbindu-se și pe care trebuie să-l fi făcut acum de ocazie. A doua a fost că reîntoarcerea sa a provocat o răscoală și muriseră mai mulți în învălmășeală și că el însuși bătuse mai multe persoane și dăduse pe altele în judecată. Ei nu uitaseră să se folosească de procedura pe care o întrebuintaseră contra lui, la Tyr.

CAPITOLUL IX.

Eusebiu de Emesa.

Pe fondul acestor acuzări calomnioase, desemnă ei pe Eusebiu, su-pranumit Emesen, Episcop de Alexandria. George, Episcopul de Laodicea, care asistă la acest Sinod, ne va spune cine e acest bărbat, căci în cartea pe care a alcătuit-o el despre viața sa, spune că își trăgea originea dintr-o familie ilustră din Edesa, cetate în Mesopotamia, că el se aplecă la citirea Sfintei Scripturi din copilărie că, mai pe urmă, învătă științele profane de la

un dascăl ce le predă în Edesa și că ascultă explicarea Sfintei Scripturi de la Patrofil, Episcopul de Scithopole și de la Eusebiu, Episcopul de Cesa-reea. Ducându-se după aceea la Antiohia, în timpul în care Eustațiu a fost acuzat de Cir, Episcopul de Berea, că ține rătăcirile lui Sabeliu și a fost depus de către Episcopi, el rămase cu Eufroniu ce urmasa lui Eustațiu. La puțin timp după aceea, plecă de acolo pentru a scăpa de onoarea Sacerdotiului și veni la Alexandria, unde se aplecă la studiul Filozofiei. Reîntorcându-se apoi în Antiohia, el legă o prietenie foarte strânsă cu Flacilla, succesorul lui Eufroniu și, în fine, a fost înălțat la demnitatea de Episcop de Alexandria, de către Eusebiu, Episcopul de Constantinopol. Însă, dragostea poporului pentru Atanasie, îl împiedică să se ducă acolo. El a fost deci, trimis la Emesa. Însă, locuitorii au provocat răscoală la instalarea sa, acuzându-l că se ocupă cu Astrologia judiciară. El fugi la Laodicea și rămase pe lângă George, de la care cunoaștem toate împrejurările acestei Istorii. George, ducându-l la Antiohia, lucră în așa fel că Flacilla și Narcis îl readuseră la Emesa. El a mai fost acuzat, pe urmă, că ține rătăcirile lui Sabeliu. George vorbește foarte pe larg despre hirotonia sa și adăugă, în fine, că, atunci când Împăratul plecă la război împotriva barbarilor, îl luă cu sine și că, fiind în suita acestui Principe, el făcu lucruri extraordinare și care se apropiau de minuni. Iată ce aveam să spun despre cele ce a zis George privitor la Eusebiu de Emesa.

CAPITOLUL X.

Episcopii întruniți în Antiohia, aleg pe Grigorie spre a fi Episcop de Alexandria și schimbă termenii credinței Sinodului din Niceea.

Eusebiu nu a îndrăznit să meargă la Alexandria al cărei scaun episcopal i-l dăduseră Episcopii întruniți în Antiohia. Ei aleseră pe Grigorie pentru a-l ocupa. După aceasta, ei schimbară credința. Căci, deși nu atacară nimic din ceea ce se definise în Niceea, adevărul e, totuși, că ei nu tindeau prin mulțimea sinoadelor ce țineau și prin diversitatea schimbărilor ce aduceau Simbolului, decât să răstoarne și să desființeze credința substanțialității Cuvântului și să justifice astfel doctrina lui Arie. Vom arăta în cursul acestei istorii progresele acestui plan. Cu toate acestea, iată în ce chip își explicară ei credința în această scrisoare. «*Noi n-am fost niciodată discipoli ai lui Arie. Cum s-ar putea ca noi Episcopi, cum suntem, să fi voit să fim*

aderenți ai unui preot? Noi n-am îmbrățișat, iarăși, altă credință decât aceea care a fost propusă de la început. Însă, examinând credința sa în calitate de judecători, noi mai mult am aprobat-o, decât am urmat-o. Voi veți recunoaște că aceasta e adevărat, prin cele ce vom spune imediat. Noi am învățat de la început a crede într-Un singur Dumnezeu Care a creat și Care conservă toate lucrurile inteligibile și simțitoare și într-Unul Născut, Fiu al lui Dumnezeu, Care e mai înainte de toți vecii, Care e cu Părintele Său, Care L-a născut, prin Care toate lucrurile văzute și nevăzute s-au făcut, Care S-a pogorât pe pământ în timpii cei mai de pe urmă, după voința Părintelui Său a luat trup din Sfânta Fecioară și Care după ce a săvâșit în toate voința Părintelui Său a pătimit, a înviat, s-a suit la ceruri și șade de-a dreapta Părintelui Său; Care va veni să judece viii și morții; Care rămâne Împărat și Dumnezeu în toată veșnicia. Noi credem și întru Sfântul Duh și dacă e necesar să adăugăm încă ceva, noi credem în învierea morților și în viața veșnică».

Alcătuind această scrisoare, ei o trimiseră Episcopilor tuturor cetăților; însă oprindu-se încă puțin timp în Antiohia, alcătuiră acolo o altă scrisoare, ca și cum ar fi condamnat pe cea dintâi.

Altă expunere de credință.

«Noi credem după tradiția Evangheliei și a Apostolilor într-un singur Dumnezeu, Tatăl Atotțiitorul, Creatorul tuturor lucrurilor și întru Unul singur Domn Iisus Hristos, Fiul, Unul Născut al lui Dumnezeu, prin Care toate s-au făcut; născut de către Părintele mai înainte de toți vecii, Dumnezeu din Dumnezeu, Totul din Tot, Singur din Singur, Desăvârșit din Desăvârșit, Împărat din Împărat, Domn din Domn, Cuvânt viu, Întelegciune, Viață, adevărata Lumină, Calea adevărului, Înviere, Păstor, Ușă; Care nu e supus la nicio schimbare, nici la o convertire, Care e icoana perfectă a Dumnezeirii, a substanței, a Puterniciei, a Sfatului și a Slavei Părintelui Său; Care e cel întâi născut din toate creaturile; Care era cu Dumnezeu la început, după cum e zis în Evanghelie și Cuvântul era la Dumnezeu, prin Care toate s-au făcut și în Care ele subsistă; Care în timpii cei mai de apoi S-a pogorât din cer, S-a născut din Fecioară după Scripturi, S-a făcut om și mijlocitor al lui Dumnezeu și al oamenilor; Care e Apostolul credinței noastre și Principele vieții noastre, după cum zice El Însuși: *M-am pogorât din cer nu ca să fac voia Mea, ci voia Celui ce m-a trimis pe Mine.* (In 6, 38) Care a suferit pentru noi, a înviat, S-a suit la cer și șade de-a dreapta Părintelui. Și Care va veni cu slavă și cu putere să judece viii

și morții. Noi credem în Sfântul Duh, Care e dat pentru mângâierea, sfătuirea și perfecțiunea credincioșilor, după cum s-a poruncit de Iisus Hristos Domnul nostru Apostolilor, când le-a zis: *Mergând învățați toate neamurile, botezându-i pe ei în numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh.* (Mt 28, 19) Al Tatălui, Care e cu adevărat Părinte; al Fiului Care e cu adevărat Fiu; al Sfântului Duh Care e cu adevărat Sfânt Duh; astfel că, aceste nume nu sunt nume ce nu exprimă nimic, ci sunt nume ce exprimă propriu fiecare persoană, ordinea și slava lor. Așa că, deși sunt trei persoane, totuși nu e decât un Dumnezeu. Ținând această credință în fața lui Dumnezeu și a lui Iisus Hristos, noi condamnăm nelegiuirea dogmelor ereticilor. Iar dacă cineva învață contra sănătoasei doctrine a Sfintei Scripturi cum că e sau că a fost un timp sau un veac mai înainte ca Fiul să fi fost născut, anatema să fie! Dacă cineva zice, că Fiul e o creatură ca orișicare altă creatură sau că e un germene ca orișicare alt germene sau dacă vorbește altfel de cum vorbește Scriptura sau învață altceva decât ceea ce noi am învățat, anatema să fie! Căci noi credem cu adevărat și cu religiozitate tot ceea ce ni s-a spus de Sfintele Scripturi prin Prooroci și prin Apostoli».

Iată expunerile de credință care au fost publicate de către Episcopii adunați în Antiohia, pe care Grigorie le subscrise ca Episcop de Alexandria, deși el nu intrase încă niciodată în acea cetate. Sinodul, alcătuind aceste formule de credință și făcând și câteva canoane, se despărți. În acel timp, pacea Imperiului a fost tulburată, atât în Occident, prin năvălirea francilor în Galii și prin stricăciunile ce făcură pe pământurile Romanilor, cât și în Orient, prin cutremurele de pământ, și, mai cu seamă, în Antiohia, care a fost zguduită de un cutremur de pământ timp de un an.

CAPITOLUL XI.

Grigorie intră cu putere armată în Alexandria. Atanasie e constrâns să plece de acolo.

Syrian l-a dus pe Grigorie în Alexandria cu cinci mii de soldați, pe lângă care se uniră și cei care favorizau doctrina lui Arie. Cred de datorie să spun, în acest loc, în ce chip evită Atanasie să cadă în mâinile celor ce căutau să-l prindă. Noaptea se apropia și poporul era adunat în biserică pentru că aștepta să se înceapă serviciul Utreniei, când comandantul trupelor sosi și înconjură biserica cu soldați. Atanasie, văzând această violență

și temându-se ca nu cumva poporul să sufere vreun rău din pricina sa, porunci diaconului să-i înștiințeze să-și facă rugăciunea și îndată se începu psalmul. Ei ieșiră cu toții pe una din ușile bisericii, cântând cu o admirabilă armonie, iar soldații stând în liniște, Atanasie fugi prin mulțime. Scăpând de această primejdie, el se duse la Roma. Grigorie luă în stăpânire biserica. Poporul, întărâtat de ceea ce se întâmplase, arse biserica ce se chema a lui Dionisie. Eusebiu, ajungându-și astfel planurile, trimise o delegație la Iuliu, Episcopul de Roma, pentru a-l ruga să ia cunoștință de problema lui Atanasie.

CAPITOLUL XII.

Pavel e restabilit de către popor pe scaunul Bisericii de Constantinopol. Macedoniu e ales de către Arieni.

Nu se alese, însă, nimic din ceea ce Iuliu judecă în această problemă pentru că muri mai înainte ca aceasta să fi fost judecată. După moartea sa, poporul restabili pe Pavel pe scaunul Bisericii de Constantinopol. Arieni, adică Teognis, Episcopul de Niceea, Maris, Episcopul de Calcedon, Teodor, Episcopul de Heraclea în Tracia, Ursachi, Episcopul de Singidunum în Moesia superioară, Valens, Episcopul de Mursa în Panonia Superioară, care în timpul vieții lui Eusebiu luase parte la toate uneltirile prin care tulburase pacea Bisericii și care, după moartea sa, uzurpase autoritatea, hirotoniră pe Macedoniu în biserica Sfântului Pavel.

Însă mai pe urmă, Ursachi și Valens atinși de un simțământ de pocăință, își prezentară retractarea lor lui Iuliu, Episcopul de Roma, subcriseră doctrina consubstanțialității Cuvântului și fură admiși la împărtășire. Însă, susținând atunci din toată puterea viclenia lui Arie, ei provocară războaie foarte primejdioase, ca acela care tulbură pacea cetății de Constantinopol din cauza lui Macedoniu și care pricinui groaznice neorânduiri și moartea mai multor persoane.

CAPITOLUL XIII

Ermogen, maestrul poliției, e ucis de poporul din Constantinopol. Pavel este alungat de acolo de către Împăratul Constanțiu. (342 d.Hr.)

Ajungând zvonul la urechile Împăratului Constanțiu care se afla atunci în Antiohia, acesta trimise poruncă lui Ermogen, maestrul poliției din Tra-

Socrate Scolasticul

cia să mergă la Constantinopol să alunge de acolo pe Pavel. Venind să execute acest ordin, el provocă o grozavă tulburare pentru că poporul se adună îndată și voi să-și apere Episcopul. Ermogen căuta să-l alunge cu putere armată, dar poporul se înfurie, după cum are obiceiul să facă în asemenea ocazii, alergă grămadă la casa lui, îi dete foc, îl scoase din casă cu forța, îl purtă prin cetate și-l ucise. Această ucidere a fost săvârșită sub consulatul ambilor împărați, adică sub al treilea al lui Constanțiu și al doilea al lui Constant. Aceasta se întâmplă chiar în timpul în care Principele, biruind pe franci, făcu alianță cu ei. Constanțiu, aflând de uciderea lui Ermogen, plecă din Antiohia și se duse grabnic la Constantinopol, de unde alungă pe Pavel. El opri locuitorilor mai mult de patruzeci de mii de măsuri de grâu din ceea ce le dăduse Constantin, tatăl său. Li se distribuiau pe fiecare an aproape optzeci de mii de măsuri de grâu, ce se aduceau din Alexandria. El amână să-l recunoască pe Macedoniu Episcop al cetății, pentru că era supărat nu numai că fusese hirotonit fără consimțământul său, ci și din cauză că neînțelegerile sale cu Pavel pricinuiseră moartea mai multor persoane și, mai cu seamă, a lui Ermogen. El îi permise, totuși, să adune poporul în biserica unde fusese hirotonit și se reîntoarse la Antiohia.

CAPITOLUL XIV.

Grigorie e alungat din Biserica de Alexandria de către arieni și George e pus în locul său.

Arienii alungară, în acel timp, pe Grigorie din scaunul Bisericii de Alexandria, din cauză că se făcuse foarte urât prin aprinderea cetății, cât și pentru că nu susținea partidul lor cu destulă căldură și puseră în locul său pe George, născut în Capadocia, care trecea ca unul din cei mai dibaci din secta lor.

CAPITOLUL XV.

Atanasie, Pavel și alți câțiva Episcopi sunt restabiliți în scaunele lor prin intervenția lui Iuliu, Episcopul Romei. (342 d.Hr.)

Atanasie sosi la Roma, cu multe necazuri și osteneli. Tot Occidentul era atunci sub ascultarea lui Constant, cel mai tânăr dintre fiii lui Constantin, fiindcă Constantin, fratele său fusese ucis de către soldații săi. În acel timp Pavel, Episcop de Constantinopol, Asclepas, Episcopul de Gaza,

Marcel, Episcopul de Ancyra, cetate în Galatia, și Lucius, Episcopul de Andrianopole, fiind alungați din bisericile lor din diverse cauze, se duseră în cetatea împărătească, unde și-a explicat fiecare cauza lui Iuliu, Episcopul Romei. Ei au fost restabiliți prin autoritatea scrisorilor sale, după privilegiul Bisericii Romane, iar cei ce-i depuseseră, au fost dezaprobați prin aceleași scrisori. Acești Episcopi, plecând din Roma, își luară fiecare în stăpânire scaunul lor, în virtutea scrisorilor lui Iuliu și trimiseră acele scrisori Episcopilor, cărora erau adresate. Când le citiră, îi criticară libertatea ce-și luase de a-i dojeni și, adunându-se în Antiohia, îi scriseră de comun acord, că nu-i aparține lui să se amestece în aceea că ei alungă pe Episcopi din biserica lor; pentru că atunci când el alungase pe Novat, ei nu l-au criticat deloc. Iată răspunsul pe care l-au făcut lui Iuliu, Episcopul Romei. Însă, pentru că atunci când Atanasie se reîntoarce în Alexandria, cei care susțineau partidul lui George (arian) provocară o răscoală în care se spune că mai multe persoane au fost ucise, arienii aruncau toată vina asupra lui Atanasie, ca asupra principalului autor, sunt silit să zică ceva despre aceasta. Dumnezeu, care e Judecător al adevărului, știe cine e adevăratul autor al acestor neorânduiești. Persoanele inteligente știu că nu e răscoală în care să nu se întâmple asemenea nenorociri. În zadar, deci, calomniatorii lui Atanasie îi atribuie aceste nenorociri și, mai cu seamă, Sabin, Episcopul sectei macedonienilor. Dacă el ar fi reflectat asupra mărimii și asupra mulțimii relelor pe care apărătorii lui Arie i-au făcut pe Atanasie și pe ceilalți care susțineau consubstanțialitatea Cuvântului să le sufere, precum și asupra plângerilor ce sinoadele întrunite, spre a examina cauza lui Atanasie, au făcut sau, în fine, asupra acelor fapte pe care ereziarhul Macedoniu le-a făcut în Biserică, el ar fi tăcut sau, dacă ar fi găsit de cuviință să vorbească, aceasta n-ar fi făcut-o decât ca să aducă laude lui Atanasie. Însă, ascunzând toate aceste lucruri, el se forțează să-l înnegrească cu calomniile sale. El nu vorbește nicidecum despre Macedoniu, de frică să nu fie silit să-i descopere crimele. Și, ceea ce e de mirare, el nu vorbește deloc nefavorabil despre arienii, deși era foarte depărtat de vederile lor. El a trecut cu tăcerea hirotonia lui Macedoniu, pentru că nu putea face mențiune de ea, fără să facă mențiune și de crimele sale.

CAPITOLUL XVI.

Împăratul Constanțiu trimite pe Pavel în exil și pune pe Macedoniu pe scaunul Bisericii de Constantinopol.

Împăratul Constanțiu, aflând în Antiohia, unde locuia atunci, că Pavel își luase iarăși în stăpânire scaunul, se mânie foarte și porunci lui Filip, prefectul pretoriului, care era primul Ofițer și a doua persoană a Împăratului, să-l alunge și să pună pe Macedoniu în locul lui. Filip, temându-se de răscoala poporului, întrebuiță meșteșuguri spre a-l surprinde pe Pavel. Ținând, deci, porunca Împăratului foarte secret, el merse la baia publică ce se numea baia lui Zeuxippe și trimise să cheme pe Pavel, sub pretext de afaceri publice. De îndată ce veni, Filip îi arătă porunca Împăratului. Episcopul, văzându-se condamnat fără să fi fost ascultat, suferi această nedreptate cu răbdare. Dar, fiindcă prefectul se temea de oarecare mișcare a poporului care ar fi alergat cu grămada pentru a vedea cele ce se petrec, porunci să deschidă una din ușile băii prin care aduse pe Pavel la palat și de acolo îl puse într-o corabie ce fusese anume pregătită pentru a-l duce în exil. Prefectul îi porunci să se ducă la Tesalonic, capitala Macedoniei, orașul nașterii sale. El îi permise, totuși, să viziteze cetățile din Illiria, însă, îl opri cu totul să se ducă în Orient. Pavel, fiind alungat în așa mod contra așteptării sale și din oraș și din biserică, a fost luat pe neașteptate. Filip plecând de la baie spre biserică, Macedoniu apăru îndată stând alături de el în trăsură, ca și cum ar fi fost adus în mod miraculos. Trăsura sa era înconjurată de soldați cu sabia scoasă. Tot poporul era plin de frică. Apărătorii Consubstanțialității Cuvântului și aderenții lui Arie alergară în dezordine la biserică. Când Filip și Macedoniu erau aproape de intrare, poporul și soldații au fost cuprinși deodată de o spaimă zadarnică. Mulțimea de lume ce se adunase la acest spectacol era atât de multă încât, Macedoniu neputând trece, soldații începură să împingă poporul, însă poporul fiind prea strâns pentru a putea să se dea îndărăt ca să se facă loc, soldații au crezut că nu vor să facă loc și de aceea au scos săbiile și i-au lovit pe toți cei ce erau înaintea lor. Se zice că trei mii cinci sute de persoane au fost ucise cu acest prilej, atât cei care trecură sub ascuțișul sabiei, cât și cei ce au fost zdrobiți în îmbulzeală. După un episod atât de glorios, Macedoniu a fost pus pe scaunul Bisericii prin autoritatea prefectului mai mult decât prin aceea a canoanelor, ca și cum ar fi fost foarte nevinovat. Arienii se făcură, astfel, stăpâni pe Biserică prin sânge și ucidere. Împăratul dispuse, în același

timp, să se înalțe o mare biserică, ce se cheamă astăzi biserica Sfânta Sofia și care e aproape de aceea a Sfintei Irina, pe care Constantin, tatăl lui Constanțiu, o mai mărise față de cum era mai înainte. Amândouă n-au acum decât o incintă și un nume.

CAPITOLUL XVII.

Atanasie fugе la Roma de frica amenințărilor Împăratului.

Arienii inventară pe atunci o nouă calomnie contra lui Atanasie. De mult timp Constantin, tatăl Împăraților, dăruise cetății o cantitate oarecare de grâu pentru a hrăni pe săraci. Ei acuzară pe Atanasie că l-a vândut și a luat prețul vânzării. Împăratul, dând crezare acestei acuze, îl amenință cu moartea. Însă, pentru a preîntâmpina efectul acestei amenințări, el se retrase și dispăru. Cu toate acestea, Iuliu, Episcopul Romei, aflând de ce mijloace se serveau arienii contra lui Atanasie, cum și locul unde se ascunseseră, îl chemă la el. El primise deja scrisoarea lui Eusebiu, care, după cum am spus, încetase din viață și primi atunci și scrisoarea Episcopilor adunați în Antiohia, cât și alte scrisori de la mai mulți Episcopi din Egipt, prin care îl asigurau că acușările ce fuseseră intentate împotriva lui Atanasie, erau acușări calomnioase. Iuliu, având în mână toate aceste scrisori atât de contrare una alteia, făcu mai întâi răspuns Episcopilor ce se adunaseră în Antiohia, prin care se plânse, mai întâi, de asprimea stilului scrisorii lor și, apoi, de faptul că împotriva dispoziției canoanelor nu-l chemase și pe el la Sinod, considerând că prin acele canoane nu e permis să se hotărăscă nimic fără participarea sa. Se plânse că schimbaseră în mod secret credința, precum și că procedura urmată la Tyr se asemana unei tâlhării, fiindcă informațiile luate la Mareot fuseseră făcute de către inamici și judecători recuzați și că uciderea lui Arsenie era numai o bănuială. Toate aceste fapte și altele asemenea sunt expuse mai pe larg în scrisoarea lui Iuliu. Aș fi reprodus-o aici cu acelea cărora le dădu răspuns, dacă preamarea lor lungime nu m-ar fi împiedicat. Sabin, scriitor al sectei macedonienilor, despre care am vorbit mai sus, n-a reprodus deloc scrisoarea lui Iuliu în colecția sa de Sinoade, deși a reprodus acolo scrisoarea Episcopilor adunați în cetatea Antiohia către Iuliu. El a procedat în această privință după obiceiul său. Căci, atunci când găsește o scrisoare a unui Sinod unde nu se vorbește deloc de termenul consubstanțial sau unde e respins, el o

Socrate Scolasticul

transcrie imediat, în timp pe celelalte nu le transcrie deloc. Dar, destul asupra acestei chestiuni. Pavel, prefăcându-se îndată după aceea că se duce de la Tesalonic la Corint, porni spre Italia. Astfel, acești doi Episcopi înformară pe Împăratul Constant despre cauza lor.

CAPITOLUL XVIII

Trei Episcopi trimiși din Orient spre a da seama de depunerea lui Atanasie și a lui Pavel întocmesc o nouă formulă de credință.

Constant, Împărat de Occident, aflând despre persecuția ce suferise simți multă durere despre aceasta și scrisese lui Constanțiu, fratele său, rugându-l să trimită trei Episcopi care să dea seama despre sentința lor. El trimise pe Narcis de Cilicia, pe Teodor de Tracia, pe Maris de Calcedon și pe Marcu de Siria care, sosind în Occident, refuzară să stea de vorbă cu Atanasie și, ascunzând sub hainele lor formula de credință ce fusese alcătuită în Antiohia, înfățișară alta Împăratului Constant, pe care o compuseseră ei înșiși și care era concepută în următorii termeni.

«Noi credem într-Un singur Dumnezeu, Tatăl Atotțiitorul, Creator al tuturor lucrurilor, carele e Principiul și conducătorul acestei mari familii, ce e în ceruri și pe pământ, și întru Unul Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul Său Unul-Născut, Care S-a născut din El mai înainte de toți vecii, Dumnezeu din Dumnezeu, Lumină din Lumină, prin Care toate lucrurile văzute și nevăzute, ce sunt în cer și pe pământ au fost făcute, Care este Cuvânt, înțelepciune, Viață și adevărată Lumină; Care S-a făcut om pentru noi în timpii cei de pe urmă, Care S-a născut din Sfânta Fecioară, Care a fost răstignit, a murit, S-a îngropat, Care a înviat a treia zi; S-a suit la ceruri și șade de-a dreapta Părintelui Său, de unde va veni la sfârșitul veacurilor ca să judece viii și morții și pentru a da fiecăruia după faptele sale, a Cărui împărăție nu va avea sfârșit, pentru că El va șede de-a dreapta Părintelui Său, nu numai în acest veac, ci și în veacurile viitoare. Noi credem și întru Sfântul Duh, Paraclet, pe care Domnul L-a făgăduit Apostolilor Săi și pe care L-a trimis după înălțarea Sa spre a-i învăța toate, Care va sfîinți sufletele ce vor crede cu sinceritate într-Însul. Biserica Sobornicească privește ca străini pe cei ce susțin, că Fiul lui Dumnezeu a fost făcut din ceea ce nu era mai înainte, că El nu e Dumnezeu, ci din o altă substanță și că a fost un timp, în care El nu era».

Dând această formulă Împăratului și la mai mulți alții, se retraseră fără să mai fi făcut altceva. Apusenii și Orientalii nefiind încă despărțiți de împărțășire, se născu o nouă erezie la Sirmium, cetate în Iliria. Fotin,

născut în Galatia Mică, care conducea bisericile din acele țări și care fusese odinioară discipol lui Marcel, ce fusese depus de Episcopul său, mergând pe urmele dascălului său, învăță că Fiul lui Dumnezeu nu e decât un om ca toți oamenii. Vom vorbi mai pe larg despre această rătăcire în cursul Istoriei noastre.

CAPITOLUL XIX.

Altă expunere de credință.

Episcopii din Orient, adunându-se după trei ani într-un Sinod, întocmire acolo o altă formulă de credință, pe care o trimiseră Episcopilor din Italia prin Eudoxiu, Episcopul de Germanicia, prin Macedoniu, Episcopul de Mopsuestia, și prin Martiriu. Această formulă era mult mai dezvoltată ca celelalte. Iată conținutul ei:

«Noi credem într-un Dumnezeu, Tatăl Atotțiutorul, Creatorul tuturor lucrurilor, Care e Principiul și Conducătorul acestei mari familii, Care e în cer și pe pământ, și întru Unul Domn Iisus Hristos, Fiul Său Unul-Născut; născut din Tatăl mai înainte de toți vecii, Dumnezeu din Dumnezeu, Lumină din Lumină, prin Carele toate lucrurile văzute și nevăzute s-au făcut în cer și pe pământ, Care e Cuvânt, Înțelepciune, Putere, Viață și Lumină, Care S-a făcut om pentru noi în timpul cel mai de pe urmă și S-a născut din Sfânta Fecioară, S-a răstignit, a murit și S-a îngropat, Care a înviat a treia zi, S-a suit la cer și șade de-a dreapta Tatălui, Care va veni la sfârșitul veacului să judece viii și morții și să dea fiecăruia după faptele sale, a Cărui împărăție nu va avea sfârșit și va ține toate veacurile, pentru că El șade de-a dreapta Tatălui nu numai în cursul acestui veac ci și în veacurile viitoare. Noi credem și întru Sfântul Duh, Paraclet, pe Care Iisus Hristos L-a făgăduit Apostolilor Săi și pe Care L-a trimis după înălțarea Sa spre a-i învăța și spre a-i instrui despre toate lucrurile și prin care sufletele ce cred cu sinceritate într-Însul sunt sfințite. Sfânta Biserică Sobornicească respinge pe cei ce susțin, că Fiul e din ceea ce nu era mai înainte, sau că El e de o altă substanță, iar nu din Dumnezeu, sau că a fost un timp sau un veac, în care nu era. Sfânta Biserică Sobornicească pronunță de asemenea anatema contra celor ce susțin că sunt trei Dumnezei sau că Iisus Hristos nu e Dumnezeu mai înainte de toți vecii, sau că El nu e nici Hristosul, nici Fiul lui Dumnezeu, sau că același e Părinte, Fiu și Sfânt Duh, sau că Fiul nu a fost născut, sau că Tatăl nu L-a născut în mod liber și de bunăvoie. Căci nu s-ar putea susține, fără a se pune în primejdia de a cădea în rătăcire, că Fiul e din ceea ce nu era mai înainte, fiindcă noi nu găsim să se vorbească astfel despre Dânsul în Sfânta Scriptură. Noi n-am învățat, că El S-a născut dintr-un alt

Socrate Scolasticul

ipostas, Care să fi fost mai înainte, ci că El a fost cu adevărat născut din Dumnezeu singur. Cuvântul lui Dumnezeu nu recunoaște decât pe Părintele lui Iisus Hristos Care nu a fost născut și Care n-are început. Nu trebuie ca, cei ce susțin cu îndrăzneală și fără a fi sprijiniți pe autoritatea Sfintei Scripturi, că a fost un timp în care nu era, să înțeleagă vreun spațiu de timp, ce ar fi fost înainte de Dânsul. Ei nu trebuie să înțeleagă că Dumnezeu L-a născut fără timp, pentru că El însuși a făcut timpurile și veacurile. Nu trebuie să se creadă nici aceasta că Fiul nu are început și că nu a fost născut precum nu a fost născut Părintele. Căci ceea ce nu are început și ceea ce nu a fost născut, nu are propriu nici Părinte, nici Fiu. Noi știm, că Părintele nu are început și că El nu poate fi înțeles și că El a născut într-un chip neînțeles și nespus; că Fiul a fost născut mai înainte de toți vecii, că El nu e ca Părintele, Care nu poate să fie născut și că El are un început Care e Părintele Său Care L-a născut. Căci Dumnezeu e căpetenia lui Iisus Hristos. Însă, deși după Sfânta Scriptură, noi mărturisim trei lucruri sau trei persoane, adică, a Părintelui, a Fiului și a Sfântului Duh, noi nu facem totuși trei Dumnezei. Căci noi știm că nu e decât un Dumnezeu desăvârșit, Care nu a fost născut, Care are singură ființa de la El și Care o dă cu îmbeșugare altora. Cu toate acestea deși noi zicem că nu e decât un Dumnezeu, Care nu a fost născut și Care e Părintele Domnului nostru Iisus Hristos, noi ne rugăm pentru aceasta, că Iisus Hristos e Dumnezeu mai înainte de toți vecii, după cum fac discipolii lui Pavel de Samosata, care susțin, că de la întruparea Sa, El a fost făcut Dumnezeu din om ce era mai înainte. Noi știm, că deși El e supus lui Dumnezeu, Părintele Său, totuși El e născut din Dumnezeu, El e de natura Sa Dumnezeu adevărat și perfect, El nu a fost făcut Dumnezeu din om ce a fost mai înainte, ci din Dumnezeu ce era, El S-a făcut om pentru noi, fără a înceta de a fi totdeauna Dumnezeu. Noi disprețuim și pronunțăm anatema contra acelor care-L numesc greșit simplu Cuvânt al lui Dumnezeu și fără ipostas, sau ca și cum n-avea ființa Sa în alta, sau ca o vorbă ce e rostită sau ca o vorbă ce e concepută, și care pretind că El nu a fost mai înainte de veacuri Hristos, Fiu, Mijlocitor, Imagine a lui Dumnezeu; ci, că El n-a început a fi Hristos și Fiu al lui Dumnezeu, decât în timpul când El a luat trupul nostru din sânul Fecioarei, acum aproape patru sute de ani. Căci ei voră ca de atunci să fie începutul domniei lui Iisus Hristos și că sfârșitul acestei domnii să fie după distrugerea lumii și judecata de apoi. Astfel sunt aderenții lui Marcel și ai lui Fotin de Ancira, care sub pretext că stabilesc Monarhia, desființează natura eternă și dumnezeiască a lui Iisus Hristos și durata perpetuă și nesfârșită a domniei Sale. Iar noi știm, că El nu e numai cuvânt rostit sau conceput a lui Dumnezeu, ci e Cuvânt viu și subzistând prin Sine Însuși, pentru că acest Cuvânt e Dumnezeu, Hristos și Fiu al lui Dumnezeu. Noi mărturisim, că nu pnn singura preștiință El a fost totdeauna cu Părintele Său mai înainte de toți vecii,

servindu-i la crearea tuturor lucrurilor văzute și nevăzute: ci, El este Cuvântul substanțial al Părintelui și Dumnezeu din Dumnezeu. Căci El este Acela Căruia Părintele a zis: **Să facem pe om după chipul și asemănarea noastră**, (Fc 1, 26) Care S-a arătat Părinților celor de demult, Care a dat legea, Care a grăit prin Prooroci și Care făcându-se în fine om a arătat pe Părintele Său tuturor oamenilor și domnește în toate veacurile. El n-a obținut nicio demnitate din nou, ci El e perfect din toată veșnicia și asemănabil în toate Părintelui Său. Noi alungăm constant, cu dreptate afară din Biserică pe cei ce susțin, că Părintele, Fiul și Sfântul Duh nu sunt decât aceeași persoană și care printr-o extremă nelegiuire, supun pe Părintele la suferințele acelea; pe aceia romanii îi numesc patripasieni și noi îi numim sabelieni. Căci noi știm, că atunci când Părintele a trimis pe Fiul Său, El a rămas neschimbat în natura dumnezeiască și că Fiul fiind trimis, a luat trup pentru a împlini taina întrupării. Noi ținem încă de nelegiuiri și foarte depărtați de adevăr, pe cei ce tăgăduiesc cu o groaznică nerușinare, că Iisus Hristos a fost produs în mod liber și de bunăvoie de către Părintele Său, și care atribuie Părintelui o necesitate fără voie și violență, prin care El a născut pe Fiul Său, fără voia Lui, pentru că aceste simțăminte sunt contrarii noțiunilor comune ce noi avem despre natura dumnezeiască și înțelesului Scripturii insuflată de Sfântul Duh. Căci noi credem cu evlavie și cu religiozitate că Dumnezeu e liber și că El a născut în mod liber și de bunăvoie pe Fiul Său. Deși noi credem cu o frică respectuoasă aceste cuvinte ce au fost scrise despre Fiul: „**Domnul m-a zidit pe mine început căilor Sale spre lucrurile Sale**“ (Prov 8, 22), noi nu înțelegem, totuși, că El a fost făcut în modul în care au fost făcute celelalte creaturi. Căci e o nelegiuire cu totul depărtată de credința Bisericii a compăra pe Creatorul cu creaturile Sale și de a-și închipuși că El a fost produs prin calea generației comune. Sfânta Scriptură ne învață că Fiul Unul Născut al lui Dumnezeu a fost cu adevărat născut o singură dată. Deși noi zicem că Fiul e prin Sine Însuși și că El viețuiește și subzistă ca Părintele Său, noi nu înțelegem pentru aceasta că există un spațiu corporal care-i desparte. Noi credem că Ei sunt uniți fără niciun mijloc și că Ei nu pot nici într-un chip a fi despărțiți, pentru că Părintele cuprinde pe Fiul în sânul Său și că Fiul fiind ca alipit acolo rămâne pentru veșnicie. Crezând o Treime prea sfântă și prea perfectă și zicând că Părintele e Dumnezeu și că Fiul e, de asemenea, Dumnezeu, noi nu recunoaștem pentru aceasta doi Dumnezei, ci Unul Singur pentru cinstea unei singure dumnezeiri și a unei singure domnii. Cu toate că Părintele poruncește Fiului însuși și că Fiul ascultă Părintele, guvernează cu Părintele toate creaturile, care au fost făcute după Dânsul și printr-Însul și comunică cu îmbeșugare Sfinților harul Sfântului Duh prin voința Părintelui. Noi am învățat din Sfânta Scriptură că întru aceasta constă Imperiul și puterea Fiului. Nu din vanitate am făcut această expunere atât de lungă și întinsă despre credința noastră, pe

Socrate Scolasticul

lângă prescurtarea pe care o făcusem mai înainte, ci din nevoia de a înlătura presupunerile celor ce nu cunosc simțămintele noastre și spre a face cunoscută nerușinarea calomniei inamicilor noștri celor ce locuiesc în Occident și curăția doctrinei noastre întemeiată pe mărturisirea Sfintei Scripturi.

CAPITOLUL XX.

Sinodul din Sardica. (347 d.Hr.)

Episcopii din Occident nu voră nicidecum să primească această expunere, fie pentru că nu știau limba greacă, fie pentru că credeau că trebuie să se mulțumească cu doctrina Sinodului din Niceea, fără să mai aibă nevoie de o alta. Împăratul dăduse ordin ca Pavel și Atanasie să fie restabiliți în scaunele lor. Nefiind executat acest ordin, poporul a fost tulburat prin neconținute răscoale și acești doi Episcopi, arătând că nu fuseseră depuși decât spre a se găsi un mijloc de a ruina mai cu înlesnire credința, cerură convocarea unui Sinod ecumenic în care să fie examinată problema lor și unde să se decidă din nou chestiunile de credință. Se convocă, deci, un Sinod ecumenic în Sardica, cetate în Illiria, prin autoritatea ambilor împărați, dintre care cel de Occident îl ceruse, iar cel de Orient consimțise. El s-a întrunit la unsprezece ani după moartea lui Constantin, tatăl Împăraților, sub consulatul lui Rufin și al lui Eusebiu. Trei sute de Episcopi din Occident asistară la acest Sinod, după mărturisirea lui Atanasie și șaptezeci și șase din Orient, după mărturisirea lui Sabin. Ischiras, ce fusese hirotonit Episcop al Mareotei de către înșiși cei ce depuseseră pe Atanasie, era și el de față. Ceilalți se scuzară, fie din cauza indispoziției, fie că era prea scurt timpul între Indiction și între convocare și aruncau toată vina asupra lui Iuliu, Episcopul de Roma, deși erau optsprezece luni de când Atanasie așteptase neconținut la Roma. Când s-au întrunit toți la Sardica, cei din Orient refuzară să-i vadă pe cei din Occident și protestară că nu pot să stea la vorbă cu ei până ce nu vor alunga pe Pavel și pe Atanasie. Însă Protogen, Episcopul de Sardica și Osiu, Episcopul de Cordova din Ispania, nu au permis ca Pavel și Atanasie să fie alungați din adunare, motiv pentru care Orientalii se retraseră îndată și, reîntorcându-se la Filipopole, cetate în Tracia, ținură acolo un Sinod aparte, în care condamnară termenul de *consubstanțial* și introduseră pe acela de *neasemănable* în scrisorile lor pe care le trimiseră în toate părțile. Cei care rămaseră în Sardica, condamnară pe cei ce plecaseră, depuseră pe acuzatorii lui Atanasie, confirmară definiția

de credință făcută la Sinodul din Niceea, respinseră termenul de *nease-mănabil*, aprobară încă mai lămurit decât înainte pe cel de *consubstanțial* și scrieră asupra acestei chestiuni tuturor bisericilor. Și unii și alții credeau că au făcut bine. Cei din Orient erau de această părere pentru că cei din Occident primiseră în împărțășirea lor pe Pavel și pe Atanasie, deși fuseseră depuși; și cei din Occident erau de asemenea de această părere pentru că cei ce depuseseră pe Pavel și pe Atanasie se retraseră, mai înainte de a se fi luat vreo cunoștință despre problemă și nu-i depuseseră decât din ură că țineau credința Sinodului din Niceea, pe care ceilalți o corupseseră. Ei restabiliră pe Pavel, pe Atanasie și pe Marcel, Episcopul de Ancira, cetate din Galatia. Acesta din urmă, care fusese depus cu mult timp mai înainte, după cum am spus în cartea întâi, interveni puternic spre a fi restabilit, susținând că nu a fost bănuit că ține rătăcirile lui Pavel de Samosata, decât pentru că nu se înțelesese cartea sa. Trebuie, totuși, să se știe că Eusebiu, supranumit Pamfilu, a publicat trei cărți contra lui, în care reproducând propriile lui cuvinte, se silește să demonstreze că el crede ca Sabeliu de Libia și ca Pavel de Samosata, că Iisus Hristos nu e decât un om.

CAPITOLUL XXI.

Apărarea lui Eusebiu, supranumit Pamfilu.

Fiindcă sunt informat că unii s-au silit să înnegrească pe acest Eusebiu acuzându-l că a răspândit prin scrierile sale rătăcirile lui Arie, cred de datarea mea să spun ceva aici pentru justificarea lui. Mai întâi, e sigur că el a asistat și consimțit la Sinodul de la Niceea, unde s-a decis că Fiul e consubstanțial (deoființă) cu Părintele Său. Mai mult, el scrie astfel în cartea a treia asupra vieții lui Constantin: «Împăratul sfătui pe Episcopi să se înțeleagă între ei, până când i-a unit pe toți în aceleași vederi și au convenit cu toții la aceeași credință în Sinodul din Niceea». Ce motiv poate să aibă cineva să creadă, că el ar fi favorizat doctrina lui Arie, când asigură că toate neînțelegerile și certurile fuseseră potolite în Sinod și că Episcopii se uniră în una și aceeași părere? Arienii se înșeală, fără îndoială, când susțin că el a fost de părerile lor. Poate va zice cineva că, se pare că, el susținea părerea lui Arie, pentru că în scrierile sale se servea adeseori de acest mod de a vorbi despre Iisus Hristos. Însă e ușor a răspunde, că scriitorii Bisericii se servesc adeseori de acest mod de a vorbi și de altele asemenea, care

Socrate Scolasticul

arăta iconomia tainei întrupării și că Sfântul Apostol Pavel s-a servit de acest mod înainte de ei, fără să fi fost vreodată bănuț pentru aceasta că ar ține o greșită doctrină. Apoi, referitor la faptul că Arie îndrăznește să susțină că Fiul lui Dumnezeu nu e decât o creatură asemenea celorlalte, vedeți, vă rog, care au fost părerile lui Eusebiu asupra acestei chestiuni. Iată, în ce chip vorbește el în cartea întâi contra lui Marcel: «Nu e decât un singur Fiu al lui Dumnezeu și nu e nicidecum altul. Pentru aceasta cei ce nu se opun a-L numi creatură venită din neant ca și celelalte creaturi, merită să fie blamați. Căci, cum ar fi El, Fiu al lui Dumnezeu dacă ar fi de aceeași natură ca și creaturile și născut din neant ca și ele? Sfânta Scriptură nu vorbește despre El astfel.

Apoi, puțin după aceea, adaugă cele ce urmează: «Oricine zice că Fiul lui Dumnezeu a fost făcut din nimic și că e o creatură care a fost produsă din ce nu era mai înainte, nu bagă de seamă că aceasta înseamnă a tăgădui că El e Fiul lui Dumnezeu și a nu-i lăsa decât numele? Căci cel ce a fost din nimic nu poate a fi Fiu al lui Dumnezeu, precum nu pot fi Fiu al lui Dumnezeu celelalte lucruri ce au fost făcute. Însă, adevăratul Fiu al lui Dumnezeu, Care a fost născut din El ca din Părintele Său e numit cu dreptate Fiul Său Cel Unul Născut și mult iubit și prin această rațiune chiar El e Dumnezeu, Fiul lui Dumnezeu trebuind a fi asemănabil Părintelui Său.

Un Împărat zidește o cetate, însă nu o naște. El naște pe fiul său, însă nu-l zidește. Meșterul e lucrătorul, iar nu părintele lucrării sale. Însă el e părintele, iar nu lucrătorul fiului său. Astfel Dumnezeu e numit Părintele Fiului Său și Creator al lumii. Dacă găsim aceste cuvinte în Sfânta Scriptură, Domnul m-a zidit pe mine început căilor sale (Prov 8, 22), noi trebuie să-i căutăm înțelesul ce-l voi explica îndată și să nu desființăm pentru un singur pasaj, după cum face Marcel, una din cele mai importante dogme ale Bisericii». Explicând în cartea a treia a aceleiași scrieri în ce mod trebuie să se înțeleagă termenul de creatură, el vorbește astfel: «Aceste cuvinte ale Scripturii: El m-a zidit pe mine început căilor sale (Prov 8, 22), trebuie să fie înțelese cu același înțeles ca și acelea ce sunt mai înainte. Căci nu trebuie a se înțelege ceea ce zice: că a fost zidit, ca și cum s-ar zice, că a ajuns din neant la existență și că a fost făcut din nimic ca și celelalte creaturi, așa după cum au crezut-o unii cu totul greșit. Însă el vorbește astfel, spre a arăta că el este și că subzistă mai înainte de crearea lumii și că el a fost stabilit de către Părintele Său, Principele și Guvernatorul lumii, astfel că verbul: el m-a zidit, a fost pus în locul verbului: el m-a stabilit. Sfântul Apostol Petru numește creaturi pe Principii și pe Guvernatorii care poruncesc oamenilor, când zice: Supuneți-vă, pentru Domnul, la toată creatura omenească, ori Împăratului ca Suveranului, ori Guvernatorilor ca celor ce sunt trimiși din partea sa. (1Pt 2, 13) Proorocul

de asemenea, n-a luat verbul a crea sau a zidi, pentru a face ceea ce nu era mai înainte, când a zis: *Gătește-te, Israele, ca să chemi pe Dumnezeuul tău, pentru că iată cel ce întărește și zidește duhul și cel ce vestește oamenilor pe Unsul lui.* (Amos 4, 12, Zah 12, 1) Căci Dumnezeu n-a zidit pe Sfântul Duh, când prin mijlocul Său a vestit pe Fiul Său tuturor oamenilor. Căci nu e nimic nou sub soare. Duhul subzistă, deci, mai înainte, deși nu fusese trimis decât atunci când Apostolii, fiind toți adunați împreună la un loc, se făcu fără de veste sunet din cer, ca de suflare de vijor ce vine repede și, îndată, fură toți plini de Sfântul Duh. Și, astfel, propovăduiră ei pe Iisus Hristos după această proorocie care zice: *Iată, cel ce întărește tunetul și zidește duhul și cel ce vestește oamenilor pe Unsul lui.* (Zah 12, 1) Termenul de zidit, e pus acolo pentru termenul de trimis sau de dispus sau de stabilit. Astfel, tunetul înseamnă predicarea Evangheliei. Când David zicea lui Dumnezeu: *Inimă curată zidește întru mine, Dumnezeule* (Ps 50, 11), el nu o zicea spre a arăta că nu avea inimă, ci spre a obține curăția inimii ce avea. Tot în acest înțeles e scris, să se zidească, adică să se unească doi oameni într-unul. Iată încă un alt pasaj, care trebuie să fie înțeles în același chip: *Îmbracați-vă în omul cel nou, care s-a zidit după Dumnezeu* (Efes 4, 24). Cei ce citesc cu luare aminte Sfânta Scriptură, pot găsi multe pasaje cărora trebuie să li se dea aceeași explicație. Nu e, deci, de mirare dacă în acest pasaj- «*Domnul m-a zidit pe mine început căilor Sale,* (Prov 8, 22), cuvântul zidit a fost pus pentru cuvântul de orânduit sau stabilit. Am reprodus aceste cuvinte din cartea pe care Eusebiu a scris-o contra lui Marcel, spre a-i face să tacă pe cei ce se forțează în zadar să-l înnegrească. Căci ei nu vor putea proba că atribuie Fiului principiul naturii dumnezeiești, deși el se servește adeseori în scrierile sale de termenul de dispensație, considerând, mai cu seamă, că el a fost mare admirator și mare imitator al lui Origen, în scrierile căruia adeseori e spus că Fiul e născut de către Părintele, după cum cei ce sunt destul de ageri spre a pătrunde adâncimea doctrinei sale, o vor putea recunoaște. Iată, ce aveam de spus contra celor ce se silesc să înnegrească renumele lui Eusebiu.

CAPITOLUL XXII.

Împăratul Occidentului îl roagă pe Împăratul Orientului să restabilească pe Pavel și pe Atanasie în scaunele lor și-l amenință cu război, în caz că va continua să refuze aceasta.

Episcopii ce rămăseseră în Sardica și cei ce se retrăseseră la Filipopol, ținând separat două sinoade și hotărând în fiecare ceea ce ei găsiseră de cuviință, se reîntoarseră la bisericile lor. Orientul se despărți atunci de

Occident. Muntele Suques, ce desparte Illyria de Tracia, forma, de asemenea, despărțirea în ceea ce privește împărțirea / comuniunea Bisericii. Până la acel loc nu era nicidecum despărțire de împărțire, deși era mare deosebire în credință. Peste munte nu mai era împărțire. Astfel de dezordine domnea atunci în Biserică. Constant, Împărat de Occident, făcu cunoscut Împăratului Constanțiu, fratele său, ceea ce se hotărâse în Sinodul din Sardica și-l rugă să restabilească pe Pavel și pe Atanasie în scaunele lor. Fiindcă Constanțiu tot amâna, Constant îi fixă un termen: sau să primească pe acești doi Episcopi și să le înapoieze bisericile, sau să-l considere ca nimic și să se aștepte la război.

Iată termenii acestei declarații: *Atanasie și Pavel se află la mine. Sunt bine informat că ei n-au suferit persecuție decât pentru credință. Eu vi-i voi trimite, de veți voi să-mi promiteți că le veți înapoia bisericile și veți pedepsi pe cei ce i-au supărat pe nedrept, iar de veți refuza să faceți aceasta, să știți că voi merge să-i restabilesc eu însumi fără voia voastră.*

CAPITOLUL XXIII.

Constanțiu recheamă pe Atanasie și-l trimite la Alexandria.

Această propunere produse neliniște Împăratului Constanțiu, așa că trimise să cheme îndată pe mai mulți Episcopi și le ceru părerea lor asupra propunerii ce-i făcea Împăratul, fratele său. Ei răspunseră că e mai bine să dea bisericile lui Atanasie decât să facă un război civil. Și astfel, Constanțiu îl rechemă de nevoie. Cu toate acestea, Constant, Împărat de Occident, trimise pe Pavel la Constantinopole cu doi Episcopi și cu o suită aleasă și-i dădu o scrisoare, afară de aceea pe care o avea de la Sinod, spre a lua iarăși în stăpânire scaunul său. Atanasie, temându-se de cursele calomniatorilor săi și îndoindu-se dacă trebuia să se încreadă scrisorii lui Constanțiu, primi o a doua și o a treia a căror traducere din latinește în grecește o voi reproduce aici.

Constanțiu, învingător, August: lui Atanasie, Episcop.

«Nici blândețea, nici îndurarea mea n-ar putea permite să mai fiți multă vreme tulburat de valuri și de furtuni. Pietatea mea ce nu încetează să facă binele, n-a putut să vă lase alungat din casa voastră, lipsit de bunurile voastre, rătăcind prin pustii și singurătăți. Deși am amânat mult timp să vă scriu, spre a vă face cunoscută intenția mea, crezând că veți reveni de la sine și că veți căuta puțin repaus după atâtea neajun-

sun și osteneți, totuși, fiindcă frica v-a împiedicat, poate, de a pune în lucrare hotărârea voastră, scriu sfinteniei voastre cu toată dulceața putincioasă, pentru ca să vă grăbiți să veniți la mine, pentru a vă bucura de efectul bunătății mele și al dorințelor voastre și pentru a fi restabilit pe scaunul vostru. Am rugat pe Împăratul Constant, fratele meu, să vă permită să reveniți pentru ca restabilirea voastră să vă fie o garanție asigurată de dragostea noastră».

Constanțiu, învingător, August: lui Atanasie, Episcop.

«Deși v-am înștiințat prin scrisorile mele precedente să veniți la curte spre a satisface dorința ce am de a vă trimite iarăși la scaunul vostru, vă adresez încă și aceasta, spre a vă îndemna a lua grabnic fără frică și îngrijire o trăsură publică, spre a veni aici și a vă bucura de tot ce doriți».

Constanțiu, învingător, August: lui Atanasie Episcop.

«Când mă aflu la Edessa, v-am trimis în prezența preoților voștri pe unul dintre ei, spre a vă invita să veniți la curte, pentru ca să puteți, apoi, să vă reîntoarceți la Alexandria. Însă, fiindcă e mult timp de când ați primit scrisoarea mea, fără a-mi răspunde, am binevoit să vă înștiințez încă să veniți spre a fi restabilit în țara voastră. V-am trimis pe Achetas, diaconul, spre a vă informa mai pe larg de intențiile mele și spre a vă asigura de ușurința cu care veți obține tot ce veți dori».

Atanasie, primind această scrisoare la Aquilea, unde se retrăsese de când plecase de la Sardica, se duse la Roma, arătând aceste scrisori lui Iuliu și umplu Biserica Romană de bucurie, crezând că Împăratul de Orient îmbrățișează doctrina sa, fiindcă recheamă pe Atanasie. Iuliu scrisese în favoarea sa clerului și poporului din Alexandria. Iată termenii scrisorii sale:

Iuliu, Episcop: preoților, diaconilor și poporului din Alexandria, ai mei preaiubiți frați. Salutare în Domnul nostru.

Mă bucur împreună cu voi, preaiubiții mei frați, pentru că vedeți înaintea ochilor voștri rodul credinței voastre. Căci astfel numesc eu reîntoarcerea lui Atanasie, fratele și coliturghisitorul nostru, pe care Dumnezeu a acordat-o meritului virtuții sale și ardoarei rugăciunilor voastre. Se pare că aceste rugăciuni au fost însuflețite de o dragoste foarte curată și statornică și că, conservând totdeauna nădejdea făgăduințelor veșnice și amintirea învățăturilor ce ați primit din gura lui Atanasie, fratele nostru, voi ați recunoscut lămurit că nu puteați să fiți lipsiți pentru totdeauna de prezența sa,

Socrate Scolasticul

fiindcă îl aveți totdeauna în inimă. Pentru aceasta n-am nevoie să vă fac o lungă scrisoare, căci credința voastră a prevenit tot ce aș fi putut să vă spun și harul lui Dumnezeu a împlinit dorințele voastre. Mă bucur, deci, împreună cu voi căci, trebuie să o spun a doua oară, v-ați păstrat sufletele voastre neînvinse în credință. Nu mai puțin mă bucur cu Atanasie, fratele meu, că scârbele ce a suferit nu l-au făcut să uite un moment dragostea voastră. Cred, prea iubiții mei frați, că încercarea prin care el a trecut, nu i-a fost nici rușinoasă, nici nefolositoare, fiindcă a servit să se cunoască mai bine și credința sa și a voastră. Căci, fără cele ce s-au întâmplat, cine ar fi crezut vreodată, că voi ați fi avut o stimă atât de mare pentru virtutea acestui Episcop și o afecțiune atât de duiosă pentru persoana lui, sau că el ar fi avut o sfințenie atât de admirabilă, pentru care-și va primi recompensa? El a câștigat prin răbdarea lui gloria unui adevărat mărturisitor. El a fost prigonit pe mare și pe uscat și a disprețuit pretutindena cursele arienilor. El nu s-a temut de moarte în mijlocul primejdiilor unde l-a aruncat gelozia inamicilor săi. El și-a pus totdeauna încrederea în puterea lui Dumnezeu și în bunătatea Domnului Nostri Iisus Hristos și a nădăduit să scape prin ajutorul lor din mâinile persecutorilor săi, să se reîntoarcă la voi pentru mângâierea voastră și să câștige cu voi mărturisirea unei bune conștiințe, care vă servește la toți ca un trofeu. Gloria numelui său s-a întins până la marginile universului și a dus reputația curățeniei morăvurilor sale, a tăriei credinței, a temeiniciei încrederii sale în Dumnezeu și a statorniciei cu care voi l-ați stimat totdeauna și l-ați iubit. El se reîntoarce acum la voi mai ilustru ca niciodată. Căci, dacă focul lămurește aurul și argintul, ce putem zice despre curățenia și virtutea acestui mare om, care după ce a încercat atâtea nenorociri și atâtea primejdii, e recunoscut cu totul nevinovat, nu numai prin judecata mea, ci și prin judecata Sinodului și e readus între voi. Primiți cu cinste și cu bucurie după Dumnezeu pe Atanasie, Episcopul vostru, și pe tovarășii suferințelor sale. Bucurați-vă că posedăți ceea ce doreați, voi care prin sfintele voastre scrisori ați dat mâncare și băutură păstorului vostru care flămânzea și însetoșa de mântuirea voastră, voi care l-ați mângâiat în timpul exilului și l-ați apărat în timpul persecuției. Vă mărturisesc că atunci când îmi închipuiesc bucuria cu care alergați întru întâmpinarea lui, simt eu însumi o bucurie foarte mare și consider mare câștig cunoștința unui bărbat așa de virtuos. Nu-mi rămâne mai mult decât să sfârșesc scrisoarea mea prin această rugăciune. Dumnezeu Atotputernicul și Iisus Hristos, Unul născut Fiul Său, Mântuitorul nostru, să vă dea harul Său spre răsplătirea credinței, a cărei sinceritate ați arătat prin ajutoarele ce ați dat Episcopului vostru, de a vă da vouă și fiilor voștri în veacul viitor acele bunuri cerești pe care ochiul omului nu le-a văzut, pe care urechea nu le-a auzit, pe care spiritul omului nu le-a înțeles și pe care Dumnezeu le-a pregătit celor ce-L iubesc prin Iisus Hristos, Domnul nostru, prin Care

fie slavă lui Dumnezeu cel Atotputernic în vecii vecilor. Doresc, prea iubiții mei frați, să fiți sănătoși».

Atanasie se reîntoarce în Orient pe temeiul acestor scrisori. Împăratul Constanțiu nu s-a supărat că-l vede. Cu toate acestea, însă, după stăruința arienilor, el încercă să-l înșele și pentru acest sfârșit îi vorbi în acești termeni: «Iată-vă restabilit pe scaunul vostru, în urmarea decretului Sinodului și a consimțământului meu. Însă, pentru că se află mai multe persoane în Alexandria, care evită împărtășirea voastră, permiteți-le să-și aibă biserica lor aparte, unde să se poată aduna». Atanasie îi răspunse îndată: «Atârnă de la voi, Împărate, de a porunci și de a face ceea ce vă place; însă, din parte-mi, vă cer și eu o grație». Împăratul promițându-i că i-o acordă, el ceru același lucru ca Împăratul, adică o biserică în fiecare cetate, pentru cei ce ar evita împărtășirea cu arienii. Aceștia, recunoscând că răspunsul lui Atanasie e contrar intereselor lor, răspunseră că trebuie să amâne executarea pentru alt timp și lăsă pe Împăratul să facă ce-i va plăcea. El restabili, deci, pe Atanasie, pe Pavel, pe Marcel, pe Asclepas, Episcopul de Gaza și pe Lucius, Episcopul de Adrianopole, pe scaunele lor. Acești doi din urmă fuseseră restabiliți prin Sinodul de Sardica adică, Asclepas, după ce a justificat prin acte publice că Eusebiu, supranumit Pamfiliu, luase cunoștință de problema sa cu mai mulți alți Episcopi și-l restabilise iarăși în demnitatea sa și Lucius, pentru că acuzatorii săi fugiseră. Împăratul trimise ordin locuitorilor din cetățile lor să-i primească. Se produse o mare mișcare la Ancyra, când Vasile a fost alungat de acolo și când Marcel a fost restabilit în locul său și această mișcare dădu prilej inamicilor să-și propage calomniile. Locuitorii din Gaza primiră foarte bucuroși pe Asclepas. Macedoniu cedă pentru puțin timp locul lui Pavel, în cetatea de Constantinopol, și făcu adunări într-o biserică particulară. Împăratul Constanțiu scrisse în favoarea lui Atanasie, Episcopilor, clericilor și credincioșilor pentru ca să-l primească cu mulțumire. El revocă, de asemenea, tot ce se hotărâse contra lui. Scrisorile sale s-au păstrat și le voi transcrie aici.

Constanțiu, învingător, Preamare, August: Episcopilor și Preoților Bisericii Sobornicești

«Preacinstitul Episcop Atanasie nu a fost părăsit de harul lui Dumnezeu. Deși el a fost supus unei aspre încercări pentru puțin timp, el a obținut de la Pronia dum-

Socrate Scolasticul

nezeiască o sentință favorabilă. El a fost restabilit, prin voința lui Dumnezeu și consimțământul meu, în țara sa și scaunul Bisericii unde Domnul permise ca să fie pus. E drept ca el să se bucure după aceasta, de celelalte bunătăți ale îndurării mele, ca tot ce s-a hotărât contra lui și contra celor de împărțășirea lui, să fie desființat; ca toate presupunerile să fie înlăturate; ca imunitatea acordată clericilor săi să le fie confirmată. Noi am crezut de datorie să-i facem acest har, de a înștiința pe toți clericii despre asigurarea ce am acordat, atât persoanei sale, cât și Episcopilor și clericilor din partidul său. Împărțășirea ce se va întreține cu dânsul, va fi un semn al buneii învățături. Pentru aceasta am poruncit ca aceia care ar avea prudența să aleagă partidul cel mai bun și se vor fi ținut în împărțășirea sa să se bucure de harul ce le-am acordat după voința lui Dumnezeu. »

Constanțiu, Învingător, Preamare, August: Poporului Bisericii Sobornicești de Alexandria.

«Având grija de a conserva neconținut între voi o bună disciplină și știind că sunteți lipsiți de mult timp de conducerea lui Atanasie, Episcopul vostru, cunoscut de toată lumea prin sfințenia moravurilor, am crezut că e drept să vi-l trimit iarăși. Când îl veți primi cu bunacuviniță obișnuită și-l veți stabili pentru a aduce jertfă lui Dumnezeu rugăciunile voastre, lucrați totdeauna după legea Bisericii în așa fel încât să conservați pacea și unirea, care vă e atât de folositoare și mie atât de plăcută. Nu e drept ca să tulburați prin dezbinările și prin certurile voastre o prosperitate atât de mare, cum e aceea din veacul nostru. Și doresc ca un rău atât de nenorocit ca acela să nu se petreacă între voi. Vă îndemn să vă serviți, cum am spus-o deja, de acest Episcop spre a vă ajuta și a vă conduce în rugăciunile voastre, pentru ca atunci când unirea și înțelegerea cu care veți trăi va fi cunoscută de toată lumea, păgânii, ce sunt încă atrași de cultul zeilor mincinoși și în rătăcire, să vină să îmbrățișeze sfânta noastră religie. Primiți cu bucurie pe Episcopul vostru, care e trimis din porunca lui Dumnezeu și cu consimțământul meu și îmbrățișați-l din toată inima voastră. Căci n-ați putea să faceți nimic care să fie atât de cinstit pentru voi și nici atât de conform cu vederile mele. Spre a ridica spiritelor turbulente și neliniștitoare orice prilej de răscoală și de mișcare, am poruncit judecătorilor din țara voastră să pedepsească pe răzvrățitori cu toată asprimea legilor. Aveți deci, înaintea ochilor voința lui Dumnezeu ce mă silesc pe cât pot a o urma, având toată grija care îmi e cu putință, de a păstra pacea între voi. Aveți în vedere și pedepsele ce sunt orânduite celor neascultători, observați cu exactitate regulile sfinte ale religiei, primiți pe Episcopul vostru cu tot respectul și rugați pe

«Dumnezeu împreună cu dănsul atât pentru voi, cât și pentru prosperitatea comună a tuturor oamenilor».

Constanțiu, învingător, August: Lui Nestoriu și în aceeași termeni Guvernatorilor de Augustamnica, de Tebaida și de Lybia.

«Dacă s-a făcut ceva în trecut în prejudiciul sau spre rușinea acelor ce au întreținut împărțirea cu Atanasie, doresc ca să fie desființat. Poruncesc, de asemenea, ca clericii săi să se bucure de scutirile de care se bucurau odinioară. Atanasie fiind restabilit în scaunul său, intenția mea e ca clericii din împărțirea sa să aibă aceleași imunități ca și ceilalți și să nu rămână niciun motiv de întristare».

CAPITOLUL XXIV.

Atanasie e primit la Ierusalim și face să se primească credința Sinodului din Niceea.

Atanasie, fiind sprijinit și susținut prin toate aceste scrisori, trecu prin Siria și ajunse în Palestina. Când ajunse la Ierusalim, făcu lui Maxim, Episcopul acestei Cetăți, o istorisire fidelă a tot ce se petrecuse în Sinodul din Sardica și a modului în care Împăratul Constanțiu consimțise la cele ce se hotărâseră acolo și înlesni adunarea Episcopilor Provinciei. Maxim, chemând fără întârziere câțiva Episcopi din Syria și din Palestina și ținând cu ei un Sinod, i-a dat înapoi lui Atanasie împărțirea/comuniunea bisericească și prima sa demnitate. Sinodul scrisese poporului de Alexandria și Episcopilor de Siria și de Egipt pentru a-i informa de cele ce se hotărâseră în favoarea lui Atanasie. Aceasta a dat motiv inamicilor acestui Episcop să-și bată joc de Maxim fiindcă, după ce consimțise la depunerea lui Atanasie, își schimbă deodată vederile și-l admise la împărțire.

Ursachi și Valens, care favorizaseră mai înainte doctrina lui Arie, o condamnară, se duseră la Roma și, prezentând lui Iuliu retractarea lor, aprobară termenul de consubstanțial și scriseră lui Atanasie spre a-l asigura că vor trăi pe viitor în împărțirea lui. Ce i-a îndemnat să îmbrățișeze vederile sale a fost fericita stare a afacerilor lor. Atanasie, trecând prin Pelusa pentru a merge la Alexandria, înștiință pe locuitorii orașelor să se depărteze de arieni și să se unească cu cei ce mărturiseau doctrina consubstanțialității Cuvântului. El făcu hirotonii în unele biserici pentru care i s-au adus, mai târziu, noi acuzații.

Socrate Scolasticul

nezeiască o sentință favorabilă. El a fost restabilit, prin voința lui Dumnezeu și consimțământul meu, în țara sa și scaunul Bisericii unde Domnul permise ca să fie pus. E drept ca el să se bucure după aceasta, de celelalte bunătăți ale îndurării mele, ca tot ce s-a hotărât contra lui și contra celor de împărțășirea lui, să fie desființat; ca toate presupunerile să fie înlăturate; ca imunitatea acordată clericilor săi să le fie confirmată. Noi am crezut de datorie să-i facem acest har, de a înștiința pe toți clericii despre asigurarea ce am acordat, atât persoanei sale, cât și Episcopilor și clericilor din partidul său. Împărțășirea ce se va întreține cu dânsul, va fi un semn al buneii învățături. Pentru aceasta am poruncit ca aceia care ar avea prudența să aleagă partidul cel mai bun și se vor fi ținut în împărțășirea sa să se bucure de harul ce le-am acordat după voința lui Dumnezeu. »

Constanțiu, Învingător, Preamare, August: Poporului Bisericii Sobornicești de Alexandria.

«Având grija de a conserva neconținut între voi o bună disciplină și știind că sunteți lipsiți de mult timp de conducerea lui Atanasie, Episcopul vostru, cunoscut de toată lumea prin sfințenia moravurilor, am crezut că e drept să vi-l trimit iarăși. Când îl veți primi cu bunacuvoință obișnuită și-l veți stabili pentru a aduce jertfă lui Dumnezeu rugăciunile voastre, lucrați totdeauna după legea Bisericii în așa fel încât să conservați pacea și unirea, care vă e atât de folositoare și mie atât de plăcută. Nu e drept ca să tulburați prin dezbinările și prin certurile voastre o prosperitate atât de mare, cum e aceea din veacul nostru. Și doresc ca un rău atât de nenorocit ca acela să nu se petreacă între voi. Vă îndemn să vă serviți, cum am spus-o deja, de acest Episcop spre a vă ajuta și a vă conduce în rugăciunile voastre, pentru ca atunci când unirea și înțelegerea cu care veți trăi va fi cunoscută de toată lumea, păgânii, ce sunt încă atrași de cultul zeilor mincinoși și în rătăcire, să vină să îmbrățișeze sfânta noastră religie. Primiți cu bucurie pe Episcopul vostru, care e trimis din porunca lui Dumnezeu și cu consimțământul meu și îmbrățișați-l din toată inima voastră. Căci n-ați putea să faceți nimic care să fie atât de cinstit pentru voi și nici atât de conform cu vederile mele. Spre a ridica spiritelor turbulente și neliniștitoare orice prilej de răscoală și de mișcare, am poruncit judecătorilor din țara voastră să pedepsească pe răzvrătitori cu toată asprimea legilor. Aveți deci, înaintea ochilor voința lui Dumnezeu ce mă silesc pe cât pot a o urma, având toată grija care îmi e cu putință, de a păstra pacea între voi. Aveți în vedere și pedepsele ce sunt orânduie celor neascultători, observați cu exactitate regulile sfinte ale religiei, primiți pe Episcopul vostru cu tot respectul și rugați pe

Dumnezeu împreună cu dânsul atât pentru voi, cât și pentru prosperitatea comună a tuturor oamenilor».

Constanțiu, învingător, August: Lui Nestoriu și în aceiași termeni Guvernatorilor de Augustamnica, de Tebaida și de Lybia.

«Dacă s-a făcut ceva în trecut în prejudiciul sau spre rușinea acelor ce au întretinut împărtășirea cu Atanasie, doresc ca să fie desființat. Poruncesc, de asemenea, ca clericii săi să se bucure de scutirile de care se bucurau odinioară. Atanasie fiind restabilît în scaunul său, intenția mea e ca clericii din împărtășirea sa să aibă aceleași imunități ca și ceilalți și să nu rămână niciun motiv de întristare».

CAPITOLUL XXIV.

Atanasie e primit la Ierusalim și face să se primească credința Sinodului din Niceea.

Atanasie, fiind sprijinit și susținut prin toate aceste scrisori, trecu prin Siria și ajunse în Palestina. Când ajunse la Ierusalim, făcu lui Maxim, Episcopul acestei Cetăți, o istorisire fidelă a tot ce se petrecuse în Sinodul din Sardica și a modului în care Împăratul Constanțiu consimțise la cele ce se hotărâseră acolo și înlesni adunarea Episcopilor Provinciei. Maxim, chemând fără întârziere câțiva Episcopi din Syria și din Palestina și ținând cu ei un Sinod, i-a dat înapoi lui Atanasie împărtășirea/comuniunea bisericească și prima sa demnitate. Sinodul scrise poporului de Alexandria și Episcopilor de Siria și de Egipt pentru a-i informa de cele ce se horâseră în favoarea lui Atanasie. Aceasta a dat motiv inamicilor acestui Episcop să-și bată joc de Maxim fiindcă, după ce consimțise la depunerea lui Atanasie, își schimbă deodată vederile și-l admise la împărtășire.

Ursachi și Valens, care favorizaseră mai înainte doctrina lui Arie, o condamnară, se duseră la Roma și, prezentând lui Iuliu retractarea lor, aprobară termenul de consubstanțial și scriseră lui Atanasie spre a-l asigura că vor trăi pe viitor în împărtășirea lui. Ce i-a îndemnat să îmbrățișeze vederile sale a fost fericita stare a afacerilor lor. Atanasie, trecând prin Pelusa pentru a merge la Alexandria, înștiință pe locuitorii orașelor să se depărteze de arieni și să se unească cu cei ce mărturiseau doctrina consubstanțialității Cuvântului. El făcu hirotonii în unele biserici pentru care i s-au adus, mai târziu, noi acuzații.

nezeiască o sentință favorabilă. El a fost restabilit, prin voința lui Dumnezeu și consimțământul meu, în țara sa și scaunul Bisericii unde Domnul permise ca să fie pus. E drept ca el să se bucure după aceasta, de celelalte bunătăți ale îndurării mele, ca tot ce s-a hotărât contra lui și contra celor de împărțșirea lui, să fie desființat; ca toate presupunerile să fie înlăturate; ca imunitatea acordată clericilor săi să le fie confirmată. Noi am crezut de datorie să-i facem acest har, de a înștiința pe toți clericii despre asigurarea ce am acordat, atât persoanei sale, cât și Episcopilor și clericilor din partidul său. Împărțșirea ce se va întreține cu dânsul, va fi un semn al buneii învățături. Pentru aceasta am poruncit ca aceia care ar avea prudența să aleagă partidul cel mai bun și se vor fi ținut în împărțșirea sa să se bucure de harul ce le-am acordat după voința lui Dumnezeu. »

Constanțiu, Învingător, Preamare, August: Poporului Bisericii Sobornicești de Alexandria.

«Având grija de a conserva neconținut între voi o bună disciplină și știind că sunteți lipsiți de mult timp de conducerea lui Atanasie, Episcopul vostru, cunoscut de toată lumea prin sfințenia moravurilor, am crezut că e drept să vi-l trimit iarăși. Când îl veți primi cu bunacuvuință obișnuită și-l veți stabili pentru a aduce jertfă lui Dumnezeu rugăciunile voastre, lucrați totdeauna după legea Bisericii în așa fel încât să conservați pacea și unirea, care vă e atât de folositoare și mie atât de plăcută. Nu e drept ca să tulburați prin dezbinările și prin certurile voastre o prosperitate atât de mare, cum e aceea din veacul nostru. Și doresc ca un rău atât de nenorocit ca acela să nu se petreacă între voi. Vă îndemn să vă serviți, cum am spus-o deja, de acest Episcop spre a vă ajuta și a vă conduce în rugăciunile voastre, pentru ca atunci când unirea și înțelegerea cu care veți trăi va fi cunoscută de toată lumea, păgânii, ce sunt încă atrași de cultul zeilor mincinoși și în rătăcire, să vină să îmbrățișeze sfânta noastră religie. Primiți cu bucurie pe Episcopul vostru, care e trimis din porunca lui Dumnezeu și cu consimțământul meu și îmbrățișați-l din toată inima voastră. Căci n-ați putea să faceți nimic care să fie atât de cinstit pentru voi și nici atât de conform cu vederile mele. Spre a ridica spiritelor turbulente și neliniștitoare orice prilej de răscoală și de mișcare, am poruncit judecătorilor din țara voastră să pedepsească pe răzvărătorii cu toată asprimea legilor. Aveți deci, înaintea ochilor voința lui Dumnezeu ce mă silesc pe cât pot a o urma, având toată grija care îmi e cu putință, de a păstra pacea între voi. Aveți în vedere și pedepsele ce sunt orânduie celor neascultători, observați cu exactitate regulile sfinte ale religiei, primiți pe Episcopul vostru cu tot respectul și rugați pe

Dumnezeu împreună cu dânsul atât pentru voi, cât și pentru prosperitatea comună a tuturor oamenilor».

Constanțiu, învingător, August: Lui Nestoriu și în aceiași termeni Guvernatorilor de Augustamnica, de Tebaida și de Lybia.

«Dacă s-a făcut ceva în trecut în prejudiciul sau spre rușinea acelor ce au întreținut împărțășirea cu Atanasie, doresc ca să fie desființat. Poruncesc, de asemenea, ca clericii săi să se bucure de scutirile de care se bucurau odinioară. Atanasie fiind restabilit în scaunul său, intenția mea e ca clericii din împărțășirea sa să aibă aceleași imunități ca și ceilalți și să nu rămână niciun motiv de întristare».

CAPITOLUL XXIV.

Atanasie e primit la Ierusalim și face să se primească credința Sinodului din Niceea.

Atanasie, fiind sprijinit și susținut prin toate aceste scrisori, trecu prin Siria și ajunse în Palestina. Când ajunse la Ierusalim, făcu lui Maxim, Episcopul acestei Cetăți, o istorisire fidelă a tot ce se petrecuse în Sinodul din Sardica și a modului în care Împăratul Constanțiu consimțise la cele ce se hotărâseră acolo și înlesni adunarea Episcopilor Provinciei. Maxim, chemând fără întârziere câțiva Episcopi din Syria și din Palestina și ținând cu ei un Sinod, i-a dat înapoi lui Atanasie împărțășirea/comuniunea bisericească și prima sa demnitate. Sinodul scrise poporului de Alexandria și Episcopilor de Siria și de Egipt pentru a-i informa de cele ce se horâseră în favoarea lui Atanasie. Aceasta a dat motiv inamicilor acestui Episcop să-și bată joc de Maxim fiindcă, după ce consimțise la depunerea lui Atanasie, își schimbă deodată vederile și-l admise la împărțășire.

Ursachi și Valens, care favorizaseră mai înainte doctrina lui Arie, o condamnară, se duseră la Roma și, prezentând lui Iuliu retractarea lor, aprobară termenul de consubstanțial și scriseră lui Atanasie spre a-l asigura că vor trăi pe viitor în împărțășirea lui. Ce i-a îndemnat să îmbrățișeze vederile sale a fost fericita stare a afacerilor lor. Atanasie, trecând prin Pelusa pentru a merge la Alexandria, înștiință pe locuitorii orașelor să se depărteze de arieni și să se unească cu cei ce mărturiseau doctrina consubstanțialității Cuvântului. El făcu hirotonii în unele biserici pentru care i s-au adus, mai târziu, noi acuzații.

CAPITOLUL XXV.

Magențiu și Vetranion. (350 d.Hr.)

Imperiul s-a umplut de tulburări a căror origine o voi spune în puține cuvinte. Am arătat în cartea precedentă că, după moartea lui Constantin, întemeietorul Constantinopolului, cei trei fii ai săi îi urmară la conducerea statelor și că Dalmatius, vărul lor, fiu al unui alt Dalmatius, împărți cu ei autoritatea suverană. El a fost ucis îndată după aceea de către soldați, fără ca Constanțiu să fi poruncit aceasta sau să o fi oprit. Noi am povestit modul în care tânărul Constantin fusese, de asemenea, ucis, când voia să-și însușească țările de sub ascultarea fratelui său. Moartea sa a fost urmată de război contra perșilor, în care Împăratul Constanțiu nu a avut nicio izbândă. Ambele părți se luaseră la luptă în timpul nopții în împrejurimile hotarelor. Perșii părură mai puternici. Starea Bisericii nu era deloc liniștită și liniștea ei era tulburată de certurile iscate pentru Atanasie și pentru termenul de consubstanțial. Cu toate acestea, tiranul Magnețiu ridicându-se în Occident, puse să omoare pe Constant prin trădare și provoacă un furios război civil. Magnețiu posedă Italia, Africa și Galia și un alt tiran, anume Vetranion, fusese proclamat suveran de către soldați la Sirmium, cetate în Ilyria. S-au făcut și la Roma tulburări, căci Nepotian, nepotul lui Constanțiu, fiind susținut de partidul gladiatorilor, uzurpă puterea suverană. A fost ucis însă, de ofițerii armatei lui Magnețiu care, cu toate acestea, făcu grozave stricăciuni în Occident.

CAPITOLUL XXVI.

Pavel și Atanasie sunt din nou alungați din scaunele lor.

Toate aceste rele despre care am vorbit, se întâmplară în același timp, adică la patru ani după ținerea Sinodului de Sardica și sub consulatul lui Sergiu și al lui Nigrinian. Vestea despre acestea de abia ajunsese în Orient și Constanțiu, care dorea să întrunească în persoana sa toată autoritatea Imperială, se pregăti puternic de război. Cu toate acestea, inamicii lui Atanasie crezură că a sosit momentul favorabil să-l înnegrească prin noi calomnii, mai înainte ca el să fi reintrat în Alexandria și se plânseră Împăratului că răzvrătea Egiptul și Lybia. Nimic nu putea să dea atâta culoare acestor calomnii ca hirotoniile ce făcuse în afară de Eparhia lui. De îndată ce intră în Alexandria, ținu acolo cu Episcopii de Egipt un Sinod în care doctrina

ce fusese stabilită în Sardica și, mai pe urmă, în Ierusalim a fost confirmată. Însă, Împăratul Constanțiu, care era câștigat de mult timp pentru răstăcirea arienilor, schimbând ceea ce hotărâse cu puțin mai înainte, condamnă la exil pe Pavel, Episcopul de Constantinopol. Cei ce-l conduceau îl strangulară într-un sat din Capadocia, numit Cucusa. Marcel, fiind de asemenea alungat din Ancyra, Vasile îi reluu locul. Lucius, Episcopul de Adrinopole, muri în temniță fiind legat cu lanțuri. Calomniile ce se răspândiră contra lui Atanasie făcură o impresie atât de puternică asupra spiritului Împăratului, încât porunci să fie omorât unde va fi găsit și să omoare cu dânsul și alți doi Episcopi din Tracia, și anume, pe Teodul și pe Olympius. Această poruncă crudă, ajungând la cunoștința lui Atanasie, el scăpă cu fuga și evită furia acestui Principe. Arienii voră să-i facă o crimă din această fugă și, mai cu seamă, Narcis, Episcopul de Neroniada, cetate în Cilicia, George, Episcopul de Laodicea și Leonte, Episcopul de Antiohia. Acesta din urmă fusese odinioară depus când nu era decât preot, pentru că și-a tăiat părțile naturale pentru a putea convorbi fără bănuială cu o femeie, numită Eustolion, cu care a avut mai pe urmă o familiaritate intimă pentru că nu mai era suspectă. El a fost înălțat de Împăratul Constanțiu pe scaunul Bisericii de Antiohia după moartea lui Ștefan, succesorul lui Flaccila.

CAPITOLUL XXVII.

Macedoniu fiind restabilit pe Scaunul Bisericii de Constantinopol, întreprinde o crudă persecuție contra celor ce nu erau de vederile sale.

Pavel trecând din lumea aceasta, după cum am spus, Macedoniu se făcu stăpân pe Bisericile de Constantinopol și, fiind sprijinit de autoritatea Împăratului, provocă un război atât de crud între creștini, ca și acela pe care-l făceau tiranii între ei. El obținu de la Împărat scrisori și trupe pentru executarea a tot ce i-ar plăcea. El alungă nu numai din biserici, ci încă și afară din cetăți, pe cei ce țineau doctrina consubstanțialității Fiului lui Dumnezeu. El se mulțumi la început să-i alunge astfel, dar, pe urmă, îi constrânse să participe și la împărțșirea sa și violența ce exercita asupra lor nu a fost nicidecum mai suportabilă decât aceea care s-a exercitat de păgâni contra creștinilor pentru a-i aduce la cultul idolilor. El întrebuiință loviri, munci, cazne, confiscarea averilor și exilul. Unii muriseră în urma caznelor, iar alții fuseseră uciși de către cei ce-i duceau în exil. Aceste

violente fuseseră exercitate în Orient și, mai cu seamă, în Constantinopol, și foarte mult mărite prin restabilirea lui Macedoniu pe scaunul Bisericii acestei cetăți. Bisericile din Achaia, din Illyria și din Occident păstrară totuși pacea, unirea între ele și credința Sinodului din Niceea.

CAPITOLUL XXVIII

Violente săvârșite în Alexandria.

Vom afla din gura lui Atanasie despre violențele ce fuseseră practicate în acel timp de către George în Alexandria, fiindcă nu numai că le-a văzut pe toate, ci a și suferit o parte din ele. El vorbește despre aceasta în *Apolo-gia* pe care o făcu pentru a-și justifica retragerea: «Ei venură, încă, să mă caute în Alexandria spre a mă omori și săvârșiră de astă dată mai grozave cruzimi decât cele ce săvârșise mai înainte. Biserica fusese înconjurată de soldați și casa de rugăciune deveni un câmp de bătălie. George, pe care-l trimisese din Capadocia, sosi în timpul Postului Mare și întrecu povătuirile ce-i dăduse spre a face rău. După sărbătoarea Paștilor, fecioarele fură aruncate în temniță, Episcopii fură aduși de soldați puși în lanțuri, casele văduvelor și ale orfanelor fură jefuite, trupurile credincioșilor fură îngropate în timpul nopții. Casele fură pecetluite și frații clericilor fură amenințați și expuși la toate primejdiiile din cauza lor. Aceste violente sunt foarte întristătoare! Însă acelea care s-au săvârșit mai pe urmă au fost încă mult mai mari. În săptămâna după Rusalii, poporul, postind, se duse la cimitir pentru a face rugăciuni ca să evite vreo împărțășire cu George. Însă, acest om rău, îndată ce se înștiință despre aceasta, incită contra lor pe un căpitan numit Sebastian, care era din secta maniheilor. Acest căpitan năvăli într-o Duminică asupra poporului, în fruntea soldaților săi cu săbiile scoase și cu arcurile și săgețile în mână. Și, negăsind decât un mic număr de oameni, pentru că ceilalți se retrăseseră deja la acea oră, el avu o purtare foarte vrednică de dânsul. El porunci să fie aprins un rug mare și aduse în fața focului niște sfinte fecioare pentru a le silii să mărturisească că sunt ariene. Însă, când văzu că-i disprețuiesc amenințările, el le smulse vălurile și le lovi atât de crud peste obraz, încât abia le mai putea cunoaște cineva mai în urmă. El prinse patruzeci de oameni pe care-i munci într-un chip extraordinar și-i bătu atât de crud cu ramuri de palmier ce aveau spini, încât mai mulți muriră de aceasta, iar cei ce scăpară stătură mult timp în mâinile chirurgicalor. El exilă pe toți ceilalți și pe o fecioară în pustia cea mare. Ei ascuseră la început trupurile morților, în loc să le dea rudelor spre a le îngropa, temându-se ca publicul să ia cunoștință de cruzimea lor. Însă, în zadar se sileau ei să o ascundă, pentru că ea era prea

cunoscută de rudele acelor pe care-i ucisese. Aceștia, deși, pe de o parte, erau veseli de bărbăția cu care mărturisesc în public credința, totuși, nu puteau să-și stăpânească durerea de barbaria cu care trupurile lor fuseseră lăsate fără înmormântare. Ei trimiseră după aceasta în exil mai mulți Episcopi din Egipt și din Libya și anume, pe Amonius, pe Imuis, pe Caius, pe Filon, pe Hermes, pe Pliniu, pe Psenosiris, pe Nila-mon, pe Agaton, pe Anagamf, pe un alt Amonius, pe Marcu, pe Dracontius, pe Adelfius și pe Atenodor. Ei luară doi preoți cu dănșii, pe Hierax și pe Dioscor și ducându-i, îi tratară pe toți cu o cruzime atât de barbară, încât unii muriră pe drum, iar alții în exil. Ei alungară mai mult de treizeci de Episcopi din scaunele lor pentru că n-aveau altă patimă mai mare ca și Acab, decât să extermine adevărul. » Iată, ce ne spune Atanasie despre violențele exercitate de către George în Alexandria. Cu toate acestea, Împăratul Constanțiu mergea în fruntea armatei sale spre Illyria, unde proclamarea lui Vetranion ca Împărat de către soldați, îl silea să se ducă în toată graba. Când ajunse la Sirmium, el intră în tratative cu Vetranion și lucră astfel încât soldații ce-l proclamaseră îl părăsiră și făcură o proclamare contrară. Vetranion, văzându-se trădat, se aruncă la picioarele lui Constanțiu care, după ce i-a luat coroana și hainele împărătești, îl sfătuî să-și petreacă restul vieții în liniște, în loc să caute, la o vârstă înaintată, o demnitate plină de griji și de neliniște. El îi asigură mari venituri și-i scrise de mai multe ori la Prusa, cetate în Bitynia, unde ședea, spre a-l asigura că-i făcuse un mare bine, fiindcă a scăpat de supărările și de mizeriile ce însoțesc puterea suverană și că făcuse greșeală că nu se bucura de liniștea în care-l adusese. În același timp, Împăratul Constanțiu declară pe Gallus, vărul său, Cesar, și, dându-i numele său, îl trimise în Antiohia spre a apăra cetățile din Orient. Pe când intra în acea cetate, o cruce se arătă pe cer spre marea mirare a privitorilor. El trimise pe ceilalți șefi ai săi cu trupe bune contra lui Magnențiu și așteptă la Sirmium, să vadă cum se hotărăște soarta armelor.

CAPITOLUL XXIX.

Depunerea lui Fotin, Episcop de Sirmium.

Fotin, Episcop al acestei cetăți, își publică atunci mai pe față ca oricând doctrina pe care o inventase și, scandalizându-se mai mulți de aceasta, Împăratul adună pe Episcopi. Din Orient veniseră Marcu, Episcop de Arethusa, George, Episcop de Alexandria care, după cum am spus,

fusese pus de arieni pe scaunul acestei cetăți în locul lui Grigore, Vasile, care conducea Biserica de Ancyra, de unde alungase pe Marcel, Pancrate, Episcop de Pelusa și Hypatian, Episcop de Heraclea. Nu veniră decât doi din Occident și anume, Valens, Episcop de Mursa și renumitul Osie, Episcop de Cordova, care veni fără voia lui. Ei se adunară în anul după Consulatul lui Sergiu și al lui Nigrinian, an în care n-au fost Consuli, din cauza zgomotului armelor; și, recunoscând că Fotin reînoia rătăcirile lui Sabeliu de Libya și ale lui Pavel de Samosata, ei îl depuseră. Și această depunere a fost judecată ca foarte dreaptă atunci și tot așa a fost judecată și după aceea.

CAPITOLUL XXX.

Expunerea de credință făcută în Sinodul din Sirmium.

Însă, ceea ce făcură mai pe urmă acei Episcopi n-avu o aprobare generală. Căci, ca și când ar fi condamnat credința ce se stabilise, ei alcătuiră trei expuneri de credință cu totul diferite; una care a fost dictată în grecește de către Marcu, Episcopul de Arethusa, și alte două în latinește, ce nu se asemenau nici cu cea grecească a Episcopului de Arethusa, nici între ele însele. Voi reproduce aici una din cele două latinești, la finele celei grecești și voi amâna pe cealaltă latinească până ce nu voi vorbi despre ceea ce s-a făcut mai pe urmă la Arimini. Aceste două expuneri latinești au fost traduse în grecește. Cea grecească a lui Marcu, Episcopul de Arethusa, e concepută în acești termeni:

«Credem întru Unul Dumnezeu, Tatăl Atotțiitorul, Făcătorul tuturor lucrurilor, Care e Principiul și Conducător al acestei întregi mari familii care e în cer și pe pământ. Și întru Unul Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Unul născut, Care S-a născut din Tatăl Său mai înainte de toți vecii, Dumnezeu din Dumnezeu, Lumină din Lumină, prin Carele lucrurile văzute și nevăzute ce sunt în cer și pe pământ s-au făcut; Care e Cuvânt, înțelepciune, adevărată Lumină și Viață; Care în timpii cei mai de pe urmă s-a făcut om pentru noi și s-a născut din Sfânta Fecioară; S-a răstignit, a murit, S-a îngropat; a înviat a treia zi, S-a suit la cer, șade de-a dreapta Tatălui Său și va veni la sfârșitul veacurilor să judece viii și morții și să răsplătească fiecăruia după faptele sale, a cărui împărăție va dura în toate veacurile și niciodată nu va avea sfârșit. Căci nu numai în veacul acesta va șede El de-a dreapta Tatălui Său, ci și în veacurile viitoare. Și întru Duhul Sfânt, Paraclet, pe Care Domnul nostru L-a făgăduit Apostolilor Săi și pe Care L-a trimis după înălțarea Sa, pentru ca să-i învețe

și să-i povățuiască la toate, prin Care sufletele celor ce cred cu sinceritate într-Însul, sunt sfințite. Sfânta Biserică Sobornicească depărtează de la ea pe cei ce zic că Fiul lui Dumnezeu e din ceea ce nu era mai înainte, sau că e de o altă substanță și că nu e Dumnezeu și că a fost un timp sau un veac în care El nu era. Noi susținem încă odată: De va zice cineva că Părintele și Fiul sunt doi Dumnezei, anatema să fie. Și dacă cineva mărturisind că Iisus Hristos e Dumnezeu și Fiu al lui Dumnezeu mai înainte de toți vecii, nu va mărturisi că El a ajutat și servit pe Părintele Său în crearea lumii, anatema să fie. De va îndrăzni cineva să zică, că Părintele sau o parte din Părintele S-a născut din Maria, anatema să fie. De va zice cineva, că Fiul e Fiu al Mariei după preștiință și că El nu S-a născut din Părintele mai înainte de toți vecii și că toate lucrurile n-au fost făcute printr-Însul, anatema să fie. De va zice cineva că substanța lui Dumnezeu se întinde sau se micșorează, anatema să fie. De va zice cineva, că extensiunea substanței lui Dumnezeu face pe Fiul, sau că numește Fiu pe acea extensiune de substanță, anatema să fie. De va zice cineva că Cuvântul intern sau Cuvântul rostit este Fiu al lui Dumnezeu, anatema să fie. De va zice cineva, că Fiul născut din Maria, nu e decât un om, anatema să fie. Dacă cineva zicând, că Dumnezeu-Omul e născut din Maria, înțelege că el nu e născut, anatema să fie. Dacă cineva citind aceste cuvinte din Sfânta Scriptură: **Eu sunt Dumnezeu întâi, Eu și după aceea, și nu este alt Dumnezeu afară de Mine, (Is 44, 6)** care sunt cuvinte rostite spre a nimici pe idolii și pe zeii mincinoși, le înțelege după modul evreilor, ca și cum ele ar fi fost zise spre a nimici pe Fiul, Unul-născut al lui Dumnezeu, Care e mai înainte de toți vecii, anatema să fie. Dacă cineva auzind rostindu-se aceste cuvinte: **Cuvântul trup S-a făcut, (In 1, 14)** crede că Cuvântul S-a schimbat în trup sau că luând trup, a suferit oarecare schimbare, anatema să fie. Dacă cineva auzind zicându-se că Fiul Unul-născut al lui Dumnezeu S-a răstignit, va zice că dumnezeirea Sa a fost supusă schimbării, stricăciunii și suferințelor și că ea a suferit oarecare micșorare sau oarecare pierdere, anatema să fie. De va zice cineva că atunci când Dumnezeu Tatăl a zis aceste cuvinte: **să facem pe om, (Fc 1, 26)** el nu le-a zis Fiului Său, ci Sieși, anatema să fie. De va zice cineva că nu e Fiul lui Dumnezeu Care a fost văzut de Avraam, ci Dumnezeu Tatăl sau o parte din El, anatema să fie. De va zice cineva că nu a fost Fiul, Care S-a luptat ca un om contra lui Iacob, ci că a fost ori Tatăl sau o parte din Tatăl, anatema să fie. Dacă cineva în loc de a înțelege pentru Tatăl și pentru Fiul aceste cuvinte: **Domnul a răspândit ploaia din partea Domnului, (Fc 19, 24)** va zice că Fiul a răspândit ploaia din partea sa însuși, anatema să fie. Căci Fiul e Domnul care a răspândit ploaia din partea Domnului, Părintele Său. Dacă cineva auzind zicându-se **Domnul Părinte sau Domnul Fiu sau Domnul Părinte și Fiu, sau zicând Domnul Domnului** va zice că sunt doi Dumnezei: anatema să fie. Căci noi nu egalăm

pe Fiul cu Părintele, din contră, noi înțelegem că El e dedesubtul lui. Căci El nu S-a pogorât în Sodoma fără ordinul Părintelui Său și El n-a răspândit ploaia de la Sine Însuși, ci din partea Domnului, Care are puterea. El n-a sezut de la sine de-a dreapta Părintelui Său, ci a așteptat ca Părintele să-i zică: *Sezi de-a dreapta Mea*. (Ps 109, 1) De va zice cineva că Părintele, Fiul și Sfântul Duh, nu sunt decât una și aceeași persoană, anatema să fie. Dacă cineva vorbind despre Sfântul Duh, Paraclet, va zice că e un Dumnezeu nenăscut, anatema să fie. De va zice cineva, că Paracletul (Mângâitorul) nu e altul decât Fiul, împotriva a ce Fiul ne-a învățat El Însuși, când ne-a zis: *Voi ruga pe Tatăl Meu să vă trimită un alt Mângâietor* (In 14, 16); anatema să fie. De va zice cineva, că Duhul e o parte din Părinte și din Fiu, anatema să fie. De va zice cineva, că Părintele, Fiul și Sfântul Duh sunt trei Dumnezei, anatema să fie. De va zice cineva că Fiul a primit ființa prin voința Părintelui ca oricare altă creatură, anatema să fie. De va zice cineva că Fiul a fost născut fără voința Părintelui, anatema să fie. Căci Părintele nu a fost constrâns, nici silit de nicio necesitate a naște pe Fiul Său. Dar când bine a voit, El L-a arătat născut din Sine, fără niciun timp și fără a suferi niciun lucru. De va zice cineva că Fiul nu a fost născut și că El n-are principiu, ca și cum ar introduce două ființe scutite de a fi născute și de a avea un principiu, și că el făcu doi Dumnezeu, anatema să fie. Căci Fiul e conducătorul și principiu tuturor lucrurilor. Și Dumnezeu e conducătorul lui Iisus Hristos. Noi raportăm astfel, toate lucrurile la principiu lor, care n-are principiu. Pe lângă acestea, pentru a explica în mod exact doctrina religiei creștine, noi zicem că dacă cineva va nega că Iisus Hristos a fost Fiu al lui Dumnezeu mai înainte de toți vecii și că a servit pe Părintele său în crearea lumii, dar că nu a fost numit Fiu al lui Dumnezeu și Hristos decât după ce S-a născut din Maria și că atunci a început să fie Dumnezeu, anatema să fie».

Altă expunere de credință alcătuită în latinește în Sinodul din Sirmium și tradusă apoi în grecește.

«Fiindcă se pare că e oarecare neînțelegere asupra subiectului credinței, toate dificultățile au fost cercetate cu îngrijire în Sirmium, în prezența prea sfinților noștri frați și coliturghisitori, Valens, Ursachi, Germinius și alții. Este sigur că e un Dumnezeu Tatăl Atotțuitorul, după cum se crede în toată lumea, și Iisus Hristos Fiul Său Unul-Născut, Domnul și Mântuitorul nostru pe Care L-a născut mai înainte de toți vecii. Este sigur de asemenea, că nu se poate, nici se curvine a propovădui că sunt doi Dumnezei, sub pretext că Domnul nostru a zis: *Mă duc la Tatăl Meu și la Tatăl vostru, și la Dumnezeuul meu și la Dumnezeuul vostru*. (In 20, 17) Astfel, Dumnezeu e Dumnezeuul tuturor oamenilor, după cum Apostolul a învățat când a zis: *Au doară Dumnezeu, este numai al Iudeilor iar nu și al neamurilor?*, adevărat este și al neamurilor.

(Rm 3, 29) Căci nu e decât un Dumnezeu singur, Care îndreptează prin credință pe cei tăiați împrejur și Care prin aceeași credință îndreptățește pe cei netăiați împrejur. Toti au fost de acord cu celelalte puncte fără nicio dificultate. Cât pentru aceea că unii erau puțin tulburați de cuvântul substanță, ce se numește în grecește, *ousia*, și pentru a-l însemna mai precis, *omousion* sau *omoiusion*, nu trebuie nicidecum a vorbi despre aceasta, nici a-l predica sub orice culoare sau pretext ar fi, fiindcă acest cuvânt nu se găsește deloc în Sfânta Scriptură și fiindcă aceasta e mai presus de știința oamenilor și pentru că nimeni nu poate spune nașterea Fiului, despre Care s-a scris: iar neamul Lui cine-l va spune? E lămurit că numai Părintele știe cum a născut pe Fiul și numai Fiul știe cum a fost născut de Părintele. Nu e îndoială că Părintele e mai mare decât Fiul și că îl întrece în onoare, în demnitate, în claritate și în calitate de Părinte după cum însuși Fiul o mărturisește, când zice: *Cel ce M-a trimis pe Mine, mai mare decât Mine este.* (In 8, 26, In 14, 28) Nu e nimeni care să nu cunoască că credința ortodoxă e că Părintele este mai mare decât Fiul și că Fiul e supus Părintelui cu toate lucrurile pe care Părintele i le-a supus. Că Părintele nu are început, că e nevăzut, nemuritor și nepătimitor. Că acest Fiul e născut din Părintele, Dumnezeu din Dumnezeu, Lumină din Lumină. Că numai singur Părintele cunoaște modul în care Fiul a fost născut. Căci Fiul lui Dumnezeu Care e Domnul nostru și Dumnezeul nostru, a luat un trup, adică o natură omenească în sânul Fecioarei Maria, după cum a binevestit îngerul. Că a luat din Fecioara Maria o natură omenească, în care El a pățimit, după cum învață Sfânta Scriptură și, mai cu seamă, Apostolul neamurilor. Cheia și pecetea credinței e că trebuie a ține Treimea după aceste cuvinte pe care le citim în Evanghelie: *Mergând botezați toate neamurile în numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh.* (Mt 28, 19) Numărul Treimii e un număr întreg și perfect. Duhul Paraclet e prin Fiul, prin Care a fost trimis cum fusese făgăduit, spre a învăța și spre a sfinți pe Apostoli și pe *toți credincioșii*.

Episcopii se siliră să-l convingă pe Fotin să aprobe și să semneze tot ce se hotărâse, deși el fusese depus, și-i promisera să-i înapoieze Episcopia numai dacă își va schimba vederile și va condamna dogma ce inventase și va subscrie decizia de credință ce a fost alcătuită. Însă, în loc să primească condițiile pe care i le propuneau, el îi provocă la dispută. Ziua fiind hotărâtă, Episcopii și senatorii pe care Împăratul îi alesese, se aflau în locul adunării. Vasile, Episcopul de Ancyra, intră în discuție cu Fotin. Scriitorii luau note despre ce se vorbea de o parte și de alta. A fost o luptă foarte crâncenă de cuvinte și de argumente, dar, în fine, Fotin a fost învins și condamnat. El scrise în timpul exilului său în grecește și în latinește

contra tuturor ereziilor și își exprimă vederile sale. Iată, ce aveam de spus despre dânsul.

Această formulă de credință displicu, mai pe urmă, Episcopilor adunați la Sirmium și care o compuseseră și li se păru plină de contradicții, așa încât se siliră să retragă copiile din mâinele celor ce le transcriseseră, și obținură de la Împăratul un Edict prin care se hotăra ca exemplarele să fie readuse, sub amenințarea cu mari pedepse contra acelor ce le-ar ascunde. Însă, era prea cunoscută pentru a putea fi suprimată de frica acestor pedepse.

CAPITOLUL XXXI.

Osie, Episcopul de Cordova e constrâns de violența maltratărilor să semneze formula de credință hotărâtă în Sinodul din Sirmium.

Fiindcă am spus că Osie, Episcopul de Cordova din Spania, asistă fără voia lui la Sinodul din Sirmium, cred de datorie să adaug aici ceva care-l privește. El fusese trimis în exil prin intrigile arienilor, însă, Împăratul îl rechemă după stăruința Episcopilor adunați la Sirmium, cu scopul de a-l obliga să se unească cu ei de voie sau fără de voie, fiindcă erau cu toții convinși că cuvântul său va contribui mult la întărirea vederilor lor. El veni, deci, fără voie la Sinod și, din cauza rezistenței ce făcea celorlalți, ei îl bătură în mod crud pe acest bătrân și-l siliră să semneze formularul. Acesta a fost succesul Sinodului din Sirmium. Împăratul Constanțiu stătu mult timp în această cetate așteptând sfârșitul războiului început contra lui Magnențiu.

CAPITOLUL XXXII.

Moartea tragică a lui Magnențiu.

Magnențiu, luând în stăpânire Roma, puse să fie omorâte mai multe persoane, atât din Senat, cât și din popor. Însă, șefii armatei lui Constanțiu începând să meargă contra lui, el se retrase în Galia, unde se dădură mai multe lupte cu izbânda, când a unei părți, când a celeilalte. În fine, Magnențiu a fost biruit aproape de Mursa, fort în Galia și constrâns să se retragă. Se spune că s-a întâmplat acolo un fapt cu totul unic și care se apropie oarecum de minune. Magnențiu, văzând că soldații își pierduseră curajul în urma înfrângerii lor, se sili să-l ridice și, pentru acest sfârșit, se

urcă pe tronul său, fiindcă soldații voiau să-l aclame. Ei făcură aclamații în favoarea lui Constanțiu pe care-l numără toți într-un glas, în loc să numească pe Magnențiu.

Magnențiu, luând acest strigăt drept o rea prezicere, fugi mai înăuntrul Galiei unde, fiind urmărit de trupele lui Constanțiu, se dete o altă luptă aproape de Muntele Seleucia. Aici armata lui Magnențiu a fost tăiată în bucăți, iar el fugi singur spre Lyon, care nu e departe decât cale de trei zile de la acel loc. Când intră acolo, își omorî mama și pe fratele său pe care-l numise Cezar și, în fine, se sinucise și el. Aceasta se întâmplă sub al șaselea Consulat al lui Constanțiu și sub al doilea al lui Constanțiu Gallus, în ziua a 15-a a lunii august. Puțin timp după aceea Decențiu, alt frate al lui Magnențiu, se spânzură. Moartea acestor tirani n-aduse o perfectă liniște Imperiului pentru că, îndată după aceea, se ridică un altul, anume Silvan. Însă, șefii armatei lui Constanțiu îl prinseră grabnic în Galia, unde provocase turburări.

CAPITOLUL XXXIII.

Un neînsemnat război contra evreilor.

În acel timp se produse un neînsemnat război civil în Orient. Evreii, care locuiesc Diocesarea, cetate în Palestina, luând armele contra romanilor au făcut stricăciuni pe pământurile lor. Constanțiu Gallus, pe care Împăratul Constanțiu îl trimisese în Orient, trimise trupe asupra lor și le dărâmă cetatea până în temelie.

CAPITOLUL XXXIV.

Împăratul Constanțiu poruncește să-l omoare pe Gallus. (354 d.Hr.)

Gallus, neputând să-și modereze dorințele sale, se răsculă contra binefăcătorului său și unelti să uzurpe suverana putere. El merse chiar până la acel exces de cruzime, încât execută la moarte pe Domițian, Prefect al Pretoriului de Orient, și pe Magnus Cestor, de ură că descoperiseră planul său lui Constanțiu. Acest Principe îl chemă îndată și, aducându-l fără voia lui, porunci să-l ucidă în insula Flanona. Puțin timp după aceea, dădu titlul de Cesar lui Iulian, fratele lui Gallus, și-l trimise în Galia pentru a se lupta cu barbarii. Gallus a fost ucis în anul când Împăratul Constanțiu era Consul pentru a opta oară și când el însuși era consul pentru a treia

oară. Anul următor, Iulian a fost făcut Cezar sub Consulatul lui Arbetion și al lui Lollian, în a șasea zi a lunii noiembrie. Vom vorbi despre Iulian în cartea următoare. Îndată ce Constanțiu se văzu scăpat de relele de care fusese împresurat, el se aplecă spre alinarea tulburărilor Bisericii și, plecând de la Sirmium spre a se duce la Roma, hotărî să țină acolo un Sinod și făcu cunoscut Episcopilor din Orient și din Occident să vină acolo. Pe când se pregăteau să facă această călătorie, Iuliu, Episcopul Romei muri, după ce a condus cincisprezece ani această Biserică. Lui îi urmă Liberiu.

CAPITOLUL XXXV.

Aețiu publica o nouă erezie.

Aețiu, supranumit Ateul, publica în acel timp în Antiohia o nouă erezie. El era de vederile lui Arie și cu toate acestea se despărți de arieni, de ură că primise pe Arie în împărțșirea lor. Căci Arie avea, după cum am spus, alte simțăminte în inimă decât acelea pe care le mărturisea cu gura și, semnând formula Sinodului din Niceea, el înșelă pe Împăratul care domnea atunci. Iată cauza pentru care Aețiu se despărți de împărțșirea arienilor. El era mai dinainte în rătăcire și susținea doctrina lui Arie cu multă îndărătnicie. Studiind foarte cu ușurință în Alexandria, el se reîntoarșe în Antiohia, cetatea nașterii sale, unde a fost hirotonit diacon de Leonțiu și unde, bizuindu-se pe cunoștințele lui foarte superficiale și foarte incomplete pe care le avea despre *Categoriile* lui Aristotel, el începu să dispute și să uimească pe mai multe persoane prin inovațiile discursurilor sale. Neînvățând de la niciun om cu știință scopul pe care Aristotel și-l propusese când scrisese acea carte, el nu se servi de ea decât spre a se înșela el însuși. Căci Aristotel nu făcuse această carte decât pentru a exercita pe tineri și pentru a-i învăța să propună argumente amăgitoare sofistilor care-și băteau joc de filozofie. Filozofii academicieni care au explicat cărțile lui Platon și ale lui Fotin, au batjocorit zadarnicele subtilități ale lui Aristotel. Aețiu, neavând ca învățător un filozof academician, se alipi de aceste zadarnice subtilități și nu putu înțelege cum e o naștere eternă, nici cum ceea ce s-a născut, poate, să fie coetern cu aceea prin care a fost născut. Pe lângă acestea, el nu avea decât o capacitate foarte mediocră, n-avea nicio cunoștință din Sfânta Scriptură și nu se exercitase decât în

arta de a discuta, în care pot reuși și cei mai ignoranți. El nu citise niciodată nimic din autorii bisericești și disprețuia pe Clement, pe African și pe Origen, pe acești oameni atât de renumiți prin superioritatea științei lor. El a trimis scrisori Împăratului Constanțiu și altora, în care face lungi discuții și propune argumente amăgitoare care au și făcut să fie numit Ateul. Deși el credea și predica aceleași lucruri ca și arienii, totuși, ei n-au încetat să-l considere eretic pentru că nu înțelegeau nimic din raționamentele sale încurcate. Când îl alungară din biserica lor, el se prefăcu că s-a despărțit singur de împărtășirea lor. El are încă puțini aderenți, ce se numesc aețieni sau eunomieni. Eunomiu fusese secretarul său și învățând metoda sa de a disputa, fusese după dânsul șef al sectei. Vom vorbi mai pe larg despre acest Eunomiu în decursul acestei scrieri.

CAPITOLUL XXXVI.

Sinodul din Milan.

Episcopii se adunară atunci în Italia. Nu veniră decât foarte puțini Episcopi din Orient pentru că cea mai mare parte fuseseră reținuți din cauza lungimii drumului sau vârstei lor înaintate. Iar dintre Episcopii din Occident veniră mai mult de trei sute. Când s-au adunat cu toții în Milan, după ordinul Împăratului, cei din Orient cerură să se dea sentință contra lui Atanasie, pentru ca el să nu poată niciodată să se întoarcă în Alexandria. Paulin, Episcop de Treva, Dionisie, Episcop de Alba și Eusebiu, Episcop de Verceil, recunoscând că Orientalii nu fac această cerere decât cu scopul de a răsturna credința prin sentința ce s-ar da contra lui Atanasie, se sculară și strigară că aceasta e o cursă ce se întinde religiei, că Atanasie e nevinovat de crimele de care era acuzat și, tot vorbind astfel, ei împrăștiară adunarea.

CAPITOLUL XXXVII.

Sinodul din Rimini. O nouă formulă de credință. (359 d. Hr.)

Împăratul, aflând cele ce se petrecuseră în Milan, exilă pe acei trei Episcopi și avea dorința să adune un Sinod Ecumenic și să atragă pe Episcopii din Orient în Italia pentru a-i uni pe toți, de ar fi cu putință, într-un singur simțământ. Dar, mai pe urmă, reflectând asupra dificultății călătoriilor, el porunci celor care erau în Italia să se adune la Rimini și

celor din Orient să se adune în Nicomidia, cetate în Bitynia. Scopul pe care îl avea de a-i uni pe toți, nu a putut fi atins. Căci ei nu au putut să se înțeleagă în niciunul din ambele Sinoade. Episcopii adunați la Rimini nu se uniră între ei, iar Episcopii din Orient, adunați în Seleucia, cetate din Isauria, provocară noi discuții.

Voi face o istorie exactă despre modul în care se petrecură toate aceste lucruri, după ce voi vorbi despre Eudoxiu. Murind Eudoxiu, Episcop de Germanicia, cetate în Syria, ce era atunci la Roma, Leonțiu, care hirotonise pe Aețiu diacon, comunică Împăratului că eparhia sa avea nevoie de prezența lui și îi ceru permisiunea să se reîntoarcă. Împăratul, care nu se îndoia de nimic, sprijinindu-se pe vorba câtorva ofițeri ai casei sale particulare, îi aprobă cererea. Prin mijlocirea lor, părăsi biserica, luă în stăpânire pe cea din Antiohia și favoriză pe Aețiu. El adună pentru acest scop un Sinod în care făcu eforturi extraordinare pentru a-l restabili în poziția sa de diacon; însă, aceasta în zadar, pentru că antipatia ce o aveau toți față de Aețiu, era mai puternică decât intrigile făcute în favoarea sa. Iată ce aveam de spus despre acest subiect. Episcopii adunându-se la Rimini, Orientalii susținură că ei nu veniseră pentru a discuta situația lui Atanasie. Ursachi și Valens, care apăraseră mai întâi opinia lui Arie și care semnaseră mai pe urmă doctrina consubstanțialității Fiului lui Dumnezeu și prezentaseră mărturisirea lor de credință Episcopului Romei, după cum am spus mai sus, favorizau din toată puterea lor pe acești Episcopi din Orient. Căci ei nu lipseau niciodată a se da de partea celor ce li se păreau mai tari. Germinius, Auxențiu, Demofil și Caius se uniră cu dânșii. Ei citiră după aceasta un manuscris, care nu era decât a treia formulă de credință pe care ei o hotărâseră în Sirmium și pe care n-o publicară decât în Rimini.

Iată-o cu fidelitate tradusă din latinește în grecește:

«Credința Ortodoxă a fost propusă la Sirmium în prezența Împăratului Constanțiu, Domnul nostru, sub consulatul lui Flavius Eusebiu și al lui Hypatius în douăzeci și trei ale lunii mai. Noi credem într-un singur și adevărat Dumnezeu, Părinte, Atotțîntor, Făcător al tuturor lucrurilor și întru Unul născut Fiul Său, Care S-a născut din El fără patimă, mai înainte de toți vecii, mai înainte de tot începutul și de tot timpul ce poate fi conceput de spirit, prin Care vecii și toate lucrurile s-au făcut, Care fu singur născut de către Părintele, singur din singur, Dumnezeu din Dumnezeu, asemănabil Părintelui Său, care L-a născut după Sfânta Scriptură, a cărei generație nu e cunoscută decât de Părintele Care L-a născut. Noi știm că Acest Unul Născut

*Fiul al lui Dumnezeu S-a pogorât din cer pe pământ spre a ridica păcatul, Care S-a născut din Fecioara Maria, care a convorbit cu Ucenicii Săi, Care a îndeplinit tainele (misteriile) după voința Părintelui Său, Care S-a răstignit, Care a murit, Care S-a pogorât în iad spre a dispune acolo de tot ce era necesar, că porțile iadului s-au cutremurat în fața Sa. El a înviat a treia zi, a convorbit cu ucenicii Săi, S-a suit la ceruri după patruzeci de zile, șade de-a dreapta Părintelui Său și va veni în zilele cele de apoi întru slava Părintelui spre a da fiecăruia după faptele sale. Noi credem și întru Sfântul Duh pe Care Iisus Hristos, Fiul Unul născut, al lui Dumnezeu a fâgăduit a-l trimite oamenilor spre a-i mângâia și spre a le servi de mijlocitor, după cum este scris: *Merg la Tatăl Meu și-l voi ruga și El vă va trimite un alt Mângâietor Care este Duhul adevărului. El va lua din ceea ce este al Meu și vă va vesti vouă. (In 15, 26, 16, 13) Cât pentru numele de substanță de care s-au servit părinții prin simplitate și care nefiind înțeles de popor, a fost o cauză de cădere a multora, noi am crezut de cuvîntă să-l respingem, pentru că nu se găsește nicidecum în Sfânta Scriptură și pentru că ea niciodată n-a vorbit de substanța Părintelui sau a Fiului. Noi zicem că Fiul este în totul asemănatibil cu Părintele, după cum Sfânta Scriptură spune și învăță».**

Această formulă fiind citită, cei cărora nu le plăcea se sculară și ziseră că noi n-am venit aici de nicio nevoie de credință, căci o păzim întregă, așa cum am primit-o, dar am venit pentru a nimici inovațiile ce s-au ridicat contra credinței. Dacă formula pe care ați citit-o nu conține nicio inovație, roștiți pe față anatema contra ereziei lui Arie, după cum o rostesc vechile reguli ale Bisericii contra celorlalteerezii. Toată lumea știe, că doctrina nelegiuită a lui Arie n-a provocat până acum decât tulburări în Biserică. Această propunere, nefiind primită de Ursachi, de Valens, de Germinius, de Auxențiu, de Demofil și de Caius, aduse dezbinarea între Episcopi, dintre care unii primiră această formulă, iar ceilalți confirmară ceea ce se hotărâse la Sinodul din Niceea. Inscriptia pusă la începutul acestei formule a fost foarte criticată și, mai cu seamă de Atanasie într-o scrisoare către amicii săi, unde vorbește despre ea astfel: «*Ce lipsa pietății și doctrinei Bisericii Ortodoxe spre a face o nouă cercetare credinței și spre a însemna timpul anului și al consulatului la începutul formulei ce au alcătuit? Aceasta au făcut-o Ursachi, Valens și Germinius, fără să fi fost vreodată pildă despre aceasta între creștini. Căci, alcătuiind în scris credința ce voiau să îmbrățișeze, ei au însemnat consulatul, anul, luna și ziua, spre a face cunoscut tuturor persoanelor inteligente și învățate, că credința lor, departe de a fi veche, n-a început decât sub domnia lui Constanțiu. Ei n-au scris nimic decât în vederea ereziei lor. Mai mult, deși mărturisesc că scriu de Domnul*

Socrate Scolasticul

nostru, dănșii au numit pe un alt Domn, adică pe Constanțiu, care e acela ce sprijinește și întărește nelegiuirea lor. Ei au numit pe acesta Împărat etern, ei care neagă că Fiul lui Dumnezeu e etern, întru atât nelegiuirea lor îi face să se declare fățiș vrăjmași ai lui Iisus Hristos. Poate că exemplul proorocilor le-a dat motiv să însemne Consulatul în formula lor. Însă, dacă îndrăznesc să se servească de acest pretext, ei vor descoperi ignoranța lor. E adevărat că, sfinții prooroci au însemnat timpul prezicerilor lor. Isaia și Osea au trăit în timpul lui Osias, al lui Ioatam, al lui Achas și al lui Ezechias. Ezechiel și Daniel au trăit în timpul lui Cyr și al lui Darius. Alți prooroci au făcut proorociile lor în alți timpi, însă ei n-au pus temeliele religiei. Căci religia era mai înainte de dănșii și mai înainte de lume și Dumnezeu ne-o pregătise prin Iisus Hristos. Ei n-au însemnat nici timpul, în care au început a fi credincioși, căci ei erau credincioși mai înainte de a fi prooroci. Însă ei au însemnat timpul făgăduinței pe care Dumnezeu îl făcea prin gura lor. Deci, primul și principalul punct al acestei făgăduințe era venirea Mântuitorului nostru, restul neprivind decât ceea ce era să se întâmple evreilor și neamurilor. Astfel, timpul ce au însemnat nu era nicidecum timpul în care credința lor a început, cum am zis deja, ci timpul în care au trăit și în care au început să-și publice proorociile lor. Din contră, acești înțelepți ai veacului nostru, care n-au scris nici istorie, nici proorocie, propun o expunere de credință ortodoxă și adaugă consulii, luna și ziua. Ei însemnează timpul credinței lor, după cum sfinții prooroci au însemnat timpul ministerului lor. Dar să fi dat Dumnezeu ca să nu fi vorbit decât de credința lor și să nu fi îndrăznit să vorbească de credința ortodoxă. Căci ei n-au scris: Iată ce credem. Ci au scris: Iată care e credința ortodoxă. Cutezarea și îndrăzneala lor e o probă de ignoranță și inovațiile scrierii lor se apropie foarte de vicleșugul lui Arie. Scriind astfel, au arătat lumii întregi timpul în care au început să creadă și în care credința lor a început să fie publicată. Când Sfântul Evanghelist Luca spune că se publică un edict pentru recensământul poporului, el vorbește de un edict ce nu era mai înainte și care nu a fost făcut și publicat decât în acel timp. Astfel, când ei zic că credința a fost expusă, ei declară că aceasta e o nouă erezie ce au inventat și care nu era mai înainte. Cât pentru aceea, că ei îi dau numele de ortodoxă, ei nu înțeleg că, fără să cugete la aceasta, cad în extravaganța catafrigiemilor care zic ca și dănșii: Credința creștină ni s-a relevat nouă și ea a început întru noi. Ei iau pe Constanțiu pentru Domnul lor în locul lui Iisus Hristos, după cum catafrigienii iau pe Montan pentru Domnul lor și pe Maximilla pentru surverana lor. Și dacă e adevărat că credința a început, după cum pretind, sub acel Consulat, ce vor deveni vechii părinți și sfinții martiri? Cum vor lucra ei să-i facă să revină în lume spre a șterge din mintea lor ceea ce au învățat sfinții părinți și spre a pune la loc ceea ce ei se laudă că au inventat din nou? Ei sunt atât de

ignoranți și atât de proști, încât nu pot aduce înainte decât niște scuze nerușinate și care se distrug de la sine».

Iată ce a scris Atanasie amicilor săi. Cei ce vor citi scrisoarea întregă vor recunoaște puterea și statornicia spiritului acestui mare bărbat. N-am transcris decât o parte din ea de teamă să nu fiu prea lung. Ursachi, Valens, Auxențiu, Germinius, Caius și Demofil fură depuși de Sinod pentru că n-au voit să rostească anatemă contra erezei lui Arie. Ei alergară la Împărat și-i duseră formula de credință ce fusese citită în Sinod. De asemenea, acest Sinod scrisse Împăratului. Scrisoarea a fost tradusă din latinește în grecește. Iată termenii ei:

Scrisoarea Sinodului din Rimini către Împăratul Constanțiu.

Noi credem că din voința lui Dumnezeu și din ordinul pietății voastre un număr așa de mare de Episcopi s-au adunat aici din diferite părți din Occident, pentru ca credința Bisericii Ortodoxe să strălucească și pentru ca ereticii să fie descoperiți. Căci, examinând între noi chestiunile, am găsit de cuvîntă să ținem totdeauna credința veche pe care am primit-o de la prooroci, de la evangheliști, de la apostoli prin Iisus Hristos, Domnul și Dumnezeuul nostru, Păzitorul Imperiului vostru și Protectorul persoanei voastre, și pe care noi totdeauna am ținut-o. Noi am crezut că ar fi fost o extravaganță și o neleguire a schimba ceva din ceea ce a fost atât de drept și atât de sfânt așezat de Episcopii care au ținut Sinodul din Niceea cu Împăratul Constantin, de glorioasă memorie, părintele pietății voastre. Acest Sinod a fost publicat popoarelor și opus cu atâta fericire ereziei ariene pe care au distrus-o și cu ea pe toate celelalte. Nu s-ar putea nimic scoate din hotărârea Sinodului din Niceea fără să se facă loc otrăvii periculoase a doctrinei ereticilor. Ursachi și Valens au fost presupuși odinioară de a ține erezia lui Arie și lipsiți pentru un timp de împărtășire. Ei au cerut iertare, după cum se vede din scrierile lor, și au obținut-o la Sinodul din Milan în prezența legaților Bisericii romane. Noi nu credem ca să fie permis de a lepăda ceva din acel Sinod unde chestiunile au fost examinate cu îngrijire în prezența lui Constantin, care a trecut la liniștea celeilalte vieți în credința celor ce se hotărâseră, și de a ne depărta de simțământul unui atât de mare număr de sfinți mărturisitori și de urmași ai martirilor care au ținut acest Sinod și care au păstrat inviolabil doctrina celor vechi, care înflorește încă și în acest timp în care pietatea voastră a primit de la Dumnezeu Părintele prin Iisus Hristos, Dumnezeuul și Domnul nostru, puterea de a conduce lumea. Însă, niște persoane nenorocite și de rău simț au avut îndrăzneala să publice din nou o doctrină nelegiuită și să se silească acum să zdruncine ceea ce a fost așezat cu mare

înțelepciune. Căci pietatea voastră poruncind ca să ne adunăm spre a examina chestiunile credinței, cei ce tulbură pacea Bisericii cu care s-au unit Germinius, Auxențiu și Caius au prezentat o formulă plină de vederi greșite. Însă, ceea ce prezentaseră în public în Sinod nefiind aprobat, ei au crezut de datorie să aducă acolo schimbare și în adevăr, ei au adus schimbare de mai multe ori în prea scurt timp. S-a crezut de cuvânt de a păstra inviolabil vechea credință și de a înlătura acele persoane de la împărțășire. Noi am trimis pe deputații noștri la Clementa Voastră spre a o informa de tot ce s-a petrecut și spre a-i prezenta scrisorile noastre în care se vor vedea simțămintele Sinodului. Noi nu le-am dat altă însărcinare decât de a face așa ca vechea credință să rămână tare și nezdruccinată și de a asigura înțelepciunea voastră că ceea ce Valens, Ursachi, Germinius și Caius au publicat nu e adevărat, că e ușor de a procura pacea, schimbând foarte puțin lucru. Cum ar putea pacea să fie procurată sau întreținută de către cei ce o răstoarnă, de către cei ce au umplut cu confuzie și neorânduială toate Bisericile și, mai cu seamă, pe cea de Roma? Noi rugăm Clementa Voastră de a primi cu bunăvoință și de a asculta favorabil pe deputații noștri și de a nu permite să se facă această ocară celor vechi de a se schimba doctrina lor ce credem că ei n-au ținut-o decât prin Duhul lui Dumnezeu. Nu numai că aceste inovații tulbură liniștea credincioșilor, ci, încă, întorc și pe cei necredincioși de a se supune credinței. Vă rugăm, încă, să porunciți ca numărul atât de mare de Episcopi ce sunt reținuți la Rimini, împovărați de bătrânețe și strămtorați de sărăcie, să aibă libertatea să se reîntoarcă la Bisericile lor, ca nu cumva popoarele să sufere de absența lor. Vă rugăm, căci nu ne putem opri de a repeta de mai multe ori aceeași rugămintă, să nu se aducă nicio schimbare credinței, să nu se lepede nimic din ea, să se conserve inviolabil ceea ce s-a păstrat sub domnia părintelui pietății Voastre și sub domnia Voastră. Sfânta Voastră prudență să nu mai permită ca noi să fim smulși din scaunele noastre și obligați să facem lungi călătorii, ci să rămânem în pace cu popoarele noastre și să ne rugăm lui Dumnezeu neîncetat pentru sănătatea persoanei Voastre, pentru prosperitatea Statului Vostru și pentru pacea lumii. Deputații noștri vă vor prezenta o adresă, conținând numele și semnăturile tuturor Episcopilor».

În acești termeni a scris Sinodul Împăratului. Deputații au fost preveniți de Ursachi și de Valens, care dădură Principelui informații rele despre Sinod și-i prezentară formula de credință ce adusesese cu ei. Fiindcă acest Principe avea sufletul infectat de mult timp de viclesugul lui Arie, el se mânie foarte contra Episcopilor Sinodului și dădu mari onoruri lui Ursachi și lui Valens. Deputații Sinodului rămaseră mult timp fără să obțină vreun răspuns. Dar, în sfârșit, ei primiră răspunsul care urmează.

Constanțiu, Învingător și Triumfător: Tuturor Episcopilor ce s-au adunat la Rimini. (359 d. Hr.)

«Sfinția Voastră cunoaște că noi am avut totdeauna o deosebită îngrijire pentru tot ce privește legea lui Dumnezeu. Cu toate acestea, n-am putut să dau audiența celor douăzeci de deputați ce au venit din partea voastră, căci eram ocupat cu pregătirea expediției pe care am întreprins-o contra străinilor și pentru că afacerile religiei trebuie să fie tratate cu un spirit liniștit și liber de orice altă grijă. Pentru aceasta, le-am poruncit să aștepte în Andrianopol până ne vom reîntoarce, pentru ca să putem să-i ascultăm după ce vom fi luat dispozițiile privitoare la nevoile Statului. Fiți, deci, îngăduitori a-i aștepta pentru că, atunci când vor aduce hotărârea noastră, să puteți face tot ce va fi mai folositor pentru binele Bisericii.»

Episcopii, primind acest răspuns, răspunseră Împăratului în acești termeni:

«Am primit scrisoarea Clemenței Voastre, Împărate preaiubit de Dumnezeu, prin care ne faceți cunoscut că necesitatea afacerilor publice n-au permis să dați audiență deputaților noștri și ne porunciți a-i aștepta până ce pietatea Voastră va afla din gura lor ceea ce am decis, conform tradiției predecesorilor noștri. Noi protestăm, prin această scrisoare, că nu renunțăm la prima noastră hotărâre, după cum am făcut cunoscut deputaților noștri. Blândețea Voastră recunoaște ca și noi că absența Episcopilor de la Bisericile lor e un motiv de întristare și de o mâhnire foarte simțitoare sub o domnie atât de fericită ca a Voastră. Pentru aceasta rugăm, încă o dată, Clemența Voastră, Doamne, Împărate iubit de Dumnezeu, să ne permiteți să ne reîntoarcem la Bisericile noastre înainte de asprimea iernii, pentru ca să putem face cu popoarele rugăciuni lui Dumnezeu cel Atotputernic și lui Iisus Hristos Fiul Său Unul-Născut, Domnul și Mântuitorul nostru, pentru prosperitatea domniei Voastre, după cum am făcut totdeauna și după cum dorim a face încă.»

Episcopii, așteptând câțva timp după ce au scris această scrisoare și neprimind vreun răspuns, se reîntoarseră în Eparhiile lor. Era mult timp de când Împăratul hotărâse să introducă doctrina lui Arie în toate Bisericile. El consideră ca o ocară și dispreț plecarea Episcopilor fără permisiunea sa. El dădu, deci, lui Ursachi, lui Valens și aderenților lor o putere absolută să facă orice le-ar plăcea, contra acelor ce nu erau de vederile lor. El trimise Bisericilor din Italia expunerea de credință ce fusese citită la Rimini și porunci ca acei ce vor refuza să o semneze să fie alungați din scaunele lor și ca alții să fie puși în locul lor. Liberiu, Episcopul Romei, refuzând să consimtă la această formulă a fost trimis în exil și Felix a fost pus în locul

de către partizanii lui Ursachi. Acest Felix nu era decât diacon al Bisericii de Roma și el a fost înălțat la demnitatea de Episcop pentru că rățișase vicieșugul lui Arie. Unii spun că el n-o îmbrățișase deloc, dar a fost constrâns să se lase să fie hirotonit. Nu era, deci, decât confuzie și rânduială în Occident, unii fiind alungați din Bisericile lor și trimiși în Occident prin autoritatea împăraților și alții puși în locul lor. Cu toate acestea, eriu a fost rechemat curând după aceea și restabilit în scaunul său de episcop în urma revoltei, la a cărei furie Constanțiu nu voi să se opună. Partizanii Ursachi, părăsind Italia, se duseră la Nice, cetate în Tracia, unde ținură un nou Sinod și unde, traducând în grecește formula de credință ce fusese făcută la Rimini o confirmară și o publicară din nou. Ei pretindeau să înșele pe cei simpli prin asemănarea numelor și să facă să treacă formula lor de la Tracia pentru credința de la Niceea în Bitinia. Însă, această înșelăciune nu le servi la nimic, căci a fost descoperită îndată după aceea, și expuse la râsul întregii lumi. Iată, ce aveam de spus despre ceea ce s-a petrecut în Occident. Să vedem acum ce s-a făcut în Orient.

CAPITOLUL XXXVIII.

uzimile lui Macedoniu.

Edictele Împăratului măriră îndrăzneala Episcopilor din partidul lui Arie. Voi spune în ce chip uneltiră ei să adune un Sinod după ce voi arăta puține cuvinte ceea ce făcură mai înainte. Acachie și Patrofil l-au alungat pe Maxim, Episcopul de Ierusalim, din scaunul său și au pus pe Chiril în locul său. Macedoniu tulbură rânduiala bisericilor din Constantinopol, rotornind pe servitorii crimelor sale. El făcu pe Eleusius, Episcop de Cicea, pe Maratonius, Episcop de Nicomidia. Acest Maratonius fusese diacon sub dânsul și lucrase foarte mult la conducerea mănăstirilor de bărbați de fecioare. Acest Macedoniu, luând în stăpânire Biserica de Constantinopol în modul pe care l-am arătat, făcu mari rele celor ce nu erau de vederile sale și persecută nu numai pe ortodocșii, ci, încă, și pe novațieni pentru că țineau doctrina consubstanțialității Fiului lui Dumnezeu. Episcopul Agelius, anume Agelius, fugi. Mai multe persoane pioase, fiind prinse, au fost ucise cu cruzime muncite și, de ură, evitau împărtășirea cu ei. După ce i-au nunciat astfel, siliră pe bărbați să participe la împărtășirea lor. Căci, deschizându-le gura cu sila cu un instrument de lemn, le punea sfânta împărtășire

în gură și aceasta era cea mai mare muncă ce li se putea face. Le răpeau femeile și copiii și îi sileau să primească Botezul și, când îndrăzneau să facă cea mai mică împotrivire, atunci îi băteau, îi puneau în lanțuri și îi închideau în temniță. Nu voi aminti aici decât un exemplu sau două despre această cruzime care vor servi ca pildă pentru celelalte. Ei tăiau sânul femeilor care refuzaseră să participe la împărțășirea lor și-l strânsară la unele ca într-un teasc cu capacul unei cutii, iar pentru altele întrebuițară fierul. La altele le arse sânul cu ouă fierbinți și cu toate că mărturiseau că sunt creștini, ei inventară aceste feluri de munci pe care niciodată păgânii nu și le închipuieră. Am aflat aceasta de la Auxanon, bărbat foarte înaintat în vârstă și preot al bisericii novațienilor, despre care am vorbit în cartea întâi. El spunea că mai înainte de a fi fost hirotonit preot suferise mulțime de violențe din partea arienilor; că fusese aruncat în temniță și zdrobit cu loviri cu Alexandru din Paflagonia, cu care trăia în practicarea sfântă a vieții monastice; că Alexandru murise în temniță din rănile căpătate, iar el se vindecase. Mormântul acestui Alexandru se vede încă și astăzi la dreapta celor ce plutesc spre portul Constantinopolului, numit Ceras, aproape de fluvii și de biserica novațienilor, numită biserica lui Alexandru. Dintre bisericile pe care arienii le dărâmaseră în mai multe cetăți din porunca lui Macedoniu, dărâmaseră și pe aceea pe care novațienii o aveau în Constantinopol aproape de Pelarga. Ceea ce mă silea să vorbesc despre acest edificiu mai mult decât de altul, e faptul că am aflat de la Auxanon. Împăratul poruncind ca locurile unde se adunau cei ce ținea consubstanțialitatea Cuvântului să fie dărâmate și Macedoniu urmărind cu furie executarea acestor crude Edicte, cei care aveau însărcinarea să le execute voiră să dărâme și pe acela unde se adunau novațienii. Nu mă pot împiedica să admir zelul pe care-l arătară novațienii pentru locul adunărilor lor, nici caritatea pe care o arătau față de novațieni, cei ce fuseseră alungați din biserică de arieni și care au fost, mai pe urmă, stabiliți acolo și trăiesc acum în liniște. Fiindcă cei ce aveau însărcinarea să dărâme această biserică se grăbeau să adune un mare număr, atât de novațieni, cât și de alții care erau de vederile lor, dărâmând cu toții biserica, o transportară la Sycas, care e în apropierea Cetății și formează a treisprezecea suburbie. Ei lucrară cu un zel atât de extraordinar, încât terminară această lucrare în prea scurt timp, nescutindu-se nimeni de a pune mâna la lucru. Unii aduceau olanele, alții pietrele, alții lemnele. Femeile și copiii contribuiau cu cât puteau și țineau ca mare

cinste a fi păstrători și păzitori ai lucrurilor consacrate serviciului lui Dumnezeu. Iulian le permise, după moartea lui Constanțiu, să-și restabilască biserica, ceea ce și făcură; și pentru că o făcură mai frumoasă, ei o numiră Anastasia. Iată cum a fost restabilită biserica sub domnia lui Iulian.

Însă, în timpul de care vorbesc, Ortodocșii și novațienii fură alungați. Ortodocșii, având groază să intre în bisericile arienilor, se adunară în bisericile novațienilor și făcură împreună cu ei rugăciunile și ei s-ar fi unit desăvârșit cu ei, dacă novațienii n-ar fi refuzat să consimtă la această unire, cu dorința de a păzi vechiul precept. Ei nu încetau să aibă mare duioșie și să fie gata de a muri unii pentru alții. Ei fură persecutați în Constantinopol și în cetățile provinciilor. Eleusius, Episcopul de Cizic, îi făcu să sufere în Eparhia sa aceleași rele după cum Macedoniu îl făcuse să sufere aiurea. El îi urmări pretutindeni și îi alungă din cetate în cetate. El distruse până în temelie o biserică pe care novațienii o aveau în Cizic. Macedoniu încoronă celelalte crime ale sale prin violența ce o voi arăta. Fiind informat că se află în Paflagonia și mai cu seamă la Mantinia un număr așa de mare de novațieni, încât clericii nu erau destul de puternici să-i alunge de acolo, el obținu de la Împărat patru mii de soldați pe care îi trimise în Paflagonia pentru a-i sili cu puterea armelor să primească doctrina lui Arie. Locuitorii, fiind atât de zeloși pentru apărarea religiei lor, se înarmară în disperarea lor și, apucând în grabă coase și topoare, alergară în întâmpinarea soldaților. Amândouă părțile luându-se la luptă, mai mulți locuitori din Paflagonia fură uciși; însă, mai toți soldații rămaseră morți pe loc. Am aflat ceea ce spun de la un bătrân al țării, care m-a asigurat că și el fusese în luptă. Iată frumoasele izbânzi ce făcu Macedoniu în interesul religiei. Aceste izbânzi sunt luptele, războaiele civile, întemnițările și omorurile, care îl făcură foarte urât nu numai celor pe care îi persecută, ci chiar și celor din partidul său. În afară de aceste motive, Împăratul mai avu și altele particulare să se supere contra lui. Biserica în care se afla sicriul Împăratului Constantin era amenințată cu ruină, așa încât cei ce locuiau acolo, ca și cei ce intrau pentru a-și face rugăciunile, erau în primejdie. Macedoniu voi să transfere sicriul, de teamă ca nu cumva să fie vătămat prin căderea zidirii. Poporul, fiind informat de acest scop, voi să se opună ca și cum această strămutare ar fi fost o nelegiuire egală cu a celor ce răstoarnă mormintele. E adevărat, totuși, că nu toți erau de aceste păreri și mai mulți credeau că strămutarea nu aducea nicio injurie trupului acestui Împărat. Cei ce susțineau con-

substanțialitatea Cuvântului luară parte la această discuție și se pronunțară contra strămutării. Macedoniu, neținând seamă de opunerea lor, transportă trupul Împăratului Constantin în biserica în care se află acela al Sfântului martir Acachie. Această strămutare atrăgând o mulțime mare de popor către acea biserică, discuția se inferbântă atât de mult între părți, încât se luară la luptă. Măcelul a fost așa de furios, încât piața care se află dinaintea bisericii fusese acoperită cu sânge, puțul se umpluse de sânge și curse până la galerie. Împăratul se mânie foarte contra lui Macedoniu, atât pentru că îndrăznise să mute trupul părintelui său, cât și pentru că dăduse prilej la o vărsare de sânge așa de crudă. Lăsând pe Iulian în Occident, el plecă spre Orient. Vom vedea îndată cum a fost depus Macedoniu și cât de ușor a fost el pedepsit pentru așa de mari crime.

CAPITOLUL XXXIX.

Sinodul ținut în Seleucia.

Voi vorbi acum despre un alt Sinod, pe care Împăratul îl convocă în Orient, pentru a-l opune celui din Rimini. Primul proiect era să-l întrunească în Nicomidia, cetate în Bithynia, însă a fost înlăturat prin cutremurul de pământ, întâmplat sub Consulatul lui Dacian și al lui Cerealis, în 28 a lunii lui august, cutremur care a dărâmat cetatea. Mai întâi, se plănuise ca Sinodul să se țină în cetatea Niceea, care e aproape; însă, îl mută în adevăr la Seleucia, supranumită Apre, cetate în Isauria, unde s-a ținut sub Consulatul lui Eusebiu și al lui Hypatius, în același an cu cel din Rimini. O sută cincizeci de Episcopi veniră la Sinod. Leonas, ofițer cu vază al casei Împăratului, asistă acolo pentru a urma edictului prin care acest Principe poruncise ca chestiunile de credință să fie discutate în prezența sa. Lauriciu, care comanda trupele din Isauria, avea de asemenea poruncă să meargă acolo spre a procura Episcopilor tot ce ar dori din partea sa. Episcopii, adunându-se în ziua a douăzeci și șaptea a lunii lui septembrie, începură să discute chestiunile. Erau secretari care luau note despre tot ceea ce vorbea fiecare. Acei ce vor dori să se informeze în mod exact despre tot ce s-a vorbit cu acest prilej, vor putea afla din culegerile lui Sabin, unde e descris foarte pe larg. Cât pentru mine, mă voi mulțumi să însemnez căpeteniile cele mai importante. În ziua dintâi, Leonas porunci ca fiecare să propună ceea ce-i va plăcea. Episcopii care erau de față ziseră că nu

ia să se discute nicio chestiune, până când nu vor sosi și cei ce erau așteptați. Acei ce erau așteptați erau Macedoniu, Episcopul de Constantinopol, Vasile, Episcopul de Ancyra, și alți câțiva care se temeau să nu fie ațâțați de crimele lor. Macedoniu se scuza cu o indispoziție, Patrofil cu o boala de ochi ce-l silea să stea într-o mahala din Seleucia, iar alții aduseră pretexte. Leonas susținea că trebuia să se înceapă discuția oricărei chestiuni în absența lor. Episcopii răspunseră că ei nu vor discuta nicio chestiune mai înainte de a examina viața și moravurile celor ce erau ațâțați de oarecare crime, precum Chiril, Episcopul de Ierusalim, Eustațiu, Episcopul de Sebastia în Armenia, și alți câțiva. S-a născut asupra acestei chestiuni o mare ceartă, unii susținând că trebuia să se ia cunoștință de faptele ațâțații, iar alții că trebuia să se trateze chestiunile de doctrină. Gâlceava se înăvârțâie prin ordinele contrarii ale Împăratului, care ziceau să se înceapă cu o chestiune, când cu alta. Episcopii, neputând să se înțeleagă, dezbatuă Sinodul în două partide, dintre care unul avea ca și conducători pe Leonas, Episcopul de Cesarea în Palestina, pe George, Episcopul de Constantinopol, pe Uranius, Episcopul de Tyr, și pe Eudoxiu, Episcopul de Antiohia, urmați și de alți treizeci. Iar celălalt partid avea ca și conducători pe George, Episcopul de Laodicea în Siria, pe Sofroniu de Pompeiopol în Siria, pe Eleusiu, Episcopul de Cizic. Acest partid era, fără îndoială, mai numeros. Acest din urmă partid era de părere să examineze, mai întâi chestiunile de doctrină, celălalt crezu de datorie să desființeze creștinismul Sinodului din Niceea și să introducă o altă doctrină. Partidul mai numeros nu se prezentă în Sinodul de Niceea decât termenul de consubstanțial. Episcopii au rămas acolo până seara cu multă căldură. Silvan, Episcopul de Tars, ridică o obiecție și zise că nu trebuia nicidecum să se facă o nouă formulă de credință, ci să se susțină ceea ce fusese hotărât la tâmosirea bisericii din Antiohia. Abia isprăvi acest cuvânt și partizanii lui Acachie ieșiră afară din Sinod. Episcopii din celălalt partid citiră formula de credință care a fost tăcută în Antiohia și se despărțiră. A doua zi se adunară în biserică și, discutând ușile, iscăliură aceeași formulă. Au fost câțiva diaconi și câțiva preoți care iscăliură în locul Episcopilor absenți.

CAPITOLUL XL

Altă formulă de credință întocmită de Acachie

Acachie și cei din partidul său spuneau că s-a făcut rău atunci când s-a închis ușa bisericii și că de vină ar fi o semnătură făcută în secret. Acest Episcop nu avea, cu toate acestea, alt scop decât a face primitivă o altă formulă de credință, pe care o pregătise el și pe care o arătase lui Lauriciu și lui Leonas. În acea zi nu se făcu nimic altceva. A treia zi, Leonas se sârgui să întrunească amândouă partidele. Macedoniu, Episcopul de Constantinopol, și Vasile, Episcopul de Ancyra, veniră în acea zi în adunare. Însă, pentru că veniră și ei și se întruniră, cei de partidul lui Acachie nu voriră să intre și susținură că trebuia, mai întâi, să alunge pe cei ce fuseseră depuși, cât și pe cei ce erau acuzați de oarecare crime. Această părere fiind primită după oarecare discuție, acuzații ieșiră din Sinod și Episcopii din partidul lui Acachie intrară imediat. Atunci, Leonas zise că Acachie îi dăduse un manuscris fără să spună că era o formulă de credință contrară în unele locuri foarte pe față celorlalte, iar în alte locuri mai puțin pe față. Episcopii tăcură fiindcă credeau că acel manuscris e altceva decât o formulă de credință. El a fost citit cu prefața concepută în termenii următori :

«Adunându-ne în ziua de ieri, adică la 27 septembrie, în Seleucia, cetate în Isauria, din porunca Împăratului, am pus toată sânguința de care am fost capabili spre a păstra, prin modestia noastră, pacea Bisericii, spre a trata chestiunile credinței prin autoritatea Sfintei Scripturi a Vechiului și a Noului Testament, fără a amesteca acolo nimic care să fie luat de aiurea, după cum și Împăratul Constantin, prea iubit de Dumnezeu, ne poruncise. Însă, deoarece câțiva Episcopi ne-au făcut ocară, căci au închis gura unora, au alungat pe alții afară din adunare, deși unii dintre dânșii fuseseră depuși și alții nu fuseseră hirotoniți canonic. Așa că, Sinodul era plin de neorânduială, după cum și Lauriciu, guvernatorul Provinciei, și Leonas au văzut cu înșiși ochii lor. Noi suntem siliți să facem această declarație: N-avem deloc antipatie pentru credința ce a fost stabilită la târmosirea bisericii din Antiohia și o mărturisim, deși părinții noștri s-au adunat atunci spre a examina chestiunea de care se vorbea în acel timp. Însă, pentru că termenii de consubstanțial și de asemănabil au tulburat în trecut spiritele și pentru că le tulbură încă și pentru că unii au introdus de curând termenul de neasemănabil, respingem pe cei primii doi ca termeni ce nu se găsesc deloc în Scriptură și condamnăm pe cel din urmă și credem că cei ce se servesc de acei termeni sunt în afară de Biserică. Noi mărturisim că Fiul e asemănabil Părintelui, după cum Apostolul zice de Dânsul, că este icoana lui Dumnezeu care este nevăzut. Mărturisim, deci, și

dem întru Unul Dumnezeu, Tatăl Atoțiitorul, Carele a făcut cerul și pământul, rurile văzute și nevăzute. Credem și întru Iisus Hristos, Fiul Său, Domnul nostru, care L-a născut fără a suferi mai înainte de toți vecii, Dumnezeu Cuvânt, singur scut din Dumnezeu, lumină, viață, adevăr, înțelepciune, prin Carele toate s-au ut în cer și pe pământ, atât cele văzute, cât și cele nevăzute. Credem că la sfârșitul urilor a luat trup din Sfânta Fecioară Maria spre a ridica păcatul, că S-a făcut și că a pățimit pentru păcatele noastre, că a înviat, că S-a suit la cer și șade de-a apta Tatălui Său, de unde va veni întru strălucirea slavei Sale ca să judece viii și rții. Credem încă și întru Sfântul Duh, pe care Mântuitorul și Domnul nostru L-a nit Paraclet și pe care L-a fâgăduit ucenicilor Săi că îl va trimite după ce se va șa la cer, pe care în adevăr L-a trimis și prin care sfîntește pe toți cei ce cred în erică și care sunt botezați în numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh. Noi fem că, cei ce propoveduiesc altceva decât această credință, sunt în afară de Bise-Sobornicească».

Această formulă, compusă de către Acachie, a fost iscălită de dânsul și cei din partidul său, al căror număr l-am arătat mai sus. Când s-a citit, ronie, Episcopul de Pompeiopol în Paflagonia, răspunse în acești ter-i: *De vom primi în fiecare zi noi păreri, ca formule de credință, vom rde îndată adevărul.* Iată, cum se exprimă atunci Sofronie. Însă, eu zic atât acei ce au precedat pe acei Episcopi, cât și cei ce i-au urmat, ar fi : de aceleași păreri, referitor la ceea ce se hotărâse în Sinodul din eea, toate certurile ar fi fost potolite și biserica n-ar fi tost agitată de ea tulburări. Las totuși aceste chestiuni la hotărârea persoanelor inteli-te. Mai multe cuvântări fiind rostite de o parte și de alta, atât asupra trinei, cât și asupra persoanelor contra cărora se aduceau acuzații, adu-za se despărți. A patra zi, Episcopii se adunară și discutară cu aceeași irătnicie ca și mai înainte. În mijlocul acestor discuții, Acachie își pro-e părerea sa în acești termeni: *Credința de Niceea a fost schimbată de multe ori și nimic nu împiedică alcătuirea alteia noi.* Eleusius, Epis-ul de Cizic, le răspunse: *Sinodul e acum adunat, nu spre a învăța ceea -a învățat de mult timp, nici spre a primi o credință care nu a fost nită în trecut, ci, rămânând tare în credința părinților săi, nu se va ida de ea nici în timpul vieții, nici la moarte.* Când numea credința nților pe aceea care fusese întocmită în Antiohia, se pare că s-ar fi pu-șă i se răspundă astfel: *Cum, Eleusie, voi numiți părinți pe acei ce au adunați la Sinodul din Antiohia, fiindcă nu recunoașteți de părinți pe*

cei pe care ei înșiși i-au recunoscut? Se poate cu mai multă rațiune să numiți părinți pe Episcopii care s-au adunat la Niceea și care au confirmat, cu voturile lor, consubstanțialitatea Fiului lui Dumnezeu, pentru că ei au precedat pe cei ce s-au adunat în Antiohia și le-au dat onoarea sacerdotiului.

Dacă cei de la Antiohia au respins pe părinții lor, cei care îi urmează, îi urmează fără să cugete că urmează pe niște paricizi. Cum au primit ei hirotonia ca legitimă și canonică, de la cei a căror credință o respingeau ca falsă și greșită? Dacă cei de la Niceea n-aveau Sfântul Duh, care e comunicat prin punerea mâinilor, cei de la Antiohia n-au fost niciodată hirotoniți. Căci cum ar fi putut să primească hirotonia de la cei ce nu o puteau conferi? Iată ce s-ar putea opune cu putere celor zise atunci de Euleusie. După aceasta, trecură la o altă chestiune. Căci asupra celor ce ziseseră aderenții lui Arie, în formula lor de credință ce fusese citită, că Fiul e asemănanabil Părintelui, ei întrebă întru ce e asemănanabil. Partizanii lui Arie ziceau că el e asemănanabil prin voință, iar nu prin substanță. Toți ceilalți asigurau că El nu îi este mai puțin asemănanabil prin substanță decât prin voință. Ei întrebuițară toată ziua pentru a trata această chestiune și combătură pe Acachie, printr-o carte, în care scrisese că Fiul e asemănanabil întru toate Părintelui său. Acachie le răspunse că niciodată, nici cei vechi, nici cei moderni, n-au fost judecați după cărțile lor. După ce au discutat mult timp asupra acestui punct cu atâta aprindere și subtilitate, Leonas se sculă și închise adunarea. Când îl rugară în ziua următoare să vină la Sinod, el răspunse: *Am fost trimis de Împăratul spre a asista la un Sinod în care Episcopii să fie de acord între ei; dar, fiindcă nu vă puteți înțelege, eu nu pot veni în adunările voastre. Mergeți, deci fără mine de vorbiți și glumiți în biserică.* Partizanii lui Acachie, având mare folos din acest răspuns, nu voriră să mai vină la Sinod. Episcopii din celelalte partide, adunându-se, chemară pe Acachie pentru a examina afacerea lui Chiril, Episcopul de Ierusalim. Acest Chiril fusese acuzat, nu știu însă de ce crimă. El fusese chiar depus pentru că, fiind citat timp de doi ani, el refuzase să se înfățișeze. Cu toate acestea, el trimise celor ce-l depuseseră o adresă, prin care făcea apel la un Sinod mare. Împăratul Constanțiu aprobă acest apel. Chiril a fost cel dintâi și singurul care, contrar obiceiului și rânduielii disciplinei Bisericii, făcea apel ca și în judecățile publice și comune. Fiind, deci, gata să sufere hotărârea care ar fi luată în Seleucia, Episcopii învitară

partizanii lui Acachie să vină să-și ocupe locurile. Ei citaseră, tot așa, și alți acuzați ce fugiseră în partidul lui Acachie, însă, în urma refuzului de se înfățișa, Episcopii depuseră pe Acachie și pe George, Episcopul de Alexandria, pe Uranius, Episcopul de Tyr, pe Teodul, Episcopul de Chereșes în Frigia, pe Teodosie, Episcopul de Filadelfia în Lidia, pe Evagrie, Episcopul de Lesbos, pe Leonțiu, Episcopul de Tripoli în Lydia, pe Euxiu, ce fusese mai întâi Episcop de Germanicia și, mai pe urmă, luase în pânire Biserica din Antiohia. Ei depuseră, de asemenea, și pe Petrofilu întru că, fiind acuzat de către un preot, numit Doroteu, și fiind citat pentru a răspunde la acuzare, nu se înfățișase. Pe lângă aceasta, mai îndetară de la împărțășire pe Asterius, pe Eusebiu, pe Abgar, pe Basilic, pe Iovus, pe Eutihie, pe Fidelis, pe Magnus și pe Eustațiu, și hotărâră ca știa să rămână depărtați de împărțășire până ce se vor dezvinovăți de nele de care erau acuzați. Ei scriseră tuturor bisericilor pe ai căror Episcopi îi depuseseră și puseră pe Anian pe scaunul de Antiohia, în locul lui Ioxiu. Partizanii lui Acachie, prinzând îndată pe acest Eudoxiu, îl ură în mâinile lui Leonas și ale lui Lauriciu, care îl trimiseră în exil. Episcopii care îl hirotoniră prezentară memorii lui Leonas și lui Lauriciu pentru a justifica că partizanii lui Acachie violaseră canoanele Sinodului. Ei, neobținând nimic prin acest mijloc, ei se duseră la Constantinopol întru a-l informa pe Împărat de ceea ce hotărâseră.

PITOLUL XLI.

Partizanii lui Acachie confirmă credința Sinodului din Rimini și fac o declarație care adăugiri

Împăratul se întorsese de curând din Occident și încredințase lui Honorat dregătoria de prefect de Constantinopol, după ce a suprimat pe aceea care fusese proconsul. Însă, partizanii lui Acachie, apucând înaintea celorlalți Episcopi, îi acuzară pe nedrept înaintea Împăratului că nu cred în cele ce le fusese. Acest Principe, mâniindu-se foarte, se hotărî să-i împrăștie și să pedesească pe acei dintre ei care erau însărcinați cu vreo funcție publică, să fie pedesiți de ele. Erau unii dintre ei care aveau dregătoria în Provinciile.

În mijlocul acestei neorânduiri, profitând și tulburând, partizanii lui Acachie rămaseră mult timp la Constantinopol, unde chemară pe Episcopii din Bithynia spre a ține cu ei un nou Sinod. Acești Episcopi, între care se

afla și Maris, Episcopul de Calcedon, adunându-se în număr de cincizeci, confirmară formula de credință ce fusese citită în Rimini. Ar fi de prisos să o reproduc aici, dacă ei n-ar fi adăugat nimic; însă, pentru că au adăugat ceva, nu mă pot opri să n-o reproduc.

Credem într-Un singur Dumnezeu, Tatăl Atoțitorul, de la Carele sunt toate lucrurile și întru Unul-Născut Fiu al lui Dumnezeu, născut din Dumnezeu mai înainte de toți timpii și mai înainte de tot începutul, prin Care toate lucrurile, atât cele văzute, cât și cele nevăzute s-au făcut; credem că El S-a născut singur din Părintele, singur din Unul singur, Dumnezeu din Dumnezeu, asemănabil, după Sfânta Scriptură, Părintelui Care L-a născut, a cărui generație nu e cunoscută decât de Părintele însuși care L-a născut. Noi știm că acest Fiu unul-născut al lui Dumnezeu a fost trimis de Părintele Său, că El S-a pogorât din cer după Scripturi pentru distrugerea păcatului și a morții și că S-a născut după trup, din Fecioara Maria, prin lucrarea Sfântului Duh, că a vorbit cu ucenicii Săi și că după ce a îndeplinit toate misterele după voința Părintelui Său, a fost răstignit, a murit, S-a îngropat, S-a pogorât în Iad unde a produs groază; a înviat după trei zile, a vorbit cu ucenicii Săi, și după patruzeci de zile S-a suit la ceruri, șade de-a dreapta Părintelui Său, întru slava Căruia va veni în ziua cea de apoi a învierii, pentru a da fiecăruia după faptele sale. Credem și întru Sfântul Duh pe care Isus Hristos Domnul și Dumnezeul nostru, Fiul Unul-Născut al lui Dumnezeu, a făgăduit a-l trimite neamului omenesc spre a-i servi de mijlocitor și de Duh al adevărului, precum este scris și pe Care L-a trimis după ce S-a suit la cer. Cât pentru cuvântul de substanță de care părinții s-au servit cu prea multă simplitate și care, nefînd înțeles de popor, i-a fost un subiect de cădere, noi am găsit de cuviință a-l respinge, fiindcă el nu e nicidecum în Scriptură, și de a nu mai face mențiune pe viitor de substanța Părintelui și a Fiului, fiindcă Scriptura nu face nicio mențiune de aceasta. Nu trebuie nici a se vorbi de ipostasul Părintelui, al Fiului și al Sfântului Duh, după cum Sfânta Scriptură zice și învață. Noi rostim anatema contra tuturor erezilor ce se opun acestei expunerii de credință, fie că ele au fost odinioară condamnate, sau că s-au ivit de curând.

Iată formula ce fu citită în acel timp la Constantinopol. După ce am ieșit din acest labirint de formule, să vedem acum numărul lor. De la credința ce fusese stabilită în Niceea, s-au scris două expuneri la târnosirea bisericii din Antiohia. A treia a fost înfățișată Împăratului Constant în Galia de către Narcis și de către Episcopii din partidul său. A patra, a fost trimisă de către Eudoxiu în Italia. Au fost trei scrise la Sirmium, dintre care una a fost citită la Rimini cu numele Consulilor. Partizanii lui Acachie întocmiră a opta în Seleucia. A noua a fost întărită în Constantinopol cu

arecare adăugire. Căci se adaugă acolo că, vorbind despre Dumnezeu, să nu se servească de termenul de substanță, nici de ipostas. Ulfila, Episcopul ierusalimilor, consimți la această credință, deși primise mai înainte pe aceea din Ierusalim, după urmarea lui Teofil, predecesorul său, care asistasese la acest inod și iscălisese ceea ce se hotărâse acolo.

APITOLUL XLII.

Macedoniu e depus. Eudoxiu e înălțat în locul său pe scaunul Bisericii de Constantinopol.

Acachie, Eudoxiu și ceilalți din partidul lor nu doreau nimic mai mult decât să depună și pe câțiva Episcopi din partidul advers. E bine să se știe că nu în interesul religiei, ci din alte motive, și unii și alții hotărâră aceste depuneri de depuneri. Căci, deși nu erau uniți în ceea ce privește credința, totuși, când se depuseră unii pe alții, ei nu se acuzară de nicio rătăcire. Cei care erau din partidul lui Acachie, abuzând de mânia pe care Împăratul o avea de mult contra lui Macedoniu îl depuseră, atât pentru că el fusese izgonit de moartea mai multor persoane, cât și pentru că admisesese la împărțirea Bisericii pe un diacon ce fusese surprins cu o femeie. Ei depuseră și pe Eleusiu, Episcopul de Cizic, pentru că botezând pe Eraclie, fiul lui Hercule din Tyr ce fusese dovedit de nelegiuirea artei magice, îl hirotonisise după aceea ca diacon. Ei rostiră o asemenea codamnare și contra lui Vasile sau Vasilas, căci el avea amândouă aceste nume, care fusese făcut Episcop de Ancira în locul lui Marcel și avură trei motive de a-l pedepsi astfel. Prima e că el chinuise pe un particular, îl legase cu lanțuri și-l închisese într-o temniță strâmtă. A doua, că adusesese acuzați pe el se contra unor persoane și, cea din urmă, că tulburase pacea Bisericilor din Africa prin scrisorile sale. Ei se pronunțară tot așa și contra lui Dracon pentru că a trecut de la Biserica de Galatia la cea de Pergam. În sfârșit, și mulți alții suferiră aceeași pedeapsă pentru diferite motive. Neonas, Episcopul de Seleucia, Sofroniu, Episcopul de Pompeiopol, cetate din Ciliciana, Elpidiu, Episcopul de Satalas în Armenia, și Chiril, Episcopul Ierusalim, fuseseră, de asemenea, depuși.

CAPITOLUL XLIII.

Depunerea lui Eustațiu. Rătăcirile lui. Strămutarea lui Eudoxiu. Târnoșirea bisericii Sfânta Sofia.

Eustațiu, Episcopul de Sebastia în Armenia, nu a fost nici măcar ascultat când voi să se dezvinovățească, fiindcă fusese condamnat de către Eulaliu, Episcopul de Cesarea din Capadocia, părintele său, pentru că a purtat o haină puțin cuviincioasă pentru un preot. Meletie, despre care vom vorbi în îndată, fusese ales în locul său.

Acest Eustațiu a fost, mai pe urmă, condamnat de Sinodul din Gangra, adunat pentru el, pentru că a făcut multe lucruri contra orânduelii și disciplinei Bisericii, în urma condamnării ce se pronunțase contra lui la Sinodul din Cesarea. Căci el predicase că nu e permis a se însura, nici a mânca oarecare cărnuri. El despărțise mai multe persoane căsătorite și sfătuisese pe cei care aveau antipatie față de adunarea Bisericii să se împărtășească în casele lor. El întorsese sub pretext de pietate pe servitori de la serviciul stăpânilor lor. El purta o haină de filosof și făcea și pe aderenții săi să poarte o haină deosebită. El obligase pe femei să-și tundă părul capului și învățase că nu trebuie să se păzească posturile prescrise, ci trebuie a posti Duminica. În fine, el oprise să se facă rugăciuni în casele persoanelor căsătorite și susținuse că trebuia să evite ca o profanare și un sacrilegiu binecuvântarea și împărtășirea unui preot ce trăia cu o femeie cu care contractase o legătură legitimă pe când nu era decât laic. Sinodul din Gangra, din Paflagonia, îl depuse pentru toate aceste motive și condamnă rătăcirile sale. Însă, aceasta nu se întâmplă îndată.

Macedoniu fiind alungat din scaunul de Constantinopol, Eudoxiu, care disprețuia pe cel de Antiohia, a fost ales de către Episcopii din partidul lui Acachie în locul lui. Ei nu țineau seama că procedau cu aceasta cu totul contrar față de ceea ce hotărâse contra lui Dracontiu, pe care-l depuseseră pentru că a fost transferat de la Galatia la Pergam.

După aceasta, ei trimiseră la Rimini formula de credință cu supliment și hotărâră ca cei care ar refuza să o iscălească, să fie exilați conform intenției Împăratului. În fine, ei făcură cunoscut cele ce hotărâseră Episcopilor, care erau de părerea lor, și, mai cu seamă, lui Patrofil, Episcopul de Scytopole, care, plecând din Seleucia, se reîntoarse drept în cetatea din Eparhia sa.

Biserica Sfânta Sofia a fost târnosită la începutul Episcopatului lui Eulaliu, sub al zecelea Consulat al lui Constanțiu și al treilea al lui Iulian, în srezece zile ale lunii lui februarie. Eudoxiu, îndată ce se urcă pe scaunul Bisericii din Constantinopol, rosti această sentință care a făcut atâta not în lume: *Părintele e nepios, iar Fiul e pios.*

Poporul a fost tulburat de această sentință, așa că, el le zise:

N-aveți de ce vă tulbura. Părintele e nepios, pentru că nu dă onoare înui, iar Fiul e pios pentru că dă onoare părintelui său. Prin acest oc, potoli tulburarea și transformă mișcarea în glumă. Se repetă și zi această sentință în formă de glumă. Autorii ereziilor au sfâșiat Biserica prin aceste înșelătoare subtilități. Iată cum se termină Sinodul din Constantinopol.

PITOLUL XLIV.

'etie e făcut Episcop din Antiohia. Schismă în această Biserică.

Să vorbim acum despre Meletie. El fusese hirotonit Episcop de Sebas în Armenia, după depunerea lui Eustațiu. De la Sebastia a fost transferat la Berea, cetate din Siria. El asistă la Sinodul din Seleucia, iscăli formulele credinței compuse de Acachie și se reîntoarce la Biserica sa. Mai pe urmă, a fost înlăturat de acolo de către locuitorii din Antiohia, când aflară că Eudoxiu disprețuise cetatea lor pentru a poseda bogățiile celei din Constantinopol. Când Meletie a fost așezat pe scaunul din Antiohia, el nu vorbește decît de doctrina moravurilor, fără a spune în ea ceva legat de credință. Mai târziu, el le propuse doctrina Sinodului din Niceea și le prezintă consubstanțialitatea Fiului lui Dumnezeu. Împăratul, înștiințându-se despre aceasta, îl exilă și făcu să fie hirotonit în locul său Euzoius, preotul fusese depus odinioară cu Arie. Cei care erau aderenți devotați lui Meletie se depărta de arieni și se adunară separat, pentru că cei care admiseseră, la început, consubstanțialitatea evitau împărțirea lor, de ură că Meletie fusese hirotonit de către arieni. Astfel, Biserica de Antiohia a fost dezbinată, deși ambele partide ce o dezbinau erau unite între ele prin mărirea aceleiași credințe.

Cu toate acestea, Împăratul plecă grabnic spre Antiohia după ce prîsi vestea că perșii se pregăteau să înceapă războiul.

CAPITOLUL XLV.

Erezia lui Macedoniu.

Macedoniu, neputând să stea liniștit de când fusese condamnat și alungat din Constantinopol, trecu în partidul celor ce depuseseră pe Acachie în Sinodul din Seleucia. El trimise încă să sfătuiască pe Sofroniu și pe Eleusiu să țină credința ce fusese, mai întâi, propusă la Antiohia și, apoi, confirmată în Seleucia și de a-i da falsul nume de asemănilă substanță. El atrase, astfel, un mare număr din amicii săi care au fost numiți macedonieni. Din acel timp, toți cei care în Sinodul din Seleucia se depărtaseră de simțământul lui Acachie se serviră de termenii *asemănilă substanță*, de care ei nu se serveau mai înainte. Totuși, unii cred că acești termeni au fost inventați nu de Macedoniu, ci de Marotoniu, care fusese înălțat cu puțin mai înainte pe scaunul Bisericii de Nicomidia. Și, pentru aceasta, cei din această sectă sunt numiți și marotonieni. Eustațiu, care după cum am văzut fusese alungat din Biserica de Sebastia, se uni cu aceștia. Când Macedoniu începu să excludă pe Sfântul Duh din Treime, Eustațiu zise: *Cât pentru mine, n-aș îndrăzni a zice că Duhul Sfânt e Dumnezeu, nici a asigura că e o creatură*. Pentru aceasta, cei care țin consubstanțialitatea Fiului lui Dumnezeu îi numesc *Pneumatohi*, adică *inamicii Sfântului Duh*. Voi spune la locul său motivul pentru care se află un mare număr de macedonieni în Helespont. (361 d. Hr.) Partizanii lui Acachie, regretând că au zis că Fiul e întru toate asemănil Părintelui, se puseră la lucru, pentru a putea convoca un nou Sinod în Antiohia. Ei se adunară, deci, în număr mic în anul următor și sub Consulatul lui Taurus și al lui Florentius în această cetate – al cărei Episcop era Euzolius și unde Împăratul locuia atunci – și, punând în discuție din nou chestiuni pe care le hotărâseră deja, ei rostiră că trebuie să șteargă cuvântul *asemănil* din formula de credință ce fusese publicată, atât la Rimini, cât și la Constantinopol. Și, fără a ascunde cătuși de puțin simțămintele lor, ei declarară, că Fiul e cu totul neasemănil Părintelui Său în substanță și în voință și asigurară, ca Arie, că el fusese făcut din ceea ce nu era mai înainte. Cei care se aflau atunci în Antiohia, din secta lui Aețiu, favorizau această părere. Pentru aceasta, ei fură numiți nu numai arieni, ci și eunomieni și exuconțieni de către cei care apărau consubstanțialitatea Fiului lui Dumnezeu și care erau dezbinăți între ei din pricina lui Meletie. Când îi întrebară aceștia cum de nu au nicio dificultate în a zice că *Fiul e neasemănil Părintelui Său și că a fost făcut din ceea*

era mai înainte, după ce au recunoscut, prin formula lor de credință, *l e Dumnezeu din Dumnezeu*, exuconșienii se siliră să evite această știie, răspunzând că în formulă e zis *Dumnezeu din Dumnezeu*, după a zis și Sfântul Pavel, că *toate sunt de la Dumnezeu*. Deci, Fiul lui nezeu e unul din acele lucruri și pentru acest motiv s-au adăugat în ulă acești termeni: *după Sfânta Scriptură*. Această zadarnică subtili- i fost inventată de George, Episcopul de Laodicea. Fiindcă acest Epis- nu prea era învățat, el nu cunoștea în ce chip a explicat odinioară Ori- acest mod de a vorbi al Apostolului. Însă, deși întrebuițară aceste lități, totuși, ei recitiră aceeași formulă, ce publicaseră odinoară în tantinopol, pentru că nu puteau suferi rușinea ce cădea peste ei, din amnarea persoanelor lor. După aceasta, fiecare Episcop se reîntoarse serica sa. George se reîntoarse la Alexandria, în absența lui Atanasie, nu îndrăznea să se arate. El persecută pe acei ce nu erau de acord cu il în privința credinței și se făcu foarte urât întregului popor. Heren- fuse pus pe scaunul Bisericii de Ierusalim în locul lui Chiril. E bine știie că Heraclius îi urmă și Ilarie și că Chiril se reîntoarse, în fine, la alim și fusese restabilit pe scaunul său.

ITOLUL XLVI

ta apolinariștilor.

n acel timp, se născu o erezie nouă cu ocazia ce voi spune. Se aflau în icaea, cetate din Syria, un tată și un fiu cu același nume. Ei se numeau doi Apolinarie. Părintele era preot și fiul citeț. Părintele preda grama- ar fiul retorica. Părintele era din Alexandria și, după ce a predat câțva la Beryt, se stabilise la Laodicea și se însurase acolo.

și s-au împrietenit cu un sofist, numit Epifaniu, care era renumit în împ. Teodot, Episcopul cetății, le interzise să-l viziteze, temându-se i cumva o familiaritate atât de strânsă să nu-i pervertească și să-i i la superstiția păgânilor. Însă, ei, fără să țină seama de părerea Epis- lui, continuară să întrețină prietenie cu Epifaniu.

George, succesorul lui Teodot, le făcu aceleași muștrări ca și predece- său. Însă, necăștigând nimic împotriva îndărătniciei lor, el îi ărtă de la împărtășire. Apolinarie fiul, supărat de această pedeapsă, ca n ar fi fost foarte nedreaptă, și încrezându-se în subtilitățile profesiei

sale, căută să inventeze o nouă erezie, căreia i s-a dat numele său. Unii asigură că nu fără motiv se despărțiră de împărtășirea lui George, Episcopul de Laodicea, ci din indignarea pe care o aveau față de nestatornicia cu care predica, cum că Fiul e asemănat cu Părintele, precum se hotărâse în Sinodul din Seleucia, căzând în rătăcirea lui Arie. Ei luară acest pretext pentru a se despărți de dânsul; dar fiindcă erau singuri, ei începură să introducă o nouă formă de religie, zicând că, atunci când Cuvântul S-a întrupat, El n-a luat decât un trup fără suflet. Apoi, reformându-și deodată vederile, ei au asigurat că a luat un suflet, dar care n-avea rațiune și al cărei loc îl ținea Cuvântul. Iată în ce nu se unesc apolinariștii cu ortodocșii, căci ei mărturisesc consubstanțialitatea persoanelor Treimii. Voi vorbi încă la timp despre amândoi Apolinarii.

CAPITOLUL XLVII.

Moartea Împăratului Constanțiu.

Iulian, luându-se la luptă în Galia cu o mare mulțime de barbari, câștigă împotriva lor o mare victorie pe când Împăratul Constanțiu se afla în Antiohia. Prudența și valoarea sa au atras iubirea tuturor soldaților, ei îl proclamă Împărat. Vestea acestei proclamări îi pricinui o mare durere lui Constanțiu. El a fost botezat de către Euzoius și făcu îndată mari pregătiri contra lui Iulian. Când ajunse la hotarele Capadociei și Ciliciei, neliniștea ce-l cuprinsese îi pricinui o apoplexie din cauza căreia muri la Mopscucrenes, sub Consulatul lui Taurus și al lui Florentius, în ziua a treia a lunii lui noiembrie, în primul an din a două sute cincizeci și cincina Olimpiadă. El trăi patruzeci și cinci de ani și domni treizeci și opt, adică, treisprezece cu Constantin, părintele său, și douăzeci și cinci singur. Istoria conținută în această scriere cuprinde aceeași perioadă.

Cartea a treia.

CAPITOLUL ÎNTÂI

Nașterea lui Iulian. Educația sa. Ajungerea sa în fruntea Imperiului. Apostazia sa. (361 d. Hr.)

După ce Împăratul Constanțiu a murit la hotarele Ciliciei, în a treia zi a lunii lui noiembrie, sub Consulatul lui Taurus și al lui Florentius, Iulian plecă din Occident în a unsprezecea zi a lunii lui decembrie, sub același Consulat, pentru a veni la Constantinopol, unde a fost proclamat Împărat. În nevoia în care mă găsesc să spun ceva despre acest Principe atât de elocvent, rog pe acei ce au fost amicii săi să nu pretindă de la mine po-doabele elocinței pe care le pretinde un asemenea subiect. Istoria pe care o alcătuiesc fiind Istoria Religiei Creștine, n-am nevoie decât de un stil simplu și obișnuit pentru a putea fi înțeles, astfel, după cum am și declarat la început că voi întrebuința. Voi vorbi, deci, de persoana, familia, educația și de modul în care ajunse la Imperiu și pentru acest scop voi relua lucrurile ceva mai dinainte. Constantin, care a dat numele său Bizanțului avu doi frați după tată, dar nu și după mamă, pe Dalmațius și Constanțiu. Cel dintâi a avut un fiu cu același nume ca și dânsul. Cel de-al doilea a avut doi fii, pe Galius și pe Iulian. După moartea lui Constantin, fondatorul Constantinopolului, soldații l-au ucis pe tânărul Dalmațius, Gallus și Iulian fiind expuși la aceeași primejdie. Însă, cel dintâi a fost mântuit de o boală ce părea mortală, iar cel de-al doilea, prin slăbiciunea vârstei sale. Când s-a potolit mânia pe care o avea Împăratul contra lor, Gallus urmă școlile celebre din Efes, cetate în Ionia, unde poseda numeroase moșii ce-i rămăseseră moștenire de la părinții săi. Când ajunse și Iulian în vârstă, învăță științele profane în Constantinopol, mergând în toate zilele la biserica unde se aflau școlile, îmbrăcat cu o haină foarte simplă și însoțit numai de un eunuc, numit Mardonius.

El avu ca dascăl de gramatică pe Nicoclu, născut în Lacedemonia, și ca dascăl de retorică pe Ecebol, care era atunci creștin. Împăratul nu voia să aibă un dascăl păgân, ca nu cumva să-l atragă la superstițiile păgânis-

lui și să-l facă să se lepede de Religia noastră în care fusese crescut. greșele pe care le făcu în elocință îi câștigară un renume așa de mare, atât încelu să se vorbească în public că el e demn de a conduce Imperiul. el zvon displăcu atât de mult Împăratului, încât îl trimise la Nicomidia poruncă să n-asculte pe sofistul Libanius care, fiind alungat de pro- rrii din Constantinopol, se retrăsese în acea cetate unde învăța public rrica și unde compuse o cuvântare pentru a se răzbuna pe acei profesori. tivul pentru care Împăratul opri pe Iulian să-l asculte e că era păgân. Cu te acestea, el căută cuvântările sale și le citi singur cu mare plăcere. În l timp, filosoful Maxim – nu cel din Constantinopol, care era părintele Euclide, ci cel din Efes, pe care Împăratul Valentinian îl omorî mai ziu pentru că se aplecase la secretele magiei – , atras fiind la Nicomidia nai de renumele lui Iulian, îi dădu oarecare principii de filozofie și-i uflă vederile Religiei sale și dorința de a governa. Deoarece Împăratul a t înștiințat despre aceasta, Iulian, aflându-se între speranță și frică și ind să înlătore din spiritul lui Constanțiu presupunerile pe care le avea tra lui, încelu să arăte nu că nu este un bun creștin, cum era mai inte, ci se arăta că e bun creștin. Pentru acest sfârșit el se rase și se făcu că vrea să trăiască ca și călugării. El citea în fața lumii cărțile Sfin- Scripturi, iar în secret pe ale filosofilor. El avea chiar funcția de citeț în erica din Nicomidia și înlătură, prin această meșteșugire, mânia păratului. El nu lucra așa decât de frică, dar nu-și pierdea speranța, ând câteodată amicilor săi, că statul ar fi fericit dacă s-ar sui vreodată pe 1. Gallus, fratele său, fiind declarat Cezar și trimis în Orient, se duse la omidia pentru a-l vedea. Deoarece Gallus a fost ucis curând după ea, Iulian deveni suspect Împăratului, astfel că acesta porunci să fie it îndeaproape. Însă, scăpând din mâinile străjerilor, fugi din țară în i, până când, Împărăteasa Eusebia, descoperind locul unde sta ascuns, ră pe Împăratul, bărbatul său, să nu-i facă rău și să-i permită, mai bine, meargă să studieze filozofia la Atena. Împăratul îl chemă îndată după ea, îl declară Cezar, îi dădu pe sora sa, Elena, de soție și-l trimise în lia contra barbarilor care, în loc de a fi contra tiranului Magnențiu, je- au cetățile Imperiului. Fiindcă Iulian era încă foarte tânăr, Împăratul îi unci să nu întreprindă nimic fără sfatul căpitanilor și al șefilor. Însă, id văzu acest tânăr Principe că acei șefi abuzau de putere și sufereau ca barii să se întărească, el le permise să petreacă zilele și nopțile în ospete

și în desfrânări și începu să ridice curajul soldaților, promițându-le o oarecare recompensă pentru fiecare barbar ce vor ucide. Prin acest mijloc, el le câștigă dragostea și îi slăbi pe inamici. Se zice că într-o zi, pe când intra într-o cetate, o coroană ce se afla atârnată între două coloane căzu pe capul lui, ceea ce făcu pe cei de față să strige cu uimire, cum că aceasta e o prezicere că va ajunge în fruntea Imperiului. Unii spun că Constanțiu îl trimise contra barbarilor cu scopul de a muri în război. Însă nu știu dacă aceasta e adevărat. Căci, după ce i-a dat pe sora sa de soție, el nu mai putea să-i întindă curse, fără a și le întinde lui însuși. Deci, fiecare să judece aceasta după cum îi va plăcea.

Deoarece Iulian s-a plâns Împăratului de neglijența șefilor, acesta îi trimise un maestru de război care, răspunzând zelului lui prin deșteptăciunea sa, îi dădu mijlocul să îi combată pe barbari. Ei îi trimiseră soli spre a-l îmblânzi și-i justificară, cu scrisorile Împăratului, că el i-a făcut să intre pe pământurile sale. Însă, în loc să primească scuzele lor, el îi aruncă în temniță pe soli și, luându-se la luptă cu ei, îi birui, prinse pe regele lor viu și-l trimise la Constanțiu. După un succes atât de fericit, el a fost proclamat Împărat de către soldați.

Însă, în lipsă de coroană, unul din soldații săi desfăcu gherdanul ce-l avea la gât și i-l puse pe cap. Iată cum ajunse el la Imperiu. Las să judece cei ce vor lua osteneală să citească lucrarea mea dacă modul în care se conduse acolo e demn de un filozof. El nu trimise nicio delegație lui Constanțiu și nu-i mai dădu nicio cinste de recunoștință pentru binefacerile ce primise de la dânsul, ci dispuse de toate. După voia sa, schimbă Guvernatorii de Provinciile, răspândi în toate cetățile zvonuri nefavorabile lui Constanțiu și, pentru a-l discredita mai mult, citi în public scrisorile pe care acesta le trimisese străinilor. Prin acest mijloc, el întoarse popoarele de la ascultarea Împăratului și le aduse sub ascultarea sa. Atunci ridică masca și încetă să mai mărturisească religia creștină. El deschise templele, le aduse jerfe, se declară el însuși suveran pontific și dădu libertate păgânilor să-și celebreze toate serbările cu vechile lor ceremonii. Nu mai era cu puțință să nu provoace, prin aceasta, un război civil contra lui Constanțiu și să nu facă să cadă asupra popoarelor nenorocirile care, de obicei, urmează unui război civil. Însă, Dumnezeu, Care e stăpân absolut al planurilor Sale și pe care le conduce după cum Îi place, luă din lume pe unul din acești doi Principi, astfel răpind celuilalt ocazia de a face răul pe care îl proiecta.

Iulian, primind în Tracia vestea morții lui Constanțiu, se duse la Constantinopol și căută mijloace prin care să câștige dragostea poporului. El văduse că Constanțiu se făcuse foarte urât celor ce țineau doctrina constanțianității Fiului lui Dumnezeu, atât pentru că-i alungase afară din Țările lor, cât și pentru că le exilase Episcopii. Totodată, păgânii erau răi, cu multă mahnire din partea lor, de exercițiul religiei lor și doreau mare foc să aibă libertatea de a deschide templele și de a aduce jertfe. În plus, știa că toată lumea era nemulțumită de violența eunucilor și, mai cu seamă, a lui Eusebiu, care era cel dintâi între ei. Servindu-se, deci, cu încredință de starea în care se găsea populația, el întrebuițește vicleșugul și ia credință față de ea. El amăgi pe unii cu prefăcătoriile, câștigă pe alții binefacerile sale. El își arată pe față înclinarea pe care o avea pentru înșelăciunea păgână. Pentru a face, mai întâi, odioasă cruzimea exercitată de Constanțiu asupra supușilor săi și pentru a veșteji amintirea sa, el rechemă Episcopii pe care acesta îi exilase și le înapoie avutul ce le fusese confiscat. După aceasta, porunci amicilor săi să deschidă templele păgânilor și să se pe particulari în posesiunea bunurilor ce le fuseseră răpite de către eunuci. Îl condamnă la moarte pe Eusebiu, primul între ei, atât pentru înșelăciunile exercitate asupra poporului, cât și pentru că luase parte la moartea lui Gallus, fratele său. El făcu mărețe funerarii Împăratului Constanțiu și alungă afară din palat pe eunuci, pe bucătari și pe bărbieri. Pe cei din urmă pentru că-i erau nefolositori de când îi murise împărăteasa, pe ceilalți, pentru că voia să trăiască într-o mare abstenință, iar despre bărbieri spunea ajunge unul singur pentru a rade mai multe persoane. El reduse cea mai mare parte din secretari și nu menținu decât un număr foarte mic. El sumă boii și asinii ce serveau la trăsurile publice și la călătorii și nu lăsa decât caii. Dacă aceste suprimări fuseseră lăudate de către unii, ele fuseseră condamnate de către toți celalalți, care nu puteau suferi să atragă disprețul asupra Imperiului, despoindul de pompa și splendoarea care aducea în na și admirația popoarelor. El compunea în timpul nopții discursurile pe care le pronunța apoi în Senat. De la Iulius Cezar, el a fost singurul care a fost înălțat astfel de discursuri. El cinstea toate persoanele care aveau oarece merit în litere, dar, mai cu seamă, pe cei ce erau filozofi. Speranța lui în tratament așa de favorabil atrase o mulțime necrezut de mare de filozofi în palatul său, din care, cea mai mare parte, purtau, totuși, numai numele, fără a avea nici capacitatea, nici virtutea de filozof. Erau

niște înșelători care imitau superstiția Principelui și care căutau neîncetat prilej de a-i neliniști pe creștini. Iulian, fiind stăpânit de vanitate, își bătu joc de toți împărații precedenți într-o scriere căreia îi dădu titlul de *Cesarii*. El scrisese tot cu aceeași patimă contra creștinilor. Când alungă pe bucătari și pe bărbieri din palatul său, el lucră mai mult ca filozof decât ca Împărat. Însă, când își bătu joc de predecesorii săi, sau când sfășie pe creștini, el nu lucră nici ca Împărat, nici ca filozof, pentru că niciunii, nici alții nu sunt supuși nici geloziei, nici calomniei. Un Împărat poate imita moderațiunea unui filozof. Un filozof n-ar putea, fără să se depărteze de bunacuviință, să imite toate virtuțile unui Împărat. Iată ce aveam de spus, în puține cuvinte, despre nașterea, educația, moravurile și venirea la conducere a lui Iulian. Voi relua acum șirul problemelor Bisericii.

CAPITOLUL II.

Răscoală provocată în Alexandria.

În acel timp, a avut loc o mare răscoală în Alexandria cu ocazia ce voi spune. Se afla un loc, acoperit de mult timp de gunoaie și de murdării, unde păgânii aveau odinioară obiceiul să facă jertfe și să înjunghie oameni pentru zeul Mitras. Pentru că Biserica din Alexandria posedă acel loc de câțiva ani, prin generozitatea lui Constanțiu, George a pus să-l sape, cu scopul de a înălța acolo o biserică. Pe când se săpa, s-a găsit o pivniță de o adâncime extraordinară, unde se aflau o mulțime de căpățâni de bătrâni și de tineri, despre care se spunea că au fost jertfiți de către păgâni, când au căutat să prezică viitorul cu ajutorul măruntaielor victimelor și să fărâșească sufletele cu arta magiei. Creștinii, foarte mulțumiți că au descoperit acest mister al lui Mitras, voră să-l arate și să-l expună la batjocura publică. Ei purtară acele crani prin cetate, arătându-le poporului. Păgânii, neputând suferi această ocară, se înarmară cu tot ce aveau la dispoziție și năvăliră asupra creștinilor. Ei uciseră câțiva cu sabia, pe alții cu lovituri de bastoane, pe alții cu pietre. Spânzurară pe câțiva cu funii și răstigniră pe alții, spre a necinști crucea. Ei răniră un număr mare și nu le cruțară nici pe rudele lor. Furia acestor omoruri i-a împiedicat pe creștini să sape mai adânc în pivnița lui Mitras. Păgânii scoaseră pe George din biserică, îl legară de cămilă, îl târâră pe străzi și, în fine, îl arseră cu cămila.

APITOLUL III.

Împăratul mustră poporul din Alexandria pentru omorârea lui George.

Împăratul a fost supărat de felul în care a fost omorât George și scrisese poporului din Alexandria spre a-l muștra pentru aceasta. S-a zis că el sese ucis de către cei ce-l urau din cauza lui Atanasie. Cât pentru mine, nt convins, că cei ce au dușmăanii particulare, se unesc, în mișcărilor polare, cu cei ce conspiră contra nedreptăților și a violențelor. E lămurit că împăratul a muștrat mai mult poporul decât pe creștini, prin scrierea sa. George se făcuse urât și nesuferit tuturor, atât în acel timp, cât și mai înainte. Iată termenii scrisorii Împăratului:

Împăratul Cezar, Iulian, Preamare, August : poporului din Alexandria.

«Dacă voi n-aveți respect pentru Alexandru, fondatorul cetății voastre, nici chiar pentru zeul Serapis, a cărui mărire e egală sfințeniei, trebuia, cel puțin, să aveți oarece simțământ de umanitate și să nu uitați cu totul ceea ce ne datorăți nouă, nouă pe care toți zeii și, mai cu seamă, Serapis, ne-au înălțat pe tronul Universului. Voi trebuia să așteptați de la noi răzbunarea insultei ce vi s-a făcut. Însă, voi ați fost plâși de mânia care răstoarnă dreapta judecată, când stăpânește pe cineva și-l duce ultimele excese. Se părea că v-ați moderat puțin când, căindu-vă de această neleaptă hotărâre, ați săvârșit aceleași neorândueli pentru care, cu dreptate, aveți ipatie. Vă rog, în numele lui Serapis, să-mi spuneți ce motiv ați avut să procedați la cea furie contra lui George! Veți zice, poate, pentru că el întăratase contra voastră împăratul Constanțiu – de fericită memorie! –, că pusesese să intre soldați în cetate, pus să se jefuiască templul de către Guvernatorul din Egipt, care a ridicat icoanele și mai bogate podoabe, sau pentru că voi nu puteați vedea aceste sacrilegii fără să puneți săvârșirii lor și fără să voiați să răzbunați pe Dumnezeu, sau să împiedecați, puțin, jaful bunurilor sale. Guvernatorul a mers până la acel exces de nedreptate și nelegiuire, încât a rânduit trupe contra voastră. El nu cugeta, poate, în aceasta, it la propria sa singuranță; pentru că el se temea mai mult de George decât de stanțiu. Căci știți că el nu exercitase mai înainte nicio tiranie contra voastră și că a tratat totdeauna cu toată curviința. Căzând, deci, în mânie pentru aceste motive ra lui George, vrăjmașul zeilor, voi ați pângărit cetatea cu crimele voastre, în loc -l duce înaintea judecătorilor. Dacă ați fi căutat dreptatea pe această cale, n-ar fi vărsare de sânge; voi n-ați fi fost vinovați! Cei ce sunt vinovați ar fi fost pedepiar nerușinarea celor ce disprețuiesc pe zei, a celor care nu se îngrijesc, nici de

cetățile cele mai înfloritoare, nici de popoarele cele mai renumite și a celor care exercită, ca și în glumă cele mai groaznice cruzimi, ar fi fost reprimată. Comparăți această scrisoare cu ceea ce v-am scris mai înainte și vedeți cât sunt de diferite. Prin cea dintâi, vă aduceam mari laude și v-aș aduce, încă, și prin aceasta, dacă grozăvia crimei voastre nu m-ar împiedica. Poporul a avut cutezanța să sfășie pe un om în bucăți ca și câinii; și, în loc de a avea rușine de această barbarie, el pretindea, încă, că are mâinile foarte curate și foarte demne de a fi ridicate la cer. Veți zice, fără îndoială, că George meritase această pedeapsă. Sunt de acord că meritase, poate, o pedeapsă mai severă încă. Însă, nu era dreptul vostru să-l faceți s-o sufere. Sunt legi pe care fiecare e dator să le păzească. Și, dacă se întâmplă ca un particular să le încalce, nu urmează din aceasta ca voi să fiți scutiți de a le păzi. Pentru voi e o deosebită fericire că ați săvârșit această greșală sub domnia mea, zic, sub domnia mea care, din respect pentru memoria lui Iulian, unchiul meu, Guvernator al Egiptului și Alexandriei, păstrez pentru voi o dragoste frățească. Într-un guvernământ unde e vigoare, nu se lasă nepedepsite niște crime de acest fel, ci se tratează ca pe niște boli primejdioase, cărora se aplică remedii violente. Eu nu mă voi servi de niciun alt remediu, în afară de cuvânt și de rațiune, pentru considerațiile ce le-am spus. Și sunt încredințat că voi veți ceda la acestea, cu atât mai bucuroși, cu cât, fiind greci de origine, păstrați gloria unei origini atât de nobile. Scrisoarea mea să fie adusă la cunoștința poporului din Alexandria. »

CAPITOLUL IV.

Atanasie e restabilit în scaunul său.

După reîntoarcerea din exil, Atanasie a fost primit cu bucurie de către poporul din Alexandria, care i-a înapoiat bisericile din care îl alungaseră arienii. Acestora nu le-au lăsat numai niște case joase și întunecoase, unde-și făceau adunările, sub conducerea lui Lucius, ales în locul lui George. Aceasta era atunci situația cetății.

CAPITOLUL V.

Reîntorcerea lui Lucifer și a lui Eusebiu

Lucifer, Episcopul de Cagliari, cetate în Sardinia, și Eusebiu, Episcopul de Verceil, cetate din Liguria, au fost rechemăți de Împărat și s-au reîntors din Tebaida de Sus, unde se aflau în exil. Aceștia se sfătuiră împreună asupra mijloacelor de a menține regulile și disciplina Bisericii.

CAPITOLUL VI.

Paulin e sfințit Episcop de Antiohia.

Ei se învioră ca Lucifer să meargă în Antiohia și Eusebiu în Alexandria și să țină, în această din urmă cetate, un Sinod cu Atanasie, unde să se întărească doctrina bisericii. Lucifer trimise un diacon în locul său și promise să aprobe ceea ce se va hotărî în Sinod. Eusebiu se duse la Antiohia a cărei biserică o găsi plină de neorânduială și al cărei popor era foarte dezbinat. Erezia ariană, introdusă acolo de Euzoius, corupea curăția doctrinei, iar schisma lui Meletie îi despărțea de la împărtășire chiar și pe aceia care erau uniți în credință. Lucifer l-a hirotonit pe Paulin pentru a le fi Episcop și a părăsit cetatea.

CAPITOLUL VII.

Sinodul din Alexandria.

Îndată ce Eusebiu sosi în Alexandria, convocă un Sinod cu Atanasie. Episcopii, adunându-se, tratară mai multe chestiuni foarte importante. Ei declarară divinitatea Sfântului Duh, cuprinzându-l în Treimea persoanelor, care sunt de una și aceeași substanță. Rostiră că Dumnezeu, făcându-se om, nu luase numai un trup, ci și un suflet, după cum afirmau și cei mai vechi bărbați ai Bisericii. Ei nu inventară în aceasta o nouă doctrină. Ei nu făceau decât să explice Vechea Tradiție. Acesta e simțământul uniform al primilor învățați. Irineu, Clement, Apollinarius, Episcopul de Ierapole, și Serapion, Episcopul de Antiohia, asigurară că e un adevăr în general primit, că, atunci când Iisus Hristos S-a făcut om, El a luat un suflet. Sinodul, care s-a adunat cu ocazia lui Beril, Episcopul de Filadelfia în Arabia, învață același lucru în scrisoarea pe care o trimise acestui Episcop. Origen recunoaște în toate scrierile sale că, atunci când Cuvântul S-a făcut om, El a luat un suflet. El explică acest mister în special în tomul al nouălea al comentariilor sale asupra Genezei, în care arată că Adam și Eva erau chipul lui Iisus Hristos și al Bisericii. Sfântul Pamfilii și Eusebiu, supranumit cu același nume, fac o mărturisire despre aceasta, ce nu poate fi respinsă. Căci, scriind împreună viața acestui mare Om și răspunzând în excelențele scrieri pe care le-au compus în apărarea Lui, celor ce erau cuprinși de o veche antipatie pentru persoana Sa, ei asigură că nu sunt ei cei dintâi, care au tratat acest subiect, ci ei numai au explicat o tradiție destul de obscură.

Episcopii adunați în acest Sinod examinează foarte bine chestiunea substanței și a ipostasului. Osie, Episcopul de Cordova în Spania, despre care am vorbit mai înainte, a fost trimis de Împăratul Constantin pentru a potoli mișcarea ce fusese provocată de Arie. El a pus în discuție chestiunea substanței și a ipostasului, cu scopul de a răsturna opinia lui Sabeliu din Libya. Însă, această chestiune făcu să se nască o alta. Sinodul din Niceea, care s-a întrunit curând după aceea, nu zice despre aceasta niciun cuvânt. Însă, contestația a fost pusă ulterior în discuție și s-a hotărât în acel Sinod din Alexandria că, vorbind de Dumnezeu, nu trebuie a se servi de termenii substanță, nici de ipostas, pentru că termenul de substanță nu se găsește deloc în Sfânta Scriptură, iar termenul de ipostas n-a fost întrebuițat de Apostol decât într-o semnificație abuzivă, din nevoia de a explica doctrina pe care o trata. Cu toate acestea, ei au decis că se puteau folosi de aceste cuvinte, spre a combate opinia lui Sabelie, de teamă ca nu cumva, din lipsă de cuvinte, să se creadă că Părintele, Fiul și Sfântul Duh nu sunt decât una și aceeași persoană, care are trei nume, ca să nu se creadă că Părintele, Fiul și Sfântul Duh sunt fiecare Dumnezeu în propria lor persoană, și aceasta a fost atunci hotărât de acest Sinod. Nu va fi de prisos, cred, să spun aici, în puține cuvinte, ceea ce am aflat în privința substanței și a ipostasului. Filozofii greci au dat mai multe definiții substanței, însă n-au făcut niciodată nicio mențiune despre ipostas. Profesorul de gramatică, Irineu, spune în dicționarul său alfabetic că acesta e un termen barbar, care nu se găsește în niciun autor vechi, sau dacă se găsește, el are un alt înțeles decât cel care se înțelege astăzi. În tragedia pe care Sofocle a numit-o *Fenice*, înseamnă curse care se întind cuiva. În Menandru înseamnă amestecătură și se numește încă ipostasul drojdie, care se află în fundul unui vas plin de vin. Deși vechii filozofi nu s-au servit deloc de acești termeni, cei noi s-au servit de ei spre a explica substanța. Deci, dacă substanța poate fi definită, cum va putea fi atribuită lui Dumnezeu, care nu poate fi înțeles de cugetarea omului? Evagrie exprimă o părere foarte importantă într-o scriere, ce a făcut-o pentru învățătura călugărilor, sugerând să nu se vorbească niciodată despre Dumnezeu decât cu o mare rezervă și de a nu căuta niciodată a-L defini, pentru că El e foarte simplu și pentru că nu se poate defini decât ceea ce e alcătuit. *«În orice propoziție, spune el, e un gen sau o specie sau o diferență sau un propriu sau un accident sau ceva alcătuit din toate acestea, care e atribuit unui subiect. Deci, din toate acestea nu e*

nic în Sfânta Treime. Trebuie, deci, a adora prin tăcere ceea ce nu se ate explica prin cuvinte».

Iată ce spune Evagrie despre care vom avea încă prilejul să vorbim r-alt loc. Deși această digresiune se pare puțin depărtată de chestiune, nu fi nefolositoare.

APITOLUL VIII.

ologie alcătuită de Atanasie pentru a-și justifica retragerea.

Atanasie citi, în acel timp amicilor săi, o carte pe care o alcătuisese cu ult timp mai înainte pentru a-și justifica retragerea. Lucrarea aceasta e ea lungă pentru a fi transcrisă întreagă. Nu voi reproduce aici decât irțile ce mi se vor părea mai folositoare. «Iată, zice el, nedreptele uneltiri ale legiuitorilor, care în loc de a se rușina de relele ce ne-au făcut să suferim, ne acuză că n scăpat din mâinile lor ucigătoare și își exprimă părerea de rău că n-au putut să ne irme din lumea aceasta. Pe lângă aceasta, ne reproșează că am avut mișelia să fugim e persecuție fără a băga de seamă că ei își descoperă cruzimea; căci, dacă e un rău a ugi de persecuție, e un rău și mai mare a face persecuția. Cel ce fuge, nu fuge decât re a-și scăpa viața, pe când cel ce persecută, persecută spre a omori. Fugind, noi scultăm Sfânta Scriptură, care ne învață că trebuie a fugi de persecuție. Însă, cei ce e persecută spre a ne pierde calcă legea și ne silesc să fugim. Deci, ei ar trebui să aibă șine să ne impute fuga noastră ca o crimă: înceteze ei de a ne persecuta și noi vom iceta de a fugi. Însă, ei nu vor înceta niciodată de a ne persecuta și nu vor uita nimic în ceea ce vor putea face, spre a ne pierde, pentru că știu că fuga noastră e o probă a ruzimii lor. Nimeni nu fuge de oamenii buni, ci fuge de cei răi și cruși. Cei ce erau păsai de întristare sau plini de datorii fugeau de Saul și scăpau la David. Dușmanii oștri caută pe cei ce se ascund, spre a-i omori, pentru ca să nu fie nicio probă despre iolența lor. Însă, întru aceasta, ei se înșală de o orbire cu totul vădită. Căci grija ce au le a-i ascunde pe cei pe care îi caută, nu servește decât la a descoperi mai mult scopul e care îl au, de a-i exila și de a-i pierde. Dacă îi omoară, vocea sângelui lor se va ridica ontra lor și dacă îi exilează, ei vor fi pretutindeni unde vor merge, pilde vii ale barbaiei lor. Dacă ar avea vreo urmă de judecată, ar recunoaște că se încurcă ei înșiși în ropriile lor planuri. Dar pentru că au pierdut-o cu desăvârșire, nu văd nelegiuirea lor, iar atunci când caută să-i omoare pe cei ce-i urăsc.

Dacă condamnă pe cei ce se ascund și fug de persecutorii lor, ce vor zice ei despre Iacob care fuge de Esau, fratele său, de Moise, care se retrage în țara madianților de teamă să nu cadă în mâinele lui Faraon ? Ce vor zice ei contra lui David, care fugind

de soldații trimiși de Saul pentru a-l ucide, se ascunde într-o peșteră și își schimbă fața până ce a trecut Abimelec? În fine, ce vor răspunde acești oameni ce nu se tem a vorbi cele mai mari necuviințe, când vor vedea pe Ilie, care era neconținut în rugăciuni și care înviază un mort, ascunzându-se pentru a evita mânia lui Ahab și amenințările Iza-belei? Fiii proorocilor oare nu se ascundeau în același timp în adâncimea peșterilor? Iar dacă aceste pilde sunt prea vechi și nu le-au citit, uitat-au ei, oare, ceea ce e în Evanghelie? Ucenicii s-au ascuns pentru a evita furia evreilor, iar Pavel s-a pogorât într-o coșniță, de-a lungul zidurilor Damascului, de teamă să nu cadă în mâinele et-narhiului, care-l căuta. Sfânta Scriptură, vorbind astfel de cei dreți, de care motiv se pot servi pentru a-și acoperi cutezanța lor? Dacă ne impută mișelia noastră, ei vorbesc ca niște nebuni și dacă pretind că atunci când ne ascundem, lucrăm contra voinței lui Dumnezeu, ei dovedesc că nu știu deloc Sfânta Scriptură. În legea veche se porunce-a să fie cetăți de scăpare, în care cei ce se vor teme că vor fi omorâți să se poată retrage. Cuvântul lui Dumnezeu, care vorbise prin gura lui Moise, pogorându-se pe pământ la sfârșitul veacurilor, a dat aceeași poruncă când a zis: Când vă vor alunga dintr-o cetate fugiți în alta. Și într-alt loc: Când veți vedea urâciunea pustiirii ce a fost prezisă de proorocul Daniel, stând la locul cel sfânt, cel ce citește să înțeleagă, atunci cei ce vor fi în Iudea, să fugă la munți și cel ce va fi deasupra casei, să nu se pogoare să ia ceva din casă și cel ce va fi în câmp asemenea să nu se întoarcă înapoi. Sfinții, care știau foarte bine aceste învățături, le-au observat. Domnul le dăduse mai înainte de a se arăta pe pământ, iar perfecțiunea omului constă în a le observa. Cuvântul lui Dumnezeu, făcându-se om pentru noi, a binevoit a se ascunde când Îl căutau și a fugi când Îl urmăreau și-i întindeau curse. Și era drept ca să arăte că El e om ascunzându-se și fugind precum și suferind foamea și setea. Îndată ce S-a născut, El zise lui Iosif în vis printr-un înger: Sculându-te, ia pruncul și pe mama sa și fugi în Egipt și rămâi acolo până ce voi zice ție, că vrea Irod să caute Pruncul spre a-L pierde. Noi vedem, că după moartea lui Irod, El se retrase la Nazaret de teamă să nu cadă în mâinele lui Archelaus. Mai târziu, când își arăta dumnezeirea prin minunile Sale și când vindecase mâna unui paralizic, evreii conspirară să-L omoare și, descoperindu-le scopul, se retrase. Când l-a înviat pe Lazăr, evreii ținură sfat și hotărâră să-Lucidă, dar El nu se arată mult timp între ei și se retrase în pustie. Când a zis: Eram înainte de Avraam și când evreii hotărâră să-Lucidă cu pietre, El se ascunse și ieși prin mijlocul lor afară din templu. Fiindcă văd toate acestea sau, ca să zic mai bine, le aud, în loc de a le vedea, oare nu merită ei să fie arși pentru că lucrează cu totul contrar de ceea ce Domnul a făcut și a învățat? În fine, când Ioan a suferit martiriul și trupul său a fost îngropat de Ucenicii săi, Iisus se sui într-o corabie și se retrase în pustie. Bine ar fi fost să fi voit Dumnezeu, ca cei despre care vorbesc, să fi avut puțină rușine de îndrăz-

neala lor și mulțumindu-se de a acuza pe oameni de mișelie, să nu acuze pe însuși Mântuitorul printr-o nelegiuire, ce n-are scuză. Însă nebunia lor e nesuferită și ignoranța lor vădită. Mântuitorul s-a ascuns și s-a retras pentru motive temeinice, pe care Evangeliștii le-au exprimat, și e loc de a crede că și sfinții care L-au imitat au avut, de asemenea, motive bune. Căci ceea ce se spune despre Dânsul după natura omenească poate fi aplicat tuturor oamenilor. Luând natura noastră El a luat și slăbiciunile noastre și aceasta Sfântul Ioan a exprimat-o prin aceste cuvinte: Evreii căutau să-L prindă, dar niciunul nu puse mâna pe Dânsul, pentru că încă nu venise ceasul. Pentru aceasta el zise Mamei Sale, încă n-a sosit ceasul meu și celor pe care-i numea frații Săi, El le zise, timpul Meu n-a sosit încă. Și când acel timp sosi, El le zise: Dormiți de acum și vă odihniți, căci iată a sosit ceasul și Fiul Omului se va da în mâinele păcătoșilor. El nu s-a lăsat să fie prins mai înainte de a sosi timpul, iar după ce timpul a sosit, în loc să se ascundă, El S-a dat pe Sine însuși. Prea fericii martiri au păzit după aceea aceeași conduită în timpul persecuțiilor, care s-au ridicat contra Bisericii. Ei au fugit când au fost prigoniți, iar când au fost prinși în retragerile lor, au suferit cu bărbăție martiriul»

Iată ce a zis Atanasie în *Apologia* ce a întocmit pentru a-și justifica retragerea.

CAPITOLUL IX.

Dezbinare între creștinii din Antiohia. Nemulțumirea lui Lucifer. Caritatea lui Eusebiu.

Îndată ce s-a terminat Sinodul din Alexandria, Eusebiu, Episcopul de Verceil, se duse la Antiohia, unde, aflând că Paulin fusese hirotonit de către Lucifer și că partizanii lui Meletie își făceau adunările separat, condamnă această hirotonie în inima sa și nevoind, cu toate acestea, să-și manifeste sentimentele sale din respect pentru Lucifer, el promise să reglementeze toate aceste lucruri într-un Sinod. Silindu-se după aceea să mească partidele și să le aducă iarăși în bună înțelegere, nu putu să-și țină scopul. Cu toate acestea, Meletie se reîntoarse din exil și aflând că iherentii săi își făceau adunările separat, el se puse în fruntea lor. Euzoius, care susținea părerea lui Arie, era în posesia tuturor bisericilor, afară de una ce o lăsase lui Paulin, în cetate, din respect pentru persoana lui. Meletie își făcea adunările în afară de porțile cetății. Iată starea în care se aflau bisericile din Antiohia, când plecă Eusebiu de acolo. Lucifer se simți jignit foarte mult de refuzul lui Eusebiu, de a aproba hirotonia lui Paulin; se des-

părți de împărtășirea cu el și începu să dezaprobe ceea ce se hotărâse în Sinodul din Alexandria. Această neînțelegere petrecută într-un timp de dezordine, smulse un mare număr de credincioși din sânul Bisericii și făcu să se nască o nouă erezie. Cu toate acestea, Lucifer, de la care își luase numele, nu putu să-și satisfacă mânia pentru că se legase el însuși, prin făgăduința ce făcuse, de a aproba tot ce se va hotărî de Sinod. Astfel, păstrând credința Bisericii, el se reîntoarse în Sardinia. Însă, cei ce s-au despărțit din pricina sa, rămân încă și acum în afară de împărtășirea Bisericii. Eusebiu cutreieră provinciile din Orient, vindecând ca un înțelept medic pe cei care erau slabi în credință și-i întărea prin doctrina sănătoasă a Bisericii. De acolo, trecu în Illiria și în Italia, unde continuă să aibă aceeași îngrijire.

CAPITOLUL X.

Ilarie, Episcopul de Poitiers predică în Occident doctrina consubstanțialității Fiului lui Dumnezeu. Rătăcirea macedonienilor.

El fusese deja înștiințat într-un scop așa de laudabil de Ilarie, Episcopul de Poitiers, a doua cetate a Aquitaniei, care insuflase adevărata doctrină Episcopilor din Italia și din Galia, unde se reîntorsese cel dintâi din exil. Ei se luptară amândoi foarte bărbătește pentru apărarea credinței. Fiindcă Ilarie era foarte elocvent, el scrise în latinește pentru consubstanțialitatea Fiului lui Dumnezeu și combătu foarte puternic rătăcirile arienilor. Însă, aceasta nu se întâmplă la puțin timp după ce cei care fuseseră trimiși în exil, au fost rechemăți.

Macedoniu, Eleusiu, Eustațiu și Sofronie ținură în același timp mai multe Sinoade cu ceilalți din secta lor, ce se chemau macedonieni. Adu-nând pe cei din Seleucia, care erau de vederile lor, rostiră anatema contra Episcopilor care țineau de celălalt partid și anume de al lui Acachie și respingând formula de credință ce fusese hotărâtă la Rimini, ei confirmară pe aceea ce fusese citită în Seleucia și care e aceeași ca și cea din Antiohia, după cum am spus în cartea precedentă. Întrebându-l cineva pentru ce, dacă erau de alte păreri decât partizanii lui Acachie, ei îi primiseră totdeauna în împărtășirea lor, ca și cum ar fi fost de aceleași păreri, Sofronie îi răspunse în acești termeni: «*Popoarele din Occident erau infectate de rătăcirea consubstanțialității ca și de o boală. Aeițiu corupsese curăția credinței în Orient, intro-*

Socrate Scolasticul

fucând neasemănarea de substanță. Fiecare din aceste opinii era nelegiuită. Căci cei întâi uneau împreună pe Părintele și pe Fiul prin termenul de consubstanțial, ca și um ei n-ar fi fost decât o persoană, iar cei din urmă îi despărteau prin termenul de *neasemănilă* substanță. Aceste două opinii fiind ca două extremități vicioase, noi m ales una de mijloc și care e conformă adevărului și pietății, zicând, că Fiul e ase- ianabil Părintelui Său după ipostas».

Iată răspunsul pe care îl făcură macedonienii, prin gura lui Sofronie, upă mărturisirea lui Sabin, în culegerea sa de Sinoade. Însă, când îl iceau pe Aetju autor al opiniei anomeilor în locul lui Acachie, ei as- indeau adevărul pentru a se arăta depărtați pe de o parte de arieni și pe de tă parte de cei ce susțineau consubstanțialitatea Fiului lui Dumnezeu. să, e foarte ușor de a dovedi, prin ei înșiși, că nu s-au depărtat unii de jii decât prin iubirea de inovații.

APITOLUL XI.

lian cere bani de la creștini.

Împăratul Iulian nu a fost așa de blând, nici așa de moderat cu toată nea, în decursul domniei sale cum se arătase la început. El îndeplini știnilor toate cererile lor, când văzu că tindeau oarecum să vestejească moria lui Constanțiu. În orice altă ocazie, el își arată ura pe care o avea tra religiei lor. El porunci să se reclădească biserica Novațienilor, pe e Euzoius o dărâmasse în Cizic și dispuse o aspră pedeapsă contra lui usiu, Episcopul acestei cetăți, dacă nu o va reclădi în două luni cu chel- rurile sale. El favoriză din toată puterea sa superstiția păgânilor. Le des- se templele și junghie în public, în Constantinopol, victime pentru feri- a Imperiului.

PITOLUL XII.

an îi oprește pe creștini să învâțe științele profane.

Maris, Episcopul de Calcedon în Bitynia, fiind condus înaintea ăratului, pentru că vârsta sa înaintată îi slăbise astfel vederea încât nu putea să se conducă, îi impută nepietatea și apostazia sa. Acest Prin- , iritat de libertatea lui, îi răspunse că el e un orb pe care Dumnezeuul Galilean nu-l va putea vindeca. Căci el se obișnuise a numi pe Iisus tos, Galilean, și pe creștini, Galileeni. Atunci, Episcopul, reîndoindu-și

indrăzneala îi zise: Mulțumesc lui Dumnezeu că m-a lipsit de vedere, ca să nu pot vedea o față ce a căzut într-o nelegiuire așa de mare. Iulian nu-i răspunse nimic; însă, mai pe urmă, căută să se răzbune destul de crud. A înțeles că creștinii onorau memoria celor ce suferiseră moarte pentru apărarea credinței, sub domnia lui Dioclețian, și că ei merg cu bucurie la martiriu, de aceea se abținu de la munci și de la suplicii și căută alte mijloace de a-i persecuta, căci a tulbura liniștea oamenilor prin orice mod înseamnă a-i persecuta. El opri pe creștini să învețe științele profane, de teamă, ca nu cumva, cunoscând arta de a raționa, să răspundă mai cu ușurință la argumentele filozofilor.

CAPITOLUL XIII.

Iulian se silește a converti pe creștini.

El luă dregătoriile casei sale și guvernarea provinciilor de la cei care ar rămâne în Religia Creștină și ar refuza să sacrifice zeilor, din cauză că, zicea el, Religia Creștină îi oprește de la a pedepsi cu moartea pe cei care ar merita aceasta pentru crimele lor. El măguli pe mai mulți și le dădu daruri pentru a-i determina să aducă sacrificii; atunci se cunoscură cei care erau într-adevăr creștini și cei ce nu erau decât în aparență. Adevărații creștini părăsiră dregătoriile lor cu bucurie și voră mai bine să sufere toate decât să se lepede de Iisus Hristos. Iovian, Valentinian și Valens, care ajunseră mai pe urmă la conducerea Imperiului, au făcut parte dintre aceștia. Falșii creștini preferară bogățiile și onorurile, adevăratei fericiri și căzură în idolatrie. Ecebol, profesor de Retorică în Constantinopol, se făcu cunoscut printre aceștia din urmă. El se învoi foarte ușor cu moravurile și înclinările împăraților. Sub domnia lui Constanțiu, el se prefăcu că are un zel foarte sincer și foarte arzător pentru Religia Creștină. Sub domnia lui Iulian, se declarase pentru cultul zeilor. După moartea sa, el se prefăcu că se convertește și, culcându-se la ușa bisericii, strigă către credincioși: *Călcați-mă în picioare ca pe o sare stricată și împuțită*. Iată cum era ușurința și nestatornicia sa. În acel timp, Împăratul trecu grabnic în Orient ca să răzbune năvălirile perșilor pe pământurile Romanilor, sub domnia lui Constanțiu. Însă, pentru că știa că dezastrul produce războiul și câți bani trebuie pentru a-l face cu succes, el își propuse să perceapă bani de la creștini. El puse un impozit asupra celor ce refuzau să sacrifice și acest

impozit a fost pretins cu multă rigoare de la adevărații creștini. Fiecare din ei era obligat să contribuie, după puterile sale, și Împăratul adună în puțin timp mari averi cu această nedreptate. Păgânii năvăliră atunci cu putere armată asupra creștinilor și aceia care erau filozofi luară parte la această violență. Ei inventară mistere îngrozitoare, înjunghiară prunci, le consultară măruntaiele și mâncară din carnea lor. Aceste grozave nelegiuiri au fost săvârșite în mai multe cetăți și, mai cu seamă, în Atena și în Alexandria. Atanasie a fost atacat în această din urmă cetate cu noi calomnii. Păgânii l-au făcut pe Împărat să creadă că el ruinează cetatea și provincia, și că nu era niciun alt mijloc de a le păstra decât să-l exileze. Împăratul dădu poruncă Guvernatorului din Egipt să-l exileze.

CAPITOLUL XIV.

Atanasie fuge din Alexandria.

El fugi și zise amicilor săi plecând: *Să ne retragem pentru puțin timp și să lăsăm să treacă și acest nor.* Îndată trecu Nilul și fugi în Egipt. Pe când cei ce-l căutau îl urmăreau îndeaproape, și amicii săi îl sfătuiau să se retragă mai în pustie, el întrebuiță această meșteșugire spre a scăpa: își trimise amicii să meargă să-i întâmpine pe cei ce-l urmăreau și când aceștia îi întâlniră, nu-i întrebă altceva decât dacă au văzut pe Atanasie. Ei răspunseră că nu e departe și că dacă se grăbesc îl vor ajunge. Înșelați fiind de acest răspuns, ei îl urmăriră cu grabă, fără niciun folos. Scăpând astfel, Atanasie se reîntoarse în Alexandria, unde stătu ascuns până la sfârșitul persecuției. Guvernatorii provinciilor, voind să tragă folos din superstiția Împăratului, făcură mult mai mult rău creștinilor decât porunșise el prin edicte; pretinseră de la ei mari sume de bani pe care nu le datău și exercitară asupra unora violențe. Când se plânseră Împăratului despre aceasta, el își bătu joc, zicându-le: *Voi sunteți datori să suferiți mărătarile cu răbdare, după cum Dumnezeu vostru vă poruncește.*

CAPITOLUL XV.

Martiri în Frigia.

Amachie, Guvernatorul Frigiei, deschise atunci un templu la Mera, cetate în acea provincie, curățî murdăriile ce se adunaseră acolo de mult timp și spălă statuile. Această restabilire a superstiției păgâne displicu foarte

tare creștinilor. Trei dintre dâșii, Macedoniu, Teodul și Tațian, neputând suferi această idolatrie, intrară în timpul nopții în templu și sfărâmară statuile. Guvernatorul se înfurie și se hotărî să omoare mai mulți locuitori, care erau cu totul nevinovați de această faptă. Cei ce o făcuseră, dorind mai bine să moară pentru apărarea adevărului, decât să lase să moară alții în locul lor, se înfățișară și se denunțară ei înșiși. Judecătorul le porunci să-și repare greșeala sacrificând zeilor și, în caz de refuz, îi amenință cu moartea. Însă, disprețuind aceste amenințări, ei mărturisiră că sunt gata să sufere cele mai crude munci și să sufere totul decât să se pângărească prin nelegiuirea sacrificiilor. Judecătorul, făcându-i să sufere cele mai crude munci, îi arse, în sfârșit, pe un grătar de fier. Ei își încoronară viața printr-o vorbire plină de o statornicie admirabilă. Adresându-se Judecătorului, îi ziseră: *Dacă vei dori să mănânci carne friptă, poruncește să ne întoarcă pe cealaltă parte, ca nu cumva să ziceți că nu suntem destul de fripți.*

CAPITOLUL XVI.

Apolinarii alcătuiesc cărți.

Legea prin care Împăratul Iulian îi oprise pe creștini să învețe științele profane, îi făcu foarte renumiți pe Apolinarii despre care am vorbit mai înainte. Părintele era foarte învățat în arta gramaticii, iar fiul în arta elocinței. Amândoi au fost foarte folositori creștinilor. Părintele traduse cărțile lui Moise în versuri eroice, iar cărțile istorice, o parte în versuri, alcătuite de dactile, și o parte în poeme dramatice, pentru ca să nu fie niciun fel de versuri, care să fie necunoscute creștinilor.

Fiul, foarte exersat în elocință, puse Evanghelia și Epistolele Apostolilor în formă de dialoguri, după metoda lui Platon. Astfel, prin lucrarea lor, ei evitară vicleșugul Împăratului. Însă, Pronia dumnezeiască își bătu joc și de vicleșug și de lucrare, căci Împăratul, a murit curând după aceea. Legea sa a fost desființată și nu s-a mai vorbit nici de operele Apolinariilor, ca și când n-ar fi fost niciodată alcătuite, după cum vom vedea mai încolo.

Îmi închipui că cineva, citind Istoria mea, va face această obiecție. Pe ce motiv atribuiți Proniei dumnezeiești aceste două efecte așa de diferite? Înțeleg bine că moartea precipitată a lui Iulian a fost folositoare Bisericii pe care el o persecuta, dar nu înțeleg de ce pierderea poemelor creștine alcătuite de Apolinarii și libertatea ce au avut creștinii pe urmă să învețe

nițele profane ce tind la idolatrie au fost folositoare. La aceasta, mă voi să răspund astfel: științele profane n-au fost deloc permise de Iisus Hristos și de Ucenicii Săi ca fiind insuflăte de Dumnezeu, nici respinse ca ărmătoare religiei. Au fost mulți filozofi între greci care n-au fost nicide-n depărtați de cunoștința lui Dumnezeu și care s-au servit cu folos de a de a raționa pentru a combate ignoranța epicurienilor și a altora care erau Pronia dumnezeiască. Acestea au fost folositoare celor ce căutau să revădă pietate, deși ei nu cunoscuseră misterul Întrupării, care era un mister ascuns mai înainte de toți vecii. Sfântul Pavel ne învață în Epistola către Romani: « Pentru ca să descopere mânia lui Dumnezeu din Cer te toată păgânătatea și nedreptatea oamenilor, care țin adevărul lui Dumnezeu întru nedreptate; pentru că cunoștința lui Dumnezeu arătată e întru dănișii; că Dumnezeu le-a arătat lor. Pentru că cele nevăzute ale Lui Dumnezeu au zidirea lumii, din făpturi socotindu-se, se văd și veșnica putere a Lui Dumnezeu, ca să fie ei fără de răspuns. De vreme ce cunoscând pe Dumnezeu, nu ca pe Dumnezeu L-au mărit. » (Rm 1, 18-21) Din aceste cuvinte se vede că ei au cunoscut adevărul pe care Dumnezeu l-a descoperit că ei sunt, totuși, vinovați, că n-au mărit pe Dumnezeu după ce L-au negat. Apostolii, neoprint pe creștini de la studiul științelor păgânilor, au căutat să revădă lor această alegere. Iată primul răspuns. Acum, iată și altul. Scriptura insuflată de Dumnezeu conține admirabile precepte, minunate reguli pentru conducerea moravurilor și adevăratele maxime pe care trebuie să le urmeze cineva. Însă, ea nu învață deloc arta de a raționa, nici mijlocul de a apăra de celor care atacă adevărul. Deci, e sigur că nimeni nu combate odată pe inamicii săi cu atâta succes, decât atunci când se servește de virtuțile lui arme. Cărțile Apolinariilor nu procurau creștinilor armele cu care să combată păgânii. Iulian îi opri pe cei de religia noastră să învețe științele profane pentru că prevedea că, atunci când ei le-ar cunoaște, ar fi înșelați fără greutate fabulele păgânismului, după cum Socrate, cel mai cunoscut dintre filozofi, le distrusese, ruinând cultul zeilor, iar pentru această faptă fusese condamnat. Iisus Hristos și Apostolii Săi ne recomandă să înțelegem toate și să ținem ceea ce e bun și să luăm seama ca nimeni să nu ne înșelăm prin filozofie și prin raționamente zadarnice și înșelătoare. Acest lucru nu s-ar putea înfăptui fără armele inamicilor noștri, nu pentru a învingea vederile lor, ci pentru a le încerca pe toate, pentru a respinge ce e rău și pentru a ține ce e bun, adică adevărul. Iar dacă cineva va zice că această

explicare a cuvintelor Scripturii nu e naturală și că e contrară adevăratului înțeles, eu îl rog să creadă că Apostolul e departe de a ne opri să învățăm științele grecilor, căci el însuși nu le-a nesocotit. Cum s-ar fi servit de ele, dacă le-ar fi nesocotit? Cum ar fi zis el, *Cretanii sunt totdeauna mincinoși, sunt dobitoace rele ce nu iubesc decât mâncarea și nu lucrează nimic* (Tit 1, 12), dacă n-ar fi citit oracolele lui Epimenid, poet din acea insulă? De unde ar fi luat el acest cuvânt, *noi suntem fiii și seminția lui Dumnezeu*, (FAp 17, 28) dacă n-ar fi citit poemul *Phaenomena* a lui Aratus? Această sentință, iarăși, *tovărășiile cele rele strică moravurile cele bune*, (1Cor 15, 33) ne arăta îndeajuns că cunoștea tragediile lui Euripid.

Dar oare mai e nevoie să mă întind mai mult asupra acestui subiect? Nu vedem, oare, că aceasta a fost o practică constantă a dascălilor vechi ai Bisericii, de a îmbătrâni cu cărțile grecilor, atât pentru a combate rătăcirile lor, cât și pentru a se exercita ei înșiși? Iată, ce aveam de spus referitor la Apolinarii.

CAPITOLUL XVII.

Julian se pregătește de război contra perșilor. El scrie contra locuitorilor Antiohiei.

Julian, ridicând mari sume de bani de la creștini, a pornit război împotriva perșilor și a intrat în Antiohia, cetate din Siria. Când ajunsese acolo, micșoră foarte mult prețul mărfurilor, fără a ține cont că trecerea soldaților îi incomoda pe locuitorii țării și că aceștia consumau multă hrană. Neguțătorii și precupeții, neputând să accepte pierderea rezultată din această micșorare de preț a mărfurilor, nu voiră să vândă și încetară comerțul.

Când văzură locuitorii, care erau foarte turbulenți din fire, că hrana le lipsea, ei începură să strige contra Împăratului și să zică, bătându-și joc de barba sa care era foarte lungă, că trebuie să o taie pentru a face funie din ea. Ei adăugară că taurul care era gravat pe monedele sale ruinase lumea. Fiindcă acest principe era foarte superstițios și înjunghia neconținut tauri, el făcuse să se graveze pe monedele sale un taur și un altar. Fiind foarte întărâtat de aceste batjocoriri, el amenință că se va răzbuna pe locuitorii din Antiohia și se duse la Tars, unde pregăti ceea ce era necesar pentru expediția proiectată. Cu acest prilej, Libanius alcătui două cuvântări: una Împăratului pentru locuitorii din Antiohia, iar cealaltă, locuitorilor din

Antiohia pentru mânia Împăratului. Însă, se spune că el se mulțumi cu alcătuirea lor, fără a le rosti în public. Iulian, în loc să se răzbune, după cum promisese, pentru injuriile ce primise, el le respinse prin alte injurii, alcătuind contra cetății Antiohia, o carte cu titlul de *Satiră asupra barbei*. Să vorbim acum despre relele pe care le-au suferit creștinii din partea lui.

CAPITOLUL XVIII.

Iulian consultă un Oracol, care nu-i poate răspunde nimic.

Deschizând în Antiohia templele păgânilor, el dorea cu patimă să primească un răspuns de la Apolon din Dafne. Însă, demonul a păstrat tăcerea de frică și din respect pentru martirul Vavila, al cărui trup era aproape, iar Împăratul a poruncit să transporte la întâmplare acel trup sfânt. Poporul, înștiințându-se despre aceasta, transportă trupul din Dafne la Antiohia, cântând cântări alcătuite împotriva zeilor și a celor care îi adorau.

CAPITOLUL XIX.

Persecuție provocată contra creștinilor. Minunata statornicie a lui Teodor.

Împăratul descoperi atunci ura pe care o ascunsese atât de mult timp și răta că, cu toată filozofia sa, el nu era stăpân pe patimile sale. Necazul răscălit de cântările făcute spre rușinarea zeilor săi îl făcu să se hotărască să-i persecute pe creștini cu aceeași cruzime cu care Dioclețian îl persecutasese odinioară. Însă, pentru că el era ocupat cu expediția pe care o întreprinsese contra perșilor, porunci lui Salust, prefect al Pretoriului, să prindă și cei ce cântaseră acele cântări cu mai multă ardoare decât ceilalți și să-i edepsească. Deși prefectul era păgân, el nu primi ordinul cu bucurie. Totuși, neîndrăznind să se opună, prinse mai mulți creștini și aruncă o parte din ei în temniță. Între cei ce fuseseră aduși înaintea lui era și un tânăr umit Teodor, căruia a poruncit să-i fie sfâșiat tot trupul. Porunca a fost executată cu o cruzime atât de mare, încât părea aproape să-și dea duhul. În toate acestea, el trăi încă mult timp după aceea. Rufin, care a scris în stăruință *Istoria Bisericii* mărturisește că l-a văzut și l-a întrebat dacă simțea durere, atunci când îl chinuia astfel. El asigură că Teodor îi răspundea că durerea sa era foarte mică și că un tânăr îi ștergea sudoarea, îl îngâna și îi făcea mai multă bucurie decât răul pe care i-l făcuse călăul.

În același timp, solii perșilor veniră la Împărat să îl roage să încheie pacea, în anumite condiții. Însă, el îi respinse, zicându-le că va veni el îndată la dânșii.

CAPITOLUL XX.

Iulian permite evreilor să-și restabilească templul din Ierusalim. Ei sunt împiedicați de la aceasta prin trei minuni.

Împăratul Iulian își arătă superstiția și printr-un alt mijloc, prin care căută să facă rău creștinilor. Fiindcă el iubea jertfele și îi plăcea să vadă curgând sângele victimelor, el își închipuia că cei ce nu vărsau sânge, îi aduceau injurii. Negăsind totuși pe mulți care să voiască să facă aceasta, el trimise să cheme pe evrei și îi întrebă de ce nu aduc jertfe fiindcă, prin legea lui Moise era ordonat să jertfească. Când îi răspunseră că nu le e permis să aducă jertfe decât în Ierusalim, el le porunci să restabilească templul lui Solomon și plecă împotriva perșilor. Evreii, care de mult timp doreau, cu o puternică patimă, să apară ocazia favorabilă pentru a restabili templul ca să aducă în el jertfe, se aplecară la această lucrare cu o ardoare de necrezut și începură să se arate obraznici față de creștini și să îi amenințe că le vor face tot atâta rău cât suferiseră ei odinioară de la romani. Împăratul a poruncit să se ia din tezaurul public banii necesari pentru cheltuială: lemnele, pietrile, varul și celelalte materiale fură gata în foarte puțin timp. Atunci, Chiril, Episcopul de Ierusalim, aducându-și aminte de proorocia lui Daniel, care a fost confirmată de Mântuitorul în Evanghelie, zise în prezența mai multor persoane: *Această proorocie va fi în curând încă o dată împlinită în acest nou templu, și nu va rămânea din el piatră pe piatră.* (Mt 24, 2, Mc 13, 2 Lc 19, 44) Noaptea viitoare a fost un mare cutremur de pământ, care zgudui temeliile ce mai rămăseseră din vechiul templu, le aruncă în aer cu zidurile de prin-mprejur. Foarte înspăimântați de aceasta, evreii alergară din toate părțile la fața locului și, când sosiră acolo văzură o altă minune. Un foc care se pogori din cer consumă în tot cursul zilei materialele, ciocanele, ferăstraiele, topoarele și toate instrumentele lucrătorilor. Evreii recunoscură, fără voia lor, divinitatea lui Iisus Hristos, însă, în loc să Îl asculte, ei rămăseră în rătăcirea în care erau de mult timp. O a treia minune care se întâmplă mai apoi, nu a fost capabilă să-i atragă la credință. Niște cruci luminoase se arătară noaptea pe hainele

or și când se făcu ziua, ei nu mai putură să le șteargă. Ei fură orbiți, după cum zice Apostolul, și aruncară binele pe care îl aveau în mâinile lor. Iată, cum a fost ruinat templul lor, în loc să fie reclădit.

CAPITOLUL XXI

Năvălirea lui Iulian în Persia. Moartea sa.

Împăratul Iulian a aflat că perșii sunt foarte slabi pe timp de iarnă și că nu întreprind niciodată război în acest anotimp pentru că nu pot suporta frigul și conform proverbului, *Ei nu îndrăznesc să-și expună mâna la aer și s-o scoată de sub haină*, în comparație cu romanii, care se luptă iarna, ca și în orice anotimp. De aceea, el își duse trupele pe pământurile lor, le făcu nari stricăciuni, luă mai multe piețe, asedie cetatea Ctesifon și îl strâmtoră atât de tare pe Rege, încât acesta îi trimise mai multe delegații pentru a-i cere pacea și-i oferă și o parte din statele sale. Însă, în loc să aibă compătimire pentru un inamic umilit și în loc să reflecteze dacă e o glorie a câștiga victoria și a o duce prea înainte, el se lăsă înșelat de zadarnicile prezicerile filozofului Maxim, pe care-l avea în suita sa, care prezicea că va întrece gloria lui Alexandru Macedoneanul și, după părerea lui Pitagora și a lui Platon, referitoare la metempsihoză, el își închipuia că e Alexandru și că are sufletul lui în alt trup. Această ridicolă închipuire l-a făcut să respingă rugăciunile și propunerile perșilor; când văzură că nu puteau să obțină pacea, ei se pregătiră de război și se puseră în rând de bătaie. Romanii îl criticară pe Împărat că a refuzat pacea în condiții așa de favorabile. Cu toate acestea, ei năvăliră asupra perșilor și-i puseră pe fugă. Iulian se afla în fruntea lor, fără arme, încrezându-se numai în noroc. În această stare, primi o lovitură de săgeată care-i străpunse brațul, îi intră în coastă și-i cauză moartea. Autorul nu s-a știut niciodată. Unii spun că a fost un pers, iar alții că unul din soldații săi. Calist, unul din gardienii săi, asigură într-o ucrare, în versuri eroice, în care a descris acel război, că el a fost lovit în chip nevăzut de către demon. Fie aceasta este o închipuire poetică sau un fapt adevărat. Nu rămâne îndoială că, furiile (zeițe romane care trăiau în artar, având misiunea de a pedepsi crimele oamenilor) au omorât multe persoane. Însă, fie că ele au omorât pe Iulian sau nu, este sigur că zelul său îl împiedeca să ia precauțiile necesare și că falsa blândețe ce părea că o are, îl expunea la dispreț. El a murit în Persia, în ziua a șaisprezecea a lunii lui

ianie, în al patrulea Consulat al său, la care îl avea coleg pe Salust, în anul al treilea al domniei sale, în al șaptelea de când fusese proclamat Cezar, fiind în vârstă de treizeci și unu de ani.

CAPITOLUL XXII.

Iovian e proclamat Împărat. (363 d. Hr.)

Soldații, fiind foarte mirați de o moarte nemaivăzută, proclamară îndată, pe Iovian, Împărat. Acesta era un bărbat renumit prin nașterea sa și prin curajul său. Fiind Tribun pe vremea când Împăratul Iulian îi pusese pe ofițerii armatei să aleagă între a-și pierde dregătoriile și a sacrifica zeilor, a preferat să renunțe la dregătoria sa decât să asculte acea poruncă nelegiuită. Iulian îl restabili din cauza războiului întreprins contra perșilor. Când soldații îi oferiră suverana putere, el se scuză mai întâi să o primească, zicând că, fiind creștin, nu vrea să comande păgânilor și idolatrilor. Însă, când îi răspunseră că și ei sunt creștini ca și dânsul, se supuse voinței lor. Aflându-se, însă, într-o țară inamică, unde armata sa era în primejdia de a muri de foame, el făcu pacea în condiții puțin onorabile, dar necesare în asemenea împrejurări. El lăsă perșilor cetatea Nisibe și ieși din țara lor. Păgânii regretară foarte mult moartea lui Iulian, iar creștinii începură să respire. Soldații criticară cutezarea cu care, urmând sfatul unui transfug, arseseră corăbile care aduceau proviziile armatei, pe care o pusese în primejdia de a pieri. Libanius compuse o cuvântare asupra morții sale, în care lăuda faptele mărețe ale vieții sale și, vorbind de lucrările contra creștinilor, zicea că el a arătat lămurit nerușinările și minunile, de care sunt pline cărțile lor. Dacă s-ar fi mulțumit să aducă laude acestui Principe, nu aș fi răspuns decât prin tăcere, dar fiindcă a luat aceasta ca motiv să vorbească cu vehemență contra religiei noastre, sunt silit să întrerup cursul Istoriei mele, spre a examina cele ce susține el.

CAPITOLUL XXIII.

Combaterea celor ce a spus Libanius despre Iulian.

Împăratul, spune el, ocupându-se în timpul lungilor nopți de iarnă cu citirea cărților ce fac Dumnezeu și Fiu al lui Dumnezeu pe un om din Palestina, a dovedit cât de extravagantă și ridicolă e această superstiție, și s-a arătat în aceasta mai învățat și mai inteligent decât bătrânul din Tyr. Rog

acest bătrân înțelept să mă ierte că zic, că fiul său l-a întrecut. Iată cuvintele lui Libanius. Sunt de acord că el era un bun orator, însă, sunt sigur dacă n-ar fi intrat în aceeași superstiție ca Iulian, ar fi spus contra lui leași lucruri ca și creștinii și le-ar fi completat cu elocința sa deosebită. a făcut panegiricul lui Constanțiu în timpul vieții sale, iar după moarte umplut de injurii. Dacă Porfiriu ar fi fost Împărat, el ar fi cinstit mai mult cărțile sale, decât pe ale lui Iulian. Și dacă Iulian, n-ar fi fost decât profesor de retorică, el ar fi spus că e un rău orator, după cum a spus de altfel. Să combatem, deci, pe cât ne va fi posibil, cele ce el a zis ca fiind adevărate, ca sofist și ca amic al lui Iulian. El zice mai întâi, că în timpul lunilor noapți de iarnă acest Împărat se aplecă la citirea cărților creștinilor, că, el căută să combată după metoda ce propun profesorii în școli. El le vorbește cu mult timp mai înainte, însă atunci întocmi lungi cuvântări, nu spre a combate cu puterea argumentelor sale, după cum spune Libanius, ci spre a le sfășia din lipsa de motive prin batjocoriri ridicole. Căci orișicine, vorbind contra altuia, ascunde sau acoperă adevărul; el schimbă starea problemei despre care e vorba. Și orișicine are ură pe acela contra căruia vorbește, îl tratează ca inamic și-și varsă asupra lui tot veninul mâniei sale. E vorba să recunoști din citirea cărților lui Iulian și ale lui Porfiriu, pe care Libanius îl numește bătrânul din Tyr, că lor le plăcea foarte mult să batjocorească orice. Porfiriu s-a forțat în *Istoria filozofilor* să ridiculizeze viața lui Socrate, cel mai eminent dintre toți și să spună contra lui lucruri pe care nici Melit, nici Anit, acuzatorii săi, n-au îndrăznit să le spună. Cu toate acestea, acest Socrate a fost admirat de toți grecii pentru modestia și dreptatea sa și pentru celelalte virtuți ale sale, și stimat de Platon, de Xenofon și de ceilalți filozofi, nu numai ca un bărbat foarte iubit de Dumnezeu, ci și ca un geniu mult mai presus de alții. Iulian, după urmarea părintelui său, a fost batjocorit în mod batjocoritor pe împărații ce l-au precedat, fără a cruța pe nici un larcu filozoful, în cartea cu titlul *Cesarii*. Se vede, deci, din scrierile lui Libanius și ale lui Iulian, că ei au avut o puternică înclinare spre a batjocori pe împărați ca calomnia; și nu trebuie să se caute altă probă despre această înclinare, decât în însăși scrierile lor. Să vedem acum ce spune Grigorie de Nazianz despre Iulian, în a doua sa cuvântare contra păgânilor. «*El arată lămurit la toată lumea, adevărul despre cele ce spun, când puterea suverană i-a dat libertatea de a-și manifesta vederile sale. Însă eu îl recunoscusem prin mine însumi, când l-am văzut în Atena, unde obținuse de la Împărat permisiunea să rămână, după schimbarea petre-*

cută în soarta fratelui său. El avea două motive să întreprindă această călătorie. Una destul de onestă, și pe care o spunea în public, și anume să vadă Grecia și să frecven-teze școlile filozofilor. Cealaltă, nenorocită și cunoscută de puține personae, și anume, să-i consulte pe preoții păgâni și pe înșelători despre cele ce urmau să se întâmple. Îmi aduc aminte că mi-am dat atunci o părere foarte adevărată despre dânsul, deși n-am învățat arta de a ghici. Dar, în sfârșit, am exercitat această artă, observând ușurința spiritului său și excesul infurierilor sale și opiniile mele s-au dovedit adevărate. Obser-vând în acel timp că el clătina neconținut capul și umerii, că avea vederea rătăcită, căutătura furioasă, mersul neregulat și șovăitor, un nas disprețuitor, un obraz urât, că râdea cu exces și cu hohot, că făcea semne și gesturi extravagante, că avea pronunția întreruptă, că punea întrebări ridicole și nerușinate și dădea răspunsuri tot la fel, fără șir și fără judecată, am crezut că acestea erau semne ce nu ne promiteau nimic bun; și am judecat, mai înainte de a fi văzut ceva din faptele sale, că el e astfel după cum l-au făcut cunoscut faptele sale. Dacă am avea aici pe cei ce erau atunci de față, ei ar putea să mărturisească faptul că, îndată ce l-am văzut, am zis că Imperiul îl înălța pentru nenorocirea sa și am dorit ca prezicerea mea să nu se adevărească. Căci ar fi mai bine să nu fi fost adevărată și acest monstru să nu se fi arătat niciodată spre a face mai mult rău și neorânduială cum nu s-a întâmplat niciodată, deși s-au văzut multe inundații, potopuri, cutremure de pământ și oameni cruzi și barbari și dobitoace monstruoase. Sfârșitul său a fost așa cum merita extravaganta sa. »

Iată ce a scris despre Iulian, Grigorie de Nazianz. Mai mulți au combătut în scrieri special făcute zadarnicile subtilități, falsele raționa-mente, falsificările făcute cuvintelor Sfintei Scripturi, ori adăugând, ori suprimând, relele explicații și celelalte uneltiri de care Libanius și Iulian s-au servit spre a combate adevărul. Origen, care a trăit cu mult timp înain-tea lui Iulian, a explicat din Scriptură textele care ar putea crea oarecare greutăți celor ce o citesc. Și dacă Iulian și Porfiriu ar fi examinat cu se-riozitate explicațiile sale, ei ar fi ales să scrie despre un alt subiect, în loc să pronunțe atâtea hule și nelegiuiri, după cum au făcut. Este ușor de recu-noscut, că acest Împărat avea planul să le impună, nu persoanelor luminate care au luat adevărul din izvorul Scripturii, ci ignorantilor. După ce a cules diverse expresii în care se vorbește despre Dumnezeu ca și despre un om, zice: *aceste expresii sunt pline de hule, dacă ele n-au vreun înțeles ascuns și misterios, după cum cred că au.* Acestea sunt cuvintele de care se servește el în cartea a treia contra creștinilor. Însă, învățând în cartea fi-lozofiei cinicilor în ce chip se pot inventa fabule în materie de religie, el

e, că trebuie să ascundă adevărul. Iată cum vorbește el: *Natura iubeste a învăluită și desăvârșita bunătate a substanței dumnezeiești nu voiește să aruncată în urechi necurate cu cuvinte goale.* Ceea ce arată că acest părat a crezut că cuvintele Sfintei Scripturi sunt cuvinte misterioase care un înțeles spiritual. El mărturisește oarecare emoție contra celor ce lecau despre aceasta altfel și mustă foarte tare pe creștinii ce le înțelegea oă literă. Nu era nevoie de a vorbi cu atâta putere contra simplității popului, nici de a lua prilej din aceasta de a necinsti Sfințenia Scripturii. Nu voia iarăși să aibă antipatie față de cei care înțelegeau bine, deși ei înțelegeau altfel decât dânsul. Lui i s-a întâmplat același lucru ca și lui Porfiriu e, fiind bătut de câțiva creștini în Cesarea, cetate din Palestina, și nepu- d să se liniștească, se lepădă de Religia Creștină și, în ura lui față de cei l bătuseră, alcătui cărți contra religiei noastre, cărți care au fost puternic nbătute de Eusebiu, supranumit Pamfilu. Iulian, combătând sfânta stră religie înaintea poporului, cu o îngâmfare nesuferită, pronunță leași huli ca și Porfiriu. Căzând amândoi în nelegiuire, au fost pedepsiți și judecata publicului și prin pierderea renumelui lor. Cât pentru ceea ce istul Libanius zice, bătându-și joc de creștini, că ei au făcut un Dum- eu și un Fiu de Dumnezeu dintr-un om născut în Palestina, se pare că a t că, la sfârșitul aceleiași cuvântări, el a pus pe Iulian în numărul zeilor. și el asigură că puțin a lipsit ca poporul să nu sfâșie în bucăți pe cel ce sese vestea morții sale, ca și cum aducând-o ar fi hulit contra unui nnezeu. Puțin mai jos el adaugă: *prunc, discipol și ajutător demonilor.* și el a înțeles aceste cuvinte într-alt sens decât le înțelegeau creștinii d îi imputau aceasta, se pare, totuși, că el a avut intenția să vorbească ca ânșii, fiindcă n-a avut grijă să evite echivocitatea termenilor. Intențio- d să-l laude, el trebuia să evite cuvinte cu două înțelesuri, după cum le- ritat cu o altă ocazie când, fiind criticat pentru un cuvânt, el l-a schim- Dar creștinii știu și păgânii n-ar putea ști, mai înainte de a crede, că s Hristos era adevărat Dumnezeu și Dumnezeu-Om, Dumnezeu ăzut și om văzut, căci e un oracol rostit de însăși gura lui Dumnezeu: *vefi ști dacă nu veți crede.* Ei n-au rușine că au pus pe mai mulți oame- și numărul dumnezeilor și de ar fi dat Dumnezeu ca să nu fi pus decât ieni de bine, oameni drepti și cumpătați, în loc să fi pus în numărul nezeilor, nedrepti și infami, dedați la beție, ca Hercule, Bachus și Es- p, în numele cărora Libanius jură adeseori în cuvântările sale. Ar

trebuie să fac o cuvântare care m-ar îndepărta prea mult de problemă, dacă aş voi să descriu desfrânările şi amorurile acelor zei şi zeiţe. Cei ce vor dori să ştie acestea n-au decât să vadă pe *Peplum* al lui Aristot, *Coroana* lui Dionisie, *Polimnemon* al lui Regiu şi scrierile poezilor care descoperă în mod văzut vanitatea şi extravaganţa teologiei păgânilor. În fine, vom arăta aici, în treacăt, cu câtă temeritate puneau ei oameni în rândul dumnezeilor. Consultând Oracolul într-o nenorocire publică, locuitorii din insula Rhodos au fost îndemnaţi să adore pe Atis, preot al extravaganțelor mistere din Frigia:

Lui Bacchus, lui Atis aduceți sacrificiu și siliți-vă ca Adonis să fie favorabil dorințelor voastre.

Oracolul spune că Atis, care din cauza unui amor nenorocit și-a tăiat părțile genitale, era același cu Adonis și Bacchus. Când Alexandru, Regele Macedoniei intră în Asia în fruntea armatei sale, reprezentanții țării voriră să-i intre în grații și preoteasa Apolon dădu acest Oracol în favoarea sa:

Lui lupin, lui Palas, acestor nume glorioase, dați cultul datorat zeilor. Regele ce-și are originea din cer, deși, el ascunde ochilor voștri nașterea sa divină.

Să primească și dorințele voastre prin sute de izbânzi diverse, El face să domnească zeța Temis asupra acestui vast Univers.

Iată ce spune demonul din Delfi pentru Alexandru. Același demon, voind să linguşească pe împărați, îi puse în numărul zeilor. Dar ce motiv avea el să pună în numărul zeilor pe Cleomid, care nu era decât un atlet și să rostească acest Oracol spre lauda sa :

Cleomid nu mai e în rândul muritorilor. Gloria sa a înălțat altare virtuții sale.

Diogen Cinicul și filozoful Enomaus, condamnară pe Apolon Pythianul din cauza acestui Oracol. Locuitorii din Cizic făcură un al treisprezecelea zeu din Împăratul Adrian. Acest Împărat puse el însuși în numărul Zeilor pe Antinous, care servise celor mai mășave desfrânări ale sale. Libanius, care cunoștea acest Oracol, fiindcă citise *Viața lui Alexandru* compusă de către Arian, ne spune că erau nerușinați și ridicoli. El nu se rușinează să pună pe Porfiriu în același rang când, după ce a preferat cărțile lui Iulian cărților acestui filosof, spune ca bătrânul din Tyr să-i fie favorabil. Iată ce am voit să spun pentru a respinge imputările acestui so-

st, fără a mă atinge de ceea ce e de condamnat în cărțile sale și care nu s-
r putea combate fără întocmirea unei scrieri speciale.

APITOLUL XXIV.

Episcopii se silesc, fiecare, să atragă pe Iovian la vederile lor.

Când se reîntoarse Iovian din Persia, neînțelegerile în biserici începură
i se reînnoiască. Episcopii se grăbiră să-l prevină, în speranța pe care o
/ea fiecare că îl va atrage la părerile sale. El se declarase de la început
ntru doctrina consubstanțialității Fiului lui Dumnezeu și îndată ce a fost
oclamat Împărat, scrise lui Atanasie, care se așezase iarăși în scaunul
u, îndată după moartea lui Iulian, pentru a-l asigura că nu va mai fi tul-
rat. El rechemă pe Episcopii ce fuseseră exilați de Constanțiu și care nu
seseră restabiliți de Iulian. Templele păgânilor fură închise în același
np și preoții lor constrânși să se ascundă. Filozofii părăsiră mantia pentru
relua haina comună. În sfârșit, se văzu încetând acea grozavă vărsare de
nge a jertfelor, de care păgânii se mânjiseră prea mult sub domnia pre-
dentă.

APITOLUL XXV.

*Aderenții lui Acachie îmbrățișează doctrina consubstanțialității Cuvân-
lui.*

Cu toate acestea, Biserica nu era cu totul liniștită. Conducătorii fiecărei
te se grăbeau să se pună bine pe lângă Împărat pentru a obține protecția
contra inamicilor. Macedonienii îi prezentară o adresă, prin care îl ru-
ă să alunge din biserici pe cei ce susțineau că Fiul e neasemănat
rintelui Său și să-i pună pe ei în locul lor. Această adresă a fost pre-
tată de Vasile, Episcopul de Ancyra, de Silvan, Episcopul de Thars, de
fronie, Episcopul de Pompeiopole, de Pasinic, Episcopul de Zela, de
ontie, Episcopul de Comana, de Calistrat, Episcopul de Claudiopol, de
oșil, Episcopul Costabalienilor. Împăratul, citind adresa lor, nu le
punse nimic altceva decât: *urăsc gâlcevele, iubesc și cinstesc pe cei ce
eștin pacea.* Acest răspuns avu efectul pe care îl dorea Împăratul și re-
nă pe cei ce aveau cea mai mare poftă de gâlceavă. Se recunosc atunci
i lămurit ca niciodată, care era spiritul aderenților lui Acachie și cu ce
idiere se acomodau ei cu părerea și cu simțămintele celor care aveau

autoritatea absolută. Ei se adunară în Antiohia, discutară cu Meletie, care îmbrățișase cu puțin mai înainte doctrina consubstanțialității Fiului lui Dumnezeu; și, pentru că știau că el e foarte stimat de Împăratul care locuia atunci în această cetate, ei adoptară vederile sale, confirmară Sinodul din Niceea și prezentară lui Iovian o adresă concepută în acești termeni :

Sinodul Episcopilor din diferite Provinci, adunat în Antiohia, cetate din Siria, Împăratului Iovian, al nostru Domn prea pios și prea iubit de Dumnezeu:

Noi știm, prea piosule Împărat, grija ce aveți pentru stabilirea păcii și unirea Bisericii. Cunoaștem de asemenea, că ați judecat foarte bine, că această pace nu poate fi stabilită decât pe temelia adevăratei credințe. Pentru aceasta, ca nu cumva să se creadă că suntem din numărul celor ce corup adevărul doctrinei, noi vă declarăm că îmbrățișăm și ținem credința sfântului Sinod, ce a fost odinioară adunat în Niceea. Cuvântul de Consubstanțial, care părea nou și extraordinar unora, a fost bine explicat de către părinții acestui Sinod, astfel că el înseamnă că Fiul a fost născut din substanța Părintelui și că El e asemănat Părintelui, după substanță, fără să se înțeleagă nicio patimă în această naștere nespusă. Acest cuvânt de substanță nu e luat în înțelesul în care se ia de obicei în limba greacă, ci el e întrebuițat pentru a distruge ceea ce Arie a îndrăznit să zică de Iisus Hristos, că El e născut din ce nu era mai înainte, și ceea ce amonienii, care s-au ridicat de puțin timp, zic cu o mai mare nerușinare spre a tulbura pacea Bisericii. Noi am adăugat la adresa noastră, o copie după formularul de credință, care a fost explicat de Episcopii adunați la Niceea și pe care o primim și noi.

Iată termenii formularului: «Credem întru Unul Dumnezeu Tatăl Atotțiitorul și celelalte. Eu, Meletie Episcopul de Antiohia, am prezentat această adresă. Eusebiu, Episcopul de Samosata, Evagne, Episcopul de Sicela, Uranius, Episcopul de Apamia, Zoil, Episcopul de Larisa, Acachie, Episcopul de Cesarea, Antipator, Episcopul de Rosa, Abram, Episcopul Urinienilor, Abram, Episcopul de Seleucia, Barlam, Episcopul de Pergam, Uranus, Episcopul de Melitin, Magnus, Episcopul de Calcedo, Eutyhie, Episcopul de Eleuteropole, Isacoce, Episcopul Armeniei cei mari, Tit, Episcopul de Bostra, Petru, Episcopul de Hipos, Pelagiu, Episcopul de Laodicea, Arabian, Episcopul de Adra, Pison, Episcopul de Adan prin Lamydrion preotul, Sabinian, Episcopul de Zeugma, Atanasie, Episcopul de Ancira prin Orsit și Aetius preoți, Irinion, Episcopul de Gaza, Pison, Episcopul de August, Patriciu, Episcopul de Berea, Teotim, Episcopul Arabilor, Lucian, Episcopul de Arca».

Am găsit această adresă în culegerea sinoadelor făcută de Sabin. Împăratul dorea să potolească toate gâlcelele prin blândeța sa, zicând că nu va face supărare nimănui orice credință va avea, dar că va favoriza pe cei ce vor lucra la restabilirea păcii. Filozoful Temistius face această mărturisire favorabilă Împăratului, în cuvântarea ce a compus asupra Consulatului său și-l laudă că a zădărnicit meșteșugirile lingușitorilor, lăsând fiecăruia libertatea de a servi pe Dumnezeu, în modul în care îi va plăcea. Acest filozof, bătându-și joc de acești lingușitori, zice că experiența a arătat că ei serveau mai mult purpura decât pe Dumnezeu și că se schimbau ca Euripa care curge când într-o parte, când într-alta.

CAPITOLUL XXVI.

Moartea Împăratului Iovian.

Împăratul reprimă, astfel, pe cei ce provocau certuri. Plecând din Antiohia, el se duse la Tars, cetate din Cilicia, unde, făcând onorurile funebre lui Iulian, predecesorul său, a fost declarat Consul. Plecând apoi spre Constantinopol, se duse la Dadastana, un loc pe hotarele Galatiei și ale Bitiniei, unde filozoful Temistius, mergând întru întâmpinarea lui cu frunțașii senatului, pronunță o cuvântare ce o făcuse asupra Consulatului său și pe care o pronunță mai pe urmă și în Constantinopol. Afacerile Imperiului și ale Bisericii ar fi fost, fără îndoială, într-o stare foarte fericită sub domnia unui Principe atât de bun, dacă el n-ar fi fost răpit de o moarte neașteptată. O boală de intestine, declanșată în acel loc, pe timp de iarnă, i-a cauzat moartea în a șaptesprezecea zi a lunii februarie, în vârstă de treizeci și trei de ani, fiind Consul cu Varronian, fiul său, după ce n-a domnit decât șapte luni. Această carte conține istoria celor ce s-au petrecut în doi ani și cinci luni.

Cartea a patra

CAPITOLUL I

Valentinian e proclamat Împărat. El și l-a asociat pe Valens, fratele său, la conducerea Imperiului. (364 d. Hr.)

După ce Împăratul Iovian a murit în Dadastan, în timpul și în modul în care am arătat, soldații se duseră în șapte zile din Galatia la Niceea, cetate din Bithynia, și acolo proclamară într-un glas pe Valentinian ca Împărat.

De îndată ce avu trupe de comandat, se recunoscă că el avea un curaj și o știință care erau mai presus de funcțiile sale și că el merită dregătorii și demnități mai înalte decât acelea pe care le avea. Îndată ce a fost proclamat, el se duse la Constantinopol și, o lună după ce a luat în stăpânire autoritatea suverană, el o comunică și lui Valens, fratele său, asociindu-l la conducerea Imperiului. Amândoi mărturiseau Religia Creștină, deși, nu erau de aceleași păreri. Valentinian ținea credința Sinodului din Niceea, iar Valens era adept al rătăcirilor lui Arie, pentru că el fusese botezat de Eudoxiu, Episcopul arienilor din Constantinopol. Ei erau amândoi foarte zeloși pentru vederile lor. Când luară în stăpânire Imperiul, ei arătară înclinări și moravuri foarte deosebite. Valentinian, fiind tribun, și Valens, ofițer de gardieni sub domnia lui Iulian, mărturisiseră că sunt gata să-și piardă dregătoriile, decât să se lepede de religia lor. Însă, acest Împărat, care cunoștea meritul lor și care știa cât erau de capabili în a servi Imperiul, le păstră dregătoriile, ca și lui Iovian. Ei aveau o îngrijire egală pentru afacerile publice și le conduseră cu o deosebită inteligență dar aveau perspective cu totul deosebite în privința religiei. Valentinian favoriza pe cei ce îi împărtășeau părerile, fără să facă ceva arienilor, în timp ce Valens, nemulțumit să-i înalțe pe arieni, făcu tot ce putu spre a-i înjosi pe ceilalți și a-i persecuta, după cum vom vedea în cursul Istoriei. Liberii conduceau atunci Biserica din Roma. Atanasie conducea în Alexandria pe cei ce țineau consubstanțialitatea Fiului lui Dumnezeu și Lucius pe arieni, care-l aleseră ca păstor al lor după moartea lui Georgie. Arieni din Antiohia

erau conduși de către Euzoius, iar apărătorii consubstanțialității erau debinați în două partide, dintre care, unul avea de conducător pe Paulin, iar celălalt pe Meletie. Chiril era restabilit pe scaunul Bisericii din Ierusalim. Eudoxiu învăța în public la Constantinopol doctrina lui Arie. Apărătorii credinței consubstanțialității n-aveau decât o mică biserică în cetate pentru a se aduna. Cei din secta macedonienilor, care se despărțiseră de Acachie în Seleucia, posedau biserici în fiecare cetate.

CAPITOLUL II.

Valens permite macedonienilor să țină un Sinod și persecută pe cei ce țineau doctrina consubstanțialității Fiului lui Dumnezeu.

Valentinian a mers în Occident pentru a lua măsurile necesare, însă Valens rămase în Constantinopol, unde Episcopii sectei lui Macedonius i-au cerut permisiunea să țină un Sinod pentru reformarea credinței și a doctrinei, în speranța că ei sunt uniți în vederi cu Acachie și Eudoxiu. Pe când se adunau la Lampsac, Valens se duse în grabă la Antiohia, de teamă ca nu cumva perșii să rupă armistițiul de treizeci de ani ce făcuseră cu Împăratul Iovian. Însă, deoarece aceste popoare stăteau în liniște, el întrebuiță foarte rău pacea și declară un război nenorocit celor ce țineau doctrina consubstanțialității Fiului lui Dumnezeu. El nu făcu niciun rău lui Paulin, din respect pentru cuvioșia sa. Însă, îl exilă pe Meletie, alungă din bisericile din Antiohia pe cei ce refuzară să-l primească pe Euzoius în împărțășirea lor și-i persecută în felurite moduri. Se zice chiar, că el a poruncit ca mai mulți să fie înecați în fluviul Oront, care curge de-a lungul acestei cetăți.

CAPITOLUL III.

Revolta lui Procopiu. Cutremur de pământ. Inundație.

Pe când aceste lucruri se petreceau în Siria, Procopiu se revoltă la Constantinopol și, adunând trupe în foarte scurt timp, se pregăti de război împotriva Împăratului. Noutatea acestei înarmări opri puțin cursul persecuției împotriva celor ce nu erau de părerea sa. Mai multe cetăți fură zguduite în acea vreme de un cutremur de pământ și marea, ieșind din albia sa, inundă foarte multe țări vecine. Aceste schimbări extraordinare se întâmplară sub întâiul consulat al ambilor împărați.

CAPITOLUL IV.

Macedonienii confirmă la Lampsac doctrina Sinodului din Antiohia, condamnă doctrina Sinodului din Rimini și aprobă depunerea lui Acachie și a lui Eudoxiu.

Nu era liniște nici în Imperiu, nici în Biserică. Episcopii, care primiseră de la Împărat permisiune să țină un Sinod, se adunară la Lampsac șapte ani după Sinodul din Seleucia și confirmând doctrina ce fusese aprobată în Antiohia și semnată în Seleucia, ei rostiră anatema contra doctrinei ce fusese stabilită la Rimini, deși ei o primiseră mai înainte. Pe lângă aceasta, declarară că Acachie și Eudoxiu fuseseră numiți pe nedrept. Eudoxiu nu putu să răzbune această sentință, din cauza războiului civil. Eleusiu, Episcopul de Cizic, și cei din partidul său, care susțineau părerea lui Macedoniu, ce începuse să devină foarte cunoscută și foarte publică de la Sinodul din Lampsac, din necunoscută și obscură cum era mai înainte, părăură atunci cei mai autorizați și cei mai puternici. Eu cred că ținerea Sinodului la Lampsac e cauza marelui număr de macedonieni ce se găsesc în Hellespont.

CAPITOLUL V.

Valens prinde pe Procopiu și-l omoară împreună cu căpeteniile trupelor sale.

Războiul începu în anul următor sub Consulatul lui Grațian și al lui Dagalaize. Tiranul Procopiu a plecat din Constantinopol în fruntea trupelor sale, cu scopul de a se război cu Valens. Acest Principe părăsi Antiohia pentru a merge întru întâmpinarea lui și, întâlnindu-l aproape de Nacolia, cetate în Frigia, îl respinse. Însă, mai pe urmă, găsind mijlocul de a-l prinde viu pe Procopiu, prin trădarea a doi șefi din armata sa, dintre care unul se numea Agilon și celălalt Gomar, îl omorî cu cele mai crude și extraordinare munci. Căci, călcându-și jurămintele făcute trădătorilor că nu le face niciun rău, el puse să fie tăiat cu fierestrăul prin mijlocul corpului. Apoi, aplecând doi arbori, legă de fiecare câte una din coastele tiranului și, la urmă, porunci să sloboadă arborii, pentru ca să fie mișelește sfâșiat.

CAPITOLUL VI.

Valens întrebuițează violența asupra mai multora pentru a-i face să îmbrățișeze doctrina lui Arie.

Împăratul Valens, scăpând cu atâta noroc de inamicul său, începu să-i neliniștească din nou pe creștini cu scopul de a supune toate doctrinele doctrinei lui Arie. Nimic nu-l supăra atât de tare ca Sinodul ținut în Lamp-sac, nu numai pentru că depusese pe episcopii arieni, ci și pentru că condamnase expunerea de credință făcută la Sinodul din Rimini. Aflându-se, deci, la Nicomidia, în Bithynia, el trimise să cheme pe Eleusiu, Episcopul de Cizic, care, după cum am spus, era foarte alipit la doctrina lui Macedoniu, și-i porunci, în mijlocul unei adunări de episcopi arieni, să accepte credința lor. Eleusiu refuză pe moment. Însă, pe urmă, amenințat cu exilul și cu confiscarea bunurilor sale, consimți. De abia consimți și se și căi amarnic. Căci, reîntorcându-se îndată după aceea la Cizic, el deplânse înaintea întregului popor violența ce suferise și protestă că el nu consimțise de bunăvoie, ci de silă doctrina arienilor și le spuse să-și caute un alt Episcop, fiindcă el se lepădase, deși de silă, de propria sa credință. Locuitorii din Cizic, care îl iubeau prea mult și nu voiau să aibă un alt Episcop, rămaseră sub conducerea sa și în convingerile lor.

CAPITOLUL VII.

Eunomiu e instalat pe scaunul Bisericii de Cizic în locul lui Eleusiu.

Episcopul de Constantinopol, fiind informat de această problemă, puse pe Eunomiu pe scaunul Bisericii de Cizic, ca pe un bărbat foarte capabil, prin elocința sa, să atragă poporul la vederile sale. Acest Eunomiu sosi în cetate cu scrisori de la Împărat, în care se porunceă să fie pus în posesia Bisericii de Cizic, iar Eleusiu să fie alungat. Când a fost executată această poruncă, cei ce erau sub conducerea sa se adunară cu el într-o biserică, în afara cetății. Am vorbit destul despre Eleusiu. Să vorbim acum despre Eunomiu. El fusese secretar al lui Aetțiu, supranumit Ateul, despre care am spus mai înainte multe lucruri, și învățase în convorbirea sa, să imite metoda de a vorbi și de a se înșela pe sine însuși prin false raționamente. Vanitatea ce avea el însuși despre știința sa, îl făcu să urmeze vederile lui Arie și să combată adevărul. El nu câștigase decât o cunoștință foarte ușoară și foarte imperfectă despre litera Scripturii, fără să-i fi pătruns

vreodată înțelesul. El avea o mare bogăție de vorbe și repeta același lucru în diferiți termeni, fără a explica niciodată lămurit ceea ce-și propunea, după cum se vede din cele șapte cărți ale sale pe care le-a întocmit în zadar, asupra Epistolei Sfântului Pavel către Romani. Căci, deși a întrebuițat multe vorbe pentru a explica vederile acestui Apostol, el n-a putut niciodată să-și atingă scopul. Celelalte cărți ale sale sunt întocmite tot așa; și cine-și va da osteneala să le citească va găsi în ele multe cuvinte și foarte puține idei. Când a fost instalat pe scaunul bisericii de Cizic, el întrebuiță, prin argumentele sale, spiritul auditorilor și provocă atât de mari tulburări, încât locuitorii nemaiputând să-l sufere, îl alungară din cetate. El se retrase la Constantinopol, pe lângă Eudoxiu, unde rămase fără popor și fără cler. Însă, de teamă să nu se creadă o calomnie, ceea ce spunem despre dânsul, să vedem ce a îndrăznit el să scrie despre Dumnezeu Însuși. Iată propriile sale cuvinte: « *Dumnezeu nu face nimic din propria Sa substanță mai mult decât noi și nu trebuie să-și închipuie că ea ne e ascunsă și că-i e cunoscută. El face din ea ceea ce noi știm și noi știm ceea ce face din ea.* » Iată zadarnicile argumente în care se încurca printr-o orbire deplorabilă. Voi spune la locul său cum se despărți el de arieni.

CAPITOLUL VIII.

Oracol aflat în ruinele zidurilor din Calcedon.

Împăratul Valens porunci să se dărâme zidurile cetății Calcedon, așezată în partea opusă a Constantinopolului, după cum se jurase să o facă, din ură față locuitorii ei, pentru că urmaseră partidul lui Procopiu, închizându-i porțile lor și adresându-i înjurii. Pietrele le duse la Constantinopol pentru a servi la băile lui Constantin și pe una din acele pietre se găsi un oracol care fusese mult timp ascuns sub temelii și prin care era prezis că, atunci când va fi abundență de apă în cetate, zidul va servi la baie, străinii vor face mari stricăciuni pe pământurile romanilor și apoi vor pieri. Voi reproduce aici Oracolul, pentru a satisface curiozitatea cititorilor.

*Când june frumusețe cu mii de podoabe gătite,
De sute de rivali nobili umilit adorate,
Vor face a răsuna aerul de fermecătoarele lor accente,
Și vor da simțurilor plăceri inocente;
Când din al anticului zid pietrele dezlipite,*

*Pentru a face o baie publică se vor vedea apropiate.
Popoare necunoscute ce nu vor avea nimic dulce,
Vor fi trimiși ai cereștii mâinii.
Peste Dunăre, el își vor face trecerea
Și asupra Scythului rătăcitor vor exercita turbarea lor,
Însă când vor ajunge la hotarul asprei Thracii,
Și ducând pretutindenea fierul, focul, moartea
Vor pune pe fricosul locuitor în fugă:
Popoare, liniștiți-vă nu vă temeți de nimic.
Moartea îi va opri în repedele lor mers
Și Cloto va tăia firul zilelor lor.*

Valens puse să se zidească, mai pe urmă, un apeduct și când s-a terminat, străinii năvăliră de mai multe ori, după cum vom vedea la locul său. Unii, explică acest Oracol într-alt chip. Când apeductul a fost terminat, Clearc, guvernatorul de Constantinopol, făcu în piața lui Teodosie o baie ce se cheamă apa abundentă și publicul făcu acolo petreceri publice, ceea ce se considera ca îndeplinire a acestor cuvinte ale Oracolului:

*Vor face a răsună aerul de fermecătorele lor accent
Și vor procura simțurilor plăceri inocente.*

În timpul în care se dărâmau zidurile Calcedonului, locuitorii din Constantinopol, din Nicomidia și din Niceea, rugară pe Împărat să le păstreze, însă, pentru a-și îndeplini jurământul, el porunci să se continue dărâmarea și să se pună pietre mici în locul celor mari care se luaseră. Și astăzi se văd două feluri de structuri foarte diferite în zidurile acestei cetăți.

CAPITOLUL IX.

Valens persecută pe novațieni.

Valens continuă persecuția începută împotriva celor ce considerau pe Fiul lui Dumnezeu consubstanțial cu Părintele Său și-i alungă din Constantinopol. Fiindcă novațienii erau de aceleași concepții, el îi trată la fel și porunci să li se închidă biserica. El exilă pe Agelius care, din timpul lui Constantin, îi conducea în calitate de Episcop și care dusese întotdeauna o viață apostolică. El umbla cu picioarele goale și nu avea decât o tunică după preceptul Evangheliei. Marcian, bărbat pios și elocvent, care avusese odinioară dregătorie în casa Împăratului și care, mai pe urmă, fiind înălțat

la onoarea Sacerdoțiului le învătă gramatica pe Anastasia și pe Carosa, ficele lui Valens, în numele cărora a fost zidită baia publică, pe care o vedem și astăzi în Constantinopol, potoli mânia lui Valens contra novațiilor și obținu, prin prestigiul său, acordul ca bisericile lor să fie deschise. Arieni, care îi urau din cauză că îl considerau pe Fiul lui Dumnezeu con-substanțial cu Părintele Său și pentru că aveau dragoste pentru toți cei care erau de aceeași vederi, nu încetară să-i persecute. Cred că e locul potrivit de a aminti că războiul civil contra lui Procopiu s-a terminat în luna mai, sub consulatul lui Grațian și al lui Dagalaife.

CAPITOLUL X.

Lui Valentinian i se naște un fiu.

Puțin timp după acest război și sub același consulat, Împăratului Valentinian i se născu un fiu căruia i-a dat numele său. Celălalt, numit Grațian, se născuse mai înainte de a ajunge Împărat.

CAPITOLUL XI.

O grindină de o mărime extraordinară. Cutremur de pământ.

În ziua a doua a lunii iulie a anului următor și sub consulatul lui Lupicin și al lui Jovian, căzu în Constantinopol o grindină mare ca pietrele. Unii ziceau că acesta e efectul mâniei Cerului, care voia să pedepsească nelegiuirea cu care Valens exilase pe Episcopii care refuzau să admită pe Eudoxiu la împărțășirea lor. În ziua a treisprezecea a lunii august, sub același Consulat, Valentinian proclamă pe Grațian fiul său ca Împărat. În unsprezece zile ale lui octombrie a anului viitor, sub al doilea Consulat al lui Valentinian și al lui Valens și doisprezece ani de la ruina cetății Nicomidia, și Niceea din Bitynia a fost ruinată de un cutremur de pământ. O mare parte a cetății Germa în Hellespont a fost răsturnată de un alt cutremur de pământ. Aceste întâmplări extraordinare nu mirară nicidecum pe Eudoxiu, Episcopul arienilor, nici pe Împăratul Valens, și nu opriră mersul persecuției contra celor care nu erau de credința lor. Cu toate acestea, mai mulți le priveau ca pe o imagine a tulburărilor de care era agitată Biserica. Cea mai mare parte dintre ceilalți Episcopi erau trimiși în exil. Vasile, Episcopul de Cesarea Capadociei, și Grigore de Nazianz, o mică cetate

vecină cu Cesarea, nu au fost trimiși în exil, din respect pentru virtutea lor. Vom vorbi despre dâșșii mai pe larg în cursul acestei Istorii.

CAPITOLUL XII.

Macedonienii scriu lui Liberiu, Episcopul de Roma, și semnează con-substanțialitatea Cuvântului.

Cei ce persecutaseră cu atâta violență pe ortodocșii care credeau că Fiul lui Dumnezeu e consubstanțial cu Părintele Său, își întoarseră mânia contra macedonienilor. Aceștia, deși au avut mai multă frică decât rău, trimiseră deputați unii altora și hotărâră să recurgă la Împăratul Valentinian și la Liberiu, Episcopul de Roma, și să îmbrățișeze credința lor, decât să intre în împărtășire cu Eudoxiu. Ei aleseră în acest scop pe Eustațiu, Episcopul de Sebastia, care fusese de mai multe ori depus, pe Silvan, Episcopul de Tars în Cilicia, pe Teofil, Episcopul costabalienilor, care sunt popoare din aceeași provincie, și le dădură însărcinare să intre în împărtășirea Bisericii Romane și să aprobe doctrina consubstanțialității Fiului lui Dumnezeu. Acești deputați se duseră la Roma cu scrisorile celor ce se despărțiseră de Acachie în Seleucia. Ei n-au putut vorbi Împăratului Valentinian, pentru că era ocupat în Galia cu războiul contra Sarmaților, însă, prezentară scrisorile lor lui Liberiu, care refuză, deocamdată, să îi admită la împărtășirea sa, zicând că ei respinseseră credința Sinodului din Niceea. Ei, însă, răspunseră că e mult timp de când recunoscuseră adevărul, se lepădaseră de doctrina anomeenilor și mărturisiseră că Fiul e asemănaabil cu Părintele; asemănaabil și consubstanțial nefiind decât unul și același lucru. Liberiu, cerându-le mărturisirea lor de credință, ei îi dădură scrisorile ce conțineau doctrina Sinodului din Niceea. N-am reprodus aici scrisorile ce fură trimise din Smyrna, din Pamfilia, din Isauria și din Lidia, de teamă să nu fiu prea lung; mă voi mulțumi să transcriu adresa pe care Eustațiu și ceilalți Episcopi o prezentară lui Liberiu:

Domnului Liberiu, fratele nostru și colegul nostru. Eustațiu, Teofil și Silvan : Salutare în Domnul nostru.

Voiind să se evite orice ocazie cu care ereticii să mai provoace, prin furia lor, scandaluri în Biserica Sobornicească, noi mărturisim credința Episcopilor ortodocși, care s-au adunat la Lampsac, la Smirna și în alte cetăți; și vă aducem scrisorile pe care acești Episcopi le-au scris atât vouă, cât și celorlalți Episcopi din Italia și din Occident, prin

care scrisori declarăm că ținem credința ce a fost confirmată de cei trei sute optsprezece Episcopi, care au format sfântul Sinod din Niceea, sub domnia lui Constantin, de fericită memorie, și care, de atunci, a rămas totdeauna întregă și nestrămutată. Termenul de consubstanțial a fost acolo cu sfințenie și cu evlavie autorizat contra periculoasei doctrine a lui Arie. Noi asigurăm aici în scris cu toți Episcopii care ne-au trimis, că noi totdeauna am ținut, ținem și vom ține până în ultimul moment al vieții noastre această credință. Noi condamnăm pe Arie și pe cei care urmează doctrina sa. Condamnăm pe Sabeliu, pe patropasieni, pe marcioniți, pe fotinieni, pe marcelieni, pe Pavel de Samosata, pe cei care urmează vederile lor și pe cei ce țin ceva contrar credinței ortodoxe, care a fost propusă de către sfinții Episcopi ai Sinodului din Niceea. Condamnăm îndeosebi doctrina propusă în Sinodul din Rimini, ca fiind contrară credinței sfântului Sinod din Niceea. Această doctrină fiind adusă de la Niceea, cetate în Tracia, a fost semnată la Constantinopol de către Episcopii care fuseseră înșelați prin meșteșugire și prin vicleșug. Deci credința noastră și credința Episcopilor din partea cărora noi am venit aici, este aceasta: Credem într-Un Dumnezeu Tatăl Atotțîitor, Carele a făcut toate lucrurile văzute și nevăzute și în Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul Său Unul născut, născut din Părintele, adică din substanța Părintelui, Dumnezeu din Dumnezeu, Lumină din Lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut iar nu făcut, deoființă cu Părintele Său, prin Carele toate lucrurile ce sunt în cer și pe pământ au fost făcute. Carele S-a pogorât din cer pentru noi omenii și pentru a noastră mântuire, S-a întrupat și S-a făcut om, a pățimit, a înviat a treia zi, S-a suit la cer și va veni să judece viii și morții. Credem și întru Sfântul Duh. Biserica Sobornicească și Apostolească a lui Dumnezeu, rostește anatema contra celor ce zic, că a fost un timp în care El nu era, și că nu a fost mai înainte de a fi fost născut și că a fost făcut din ceea ce nu era mai înainte și contra celor ce zic că Fiul lui Dumnezeu e de o altă substanță și de un alt ipostas ca Părintele, sau că El e supus schimbării. Eu, Eustațiu, Episcop de Sevastia, Teofil și Silvan, trimiși de Episcopii adunați la Lamp-sac, la Smyrna și în alte cetăți, am semnat de bunăvoie această mărturisire de credință. Iar dacă după aceasta va pofți cineva să ne calomnieze sau să calomnieze pe cei ce ne-au trimis, să vină cu scrisorile voastre înaintea Episcopilor ce veți alege, și să ne acuze și cei ce vor fi dovediți, să fie pedepsiți.

Liberiu, fiind asigurat, prin această adresă, de credința acestor Episcopi, le trimise înapoi cu scrisoarea următoare:

Liberiu, Episcop de Italia și toți Episcopii din Occident, prea iubiților noștri frați și colegi E vitius, Chiril, Hiperechius, Uranius, Eron, Elpidie, Maxim, Eusebiu, Eucarp, Eortarse, Neon, Eumathie, Faustin, Proclîn, Pasinic, Arseniu, Sever, Didymion, Bretamius, Callistrat, Dalmatius, Edesiu, Eustochiu, Ambrozie, Geloniu, Pardoliu,

Macedoniu, Pavel, Marcel, Heraclie, Alexandru, Adolui, Marcian, Steneliu, Ioan, Macrus, Charisiu, Silvan, Fotin, Antoniu, Aythus, Celsiu, Eufranor, Melesius, Patriciu, Severian, Eusebiu, Eumolpiu, Atanasie, Diosfantiu, Menador, Diocliu, Chrisampeliu, Neon, Eugeniu, Eustațiu, Callistrat, Arseniu, Eugeniu, Martiriu, Hierachie, Leontie, Filagrie, Lucius și tuturor Episcopilor ortodocși din Orient: Salutare.

Scrisorile voastre prea iubiții noștri frați, care străluciți prin lumina credinței voastre, pe care ni le-au prezentat prea cinstitii Episcopi Eustațiu, Silvan și Teofil, ne-au adus bucuria atât de dorită a păcii și a unirii, asigurându-ne că sunteți în perfect acord de vederi cu smerenia noastră și cu toți Episcopii din Occident. Noi recunoaștem, că aceasta e credința sobornicească și apostolească care a rămas întregă și nestrămutată, până la Sinodul din Niceea. Deputații voștri au mărturisit-o și expunând-o cu bucurie nu numai prin viu grai, ci și prin scris, au risipit până la cea mai mică umbră relele presupuneri ce s-ar fi putut avea. Noi am crezut de datorie să vă trimitem și o copie în josul scrisorii noastre, spre a nu lăsa niciun prilej ereticilor să-și deștepte propria răutate și să aprindă din nou, după obicei, focul gâlcevilor și al certurilor. Prea iubiții noștri frați Eustațiu, Silvan și Teofil, ne-au jurat deasemenea că vor ține și că și voi veți ține până la ultima suflare credința ce a fost aprobată în Niceea de trei sute optsprezece Episcopi, care e cu desăvârșire conformă cu adevărul și care nimicește toate trupele ereticilor. Nu din înțimplare, ci printr-o orânduială a Proniei dumnezeiești, s-au adunat acești Episcopi în Niceea contra nebuniei lui Arie în același număr în care soldații lui Avraam au biruit prin credință un număr așa de mare de inamici. Această credință fiind cuprinsă în termenul de ipostas și în acela de consubstanțial, e ca un fort neînvins care ruinează și zădărnicește toate eforturile vicleșugului arian. Pentru aceasta Episcopii din Occident adunându-se în Rimini, unde arienii avuseseră dibăcia să-i atragă, cu scopul de a-i ademeni prin discursuri înșelătoare sau de a-i forța prin autoritatea puterilor seculare sau să se scoată un termen ce fusese pus cu multă prudență în mărturisirea de credință sau să se lepăda de el în mod indirect, această meșteșugire n-a servit la nimic. Căci cea mai mare parte din cei ce se adunaseră în Rimini și care fuseseră înșelați, fie prin vicleșuguri, fie prin lingușiri, au recunoscut doctrină bună și au condamnat formula de credință compusă în Sinodul din Rimini și au semnat pe aceea a Sinodului din Niceea. Intrând în împărțirea noastră, ei disprețuiesc doctrina lui Arie și a discipolilor săi. Cei pe care ni i-ați trimis văzând probe despre ceea ce spunem, v-au pus în semnătura prin care au rostit anatema contra lui Arie și au condamnat ce s-a făcut la Rimini contrar credinței Sinodului din Niceea, la care voi ați fost induși să subscrieți de niște sperjuri. Pentru aceasta noi am găsit de cuviință a scrie dragostei voastre și a vă îndeplini dreptele voastre cereri, fiindcă am recunoscut prin profesiunea de credință a celor ce ne-ați trimis, că Episcopii

din Orient au revenit la buna doctrină și sunt de acord cu Episcopii ortodocși din Occident. Noi vă facem cunoscut, că toate hulele Sinodului din Rimini au fost condamnate de către cei ce le aprobaseră, când fuseseră surprinși și că toți au îmbrățișat credința Sinodului din Niceea. Vă facem cunoscut despre aceasta, zic, atât de teamă ca să nu vă fie necunoscută aceasta, cât și pentru ca să informați despre aceasta pe toți ceilalți și pentru că cei care, fie prin silă sau prin vicleșug au suferit oarecare micșorare din credința lor, să poată trece din întunerecul ereziei la lumina adevărului ortodox. Cât pentru cei care după ținerea acestui Sinod nu vor voi să lepede otrava doctrinei coruptă, să știe, că nu vor fi nicidecum primiți la împărțășirea bisericii, care nu primește fii născuți din adulter, dar vor fi lepădați cu Arie, discipolii săi, sabelenii, patropasienii și celelalte nenorociri asemenea lor. Dumnezeu să vă țină sănătoși, prea iubiții noștri frați.

Eustațiu și ceilalți Episcopi s-au dus în Sicilia cu această scrisoare și, făcând acolo o adunare cu Episcopii din acea insulă, în prezența cărora recunoscără că Fiul lui Dumnezeu e de aceeași substanță cu Părintele Său și aprobând, astfel, doctrina Sinodului din Niceea, se reîntoarseră cu scrisorile lor la cei ce-i trimiseseră ca deputați. Aceștia, primind scrisoarea lui Liberiu, scriseră Episcopilor celorlalte cetăți, care susțineau credința consubstanțialității Fiului lui Dumnezeu, să se adune la Tars, cetate în Cilicia, pentru a confirma acolo doctrina Sinodului din Niceea și a termina cu desăvârșire disputele și certele. Ei ar fi fost destul de fericiți să ajungă la rezultatul unui scop așa de lăudabil, dacă Eudoxiu, Episcop arian, care avea o foarte mare trecere pe lângă Împăratul Valens, n-ar fi împiedecat sfințele lor intenții, reîndoind violența persecuției ce le făcea, îndată ce a auzit că ei vor să se adune la Tars. Sabin mărturisește el însuși, în culegerea actelor sinoadelor, că macedonienii mărturisiră doctrina Sinodului din Niceea și că fură primiți de Liberiu în împărțășirea sa.

CAPITOLUL XIII.

Eunomiu se desparte de Eudoxiu. Atanasie e silit să se ascundă. El e restabilit.

Eunomiu se despărți în acel timp de Eudoxiu și începu să facă adunări separate, de ciudă că refuzase pe Aețiu, predecesorul său, la împărțășirea sa, deși îl rugase de mai multe ori aceasta. Când Eudoxiu refuză să admită pe Aețiu la împărțășirea sa, el nu lucră după înclinările sale, căci nu aveau vederi diferite, ci se acomodă cu opinia mai multor aderenți ai săi care nu

erau favorabili lui Aetiu, crezând că el ținea o doctrină contrară doctrinei lor. Iată ce se întâmplă la Constantinopol.

Pacea Bisericii din Alexandria a fost tulburată de un edict trimis acolo de prefectii Pretoriului, prin îndemnul lui Eudoxiu. Atanasie, temându-se de vreo mișcare în popor, se retrase și stătu ascuns timp de patru luni la mormântul părintelui său, de frică să nu fie acuzat de tulburările ce se puteau întâmpla. Însă, poporul care dorea cu patimă să-l vadă, se răsculă. Împăratul Valens porunci să guverneze bisericile în libertate și fără teamă. În felul acesta, cetatea Alexandria a fost liniștită până la moartea sa. Vom spune în cursul acestei istorii cum au ajuns arienii stăpâni pe biserici.

CAPITOLUL XIV

Demofil e ales de către arieni pentru a urma lui Eudoxiu, iar Evagrie de către ortodocși

Împăratul Valens plecă din Constantinopol pentru a se duce în Antiohia. Când ajunse în Nicomidia, se opri acolo câtva timp. Eudoxiu murise, puțin după plecarea sa, sub al treilea Consulat al lui Valens, după ce a ocupat nouăsprezece ani scaunul Bisericii din Constantinopol. Arienii aleseră pe Demofil în locul său, iar apărătorii consubstanțialității Fiului lui Dumnezeu aleseră pe Evagrie și puseseră să fie hirotonit de Eustațiu care, după ce a fost alungat din scaunul Bisericii de Antiohia și apoi rechemat de Împăratul Iovian, se retrăsese la Constantinopol, cu scopul de a menține acolo doctrina consubstanțialității Fiului lui Dumnezeu.

CAPITOLUL XV

Evagrie și Eustațiu sunt trimiși în exil. Arienii îi persecută pe ortodocși

Arienii, întărâtați de această alegere, au început să-i persecute pe ortodocși. Împăratul Valens, temându-se ca nu cumva cetatea să fie ruinată prin mișcarea populară, trimise trupe și porunci ca Eustațiu și Evagrie să fie exilați. Eustațiu a fost dus la Bizye, cetate în Tracia, și Evagrie în alt loc.

Arienii, pe care protecția Împăratului îi făcea mai nerușinați ca altădată, făcură tot felul de mizerii ortodocșilor. Pe unii îi bătură, pe alții îi aruncară în temniță, iar altora le răpiră averile. Nemaiputând suferi excesul acestor violențe, se plânseră Împăratului, însă, plângerile lor nu au fost

ascultate de un Împărat care era principalul autor al relelor de care suferau.

CAPITOLUL XVI

Preoți arși din porunca lui Valens. Foamete în Frygia.

Optzeci de clerici, dintre care cei mai însemnați erau Urban, Teodor și Menedeme, au plecat din Constantinopol pentru a se plânge Împăratului de violențele arienilor. Acesta și-a ascuns mânia de care era stăpânit și dădu poruncă în secret Prefectului Modest să-i omoare. Fiindcă felul de moarte la care erau condamnați era cu totul extraordinar, prefectul se prefăcu că voiește să-i trimită în exil, de frică să nu provoace vreo răscoală dacă i-ar executa în prezența întregii lumi. El porunci mateloților să-i pună într-o corabie și să-i ardă când vor fi pe mare pentru a fi lipsiți de cinstea înmormântării. Când ajunseră mateloții în mijlocul golfului Astacen, ei făcură ceea ce li se poruncise și, retrăgându-se în barcă, dădură foc corăbiei. Un vânt puternic dinspre răsărit, ridicându-se, aștă mai mult aprinderea și împinse corabia cu violență până la portul numit Dacidize, unde a fost cu totul arsă, împreună cu oamenii ce se aflau în ea.

Mai mulți asigură că această crimă nu rămase nepedepsită și că a fost urmată de o foamete atât de mare, încât locuitorii din Frygia, au fost constrânși să-și părăsească casele și să se retragă la Constantinopol unde, cu toată mulțimea poporului, e întotdeauna belșug de mâncare, pentru că orișice se poate aduce pe mare.

CAPITOLUL XVII.

Împăratul Valens persecută pe apărătorii consubstanțialității Fiului lui Dumnezeu.

Împăratul, îngrijindu-se foarte puțin de nenorocirile ce le producea foametea, se duse în Antiohia, unde persecută în mod crud pe cei ce disprețuiau rățacirea lui Arie: îi alungă mai din toate bisericile din Orient, îi chinui pe mai mulți din ei în diferite chipuri, iar pe alții, îi omorî cu diferite feluri de moarte și, mai cu seamă, înecându-i în fluvii.

CAPITOLUL XVIII.

Tăria credinței unei femei din Cetatea Edessei.

Nu voi trece cu vederea ceea ce se întâmplă la Edesa, în Mesopotamia. În cetatea aceea se află o biserică foarte renumită, a Sfântului Apostol Toma, în care poporul e neconținut adunat. Se zice că Împăratul a dorit să o vadă și, aflând că tot poporul de acolo disprețuiește erezia lui Arie, l-a lovit pe prefect, de necaz că nu alungase poporul din acea biserică. Prefectul, fiind constrâns să cedeze mâniei Împăratului, dar nevoind, totuși, să omoare o așa mare mulțime de credincioși, îi înștiință în taină să nu se mai adune la biserică.

Însă, în loc să urmeze sfatul lui sau să se teamă de amenințările lui Valens, ei alergară la biserică în ziua următoare. Prefectul, pentru a-l satisface pe Principe, se duse spre biserică în fruntea câtorva trupe și, mergând, găsi o sârmană femeie ce ținea de mână un copil și trecu printre soldați. Prefectul porunci să o prindă și să o aducă în fața lui. O întrebă unde alerga cu atâta grabă. Ea răspunse că alergă unde alergau și ceilalți. *Dar nu știi tu, îi zise Prefectul, că vor fi omorâți toți cei ce se vor afla în biserică? Eu alerg, răspunse femeia, pentru a fi și eu acolo. Pentru ce târăști și pe acest copil, zise Prefectul. Îl târăsc acolo, răspunse femeia, pentru ca să fie și el fericit că suferă martiriul.* Prefectul își formă convingerea, din răspunsurile acestei femei, despre îndrăzneala și tăria celorlalți și se duse și spuse Împăratului, că se află o mulțime de necrezut de popor ce e gata să sufere moartea pentru apărarea credinței și că nu e drept de a vărsa atâta sânge. Iată cum locuitorii din Edessa evitară să fie masacrați de către propriul lor Suveran, în același chip, ca și cum ar fi fost inamicii săi.

CAPITOLUL XIX.

Valens îi omoară pe mai mulți, din mânie pentru o prezicere oarecare.

Demonul abuză în acel timp de cruzimea naturală a Împăratului, îndemnând anumite persoane să caute prin secretele magiei numele celui care îi va urma. Demonul nu le dădu decât un răspuns întunecos, și nu le arătă decât patru litere, θ, Ε, Ο, Δ, care formau începutul numelui celui care ar urma la Imperiu, și adăugă că acest nume e un nume compus. Valens, aflând acest răspuns, în loc să lase Proniei cerești grija de a-i alege un urmaș, omorî pe toți cei pe care îi bănuia că aspiră la puterea suverană și

care se numeau sau Teodor, sau Teodot, sau Teodosie, sau Teodul. Un bărbat valoros, dintr-o familie ilustră din Spania, numit Teodosiol, căzu în aceeași nenorocire. Mulți alții își schimbă numele pentru a evita o asemenea primejdie.

CAPITOLUL XX.

Moartea lui Atanasie, Episcopul de Alexandria. (371 d. Hr.)

Deși era din fire neliniștit și turbulent, Valens se abținu să-i persecute pe locuitorii din Egipt și din Alexandria, cât timp Providența dumnezeiască păstră viața lui Atanasie. Fiindcă știa că sunt iubiți de Episcopul lor, îi era teamă să nu provoace o revoltă și să nu tulbure liniștea publică. El muri sub consulatul lui Grațian și al lui Probus, după ce a condus Biserica din Alexandria timp de patruzeci și șase de ani, cu greutate și osteneală de necrezut, și după ce a înfruntat mari primejdii pentru apărarea credinței. El lăsă ca urmaș pe Petru, bărbat de o rară pietate și de o deosebită elocință.

CAPITOLUL XXI.

Lucius ia în stăpânire bisericile din Alexandria. Petru e aruncat în temniță.

Arienii, dobândind curaj, făcură îndată cunoscută moartea sa Împăratului, care se afla atunci în Antiohia. Euzoius, Episcopul arienilor din acea cetate, îi ceru permisiunea să meargă și să-l restabilească pe Lucius. Împăratul, având aceleași convingeri, îl trimise cu Magnus, intendentul finanțelor sale. Ei îi duseră lui Paladius, Guvernatorul de Egipt, poruncă de a le da mână de ajutor și de a le pune la dispoziție trupe. Astfel, puseră mâna pe Petru și-l aruncară în temniță, îi alungară pe clerici și îl puseră pe Lucius în scaunul Bisericii.

CAPITOLUL XXII

Petru se retrage la Roma. Arienii îi persecută pe pustnici.

Sabin n-a vorbit deloc de violențele ce au fost exercitate la restabilirea lui Lucius, înaintea tribunalelor judecătorilor, nici de exilări, sau de muncile pe care le suferiră cei care îl alungară. Fiindcă era pe jumătate arian, el a ascuns cu scop crimele și nedreptățile amicilor săi. Însă, Petru le publică

prin scrisorile pe care le trimise tuturor bisericilor, când a scăpat din temniță și a fugit la Damasius, Episcopul de Roma. Deși arienii nu erau în număr prea mare, se făcură stăpâni pe bisericile din Alexandria și obținură un decret de la Împărat, prin care se porunceă Guvernatorului de Egipt să-i alunge pe toți cei care lui Lucius i-ar face plăcere să fie alungați.

Mănăstirile zidite în pustie au fost atunci asediate ca niște cetăți și citadele și călugării, care n-au voit să se apere, au fost atacați de soldați cu o furie ce nu se poate exprima.

CAPITOLUL XXIII.

Numele sfinților călugări care au viețuit în pustie.

Fiindcă ni s-a prezentat prilejul de a vorbi de mănăstirile din Egipt, nu va fi de prisos să mai însemnez încă ceva despre ele. Întemeierea lor e foarte veche, însă dezvoltarea lor se datorează unui om sfânt, numit Ammon. Din tinerețe, nu și-a dorit căsătorie. Cu toate acestea, rudele sale l-au îndemnat să nu disprețuiască această Taină așa că el se însură. Însă, după ce ceremonia s-a terminat, pe când mireasa se afla în patul nupțial și adunarea se retrăsese, el îi citi Epistola Sfântului Pavel către Corinteni și-i explică preceptele ce dă acest Apostol persoanelor căsătorite. La aceasta, adăugă alte multe lucruri de la sine și descrie sarcinile căsătoriei, neplăcerile sarcinii, durerile nașterii, greutatea și îngrijirile creșterii copiilor, curățenia, libertatea și celelalte foloase pe care le oferă celibatul. În acest fel, el își convinse femeia, care era încă fecioară, să renunțe împreună cu el la viața lumească. Când luară această hotărâre, ei se retraseră împreună la muntele Nitria. Acolo locuiră sub același acoperiș, fără să se gândească la deosebirea sexului lor și ca fiind numai unul în Iisus Hristos. Câtva timp după aceea, femeia, care rămăsese fecioară după căsătorie, zise lui Ammon: *Nu e cuviincios unui bărbat care respectă celibatul, să vadă așa de des și așa de aproape chipul unei femei. Să facem deosebit, dacă crezi, sfințele noastre exerciții.* Propunerea fiind primită de Ammon, ei se despărțiră și petrecură restul vieții lor în înfrânarea de vin și de untdelemn, nemâncând decât pâine o dată pe zi, câteodată și la două zile și, câteodată, după mai multe zile. Antonie, care trăia în aceleași vremuri, văzu sufletul lui Ammon purtat de îngeri după moartea sa, după cum Atanasie, Episcopul de Alexandria istorisește în viața sa. Modul de viețuire al lui Ammon,

a fost urmat de un număr așa de mare de persoane, încât, în puțin timp, munții Nitria și Scetis au fost cu totul populați. Ar trebui făcute scieri speciale, dacă ar voi cineva să istorisească întreaga lor viață. Eu mă voi mulțumi să însemnez câteva fapte ale celor mai renumiți, care au trăit ca adevărați Apostoli. Se zice că niciodată Ammon nu a fost văzut gol și că avea obiceiul să zică că e un lucru rușinos pentru un călugăr să se vadă gol. Fiind într-o zi nevoit să treacă un râu și nevoind să se dezbrace, el rugă pe Dumnezeu să-i dea un mijloc de a-l trece fără să-și calce hotărârea ce luase, de a nu-și privi niciodată goliciunea, și îndată fu transportat de un înger pe celălalt țărm al râului.

Un alt călugăr, numit Didim, a locuit întotdeauna singur, fără nici o tovarășie, deși a trăit nouăzeci de ani. Un altul, numit Arsenie, nu excomunica niciodată pe călugării tineri, când făceau vreo greșală.

El nu excomunica decât pe cei bătrâni pentru că, zicea el, cei tineri se împietresc contra excomunicării, pe când cei bătrâni, care sunt înaintați în virtute, simt această pedeapsă și se îndreaptă.

Pior nu mânca decât mergând și, întrebând pentru ce mânca astfel, răspunse că nu vrea să mănânce decât de datorie și făcând altceva. Odată răspunse: *pentru că nu voia să mănânce de plăcere*. Isidor zicea că sunt patruzeci de ani de când simțea conștiința împovărată de oarecare greșeli și, cu toate acestea, el nu consimțise niciodată, nici la iubire, nici la mânie.

Pamvo, neavând știință de carte, se duse într-o zi la oarecine pentru a-l ruga să-l învețe un psalm și, auzind numai aceste cuvinte ale primului verset din psalmul treizeci și opt – *Zis-am, păzi-voi căile mele, ca să nu greșesc eu cu limba mea* – , el se retrase, fără a voi să audă versetul al doilea, și zise că cel dintâi îi e de ajuns, numai să-l poată practica. Acel care îi citise acest verset l-a muștrat mai târziu că a lăsat să treacă șase luni fără să fi venit să-l cerceteze, iar el îi răspunse că încă nu știe să practice bine primul verset al psalmului. Unul din amicii săi, întrebându-l după mai mulți ani dacă știe bine acel verset, el răspunse: de abia am putut învăța în nouăsprezece ani să-l practic. Când cineva i-a dat aur pentru a-l împărți săracilor, zicându-i, *numără ce ți-am dat*, el răspunse: *Nu e nevoie să număr, pentru că cantitatea nu slujește la nimic, ci numai buna intenție*. Același Pambos, ieșind din singurătatea sa spre a se duce la Alexandria, după rugămintea lui Atanasie, Episcop al acestei cetăți, văzu acolo o femeie desfrânată și, cum o văzu, începu să plângă. Când cineva l-a între-

bat pentru ce plânge, el îi răspunse: *Pentru două cauze. Una, pentru pierderea sufletului acestei femei, iar cealaltă, pentru mâhnirea ce am că nu mi dau atâta osteneală să plac lui Dumnezeu, cât pune ea ca să placă oamenilor desfrânați și voluptoși.* Un altul zicea că un călugăr care nu lucrează, va fi judecat ca un hoț al averii altuia. Pitoriu era un foarte bun cunoscător al fizicii și explica principiile ei celor ce mergeau să-l cerceteze și, la fiecare principiu, făcea și rugăciuni.

În acel timp erau doi călugări de o mare sfințenie. Ei se numeau amândoi Macarie. Unul era din Egiptul de Sus, iar celălalt din Alexandria. Ei erau foarte renumiți pentru asprimea postirilor lor, pentru curăția virtuții și pentru strălucirea minunilor. Macarie Egipteanul vindecă un număr așa de mare de îndrăciți, încât ar trebui să fac o lucrare specială, dacă ar voi cineva să istorisească toate faptele sale miraculoase. El avea o mare modestie și o sfântă severitate care atrăgeau respectul celor ce-l vizitau. Macarie Alexandrinul se aseamăna în multe lucruri cu Macarie Egipteanul; însă se deosebea prin aceea că era foarte vesel și, prin veselia sa, atrăgea pe tineri la viața monastică. Evagrie a fost discipol al acestor doi Macarii și a învățat de la ei să viețuiască ca adevărat filozof, pe când, mai înainte, nu era filozof decât cu numele. El a fost hirotonit diacon în Constantinopol de către Grigore, Episcopul de Nazianz, și se duse apoi cu dânsul în Egipt, unde văzu pe cei doi Macarie și făcu prietenie cu ei. El făcu minuni la fel de multe și de surprinzătoare ca și dâșii. El a compus cărți foarte folosite, dintre care una are ca titlu *Monahul, sau viața activă*, iar cealaltă *Gnosticos* sau *Celui ce a fost așa de fericit să ajungă la știință*. Această carte e împărțită în cincizeci de capitole. El a făcut o alta, care are ca titlu *Antireticul* și care conține o culegere de diferite pasaje din Sfânta Scriptură contra demonilor care îi ispitesc pe oameni. Ea e împărțită în opt părți. În afară de acestea, el a scris *Șase probleme gnostice*. În sfârșit, el a compus două cărți de poezii, dintre care una e adresată călugărilor, care trăiesc în comun și cealaltă unei fecioare. Cine va citi toate aceste scrieri, se va convinge cât sunt de eminente și de demne de a fi admirate. Cred de datorita mea să adaug, pe lângă cele spuse despre călugări, ceea ce ne spune și el în una din scrierile sale. Iată cum se exprimă el:

Este nevoie să căutăm căile călugărilor pe care au umblat înaintea noastră, spre a le urma. Căci e știut, că ei au ținut discursuri și au făcut fapte foarte bune. Unul dintre ei avea obiceiul să zică că un mod de

viețuire uniform și aspru va conduce, în scurt timp, într-un liman unde cineva va fi scutit de tot felul de agitații și de tulburări. Același, observând că unul din frații săi era tulburat de oarecare închipuiri în timpul somnului, îl vindecă de aceasta, poruncindu-i să servească pe bolnavi pe nemâncate. Și, întrebându-l cineva de ce a orânduist astfel de remediu, el răspunse: « Pentru că tulburările și supărările de această natură nu se potolesc cu nimic altceva, decât prin milostenie ». Un filozof, mergând la Antonie și zicându-i, « Cum poți, părinte, să te lipsești de mângâierea ce o procură cărțile? », el îi răspunse: « Cartea mea e lumea și o găsesc deschisă de câte ori vreau să citesc ». Macarie Egipteanul, acest vas ales, m-a întrebat într-o zi: « Cum se face că noi ne stricăm memoria păstrând amintirea injuriilor ce am primit de la oameni, pe când nu o stricăm deloc păstrând amintirea celor ce am primit de la demoni » și această întrebare m-a încurcat în așa chip, încât, în loc să-i răspund, îl rugai să îmi explice el. « Aceasta e, îmi zise el, fiindcă cea dintâi dispoziție e contrară naturii, iar cea de a doua e conformă naturii ». Mă dusesem într-o zi, pe la amiază, să văd pe prea sfântul părinte Macarie și, fiind foarte însetat i-am cerut apă de băut. « Mulțumește-te, îmi zise el, că ești la umbră; căci mulți din cei ce călătoresc pe uscat și pe mare, sunt lipsiți cu totul de această alinare ». Vorbind apoi cu dânsul despre înfrânare, el îmi zise: « Fiule, am oarecare nădejde, pentru că de douăzeci de ani niciodată nici n-am băut, nici n-am mâncat, nici n-am dormit mai mult decât era nevoie. Am cântărit totdeauna pâinea, am măsurat apa și am răpit o parte din somn, nedormind decât puțin, rezemat de un perete ». Unui călugăr oarecare, aducându-i-se știrea morții tatălui său, zise celui ce o aducea: « nu huli, căci tatăl meu e nemuritor. » Un altul, care n-avea decât cartea Evangheliilor, o vându și, după ce a împărțit prețul săracilor, rosti aceste vorbe foarte semnificative: « am vândut cartea în care e scris: Vinde tot ce ai și dă prețul săracilor. »

Se afla o mică insulă în împrejurimile Alexandriei, spre răsărit, dincolo de lacul Mareot, unde locuiește un călugăr, născut la Parembola, din cei mai renumiți Gnostici. El avea obiceiul să zică despre călugări că nu fac nimic decât pentru unul din aceste motive: sau pentru Dumnezeu, sau pentru natură, sau ca obicei, sau de necesitate, sau pentru exersarea mâinilor. Același mai zicea că nu e decât o virtute care se schimbă în mai multe feluri, după dispoziția sufletului, după cum și lumina soarelui care e una în sine, se acomodează cu figura locurilor unde e primită. Un altul

zicea: « Mă lipsesc de plăceri, spre a nimici prilejul să mă mâni, căci știu că mânia luptă pentru plăceri, că îmi tulbură liniștea sufletului și îmi alungă știința». Un bătrân zicea: «Sunt două lucruri pe care dragostea nu le-ar putea păstra: banii și alimentele». Același mai zicea: « Nu-mi aduc aminte ca să mă fi înșelat demonul de două ori pentru același lucru». Evagrie raportează toate acestea cu propriile cuvinte în cartea intitulată *Practikos*. Și în cea intitulată *Gnosticul*, vorbește tot astfel. Noi știm de la Grigore că sunt patru virtuți și că se deosebesc unele de altele: Prudența, Tăria, Cumpătarea și Dreptatea. El zicea că *caracteristica Prudenței, e de a considera puterile sfinte și inteligente în sine însăși și ca despărțite de semne sensibile, ce sunt explicate de înțelepciune. Caracteristica Tăriei e de a rămâne tare în adevăr, fără a urmări ceea ce nu e. Caracteristica Cumpătării e de a primi sămânța din mâna suveranului plugar și de a respinge pe cel ce voiește să semene alta peste a sa. În fine, caracteristica Dreptății e de a modera cuvântarea după meritul și capacitatea celor ce ascultă, explicând unele lucruri lămurit și lăsând altele sub o formă mai puțin lămurită și enigmatică.* Vasile, Episcopul de Capadocia, acest stâlp al adevărului, avea obiceiul să zică: « Știința oamenilor se perfecționează prin exerciții și prin întrebuițare. Însă, ceea ce Dumnezeu dă prin harul Său, nu se perfecționează decât prin dreptate, prin răbdare și prin milostivire. Cea dintâi se găsește adeseori la persoane ce sunt supuse patimilor; pe când cea de a doua nu se găsește decât la cei ce sunt scutiți de patimi și care apreciază în timpul cuvântării lumina care-i luminează». Sfântul Atanasie, acest mare luminător al Egiptului, zicea: «Dumnezeu a poruncit odinioară lui Moise să pună o masă în partea dinspre nord. Să recunoască, deci, Gnosticii ce vânt suflă asupra lor și să se împotrivească cu bărbăție ispitelor, să învețe cu bucurie pe cei ce vin la dânșii». Serapion, îngerul Bisericii Tmuiților, zicea că «sufletul e curățit prin știință, că foamea e vindecată prin caritate și că dorințele necinstite sunt nimicite prin înfrânare». Didim, acest dascăl atât de renumit și plin de Duhul lui Dumnezeu, avea obiceiul să zică: «Cugetați neîncetat asupra Providenței și asupra judecății lui Dumnezeu, căci mai toată lumea se abate în acest punct. Veți găsi judecata lui Dumnezeu, în deosebirea creaturilor și în părțile din care lumea e alcătuită și veți recunoaște Providența Sa în căile pe unde trecem de la ignoranță și viciu, la știință și virtute». Iată, ce am găsit de cuviință să extrag din cărțile lui Evagrie pentru a reproduce aici.

În acel timp, se afla între călugări un om eminent, numit Ammon, care avea așa de puțină curiozitate pentru lucrurile lumii acesteia, că mergând la Roma cu Atanasie, el nu voi să vadă mărețele edificii ale acestei cetăți și se mulțumi să vadă numai biserica Sfântului Petru și a Sfântului Pavel. Fiind silit să se facă Episcop, el scăpă cu fuga și-și tăie urechea dreaptă, pentru a nu putea fi sfințit. Evagrie, scăpând mai pe urmă tot prin fugă din mâinele lui Teofil, Episcopul de Alexandria, care voia să-l hirotonească fără să-și fi tăiat vreo parte din trupul său, întâlnește pe Ammon și-i zise că rău făcuse că-și tăiasse urechea și că Dumnezeu îl va pedepsi pentru aceasta. Ammon îi răspunse: *Dar tu, Evagrie, crezi că nu vei fi pedepsit, că ți-ai tăiat limba și că n-ai voit dintr-o prea mare iubire de sine a te servi de darul cuvântului care ți s-a dat?* Se afla în acel timp un număr mare de călugări renumiți în sfințenie, despre care n-aș putea vorbi fără a fi prea lung, nici a istorisi viața și minunile lor, fără a mă depărta prea mult de problemă. Cei ce vor dori să se instruiască în faptele, în discursurile și în puterea ce le dăduse Dumnezeu de a se face ascultați de fiarele sălbatice, n-au decât să citească cartea ce a alcătuit despre toate acestea călugărul Paladie, discipolul lui Evagrie, în care a arătat că se aflau femei care trăiau cu aceeași asprime ca și bărbații. Evagrie și Palade au trăit puțin după moartea lui Valens Împăratul. Să reluăm cursul istoriei noastre.

CAPITOLUL XXIV.

Izgonirea sfinților călugări. Minunile lor.

Împăratul Valens a poruncit ca ortodocșii să fie izgoniți din Alexandria și din tot Egiptul. Unii fuseseră duși înaintea judecătorilor, unii aruncați în temniță, iar alții chinuți cu diferite munci. Când toate aceste violențe au fost executate în modul în care dorea Lucius, Euzoius se reîntoarce la Antiohia. Lucius plecă apoi cu un Căpitan și cu soldați în Egipt și acolo persecută pe preafericii pustnici cu mai multă furie decât chiar soldații săi. Ei îi găsiră ocupați cu sfintele lor exerciții: pe unii rugându-se lui Dumnezeu, pe alții vindecând bolnavii și pe alții alungând demonii. Însă, fără a ține seama de toate aceste minuni, ei îi alungară și îi urmăriră cu putere armată. Rufin mărturisește că a văzut și a suferit el însuși o parte din aceste cruzimi. Atunci se adeveri ceea ce a scris Sfântul Pavel: *Ei au suferit batjocuri și bătăi, încă și legături și în temnițe. Au fost*

Socrate Scolasticul

uciși cu pietre, au fost tăiați cu fierăstrăul, ispitiți au fost, cu ucidere de sabie au murit, în cojoace au umblat și în piei de capre, lipsiți fiind, necăjiți, de rău supărați, cărora nu era lumea vrednică, în pustii rătăcind și în munți și în peșteri și în crăpăturile pământului. (Evr 11, 36-38) Ei aveau, cu toate acestea, mărturisirea credinței lor, a faptelor cele bune și a vindecărilor miraculoase, pe care darul lui Dumnezeu le săvârșea prin mâinile lor. Providența a permis să sufere aceste rele pentru mântuirea altora, după cum viitorul a și arătat. Acești oameni admirabili au biruit, prin răbdare, turbarea inamicilor lor, iar Lucius își pierdu curajul și îl sfătui pe comandant să-i trimită în exil pe părinții lor. Cei doi Macarie, adică Egipteanul și Alexandrinul, fuseseră exilați într-o insulă în care nu se află niciun creștin și unde se afla un templu și un preot pe care locuitorii îl respectau ca pe un dumnezeu. Prezența acestor sfinți aruncă spaima în inima demonului. În același timp, fiica preotului a fost apucată de duhul cel rău și începu să devină furioasă și să răstoarne tot ce i se prezenta înaintea și să strige către acei sfinți pustnici, zicându-le: *Pentru ce ați venit aici ca să ne alungați?* Însă, ei arătară mărirea puterii ce primiseră de la Dumnezeu. Căci, alungând pe demon și vindecând pe fată, dând-o părintelui său, ei îl convertiră la religia noastră, împreună cu toți locuitorii insulei. Astfel că, distrugând idolii și transformând templul în biserică, ei primiră botezul cu bucurie. Acești oameni admirabili, suferind persecuția pentru apărarea consubstanțialității Fiului lui Dumnezeu, fuseseră ispitiți prin persecuție și întărită credința prin răbdarea lor.

CAPITOLUL XXV.

Despre Didim.

Dumnezeu scoase la iveală, în acel timp, pe un alt bărbat, cu scopul de a confirma, prin mărturisirea sa, adevărul credinței ortodoxe. El se numea Didim. Era foarte elocvent și foarte savant în toate științele. El fusese lovit în floarea vieții sale de o boală la ochi, care îl făcu să-și piardă vederea. Însă, Dumnezeu îi dădu ochii sufletești în locul ochilor trupești și îl făcu să învețe, ascultând, ceea ce nu putea să mai învețe citind. El întrecu foarte ușor, prin viociunea spiritului său, pe tovarășii săi și învăță cu o ușurință atât de minunată gramatica, retorica, logica, aritmetica, muzica și celelalte părți ale filozofiei, încât disputa cu cei care aveau vedere bună și care le

învățaseră cu ajutorul cărților. El scria atât de perfect Vechiul și Noul Testament, încât a întocmit cărți pentru a le explica. El a făcut și trei cărți asupra Treimii. A făcut comentarii asupra cărții lui Origen, *De Principiis*, în care a arătat că cei ce pretindeau să găsească în ele greșeli nu pătrunseseră niciodată adâncimea doctrinei acestui mare scriitor. Cei ce doresc să cunoască profunzimea științei lui Didim și ardoarea zelului de care era animat pentru sfintele adevăruri ale religiei noastre, trebuie să se aplece cu sârguință la citirea scrierilor sale. Se zice că Antonie, călugărul, vorbi cu dânsul, când erezia lui Arie îl sili să iasă din singurătate și să se ducă la Alexandria, mult timp înaintea domniei lui Valens, și că i-a zis: *Nu te mâhni, iubitul meu Didim, că ai pierdut ochii trupești care îți erau comuni cu muștele și viermii. Bucură-te mai vârtos că ai ochi de îngeri, prin care se descoperă lumina lui Dumnezeu.* Aceste vorbe nu au fost pronunțate de către Antonie cu mult înainte de timpul al cărui istoric îl fac eu. Didim a fost un mare apărător al adevărului credinței contra greșitelor raționamente și zadarnicilor subtilități ale arienilor.

CAPITOLUL XXVI.

Vasile, Episcopul de Cesarea și Grigorie, Episcopul de Nazianz.

Aceeași Providență care opuse pe Didim arienilor în Alexandria, îi opuse pe Vasile în Cesarea și pe Grigorie în Nazianz. Renumele științei și al virtuții lor ce s-au păstrat în scrierile lor și în memoria oamenilor ar putea fi îndeajuns pentru lauda lor, fără ca să mai încerc de a le arăta meritele cu vorbele mele. Însă, fiindcă Dumnezeu îi rezervă pentru acele timpuri în Biserica Sa, ca pe niște scânteii care întrețin focul credinței, o să vorbesc despre dânsii în scrierea mea. Oricine va studia cu luare aminte moravurile și virtuțile lor, nu va ști pe care să-l prefere celui alt, atât păreau ei de egali în calitate.

La Atena, ei fuseseră discipoli ai lui Himerius și ai lui Proheresius, cei mai renumiți profesori în elocvență în neamul lor, și, mai pe urmă, se perfecționaseră în această artă sub Libanius, care preda lecții în Antiohia, cetate în Syria. Unii dintre prietenii lor îi sfătuiau să predea retorica, iar alții să pledeze; însă, disprețuind aceste două profesii, ei îmbrățișară viața monastică. Luând, apoi, câteva cunoștințe de filozofie în școala celui ce o preda pe acea vreme în Antiohia, strânseră cărțile lui Origen și învățară din

ele explicarea Scripturii. Aplecându-se, deci, cu sârguință la citirea operelor acestui mare bărbat al cărui nume era foarte renumit în acel timp, ei se folosiră de ele cu mult folos contra arienilor și le demonstrară cât greșeau când pretindeau că el le favoriza doctrina. Deși Eunomiu și alți câțiva arieni treceau ca mari oratori, totuși, ei nu păreau decât niște copii, când intrau în discuție cu Vasile și cu Grigore. Vasile a fost înaintat la treapta de diacon, de Meletie, Episcopul de Antiohia, și, mai pe urmă, a fost înălțat ca Episcop de Cesarea, cetate în Capadocia, patria sa. El plecă acolo în grabă, de teamă ca nu cumva rătăcirile lui Arie să se răspândească în Pont; întemeie acolo mănăstiri și întări pe cei care păreau că se clatină în credință. Grigorie, fiind ales Episcop de Nazianz, o mică cetate din Capadocia, al cărui Episcop fusese mai înainte de el părintele său, își îndeplini funcția ca și Vasile: umblă prin mai multe cetăți pentru a întări pe cei ce erau slabi în credință, predică în Constantinopol și apoi, prin votul Episcopilor, a fost înălțat pe scaunul acestei capitale a Imperiului. Când se aduse la cunoștința Împăratului Valens succesul zelului și al predicilor acestor două însemnate persoane, el porunci ca Vasile să fie adus de la Cesarea în Antiohia. Când această poruncă a fost executată, Prefectul l-a întrebat pe Vasile de ce nu ține și el doctrina Împăratului. Vasile combătu doctrina Împăratului cu mare îndrăzneală și confirmă adevărul consubstanțialității Fiului lui Dumnezeu. Prefectul îl amenință cu moartea, însă Vasile răspunse că el nu dorește nimic mai mult, decât să fie scăpat din temnița trupului său pentru apărarea adevărului. Prefectul îl îndemnă să cugete serios la aceasta. Vasile îi răspunse că el nu se poate schimba și că va fi totdeauna același. El adăugă: *Bine era să fi voit Dumnezeu să nu te fi schimbat niciodată.* Vasile a fost păzit în acea zi. Puțin timp după aceea, fiul Împăratului Valens, numit Galatiu, căzând într-o boală așa de gravă încât medicii pierduseră orice nădejde de a-l vindeca, Împărăteasa, mama sa, zise Împăratului că ea a fost neliniștită în timpul nopții de visuri grozave și, că ea crede că boala fiului său nu e decât o pedeapsă pentru maltratarea făcută Episcopului. Împăratul, reflectând serios asupra acestui lucru, trimise să-l cheme pe Vasile și îi vorbi, cu scopul de a afla sentimentele sale: *Dacă doctrina ce susții e ortodoxă, roagă pe Dumnezeu ca să nu moară fiul meu. El nu va muri,* răspunse Vasile, *dacă vei crede cum cred eu și dacă vei aduce unirea în Biserică.*

Respingând această condiție, Vasile îi zise Împăratului: *Facă Dumnezeu cu copilul cum îi va plăcea*. După aceasta, Împăratul porunci ca să-l pună iarăși sub pază și copilul muri, îndată după aceea. Iată, ce am avut de spus, în treacăt, despre acești doi bărbați atât de celebri. Ei au lăsat posterității foarte bune lucrări, dintre care unele au fost traduse în latinește de Rufin, după cum el însuși mărturisește. Vasile avu doi frați, pe Petru și pe Grigore. Primul îl imită în practicarea vieții monastice și cel de al doilea în elocința sa. El isprăvi după moartea lui Vasile *Comentariul asupra operei celor șapte zile*, pe care el îl lăsase neisprăvit și rosti la Constantinopol cuvântarea funebră asupra lui Meletie, Episcop de Antiohia, și alcătui mai multe alte cuvântări.

CAPITOLUL XXVII.

Grigorie Taumaturgul (făcătorul de minuni).

Fiindcă asemănarea numelor și titlul cărților atribuite lui Grigorie înșeală pe mai mulți, e locul să arăt, că a fost un Grigorie, născut în Neocesarea, cetate din Pont, și discipol al lui Origen, mult mai bătrân decât Grigore, fratele lui Vasile. Numele acelu Grigorie a fost foarte renumit în Atena, la Beryt, în Diocesa de Pont și peste tot pământul. După ce a învățat științele profane la Atena, el s-a dus la Beryt pentru a studia dreptul. Însă, auzind spunându-se că Origen explica Sfânta Scriptură la Cesarea, se duse în grabă acolo și, după ce a recunoscut însemnătatea acestor cărți dumnezeiești, renunță la studiul legilor romane pentru a se ocupa, sub conducerea acestui mare dascăl, cu meditații asupra sfintei filozofii. Fiind chemat curând după aceea de părinții săi, el făcu mai multe minuni în țara sa, nefiind încă decât laic: vindecă bolnavi, izgoni demoni prin scrisorile sale, atrase pe păgâni la credință prin discursurile și prin faptele sale. Pamfiliiu, martirul, vorbește despre dânsul în cărțile pe care le-a alcătuit pentru apărarea lui Origen, la sfârșitul cărora se afla și o cuvântare, pe care Grigorie o alcătui spre lauda sa, când a fost silit să-l părăsească. Sunt, deci, mai mulți Grigore. Primul e discipolul lui Origen, cel de al doilea e Episcopul de Nazianz și cel de al treilea e fratele lui Vasile. Mai e încă unul pe care arienii îl făcură Episcop în timpul exilului lui Atanasie.

CAPITOLUL XXVIII.

Novat și Novațienii.

Novățienii, care locuiau în Frigia, schimbară în acea vreme ziua în care obișnuiau să celebreze sărbătoarea Paștelui. Voi spune ce-i determină să facă această schimbare, după ce voi arăta motivul pentru care severitatea disciplinei lor e încă și astăzi în vigoare, în Frigia și în Paflagonia. Novat, preot al Bisericii Romane, făcu schismă, din pricină că Corneliu, Episcopul, primise la împărtășire pe credincioșii care jertfiseră idolilor în timpul persecuției provocată de Împăratul Deciu. Fiind hirotonit Episcop de către Episcopii ce acceptau aceleași învățături, scrise tuturor Bisericilor să refuze participarea la mistere a celor ce jertfiseră, să-i îndemne să facă pocăință, dar să lase lui Dumnezeu puterea să le dea iertare. Aceste scrisori au fost primite în mod deosebit, după înclinarea și uzul fiecărei Biserici. Unii credeau că ar fi o lege foarte aspră să-i lipsească de la împărtășire și de la Taine pe cei ce săvârșiseră vreun păcat de moarte de la botezul lor. Alții, găsind-o foarte dreaptă în sine însăși și foarte potrivită să mențină curăția moravurilor, o primiră. Pe când se discuta această chestiune, sosiră scrisorile prin care Corneliu, Episcopul de Roma, promitea iertarea celor ce păcătuiseră de la botezul lor. Astfel, acești Episcopi, scriind unii contra altora și sprijinindu-și reciproc vederile prin mărturisirea Sfintei Scripturi, alese fiecare, după cum se întâmplă de obicei, partidul pentru care avea mai dinainte mai multă înclinare. Cei care își făceau plăcerile din păcat se folosiră de această indulgență, pentru a se deda la tot felul de crime. Frigienii par a fi mai cumpătați și mai moderați decât ceilalți. Ei jură foarte rar. Scyții și tracii sunt foarte aplecați spre mânie. Orientalii sunt dedați la plăceri. Însă, Frigienii și paflagonienii sunt scutiți de aceste vicii. Ei nu sunt pătimiși pentru petrecerile circului și ale teatrului și eu cred că acesta a fost motivul pentru care au și urmat ei vederile lui Novat. Curvia și preacurvia sunt privite de către ei ca și crimă și felul lor de viețuire e mai sever decât al oricărui alt popor. Și, tot pentru același motiv, națiunile din Occident îmbrățișară părerea și partidul lui Novat. Deși zelul lui pentru asprimea și perfecțiunea disciplinei, îl făcu să se despartă de ceilalți, el nu schimbă nimic în celebrarea sărbătorii Paștelui și respectă tot practica Bisericilor din Occident, care fac serbarea după echinoctiu, după tradiția ce primiseră din timpul în care au ajuns la cunoștința credinței. El suferi, pe urmă, martiriul în persecuțiile contra creștinilor, din timpul domniei lui

Valerian. Cei care urmau partidul său în Frigia și care erau numiți novațieni, schimbă în timpul acela ziua Paștelui. Căci un mic număr de Episcopi novațieni, puțin cunoscuți, adunându-se în orașul Paze, așezat la izvorul Sagarului, hotărâră ca această sărbătoare să fie celebrată pe viitor în aceeași zi în care e celebrată de evrei. Am aflat aceasta de la un bătrân, fiu al unui preot, cu care el asistase la acel Sinod. Agelius, Episcop al novațienilor din Constantinopol, Maxim, Episcop de Niceea, Episcopii din Nicomidia și din Cotrea nu participară acolo, deși erau păstori mai însemnați ai novațienilor. Din pricina celor ce se hotărâseră în acel Sinod, Biserica novațienilor a fost mai pe urmă dezbinată în două partide, după cum vom și vedea în cursul acestei istorii. Să vedem acum ce s-a întâmplat în Occident în acel timp.

CAPITOLUL XXIX.

Răscoala întâmplată la Roma, din pricina lui Damasius și a lui Ursin.

În timpul în care Împăratul Valentinian se bucura de pace și nu tulbura nicio sectă, Damasius luă conducerea Bisericii din Roma, după moartea lui Liberiu. Ursin, diacon al aceleiași Biserici, având câteva voturi, se despărți de împărțășirea lui Damasius, care-i fusese preferat, și rugă pe câțiva Episcopi puțin cunoscuți să-l hirotonească în secret. Această hirotonie făcută nu în biserică, ci într-un loc retras al bisericii lui Sicinius, provocă mari tulburări între cetățeni; așa că, luându-se la luptă, mulți au căzut uciși. Maxim, Guvernatorul cetății, potoli răscoala și pedepsi pe mai mulți clerici și laici. Ursin nu mai avu nicio pretenție și cei care îi susținuseră partidul rămaseră în liniște.

CAPITOLUL XXX.

Ambrozie e ales Episcop de Milan.

În acel timp, la Milan se întâmplă un eveniment foarte însemnat. După ce a murit Auxențiu, care fusese hirotonit Episcop al acestei cetăți de către arieni, cu prilejul alegerii unui nou Episcop, locuitorii se împărțiră în două partide și, neputând să se înțeleagă, umplură cetatea de încurcătură și neorânduială. Ambrozie, Guvernatorul Provinciei, a mers la biserică pentru a potoli răscoalala și a ținut un discurs foarte serios pentru a reprima mișcarea populară, astfel încât toată lumea începu să strige într-un glas că

el e vrednic să fie Episcop și ceru să fie hirotonit, căci numai hirotonia sa ar aduce pacea Bisericii și ar uni pe toți credincioșii într-unul și același simțământ. Episcopii care se aflau de față îl luară îndată, încredințați că acest consimțământ general și unanim al poporului nu provine decât dintr-o poruncă particulară a Providenței dumnezeiești; îl botezară, fiindcă nu era decât catehumen și se pregătiră să-l hirotonească.

El primi botezul cu bucurie, dar refuză să consimtă la hirotonie. În urma acestui refuz, Episcopii făcuseră cunoscute Împăratului Valentinian cele întâmplate. Acest principe, privind acest consimțământ general al poporului, ca o lucrare a lui Dumnezeu, scrisse Episcopilor să-l hirotonească, fiindcă e învederat că el e ales mai mult de Dumnezeu Însuși, decât de oameni.

Fiind astfel hirotonit, dezbinarea ce fusese mai înainte în Biserica din Milan a încetat.

CAPITOLUL XXXI.

Moartea Împăratului Valentinian. (375 d. Hr.)

Când sarmații au năvălit pe pământurile romanilor, Împăratul Valentinian ridică contra lor o armată foarte numeroasă. Foarte mirați, barbarii trimiseră o delegație pentru a cere pacea. Solii introduși înaintea Împăratului i se păzură foarte demni de dispreț. Așa că îi întrebă dacă toți sarmații sunt la fel ca ei. Ei răspunseră că ei sunt cei mai de seamă și mai de vază ai națiunii. Când auzi Valentinian acest răspuns, deveni foarte furios și strigă că Imperiul e foarte nenorocit că a fost atacat fățiș de către asemenea inamici demni de dispreț, care ar trebui să se considere prea fericiți că pot trăi în pace. El se forță atât de tare strigând, încât i se rupseră arterele. Pierzând în felul acesta mult sânge, muri în fortul numit Brigition, după al treilea consulat al lui Grațian și al lui Equitius, în a șaptesprezecea zi a lunii noiembrie, în al cincizeci și patrulea an al vieții și în al treisprezecelea an al domniei sale.

Șase zile după moartea sa, soldații îl proclamară pe Valentinian, fiul său, Împărat în Acinqua, mică cetate din Italia. Cei doi Împărați, dintre care unul era frate, iar celălalt unchi al tânărului Valentinian, au fost supărați, nu pentru că a fost proclamat Împărat, ci pentru că, în loc să fie proclamat de către ei, a fost proclamat de către soldați, fără participarea

lor. Cu toate acestea consimțiră la proclamarea sa. El era născut din Iustina, pe care Valentinian o luase de soție, pe când prima sa femeie, Severa, era încă în viață. Ius, părintele Iustinei, fiind Guvernator al Picentinului, sub domnia Împăratului Constanțiu, avu un vis în care văzu ieșind din coasta sa cea dreaptă purpura împărătească. Acest vis, fiind răspândit și ajungând la urechile lui Constanțiu, el își închipui că e o prezicere, că Iust va fi părinte al unui Împărat și trimise să-l omoare. Iustina, rămânând fără tată, stătu foarte mult timp nemăritată. Cu trecerea timpului, ea intră în prietenie cu împărăteasa Severa, femeia lui Valentinian și, adeseori, se scâldea cu dânsa. Severa, privindu-o cu luare aminte în baie, îi admiră frumusețea și spuse Împăratului Valentinian, bărbatul său, că ea e încântată de dânsa. Aceste vorbe l-au impresionat puternic și l-au determinat să o ia de soție, fără, însă, să lase pe Severa, cu care avusese pe Grațian, pe care îl declarase deja Împărat. El dădu deci o lege, prin care era permis bărbaților să aibă două femei legitime și o publică în toate cetățile Imperiului. Apoi, luă în însoțire pe Iustina, cu care a avut pe tânărul Valentinian și trei fete, pe Iusta, pe Grata și pe Galla. Cele două dintâi rămaseră statornice în sfânta hotărâre ce luaseră, de a-și păstra fecioria. Cea de-a treia se mărită, mai pe urmă, cu Teodosie, cu care avu pe Placidia; căci el avusese, mai înainte, cu Flacilla, pe Arcadiu și pe Onoriu. Vom vorbi mai pe larg la locul său despre Teodosie și despre copiii săi.

CAPITOLUL XXXII.

Temistius ține o cuvântare în prezența Împăratului Valens și potolește persecuția.

Valens locuia în Antiohia într-o liniște foarte mare, care nu era tulburată de armele niciunui popor străin. Însă, cu toate acestea, el făcea un război foarte crud celor ce susțineau că Fiul lui Dumnezeu e consubstanțial cu Părintele Său, până când, filozoful Temistius moderă puțin violenta persecuție printr-o cuvântare, în care arătă că nu trebuia să i se pară atât de stranie diversitatea opiniilor privitoare la religie, fiindcă ea nu se apropie nicidecum de ceea ce e la greci, la care se numără mai mult de trei sute de opinii diferite; că diversitatea acestor opinii nu displace deloc lui Dumnezeu, fiindcă servesc la arătarea strălucirii Maiestății Sale și fac să se mărturisească cât e de greu a-L cunoaște. Această cuvântare moderă puțin

mânia sa, așa că, în loc de a pedepsi cu moartea pe preoți, el se mulțumi cu exilarea lor, însă, cele ce se petrecură mai pe urmă îl potoliră cu desăvârșire.

CAPITOLUL XXXIII.

Goții primesc Religia Creștină.

Goții care locuiesc peste Dunăre, provocând un război civil, se dezbină în două partide, dintre care una avea conducător pe Fritigern și cealaltă pe Atanaric. Acesta din urmă învingând, Fritigern ceru ajutorul Împăratului Valens care comandă trupelor ce se aflau în garnizoană în Tracia să-l susțină. Fritigern, biruind pe Atanaric cu ajutorul acestei sporiri de puteri, voi să-și arate recunoștința față de Împărat, îmbrățișând religia lui și îndemnând și pe supușii săi să o îmbrățișeze. Cu această ocazie, goții au fost infectați de rătăcirile lui Arie. Ulfila, Episcopul lor, inventă în acel timp literele gotice, traduse Sfânta Scriptură și o propovădui nu numai supușilor lui Fritigern, ci și celor ai lui Atanaric care, neputând aproba această schimbare de religie, persecută pe creștini și omorî pe mulți goți arieni. Arie, neputând combate opinia lui Sabeliu din Libia, căzu într-o altă rătăcire și predică că Fiul lui Dumnezeu e un nou Dumnezeu. Însă, aceste popoare, îmbrățișând religia creștină cu multă simplitate, disprețuiră pentru ea viața prezentă.

CAPITOLUL XXXIV.

Goții fug la Romani.

Îndată după aceea, împăcându-se între ei, goții au fost învinși de către huni și, fiind alungați din țara lor, fugiră la romani și le oferiră serviciile lor. Împăratul Valens nu fusese niciodată mai îndurător ca în această împrejurare, căci el avu milă de nenorocirea lor, îi primi cu bunăvoință și, fără să prevadă viitorul, le dădu locuințe în Tracia, crezând că vor păzi hotarele cu mai multă grijă decât trupele romane. De atunci, el încetă să facă recruți, disprețui pe veteranii care serviseră foarte bine în războaiele precedente și porunci perceptorilor impozitelor să perceapă optzeci de monede de aur în loc de fiecare soldat pe care fiecare sat din provincii era obligat să îl dea. Și această schimbare deveni cauza nenorocirilor de care a fost bântuit Imperiul în următoarea perioadă de timp.

CAPITOLUL XXXV.

Valens persecută pe creștini cu mai puțină violență ca mai înainte.

Goții, în loc să se folosească cu moderație de noua poziție și să recunoască obligațiile pe care le aveau față de romani, luară armele contra lor și le făcură stricăciuni. Împăratul Valens, mirat de această veste, plecă în grabă din Antiohia spre Constantinopol și încetă să-i trimită în exil și să-i persecute pe cei ce susțineau că Fiul lui Dumnezeu e consubstanțial cu Părintele Său. Euzoius, Episcopul arienilor din Antiohia, muri în acel timp, sub al cincilea Consulat al lui Valens și întâiul al tânărului Valentinian. În locul său a fost ales Doroteu.

CAPITOLUL XXXVI.

Saracinii îmbrățișează Religia Creștină.

De abia plecă Împăratul Valens din Antiohia, și saracinii care fuseseră până atunci în alianță cu romanii se declarară contra lor și, sub conducerea Reginei lor, Mavia, care de la moartea bărbatului său avea între ei autoritatea suverană, pustiiră tot Orientul. Ei ar fi făcut, fără îndoială, o stricăciune înspăimântătoare, dacă Pronia dumnezeiască nu le-ar fi oprit expedițiile prin mijloacele ce voi expune. Se afla în pustie un saracin numit Moise, care era foarte renumit pentru credința, pietatea și minunile sale. Mavia ceru romanilor să-l facă Episcop pentru neamul ei și promise să depună armele. Șefii armatei romane, fiind de părere că pacea le-ar fi favorabilă cu această condiție, o primiră îndată. Moise a fost, deci, luat din pustie, dus în Alexandria și prezentat lui Lucius care conducea atunci bisericile acestei cetăți, pentru ca să-l hirotonească. El îi vorbi în acești termeni: *Recunosc că sunt nevređnic de sacerdoțiu. Însă, dacă nevoia publică cere ca să fiu hirotonit, niciodată nu mă va hirotoni Lucius. Măna sa e încă plină de sânge.* Lucius i-a răspuns că, în loc să îi aducă insulte, ar trebui să învețe de la dânsul dogmele religiei noastre. *Nu e vorba acum de dogme, replică Moise. Violențele ce ai săvârșit contra fraților tăi arată îndeajuns cât sunt de potrivite dogmele ce ții cu religia creștină! Un creștin nu lovește, nu aduce insulte, nu se bate. Dar faptele tale strigă contra ta, ca și prin gura celor care au fost trimiși în exil, care au fost dați fiarelor sălbatice, care au fost arși de vii. Deci, ceea ce vede cineva cu însuși ochii săi are mai multă putere de a convinge spiritul, decât ceea ce află din gura altuia.*

Deoarece Moise a răspuns astfel lui Lucius, amicii săi l-au dus pe munte, pentru a fi hirotonit de către Episcopii ce se aflau acolo exilați. Hirotonia sa termină războiul saracinilor și Mavia, regina lor, întreținu cu atâta religiozitate pacea, încât și-a dat fiica în căsătorie lui Victor, maestrul miliției romane.

CAPITOLUL XXXVII.

Lucius e alungat din bisericile din Alexandria și Petru e restabilit în scaunul său.

De când Valens plecase din Antiohia, toți cei care fuseseră persecutați și, mai cu seamă, locuitorii din Alexandria, începură să respire. Petru se reîntoarce în această cetate cu scrisori de la Damasius, Episcopul de Roma, prin care hirotonia sa era aprobată și doctrina consubstanțialității Fiului lui Dumnezeu confirmată. Lucius, fiind alungat de popor, se urcă într-o corabie și porni spre Constantinopol. Petru nu trăi decât prea puțin timp după restabilirea sa și lăsă pe Timotei, un frate al său, ca urmaș.

CAPITOLUL XXXVIII.

Moartea Împăratului Valens.

Împăratul Valens, intrând în Constantinopol, în data de treizeci mai, în al șaselea consulat al său și în al doilea al tânărului Valentinian, găsi poporul foarte întristat. Barbarii care ruinaseră Tracia începuseră să jefuiască și mahalalele Capitalei, nefiind trupe care să îi respingă. Când se apropiară de zidurile cetății, poporul începu să se plângă de faptul că Împăratul întâzia să meargă contra lor și, la alergările de cai ce se făceau la hipodrom, strigă: *Dați-ne arme și ne vom lupta noi contra inamicilor.* Amărât de aceste strigăte de răzvrătire, Împăratul plecă din Constantinopol în ziua a unsprezecea a lunii iunie și amenință că se va răzbuna la intrarea sa, atât pentru vorbele injurioase ce rostise poporul contra lui, cât și pentru că favorizase odinoară partidul lui Procopiu. El spuse că va ruina cetatea până la temelie și că va ara cu plugul pe locul unde se aflau cele mai frumoase palate. Mergând apoi contra goșilor, el îi luă la goană și îi respinse până la Adrianopole. Acolo, luându-se la luptă cu ei, el muri în ziua a noua a lunii august, sub Consulatul amintit mai sus și în al patrulea an al Olimpiadei două sute nouăzeci și nouă. Unii spun că ar fi ars într-un sat unde se re-

trăsese, căruia barbarii îi dăduseră foc. Alții spun că, dezbrăcându-se de haina sa împărătească, se aruncă în mijlocul infanteriei și cavaleria, refuzând să se lupte, el a fost ucis cu toată infanteria. El a trăit cincizeci de ani, a domnit treisprezece ani împreună cu fratele său și trei ani după moartea lui. Această carte cuprinde istoria celor ce s-au petrecut timp de șaisprezece ani.

Cartea a cincea

PREFAȚĂ.

Mai înainte de a începe (378 d. Hr.) cartea a cincea, îi rog pe cei ce își vor da osteneala să citească această lucrare, să nu-mi ia în nume de rău că vorbesc aici și despre războaie despre care am fost foarte bine informat. Trei motive m-au îndemnat să fac aceasta. Primul, pentru a raporta exact toate lucrurile și pentru a da despre ele informații cât se poate de perfecte. Al doilea, pentru a odihni spiritele ce s-ar fi ostenit să audă numai certuri și gâlceve între Episcopi și, cel din urmă, pentru a arăta cât de mult resimte Biserica neorânduelile statului. În adevăr, cine va da o serioasă atenție acestui lucru va recunoaște cu ușurință, că războaiele care au zdruncinat statul, au fost foarte frecvent nedespărțite de tulburările din Biserică, fie că aceste războaie au precedat acele tulburări, fie că le-au urmat.

N-aș putea spune că aceste schimbări și nenorociri vin din întâmplare și că n-ar fi mai bine orânduite de Dumnezeu spre a pedepsi păcatele noastre.

Căci, după cum zice Apostolul, sunt persoane ale căror păcate sunt cunoscute mai înainte de judecata și cercetarea ce li s-ar face și, sunt altele ce nu se află decât în urma acestei cercetări. Iată, pentru ce am amestecat mai multe afaceri ale Imperiului în Istoria Bisericii. Nu am vorbit despre războaiele din timpul domniei lui Constantin, pentru că timpul a șters amintirea lor și m-a împiedicat să pot avea informații despre ele; însă am atins puțin pe acelea ce s-au întâmplat mai târziu și am însemnat ceva despre ele, după cum am aflat de la cei ce le-au văzut. Am făcut întotdeauna mențiune de împărați, pentru că de când mărturisesc Religia Creștină, s-au făcut stăpâni pe problemele Bisericii și au dispus cu o putere absolută de cele mai mari sinoade, după cum dispun de ele încă și până astăzi. În sfârșit, am raportat multe despre secta arienilor, pentru că ea a tulburat foarte mult pacea credincioșilor.

CAPITOLUL I.

Goții atacă Constantinopolul.

Murind Împăratul Valens, cauzele morții sale necunoscându-se nicio dată, goții se apropiară de Constantinopol și-i ruinară mahalalele. Locuitorii neputând suferi această cutezanță, se înarmară în grabă cu tot ce găsiră la îndemână. Împărăteasa Dominica le distribui plată, la fel ca și soldaților. Saracinii pe care-i trimisese Regina Mavia, serviră foarte mult și-i ajutară să respingă pe Goți.

CAPITOLUL II.

Împăratul Grațian rechemă Episcopii Ortodocși și alungă pe eretici. El își asociază pe Teodosie la conducerea Imperiului. (379 d. Hr.)

Grațian, fiind stăpân pe Imperiu împreună cu tânărul Valentinian, condamnă cruzimea pe care o exercitase Valens, unchiul său, contra creștinilor, rechemă pe cei pe care îi trimisese în exil și porunci ca toți credincioșii, indiferent ce opinie ar avea, se adune în aceeași Biserică și să trăiască în aceeași împărțășire. Numai eunomienii, fotinienii și maniheii făcură excepție de la aceasta. Recunoscând că Imperiul slăbește, în timp ce străinii se întăresc, el își asocie la suverana putere pe Teodosie, pogorător dintr-o renumită familie din Spania și care își câștigase un așa de mare renume prin valoarea sa, încât toată lumea îl considera vrednic de această onoare, mai înainte de a o fi obținut. Declarându-l deci Împărat la Sirmium, cetate în Illyria, sub consulatul lui Auson și al lui Olibrius, în a șaisprezecea zi a lunii ianuarie, el împărți cu dânsul grija războiului pe care avea de gând să-l ducă împotriva barbarilor.

CAPITOLUL III.

Episcopii celor mai însemnate Biserici. (379 d. Hr.)

Damasius, care urmasa lui Liberiu, conducea atunci Biserica de Roma. Chiril se afla încă pe scaunul Bisericii de Ierusalim. Biserica de Antiohia era dezbinată în trei partide. Arieni, aveau Episcop pe Doroteu, care urmasa lui Euzoius. Ceilalți erau fie sub conducerea lui Paulin, fie a lui Meletie, care se întorse din exil. Lucius, deși exilat conducea totuși bisericile arienilor din Alexandria. Și Timotei, care urmasa lui Petru, era Episcop al celor ce susțineau că Fiul lui Dumnezeu e consubstanțial cu Părin-

tele său. Demofil, succesorul lui Eudoxiu, posedea Bisericile din Constantinopol, iar cei ce nu aprobau doctrina sa, se adunau separat.

CAPITOLUL IV.

Macedonienii cad iarăși în rătăcire.

De când macedonienii trimiseseră ca deputați trei Episcopi la Liberiu, ei se bucurau de împărtășirea Bisericii și erau admiși fără deosebire în adunările credincioșilor care țineau doctrina Sinodului din Niceea. Însă, când Împăratul Grațian poruncise ca toate sectele să se unească în aceeași împărtășire, ei se adunară în Antiohia și hotărâră să respingă termenul de consubstanțial și să nu aibă nicio împărtășire cu cei ce țineau ceea ce se hotărâse la Sinodul despre care am vorbit. Cu toate acestea, nu reușiră căci, mai mulți condamnând nestatornicia cu care își schimbau vederile atât de des, se despărțiră de cei ce susțineau consubstanțialitatea Cuvântului.

CAPITOLUL V.

Răscoala întâmplată în Biserica de Antiohia din pricina lui Paulin și a lui Meletie.

Meletie dădu naștere în acel timp la o mare ceartă în Antiohia. Am spus deja că respectul pe care îl aveau față de virtutea lui Paulin îi împiedeca să-l trimită în exil. Cât despre Meletie, el a fost restabilit de către Iulian, alungat de Valens și, în fine, rechemat de Grațian. Când se reîntoarse, găsi pe Paulin la adânci bătrânețe; și cei ce favorizau partidul său, încercară prin toate mijloacele să-l pună cu dânsul pe același scaun. Paulin, susținând că regulile Bisericii nu permit ca un Episcop hirotonit de arieni, să fie pe același scaun cu un Episcop ortodox, poporul îl puse cu sila într-o altă biserică afară din cetate. Acest procedeu a provocat o ceartă furtunoasă, care nu a fost potolită decât în următoarele condiții: poporul a adunat șase clerici care puteau pretinde demnitatea Episcopală, între care se afla și Flavian, și-i obligară să promită cu jurământ, că atunci când unul din cei doi Episcopi va muri, ei să nu ceară locul său. Înțelegerea a fost făcută astfel și observată cu multă religiozitate. Luciferienii se despărțiră de ceilalți, pentru că Meletie care fusese hirotonit de arieni îndeplinea

funcțiile Episcopale. Biserica de Antiohia aflându-se în aceasta stare, Meletie a fost obligat să meargă la Constantinopol pentru oarecare treburi.

CAPITOLUL VI.

Grigorie e transferat de la Biserica de Nazianz la cea de Constantinopol. Împăratul Teodosie primește Botezul. (380 d. Hr.)

Grigorie a fost transferat în acel timp de la Biserica de Nazianz la cea de Constantinopol, cu consimțământul unamim al mai multor Episcopi. Împărații Grațian și Teodosie după ce au câștigat fiecare în acel timp câte o celebră victorie, cel dintâi se reîntoarse în Galia, unde germanii făceau stricăciuni, iar cel de al doilea după ce a înălțat un arc de triumf, plecă spre Constantinopol. Când sosi la Tesalonic, căzu într-o boală primejdioasă, care-l făcu să dorească primirea Botezului, căci el fusese crescut în Religia Creștină și ținea doctrina consubstanțialității Cuvântului. Trimițând deci să cheme pe Ascolius, Episcopul acelei cetăți, îl întrebă despre credința lui. Episcopul i-a răspuns că rătăcirile lui Arie nu ajunseseră până în Illyria și că locuitorii acestei Provincii rămăseseră totdeauna tari în credința ce o moșteniseră de la Apostoli și apoi confirmată de Părinții Sinodului de Niceea, el primi de la dânsul Botezul cu bucurie. Recăpătându-și îndată după aceea sănătatea, se reîntoarse la Constantinopol în ziua a paisprezecea a lunii noiembrie, în anul primului său Consulat și al cincilea al lui Grațian.

CAPITOLUL VII.

Grigorie demisionează din Episcopia de Constantinopol. Împăratul poruncește lui Demofil, Episcopul arienilor, sau să consimtă la consubstanțialitatea Cuvântului sau să plece din cetate. (380 d. Hr.)

Grigorie, fiind transferat după cum am spus de la Nazianz la Constantinopol, își făcea adunările într-o capelă mică, lângă care, mai târziu, împărații au înălțat o biserică mare pe care au numit-o Anastasia. Însă, fiindcă era unul dintre cei mai însuflețiți și dintre cei mai pioși ai veacului său, el nu putea să audă cum câțiva Episcopi se plângeau că el e străin și nu se hotărăște să se retragă. Între acestea, Împăratul venind și găsind Biserica într-o asemenea stare căută să restabilească pacea. El întrebă pe Demofil, Episcopul arienilor, dacă voiește să consimtă la doctrina Sino-

dului din Niceea și să unească poporul. Demofil respingând această condiție, Împăratul îi zise: fiindcă te depărtezi de pace, trebuie să te depărtezi și de biserică. Acest Episcop, știind cât e de greu să rezisti puterii, adună pe cei din partidul său și stând în mijlocul lor, le vorbi astfel: Fraților, e scris în Evanghelie, de vă vor alunga dintr-o cetate, fugiți într-alta. Fiindcă Împăratul ne alungă din cetate, noi ne vom face mâine adunarea în câmp. După ce a vorbit astfel, el plecă din Constantinopol, fără să fi înțeles vreodată acest cuvânt al Evangheliei, al cărui înțeles e, că noi trebuie să fugim de vederile veacului spre a căuta Ierusalimul cel ceresc. El făcu pe urmă adunările afară din cetate. Lucius, care după cum am spus, fusese alungat din Antiohia, ieși cu dânsul din Constantinopol. Arienii refuzând să consimtă la pace și la unirea pe care Împăratul Teodosie le propunea, au fost alungați din Constantinopol în șaisprezece noiembrie, sub al cincilea Consulat al lui Grațian și primul al lui Teodosie, după ce au stăpânit patruzeci de ani bisericile, în care au fost restabiliți cei ce țineau doctrina consubstanțialității Cuvântului.

CAPITOLUL VIII.

Sinodul de Constantinopol. Hirotonia lui Nectarie. (381 d. Hr.)

Împăratul întruni un Sinod fără să întârzie, atât pentru a confirma doctrina părinților din Niceea, cât și pentru a hirotoni un Episcop de Constantinopol; și pentru că nu spera la unirea macedonienilor cu restul creștinilor, el dori ca Episcopii lor să asiste la adunare. Veniră acolo o sută cincizeci de Episcopi. Între cei ce țineau doctrina consubstanțialității Fiului lui Dumnezeu, Timotei, Episcopul de Alexandria, Chiril, Episcopul de Ierusalim, care își schimbase convingerile și recunoscuse consubstanțialitatea Fiului lui Dumnezeu, Ascolius, Episcopul de Tesalonic și mai mulți alții. Meletie fusese chemat acolo mai dinainte pentru instalarea lui Grigorie.

Se aflau acolo treizeci și șase de Episcopi din secta macedonienilor, dintre care cea mai mare parte aveau bisericile în Pont. Eleusius, Episcopul de Cizic și Marcian, Episcopul de Lampsac erau cei mai însemnați. Când s-au adunat cu toții în luna mai sub Consulatul lui Eucharium și al lui Evagrie, Împăratul și Episcopii care aveau aceleași convingeri ca ale sale, făcură toate încercările pentru a-i lămurii pe macedonieni să se unească cu dânsii, aducându-le aminte de delegația ce trimiseseră odinioară la Liberiu,

Episcopul Romei, de îndelungata perioadă în care întreținuseră împărțire cu dânșii și arătându-le marea greșeală ce ar face dacă ar renunța la o doctrină al cărei adevăr îl recunoscuseră. Însă orice argumente erau de prisos, căci ei preferau mai bine să primească opinia lui Arie, decât să recunoască consubstanțialitatea Fiului lui Dumnezeu. După ce au luat această hotărâre, ei plecară din Constantinopol și scriseră în diferite cetăți celor din partidul lor ca să nu consimtă niciodată la doctrina Sinodului din Niceea. Rămânând Episcopii celuilalt partid, ei propuseră să aleagă un Episcop în locul lui Grigorie, care după cum am spus, renunțase la scaunul de Constantinopol și era gata să plece spre Nazianz. Poporul îndată luă pe Nectarie și făcu să fie hirotonit de o sută cincizeci de Episcopi. Nectarie era un bărbat cu un temperament foarte blând, deși el avusese dregătoria de Pretor. Pe lângă aceasta, Episcopii mai hotărâră ca Episcopul de Constantinopol să se bucure de onoarea celui dintâi rang după Episcopul de Roma, având în vedere că cetatea de Constantinopol e noua Romă. Ei confirmară din nou doctrina Sinodului din Niceea. Stabiliră Patriarhatele și diviziunile provinciilor, în așa fel încât niciun Episcop să nu poată face nimic pe viitor în eparhia altora, ceea ce nu fusese observat din cauza persecuțiilor care tulburaseră pacea Bisericii. Nectarie avu în partea sa Cetatea de Constantinopol și provinciile din Tracia. Helladius, urmașul lui Vasile, Grigore, fratele lui Vasile, Episcop de Nissa în Capadocia și Otreu, Episcop de Melitina în Armenia avură Patriarhatul Eparhiei de Pont. Âmfilohie, Episcop de Iconia, Optim, Episcop de Antiohia în Pisidia, avură Patriarhatul Eparhiei de Asia. Îngrijirea Bisericilor din Orient a fost încredințată lui Pelagiu, Episcop de Laodicea și lui Diodor, Episcop de Tars, observându-se prerogativele de onoare ce fuseseră rezervate lui Meletie, Episcop de Antiohia și succesorilor săi. Aceeași Episcopi hotărâră, că Sinodul fiecărei Provincii va rezolva problemele ce se vor ivi. Aceste decrete fuseseră confirmate cu aprobarea și consimțământul Împăratului.

CAPITOLUL IX.

Strămutarea trupului lui Pavel, Episcopul de Constantinopol. Moartea lui Meletie.

Împăratul porunci atunci să se transfere din cetatea Antiohia trupul lui Pavel, Episcop de Constantinopol, pe care Filip, prefectul Pretoriului îl

trimisese odinioară în exil și îl ștrangulase în Cucusa, mică cetate în Armenia, după cum am arătat la locul potrivit, și-l puse într-o biserică ce îi poartă numele și care era în posesia macedonenienilor, când erau despărțiți de arieni, dar care mai pe urmă au fost alungați de Împărat, pentru că au refuzat să urmeze convingerile sale.

În același timp, Meletie, Episcopul de Antiohia, căzu bolnav și muri. Grigorie, fratele lui Vasile îi făcu cuvântarea funebră. Trupul său a fost dus de prietenii săi la Antiohia. Cei care urmaseră partidul său, aleseră pe Flavian în locul său, în loc să se supună lui Paulin și astfel, poporul se dezbină din nou în două partide, nu pentru vreun motiv referitor la credință, ci pentru alegerea Episcopilor.

CAPITOLUL X.

Împăratul întrunește Episcopi de toate orientările. Novațienii au permisiune să-și facă adunările lor în Constantinopol. (383 d. Hr.)

Mari tulburări s-au întâmplat în celelalte cetăți când arienii fură alungați din bisericile lor; n-aș putea să admir destul înțelepciunea cu care Împăratul opri cursul acestor tulburări, adunând Episcopii sectelor, crezând că discutând împreună ar putea să se înțeleagă; și sunt convins, că prosperitatea domniei sale, a fost recompensa grijii ce avea pentru pacea Bisericii. În adevăr, Pronia dumnezeiască supuse în acel timp puterii sale neamurile străine. Atanaric, regele goților veni să i se supună cu toți ai lui și muri curând după aceea în Constantinopol. În a șaisprezecea zi a lunii ianuarie, sub consulatul lui Merobaud și al lui Saturnin, Arcadiu, fiul lui Teodosie a fost proclamat Împărat. În luna iunie sub același Consulat, Împăratul trimise să cheme pe Nectarie, discută cu dânsul asupra mijloacelor de a uni Biserica și îi mărturisi că el nu crede să se poată vreodată termina cauzele ce o dezbinau, până ce nu se vor explica mai întâi foarte lămurit chestiunile ce provocau discuții. Fiindcă această propunere îngrijora pe Nectarie, el o comunică lui Agelius, Episcopul novațienilor, care avea aceleași păreri ca dânsul despre Sfânta Treime. Acesta era un bărbat foarte pios, dar care n-avea destulă elocință pentru a încerca să apere adevărul credinței. Deci, în loc să ia cuvântul, el alesese în acest scop pe Sissiniu, citețul său, bărbat elocvent, inteligent în afaceri, învățat în Sfânta Scriptură și în științele profane. Însă pentru că acest Sissiniu știa că dis-

Episcopul Romei, de îndelungata perioadă în care întreținuseră împărtășire cu dânsii și arătându-le marea greșeală ce ar face dacă ar renunța la o doctrină al cărei adevăr îl recunoscuseră. Însă orice argumente erau de prisos, căci ei preferau mai bine să primească opinia lui Arie, decât să recunoască consubstanțialitatea Fiului lui Dumnezeu. După ce au luat această hotărâre, ei plecară din Constantinopol și scriseră în diferite cetăți celor din partidul lor ca să nu consimtă niciodată la doctrina Sinodului din Niceea. Rămânând Episcopii celui alt partid, ei propuseră să aleagă un Episcop în locul lui Grigorie, care după cum am spus, renunțase la scaunul de Constantinopol și era gata să plece spre Nazianz. Poporul îndată luă pe Nectarie și făcu să fie hirotonit de o sută cincizeci de Episcopi. Nectarie era un bărbat cu un temperament foarte blând, deși el avusese dregătoria de Pretor. Pe lângă aceasta, Episcopii mai hotărâră ca Episcopul de Constantinopol să se bucure de onoarea celui dintâi rang după Episcopul de Roma, având în vedere că cetatea de Constantinopol e noua Romă. Ei confirmară din nou doctrina Sinodului din Niceea. Stabiliră Patriarhatele și diviziunile provinciilor, în așa fel încât niciun Episcop să nu poată face nimic pe viitor în eparhia altora, ceea ce nu fusese observat din cauza persecuțiilor care tulburaseră pacea Bisericii. Nectarie avu în partea sa Cetatea de Constantinopol și provinciile din Tracia. Helladius, urmașul lui Vasile, Grigore, fratele lui Vasile, Episcop de Nissa în Capadocia și Otreu, Episcop de Melitina în Armenia avură Patriarhatul Eparhiei de Pont. Âmfilohie, Episcop de Iconia, Optim, Episcop de Antiohia în Pisidia, avură Patriarhatul Eparhiei de Asia. Îngrijirea Bisericilor din Orient a fost încredințată lui Pelagiu, Episcop de Laodicea și lui Diodor, Episcop de Tars, observându-se prerogativele de onoare ce fuseseră rezervate lui Meletie, Episcop de Antiohia și succesorilor săi. Aceeași Episcopi hotărâră, că Sinodul fiecărei Provincii va rezolva problemele ce se vor ivi. Aceste decrete fuseseră confirmate cu aprobarea și consimțământul Împăratului.

CAPITOLUL IX.

Strămutarea trupului lui Pavel, Episcopul de Constantinopol. Moartea lui Meletie.

Împăratul porunci atunci să se transfere din cetatea Antiohia trupul lui Pavel, Episcop de Constantinopol, pe care Filip, prefectul Pretoriului îl

trimisese odinioară în exil și îl ștrangulase în Cucusa, mică cetate în Armenia, după cum am arătat la locul potrivit, și-l puse într-o biserică ce îi poartă numele și care era în posesia macedonenienilor, când erau despărțiți de arieni, dar care mai pe urmă au fost alungați de Împărat, pentru că au refuzat să urmeze convingerile sale.

În același timp, Meletie, Episcopul de Antiohia, căzu bolnav și muri. Grigorie, fratele lui Vasile îi făcu cuvântarea funebră. Trupul său a fost dus de prietenii săi la Antiohia. Cei care urmaseră partidul său, aleseră pe Flavian în locul său, în loc să se supună lui Paulin și astfel, poporul se dezbină din nou în două partide, nu pentru vreun motiv referitor la credință, ci pentru alegerea Episcopilor.

CAPITOLUL X.

Împăratul întrunește Episcopi de toate orientările. Novațienii au permisiune să-și facă adunările lor în Constantinopol. (383 d. Hr.)

Mari tulburări s-au întâmplat în celelalte cetăți când arienii fură alungați din bisericile lor; n-aș putea să admir destul înțelepciunea cu care Împăratul opri cursul acestor tulburări, adunând Episcopii sectelor, crezând că discutând împreună ar putea să se înțeleagă; și sunt convins, că prosperitatea domniei sale, a fost recompensa grijii ce avea pentru pacea Bisericii. În adevăr, Pronia dumnezeiască supuse în acel timp puterii sale neamurile străine. Atanaric, regele goșilor veni să i se supună cu toți ai lui și muri curând după aceea în Constantinopol. În a șaisprezecea zi a lunii ianuarie, sub consulatul lui Merobaud și al lui Saturnin, Arcadiu, fiul lui Teodosie a fost proclamat Împărat. În luna iunie sub același Consulat, Împăratul trimise să cheme pe Nectarie, discută cu dânsul asupra mijloacelor de a uni Biserica și îi mărturisi că el nu crede să se poată vreodată termina cauzele ce o dezbinau, până ce nu se vor explica mai întâi foarte lămurit chestiunile ce provocau discuții. Fiindcă această propunere îngrijora pe Nectarie, el o comunică lui Agelius, Episcopul novațienilor, care avea aceleași păreri ca dânsul despre Sfânta Treime. Acesta era un bărbat foarte pios, dar care n-avea destulă elocință pentru a încerca să apere adevărul credinței. Deci, în loc să ia cuvântul, el alesese în acest scop pe Sissiniu, citețul său, bărbat elocvent, inteligent în afaceri, învățat în Sfânta Scriptură și în științele profane. Însă pentru că acest Sissiniu știa că dis-

putele, departe de a uni spiritele făcând să înceteze schisma ce le dezbină, nu fac decât să le îndepărteze mai mult, mărinđ îndărătnicia celor ce se află în rătăcire; el sfătuie pe Nectarie să înlătore luptele de cuvinte și să producă mărturiile vechilor Scriitori, care considerând totdeauna pe Fiul etern ca pe Părintele Său, se feriseră să recunoască că a fost vreun început al existenței Sale, și să-l convingă pe Împărat să întrebe pe conducătorii fiecărei secte, dacă ei cinstesc pe învățații ce înfloriseră în Biserică mai înainte de schismă sau dacă resping absolut autoritatea lor. Dacă vor respinge autoritatea lor, adaugă Sissiniu, să rostească și anatema contra lor, și atunci vor fi alungați de popor și adevărul va rămâne victorios. Iar dacă nu vor îndrăzni să respingă autoritatea lor, noi vom citi în cărțile lor și vom arăta vederile lor. Îndată ce Sissiniu dădu acest sfat lui Nectarie, el se duse și-l propuse Împăratului, care îl execută cu toată prudența necesară. Căci fără a descoperi intenția sa conducătorilor sectelor, el se mulțumi să-i întrebe dacă au vreo stimă pentru învățații Bisericii care scriseseră mai înainte de schismă. Când au răspuns că au pentru ei mult respect, el îi mai întreabă dacă vor să se țină de mărturia lor referitoare la adevărul doctrinei. Atunci, acei conducători de partide și filosoffi care erau foarte deprinși cu disputele și își pregătiseră argumentele, se găsiră în mare încurcătură. Unii mărturisiră că propunerea Împăratului e rațională, iar alții crezură că nu e nicidecum favorabilă intereselor lor. Cei ce se arătaseră că sunt de aceleași păreri, începură să se dezbină. Răutatea lor a fost rușinată, după cum odinioară a fost rușinată limba giganților și turnul superb al rătăcirii căzu la pământ. Împăratul recunoscând din confuzia în care se aflau, că în loc să urmeze doctrina Sfinților Părinți, ei nu se încred decât în subtilitatea argumentelor lor, le ceru mărturisirea lor de credință în scris. Cei mai iscusiți din fiecare sectă o alcătuiră pe cât au putut mai exact și conducătorii se duseră la palatul Împăratului în ziua hotărâtă. Nectarie și Agelius susțineau doctrina consubstanțialității Fiului lui Dumnezeu. Demofil apăra opinia lui Arie. Eunomiu era șeful eunomienilor. Eleusiu, Episcopul de Cizic, era în fruntea celor care urmau vederile lui Macedoniu. Împăratul îi primi foarte politicoși și primind mărturisirea lor de credință, se retrase singur în biroul său și rugă pe Dumnezeu să-i descopere adevărul. Când își isprăvi rugăciunea, el citi mărturisirea fiecărei secte, condamnă pe toate cele ce divizau Treimea și nu aprobă decât pe aceea care conținea credința consubstanțialității Cuvântului. Novațienii începură atunci să se bucure de o profundă

liniște și de întreaga libertate, căci Împăratul admirând faptul că doctrina lor era la fel cu aceea pe care o mărturisea el, porunci ca ei să stăpânească în pace bisericile lor și să aibă aceleași privilegii ca și ceilalți. Episcopii celorlalte secte fură criticați pentru dezbinarea lor de către chiar cei ce urmau vederile lor și reîntorcându-se plini de rușine și de durere, scriseră celor din partidul lor pentru a-i mângâia fiindcă cei mai mulți îi părăseau și recunoșteau doctrina consubstanțialității și adăugară că nu trebuia să găsească aceasta prea straniu, fiindcă mulți sunt chemați, dar puțini aleși. Ei vorbeau astfel, fiindcă numai de frică și de silă rețineau pe mai mulți în partidul lor. Trebuie totuși să mărturisim, că cei ce susțineau consubstanțialitatea Fiului lui Dumnezeu, nu fură cu totul scutiți de întristare și de neliniște, pentru că Episcopii care asistaseră la Sinod, se dezbinară din pricina neînțelegerii născute în Biserica de Antiohia. Episcopii de Egipt, de Arabia și de Cipru pretindeau că Flavian trebuia să fie alungat din scaunul său, pe când cei de Palestina, de Fenicia și de Siria se forțau să-l mențină. Vom vedea la locul său și rezultatul acestei probleme.

CAPITOLUL XI.

Împăratul Grațian e ucis de către tiranul Maxim. Iustina încetează să îl persecute pe Ambrozie.

Pe când se țineau aceste Sinoade în Constantinopol, Maxim plecă din Anglita și luă armele contra Împăratului Grațian care era ocupat cu războiul împotriva germanilor. Probus, prefect al Pretoriului, dispunea de afacerile Italiei cu o putere absolută, din cauza vârstei prea tinere a Împăratului Valentinian. Iustina, mama sa, care era infectată de rătăcirile lui Arie, nu făcu niciun rău apărătorilor consubstanțialității Fiului lui Dumnezeu, în timpul vieții Împăratului, însă ducându-se mai târziu la Milan, provocă acolo mari tulburări contra lui Ambrozie și porunci să fie dus în exil. În momentul în care cei ce primiseră porunca se pregăteau s-o execute, iar poporul care avea o iubire de necrezut pentru Ambrozie, se opunea la aceasta, sosi vestea, că Împăratul Grațian fusese ucis prin trădare de Maxim. Andragatius căpitan al gărzilor lui Maxim, punându-se în trăsură închisă, porunci oamenilor săi să spună că în ea se află împărăteasa, femeia Împăratului Grațian. Acest Principe întâlnind trăsura aproape de Lion, se apropie de ea pentru a vedea pe împărăteasă, femeia sa, și căzu ca

un orb în groapa pe care inamicii săi i-au săpat-o, fiindcă Andragatius dându-se jos din trăsură se aruncă asupra lui și-l ucise. El muri sub Consulatul lui Merobaud și al lui Saturnin, în al cincisprezecelea an al domniei și în al douăzeci și patrulea al vârstei sale.

Acestă tristă întâmplare moderă puțin violența mâniei de care era cuprinsă Iustina contra lui Ambrozie. Valentinian consimți fără voia lui și din cauza împrejurărilor să-și asocieze pe Maxim la conducerea Imperiului. Probus temându-se de puterea lui părăsi Italia și se retrase la Tesalonic.

CAPITOLUL XII.

Lupta între Teodosie și Maxim. (384 d. Hr.)

Împăratul Teodosie temându-se ca nu cumva Maxim să-l omoare pe tânărul Valentinian, cum l-a omorât pe Grațian, se ridică contra lui cu o puternică armată. În același timp, perșii îi trimiseră o delegație pentru a-i cere pacea. În ziua a noua a lunii septembrie (386 d. Hr.), sub Consulatul lui Ricomer și al lui Clearc, împărăteasa Flaccilla născu un fiu care a fost numit Onoriu. În același an și puțin mai înainte de nașterea acestui Principe, Agelius, Episcopul novațienilor, încetă din viață. În anul următor, în care Împăratul Arcadiu și Bauton erau consuli, Timotei, Episcopul de Alexandria încetă și el din viață și îi urmă Teofil. După un an, Demofil, Episcopul arian murind, arienii aduseră pe Marin din Tracia pentru a-l urma. Însă el nu ocupă mult timp acest loc. Arienii se dezbinară în timpul său în două partide, după cum vom vedea mai la urmă. Ei chemară atunci pe Doroteu din Antiohia și-l făcură Episcop al lor. Cu toate acestea Împăratul Teodosie lăsă pe Arcadiu, fiul său, la Constantinopol și, plecând în fruntea armatei sale, se duse la Tesalonic, unde găsi pe tânărul Valentinian plin de întristare, pentru că fusese constrâns să recunoască pe Maxim ca Împărat. El nu-și mărturisii părerile sale și nu voi nici să primească nici să refuze delegația lui Maxim. Neputând totuși suferi ca Imperiul să geamă sub jugul tiraniei sale, el își duse armata spre Milan, unde sosise deja acest uzurpator al puterii suverane.

CAPITOLUL XIII.

Tulburarea provocată de arieni în Constantinopol.

Pe când Împăratul Teodosie era ocupat cu acest război, arienii provocară o mare tulburare în Constantinopol. Oamenii au obiceiul să răspândească zvonuri asupra lucrurilor despre care sunt foarte puțin informați și aceste zvonuri sunt cu atât mai mari, cu cât patima ce o au pentru noutăți și pentru schimbări e mai puternică. S-a văzut un asemenea exemplu despre ceea ce spun în această cetate așa de numeroasă, unde fiecare inventa noutăți despre acest război după capriciul său și cu toate că războiul nu era încă început, unii susțineau deja că Împăratul fusese învins de către tiran, că un mare număr de oameni fuseseră uciși și că Teodosie va cădea în scurt timp în mâinile inamicilor săi. Arieni, care aveau o mare nemulțumire pentru că cei pe care ei îi persecutaseră odinioară posedau bisericile din cetate, măriră foarte mult aceste zvonuri. Însă când cei ce nu le știau decât din auzite îi încredințară că sunt adevărate, ei deveniră îndrăzneți și deteră foc casei lui Nectarie. Aceasta s-a întâmplat sub consulatul lui Teodosie și al lui Cinegius.

CAPITOLUL XIV.

Biruința lui Teodosie. Moartea lui Maxim. (388 d. Hr.)

Pregătirile Împăratului înspăimântară atât de mult pe soldații lui Maxim încât, în loc să-l apere, ei îl puseră în lanțuri și-l dădură în mâinile inamicilor săi. El a fost condamnat la moarte în a șaptesprezecea zi a lunii august, sub consulatul despre care vorbit. Andragatius, care ucisese pe Grațian cu propria sa mână, se aruncă într-un fluviu ce era aproape și se înecă. Împărații intrară victorioși în Roma cu Onoriu, care era încă copil și care fusese chemat de Teodosie, părintele său, îndată după ce a câștigat biruința asupra lui Maxim. Ei făcură acolo jocuri și petreceri publice. Teodosie întrebuiță o deosebită îndurare față de Symmaca, Senator foarte stimat pentru elocința sa și care a lăsat un mare număr de cuvântări. Fiindcă compusese una spre lauda lui Maxim și pe care o pronunțase în prezența sa, el a fost mai pe urmă acuzat pentru aceasta ca de o crimă de stat și spre a scăpa de moarte se refugie în biserică. Împăratul Teodosie avea un respect atât de mare față de tot ce privește religia, încât nu numai că dădea mari onoruri Episcopilor de împărțășirea sa, dar încă cinstea și pe

Socrate Scolasticul

episcopii novațienilor, care făceau profesii de doctrina consubstanțialității Fiului lui Dumnezeu. El grație deci pe Simmaca, după rugăciunea lui Leontiū, Episcopul novațienilor din Roma. Simmaca compuse o Apologie spre lauda lui Teodosie. Iată cum acest război care, la început părea așa de grozav, a fost așa de ușor terminat.

CAPITOLUL XV.

Flavian se face singur stăpân pe bisericile din Antiohia. (388 d. Hr.)

Murind Paulin, Episcopul de Antiohia, poporul, care fusese sub conducerea sa, refuză să se supună conducerii lui Flavian și lucră astfel încât Evagrie să fie hirotonit în locul său. Acest Evagrie murind îndată după aceea, Flavian avu dibăcia să împiedece ca să se pună altul în locul său și atunci cei ce evitau împărtășirea lui Flavian, din pricina călcărilor de jurământ ce făcuse, se adunară separat. El făcea totuși toate încercările, toate intrigile, pentru a-i atrage la partidul său. Își ajunse scopul după câțva timp, când a potolit mânia lui Teofil, Episcopul de Alexandria și când prin mijlocirea sa a câștigat și bunele grații ale lui Damasius, Episcopul de Roma. Înainte îi erau amândoi contrari, atât pentru călcarea de jurământ ce făcuse, cât și pentru tulburarea ce provocase în popor. Când Teofil a fost potolit, el trimise la Roma un preot numit Isidor, care potoli și pe Damasius, spunându-i că greșeala lui Flavian trebuie să fie iertată pentru binele păcii și pentru reconcilierea spiritelor. Flavian fiind astfel restabilit în împărtășire, certurile ce fuseseră în popor se potoliră. Arienii erau atunci alungați din cetate și nu-și făceau adunările decât în mahalale. În acel timp a încetat din viață și Chiril, Episcopul de Ierusalim. Locul lui a fost luat de către Ioan.

CAPITOLUL XVI.

Temple dărâmate în Alexandria. Lupta între creștini și păgâni. (388 d. Hr.)

Teofil, Episcopul de Alexandria, obținu în acel timp permisiunea Împăratului să dărîme templele păgânilor și făcu tot ce putu pentru a discredită și a dezonora misterii lor. El puse să sape peștera zeului Mitra. Făcu să se dărîme templul lui Serapis. Descoperi extravaganța sacrificiilor lui Serapis și ale altor zei. Păgânii și, mai cu seamă filozofii, neputându-și

liniști durerea ce simțeau văzând religia lor dezonorată într-un chip așa de batjocoritor în prezența întregului popor, se dădură la excese mult mai stranii decât acelea ce săvârșiseră în trecut. Căci năvălind asupra creștinilor, uciseră mulți dintre ei. Faptul acesta mări răul. Căci apărându-se cu îndărătnicie, lupta ținu până când ambele părți au fost ostenite de vărsarea de sânge. Păgânii nu pierduseră mulți, dar creștinii pierduseră foarte mulți. Mulți fuseseră răniți și de o parte și de alta. Păgânii satisfăcându-și astfel furia, le era frică de mânia Împăratului și se ascuseră unii în cetate, iar alții fugiseră. Doi profesori de Gramatică cărora le-am fost elev în tineretea mea la Constantinopol, anume Helladius, preot al lui Jupiter, și Ammonius preot al unei maimuțe, după cum se zicea, au fost dintre aceia. Tulburarea fiind potolită astfel, Guvernatorul de Alexandria și Comandanul trupelor din Egipt dădură o mână de ajutor lui Teofil pentru dărâmarea templelor idolilor. Ele fuseseră dărâmate, statuile topite și transformate în căldări și în alte vase proprii pentru trebuințele Bisericii din Alexandria, căci Împăratul le dăduse lui Teofil pentru alinarea săracilor. Însă Teofil puse să topească acele statui afară de cea a zeului amintit mai sus, pe care o păstră spre a fi expusă în public, ca nu cumva păgânii să tăgăduiască pe viitor că ar fi adorat-o vreodată. Sunt încredințat, că Ammonius avu din această cauză o mare nemulțumire, căci avea obiceiul să zică, că se adusese o mare insultă religiei păstrându-se această statuie, spre a servi ca un monument veșnic pentru nelegiuirea sa. Cât pentru Helladius, el se lăudă în fața mai multor persoane că a ucis nouă oameni în luptă.

CAPITOLUL XVII.

Sciere hieroglică găsită în templul lui Serapis.

Dărâmându-se templul lui Serapis, se găsiră hieroglife în formă de cruce, săpate pe pietre, pe care creștinii și păgânii le atribuiau religiei lor. Unii susținură că e semnul patimii Mântuitorului, iar alții asigurară că e un semn comun lui Iisus Hristos și lui Serapis și că reprezintă ceva pentru creștini și altceva pentru păgâni. Câțiva păgâni, care cunoșteau înțelesul acestor litere misterioase, convertindu-se la religia creștină în timpul acestei certe, spuseră că însemnau viața viitoare. Atunci creștinii trăgând folos din această explicație, ce se părea fără îndoială, mai favorabilă religiei lor decât religiei păgâne, începură să se înalțe mai presus de idolatri. Dar

când se găsiră și alte hieroglife prin care se prezicea că atunci când semnul crucii ce înseamnă viața viitoare va apărea, templul lui Serapis va fi distrus, un număr mai mare de păgâni veniră și își mărturisiră păcatele și primiră Botezul. Iată, ce am auzit zicându-se de aceste hieroglife în formă de cruce. N-aș putea crede că atunci când preoții egiptenilor au săpat această figură pe o piatră, au avut cunoștință de misterele noastre. Cum se poate ca venirea lui Iisus Hristos, care, după cum zice Apostolul, a fost ascunsă generațiilor și veacurilor și necunoscută domnului întunericului, să fi fost descoperită acelor preoți din Egipt, care nu erau decât slugile acestui domn al întunericului? Pronia dumnezeiască a permis ca în descoperirea acestei figuri să se întâmple ceva asemănător cu ceea ce se întâmplase odinioară lui Pavel, când, vorbind înaintea Areopagului, se servi de o inscripție ce o descoperise pe un altar. Afară numai dacă cineva nu va vrea să zică faptul că Dumnezeu prezicea viitorul prin acei preoți egipteni, după cum vorbise odinioară prin Balaam și prin Caiafa, care prezisese adevărul fără voia lor.

CAPITOLUL XVIII.

Abuzuri reformate la Roma de Împăratul Teodosie.

Deși Împăratul Teodosie nu stătuse decât foarte puțin timp în Italia, totuși el a adus mari faloase cetății Roma, fie prin mulțimea harurilor sale, fie prin nimicirea neorânduieiilor. El desființă un obicei nenorocit ce se introdusese acolo de un lung șir de ani. Se aflau acolo niște case mari, unde să făcea odinioară pâinea ce se distribuia poporului și din care păzitorii lor făcuseră adăposturi pentru tâlhari. Se zidiseră alături cârciumi, care erau totdeauna pline de femei desfrânate și care aveau obloane prin care se surprindeau cei ce mergeau acolo să petreacă, căci cu o mașină îi făcea să cadă în locul unde se făcea pâinea și o dată închiși acolo, îi puneau să lucreze toată viața, fără să se fi auzit vreodată vorbindu-se de ei. Un soldat al Împăratului Teodosie, fiind prins în această cursă, scoase pumnalul și răni pe cei ce voiau să-l țină acolo și scăpă. Împăratul informându-se de aceasta, pedepsi pe păzitorii acelor case, dărâmă adăpostul tâlharilor și scăpă Roma de o așa nelegiuire. Iată încă un abuz pe care îl reformă. Când o femeie era surprinsă în adulter, ea era pedepsită cu o pedeapsă în stare să-i sporească crima, în loc s-o îndrepteze. O închidea într-un loc de desfrânare

și îndată ce o prostitua, suna clopotul, pentru ca cei ce erau afară să știe ceea ce se petrecea înăuntru. Împăratul porunci să se dărâme acele case de prostituție și de scandal și hotărî alte pedepse contra femeilor ce s-ar fi dovedit vinovate de adulter. După ce a organizat foarte bine poliția în această veche capitală a Imperiului, lăsă acolo pe Valentinian, spre a dicta cu putere absolută și se reîntoarce cu Onoriu, fiul său, la Constantinopol, unde ajunse în ziua a zecea a lunii decembrie, sub Consulatul lui Tațian și al lui Simmaca. (391 d. Hr.)

CAPITOLUL XIX.

Duhovnicii scoși din Biserică.

În acel timp, se găsi de cuviință să fie scoși din Biserică preoții ce fuseseră rânduiți să primească mărturisirea. De când se despărțiseră novațienii de Biserică, pentru că nu voiseră să se împărtășească cu cei ce jertfiseră idolilor în timpul persecuției lui Deciu, Episcopii orânduiseră un preot pentru a asculta mărturisirile credincioșilor care păcătuiseră după Botez. Această disciplină e încă și astăzi în vigoare în celelalte societăți. Novațienii n-au primit niciodată această dispoziție. Apărătorii consubstanțialității Fiului lui Dumnezeu, ce sunt de acord cu ei în privința credinței, n-o țin nici ei și au desființat-o în timpul lui Nectarie, când o doamnă de neam bun se mărturisise Duhovnicului de păcatele ce săvârșise de la Botez. Preotul îi rânduiseră să le expieze cu postiri și rugăciuni. Ea se mărturisi apoi iarăși, că a avut relații imorale cu un diacon, din care cauză acel diacon a fost alungat și poporul arată o mare indignare pentru un astfel de păcat. Fiindcă se aruncau fel de fel de imputări și de batjocuri la adresa clericilor, un preot, numit Eudemon, născut în Alexandria, (391 d. Hr.) sfătui pe Nectarie, Episcopul de Constantinopol, să scoată din Biserică mărturisirea și să permită credincioșilor să se apropie de sfintele taine, după cum le va spune conștiința, adăugând, că nu e alt mijloc de a face să înceteze scandalul din Biserică. Am crezut de datorie să amintesc aceasta în scrierea mea, așa cum am auzit de la Eudemon însuși.

Căci am avut grijă să aflu de la cei care erau mai bine informați, ca nu cumva să spun ceva contrar adevărului. Atunci am zis lui Eudemon: Dumnezeu știe, dacă sfatul vostru e folositor sau vătămător Bisericii. Însă am remarcat după aceea, că credincioșii au luat prilej din aceasta, să nu se

mai mustre unii pe alții și să nu mai observe acest precept al Apostolului: *Și nu vă amestecați cu faptele cele fără de roadă ale întunericii, ci mai vărtos să le muștrați.* (Efes 5, 11)

CAPITOLUL XX.

Dezbinare între arieni și eretici.

Nu cred că se cuvine să trec sub tăcerea, ceea ce s-a întâmplat între arieni, novațieni, macedonieni, eunomieni și partizanii celorlalte secte. Nemulțumiți că s-au despărțit de Biserică, ei s-au dezbinat încă și între dâșii, când a apărut cel mai mic motiv pentru aceasta. Voi arăta aceasta mai în amănunt ce s-a întâmplat în cursul acestei istorii, și voi spune aici numai că Împăratul Teodosie nu persecută pe nimeni din aceste secte și nu exilă decât pe Eunomiu, pentru că întrunea poporul din Constantinopol în case particulare, unde îi citea scrierile sale și îl corupea. El nu tulbură nicidecum pe ceilalți, nu sili pe nimeni să intre în împărtășirea sa, ci permise tuturor să facă adunări și să creadă ce le va plăcea. Deci, fiindcă novațienii erau de aceleași păreri ca dânsul, el le lăsă bisericile pe care le aveau în cetate așa după cum am arătat deja. Voi adăuga în acest loc ceva care îi privește.

CAPITOLUL XXI.

Neînțelegeri între novațieni.

Agelius a condus timp de patruzeci de ani biserica novațienilor în Constantinopol, adică de la domnia lui Constantin până la al șaselea an al domniei lui Teodosie, după cum îmi aduc aminte că am arătat deja. Când se simți aproape de sfârșit, el hirotoni pe Sissiniu bărbat foarte elocvent și care studiasc cu Iulian pe lângă filozoful Maxim. Poporul condamnă această hirotonie și se plânse că n-a ales mai bine pe Marcian, care se făcuse foarte renumit prin pietatea sa și care-i scutise de persecuție, sub domnia lui Valens. Pentru a-i potoli Agelius, hirotoni și pe Marcian; când se simți mai bine, se duse la biserică și zise: După moartea mea, Marcian va fi Episcopul vostru și Sissiniu după Marcian. Murind îndată după aceea, Marcian luă în stăpânire scaunul episcopal și hirotoni preot pe un evreu, numit Sabatie, care se convertise la religia creștină și care după hirotonia sa nu încetă să respecte legea iudaică. Pe lângă aceasta, avea și marea am-

biție de a fi Episcop, ceea ce și declarase la doi preoți, dintre care unul se numea Teoctist, iar celălalt Macarie. El apără și schimbarea pe care o făcuseră novațienii în Paze, mică cetate în Frigia, sub domnia lui Valens la celebrarea sărbătorii Paștilor, după cum am spus deja. El se despărți apoi de biserică sub pretext că dorește o mai mare perfecțiune și pe motiv, cum zicea el, că nu putea să vadă pe unele persoane care erau nevrednice participând la Taine. Recunoscui mai pe urmă că el nu avea alt scop decât să facă adunări particulare. Marcian își mărturisi greșeala ce făcuse înălțând la sacerdoțiu oameni atât de ambițioși și zise, că ar fi făcut mai bine să-și pună mâinile pe niște spini, decât să le pună pe capul lui Sabatie. El adună un Sinod de Episcopi novațieni la Sangara, târg renumit în Bytina, aproape de Cetatea Helenopole. Acești Episcopi întrebară pe Sabatie, care e motivul nemulțumirii sale. Când le răspunse, că n-are alt motiv decât neînțelegerea ce se născuse cu privire la celebrarea sărbătorii Paștelui și că trebuia să o păzească după obiceiul evreilor și după cele ce se hotărâseră în Sinodul din Paze, ei bănuiră că ascundea adevărul și că nemulțumirea sa provenea din faptul că nu e Episcop, și de aceea îl siliră să promită cu jurământ că nu va pretinde niciodată demnitatea episcopală. După ce a promis aceasta, ei declarară că păzirea sărbătorii Paștelui e indiferentă; că neînțelegerea legată de acea zi nu e deloc o neînțelegere pentru care să fie permis a rupe comuniunea Bisericii, că Episcopii adunați în Paze, nu făcuseră nicio vătămare regulii generale și universale; că cei vechi care se apropiaseră de timpul Apostolilor, se împărtășiseră cu cei cu care nu se uneau în privința celebrării acestei sărbători; că novațienii din Roma nu urmaseră niciodată obiceiul evreilor, ci celebraseră totdeauna sărbătoarea după echinocțiu, fără să se despartă de cei ce o celebrau în alt timp. Acești Episcopi examinând cu multă atenție toate aceste lucruri, hotărâră că păzirea zilei sărbătorii Paștelui e indiferentă și că fiecare să aibă libertatea de a o celebra în ziua în care dorește, fără să rupă pentru aceasta împărtășirea. Sabatie anticipa încă timpul postului, când sărbătoarea Paștelui nu era celebrată de toți în aceeași zi, își petrecea noaptea în rugăciuni și celebra Paștele în ziua sâmbetei, a doua zi se ducea la biserică cu toată lumea și participa la sfintele Mistere. El a urmat astfel mai mulți ani și practica sa n-a putut fi necunoscută de popor. Cei mai simpli și mai cu seamă cei din Frygia și din Galatia îi urmară pilda și celebrară ca și dânsul sărbătoarea Paștelui. Sabatie călcându-și mai târziu jurământul prin care renunțase la

demnitatea episcopală, făcu adunări particulare și lăsă să fie hirotonit Episcop de către cei din secta sa, după cum vom vedea în decursul acestei Istorii.

CAPITOLUL XXII.

Părerii ale autorului asupra diferitelor obiceiuri ale unor Biserici, legate de celebrarea sărbătorii Paștilor; ceremoniile botezului, păzirea postului și câteva puncte referitoare la disciplină.

Cred că nu e de prisos să expun în acest loc și părerile mele referitoare la sărbătoarea Paștilor. Mi se pare că nici cei vechi, nici cei moderni care au căutat să urmeze obiceiul evreilor, n-au avut niciun temei rațional să discute cu atâta îndărătnicie cum au făcut asupra acestui subiect; căci ei n-au avut în vedere niciodată, că în religia noastră care a urmat religiei evreilor, a încetat păzirea exactă și scrupuloasă a legii, care nu era decât o prefigurare a harului, și că pietatea creștină nu ne permite să practicăm ceremoniile iudaice. Apostolul a respins pe față tăierea împrejur și a oprit pe credincioși să discute între ei despre prăznuirea sărbătorilor. Iată cum vorbește el despre aceasta în Epistola către Galateni: *Spuneți-mi, cei ce voiți să fiți sub lege, legea, n-o auziți?* (Gal 4, 21) Și după ce a reproduș cuvintele, arată că Evreii erau în robie, în timp ce creștinii au fost chemați la libertate; și-i îndeamnă să nu păzească zilele, lunile și anii. El declară pe față în Epistola către Coloseni, că legea nu e decât o umbră când le zice: *Deci nimeni pe voi să nu vă judece pentru mâncare sau pentru băutură, sau pentru partea sărbătorii, sau pentru luna nouă, sau a sâmbetelor, care sunt umbră celor viitoare.* (Col 2, 16-17) El confirmă aceeași doctrină în Epistola către Evrei prin aceste cuvinte: *Că schimbându-se preoția de nevoie se face și legii schimbare.* (Evr 7, 12) Nici Apostolul, nici Evangheliștii n-au impus niciodată jugul robiei celor ce se converteau la credință, ci au lăsat libertate fiecăruia să celebreze cum le va plăcea sărbătoarea Paștilor și celelalte. Însă, pentru că oamenii iubesc sărbătorile care îl scutesc de lucru, fiecare Biserică a făcut cum i-a plăcut și după un oarecare obicei, amintirea Patimilor Mântuitorului. Căci nici Mântuitorul, nici Apostolii n-au impus pentru aceasta niciun precept și n-au stabilit nicio pedeapsă contra celor ce l-ar omite, după cum face de obicei legea lui Moise când impune poruncă. E numai amintit în Evanghelie pentru adevărul istoric și

pentru rușinea evreilor, care aveau obiceiul să își profaneze sărbătorile prin omoruri după cum și Mântuitorul a suferit moartea în timpul Azimilor. Apostolii n-au cugetat nicidecum să prescrie sărbători. Ei n-au avut grijă decât să recomande pietatea. Astfel, celebrarea sărbătorii Paștilor s-a introdus în biserici în același chip ca și mai multe alte obiceiuri. Mulți din Asia Mică au păzit ziua a paisprezecea a lunii, fără vreo considerație pentru ziua sâmbetei și nu s-au despărțit niciodată de cei care aveau alt obicei, până când Victor, Episcopul Romei, în zelul său excomunică pe cei ce păzeau ziua a paisprezecea a lunii. Irineu, Episcopul de Lion, îl muștră pentru aceasta foarte tare, critică zelul său și-i arată că cei vechi care nu se uniseră deloc în privința celebrării sărbătorii Paștelui, nu încetaseră să întrețină comuniunea bisericească; că Policarp, Episcopul de Smyrna, care a suferit martiriul sub domnia Împăratului Marc Aurelian, nu se despărți deloc de împărtășirea lui Anicet, Episcopul de Roma, deși el celebra sărbătoarea Paștilor în ziua a paisprezecea a lunii după cum arată Eusebiu, în Istoria sa. Se aflau deci unii în Asia, care după cum am spus păzeau a paisprezecea zi a lunii. Se aflau alții în Orient, care celebrau sărbătoarea în ziua Sâmbetei, dar care n-o păzeau în aceeași lună; căci unii urmau obiceiul evreilor, deși nu era exact, iar alții nu celebrau sărbătoarea decât după echinocțiu și ziceau să o celebreze totdeauna când e Soarele în zodia Berbecului, în luna pe care locuitorii din Antiohia o numesc Xantic, iar romanii o numesc aprilie și că în aceasta se conformează nu noilor evrei, care se înșeală mai în toate, ci celor vechi și celor ce au scris despre aceasta (Iosif, în a treia carte a *Antichităților Iudaice*). Ceialți care locuiau în Occident, nu celebrau sărbătoarea decât după echinocțiu, după o tradiție veche și toți aceștia n-au rupt niciodată împărtășirea pentru acest motiv. Căci nu e adevărat, după cum pretind unii că Sinodul ținut sub domnia lui Constantin a adus oarecare schimbare. Acest Împărat, însuși scriind celor ce nu erau de acord asupra acestui punct, îi îndemnă să urmeze pe cei mai mulți. Scrisoarea sa e reprodusă de Eusebiu în Cartea a treia asupra vieții lui. Iată cum se exprimă el despre celebrarea sărbătorii. «Obiceiul păzit de către toate bisericile de miazăzi, de miazănoapte și de Occident și de către unele chiar din Orient, fiind foarte bun și foarte cuviincios, toți Episcopii au crezut de cuviință, că trebuie să fie în general primit și am promis că vă veți supune la aceasta. Îmbrățișați deci obiceiul ce e stabilit la Roma, în Italia, în Africa, în Egipt, în Spania, în Galia, în Englitera, în ambele Lybii, în Achaia,

în Asia, în Pont și în Cilicia. Gândiți-vă că numărul acestor biserici nu numai că e mult mai mare decât numărul celorlalte, ci și că obiceiul lor e sprijinit pe motive temeinice și că noi nu trebuie să avem nimic comun cu evreii. »

Însă cei ce păzesc ziua a paisprezecea a lunii, reduc originea acestui obicei la Sfântul Ioan Evangelistul, iar romanii și celelalte popoare din Occident încredințează că au primit obiceiul lor de la Sfântul Petru și de la Sfântul Pavel. Trebuie totuși să mărturisim că, nici unii, nici alții nu produc nicio mărturie prin care să poată proba ceea ce susțin. Cât pentru mine, varietatea obiceiurilor ce se află în bisericile unde nu e decât una și aceeași credință mă convinge că celebrarea sărbătorii Paștilor a fost introdusă numai din obicei. Cred de datoria mea să vorbesc ceva mai mult asupra diversității acestor obiceiuri. Postul ce se păzește înaintea sărbătorii Paștilor, nu e păzit pretutindeni în același chip. La Roma, se postește trei săptămâni, afară de Sâmbăta și Duminica. În Illyria, în Achaia și la Alexandria se postește șase săptămâni și se cheamă acest post, Postul-Mare. Alții încep postul lor șapte săptămâni înainte de Paști și, deși nu postesc decât cincisprezece zile, totuși dau numele postului lor de Postul Mare. Mă mir câteodată de acest nume, pentru explicarea căruia fiecare aduce diferite motive. E o varietate de obiceiuri în înfrânarea de cărnuri, ca și în numărul zilelor. Unii se înfrânează de carnea tuturor animalelor, iar alții nu se înfrânează deloc de pește. Unii mănâncă și păsări și pești, pentru că au fost făcute din apă după mărturisirea lui Moise. Unii se înfrânează de ouă și de tot felul de fructe. Unii nu mănâncă decât pâine, iar alții nici pâine. Unii postesc până la ora nouă din zi și după aceea mănâncă fără deosebire tot felul de cărnuri. Sunt o mulțime de obiceiuri pe care le explică în diferite chipuri. Însă, fiindcă nu s-ar putea aduce nicio poruncă scrisă prin care să fie autorizate, e lămurit, că Apostolii au lăsat la libertatea credincioșilor să întrebuițeze postul cum ar găsi de cuviință și să facă binele fără frică sau silă. Modul de a se aduna în biserică nu e mai puțin diferit decât acela de a posti. Deși toate societățile creștine din lume celebrează sfințele Taine în sâmbetele fiecărei săptămâni, credincioșii din Alexandria și din Roma nu le celebrează în acea zi, după o veche tradiție. Egiptenii, care sunt vecini cu cei din Alexandria și cei ce locuiesc în Tebaida, se adună sâmbăta, fără însă să participe la sfințele mistere, după cum au obiceiul creștinii să participe la sfințele Taine. Căci, după ce au mâncat și s-au săturat cu tot felul de cărnuri

ri, ei aduc jertfa și se împărtășesc spre seară, joia și vinerea, ce se cheamă pregătirea, adică în ajunul zilei Sâmbetei, se citește Sfânta Scriptură în Biserica de Alexandria, dascălii o explică și se observă obiceiul în adunări, afară de participarea la sfintele Taine. Este știut că în acel timp, învăța mai cu seamă Origen. Fiindcă el era foarte învățat în studiul cărților sfinte, explica că ceea ce e cuprins în operele lui Moise despre celebrarea sărbătorii Paștilor, nu poate fi înțeles după literă și-i dădu un înțeles spiritual, zicând că n-a fost niciodată decât o adevărată sărbătoare a Paștilor și anume, aceea pe care Mântuitorul a celebrat-o când a fost răstignit pe cruce, când a distrus puterile inamice și a înălțat contra lor acest drapel.

În aceeași cetate Alexandria, se aleg fără deosebire dintre catehumeni și dintre credincioși pentru a-i face citeți și cântăreți, deși în toate celelalte biserici nu se aleg niciodată decât dintre credincioși. Știu că e încă un alt obicei deosebit în Tesalia. Când un cleric după hirotonia sa rămâne cu femeia cu care se unise mai înainte printr-o legitimă căsnicie, el e depus; pe când în Orient, clericii și Episcopii chiar se abțin de femeile lor după cum le place, fără să fie obligați la aceasta de vreo lege. Căci au fost mai mulți Episcopi care, după ce au fost înălțați la această demnitate, au avut copii legitimi din căsnicia lor. Se zice, că Heliodor, Episcopul de Trica, cetate în Tesalia, care compusese în tinerețea sa *Istoria dragostelor lui Teagen și ale Caricleei*, a fost întemeietorul acestui obicei. El e ținut în Tesalonic, în Macedonia și în Achaia. Am văzut în Tesalia un alt obicei și anume că nu botează decât în ziua de Paști și din această cauza mulți mor fără să fie botezați. Biserica de Antiohia e rău așezată și altarul e la apus în loc să fie la răsărit. În Achaia, în Tesalia și în Ierusalim, îndată ce se aprind lumânările se fac rugăciunile în același mod cum le fac novațienii la Constantinopol. La Cesarea, în Capadocia și în insula Cypru, Episcopii și preoții explicau Sfânta Scriptură Sâmbăta și Duminica către seară, când se aprind lumânările. Novațienii din Hellespont nu-și fac rugăciunile lor după cum le fac cei din Constantinopol, deși ei urmează aproape întru totul obiceiul Bisericii Ortodoxe. În fine, dintre toate sectele de abia se vor găsi două biserici, care păzesc același obicei în felul de a se ruga. Preoții nu mai predică în Alexandria de când Arie a tulburat pacea prin rătăcirea doctrinei sale. La Roma se postește în toate sâmbetele. Cei care au păcătuit după Botezul lor, sunt respinși de la împărtășire în Cesaria, în Capadocia, precum și la novațieni. Macedonienii din Hellespont și cei care celebrează în

Asia sărbătoarea Paștilor în a paisprezecea zi a lunii, păzesc aceeași disciplină.

Novățienii din Frigia nu admit nicidecum la împărțășire pe cei ce s-au însurat a doua oară, pe când cei din Constantinopol, nici nu-i admit, nici nu-i exclud pe față. În Occident sunt admiși pe față. Varietatea acestor obiceiuri provine, după cum cred, de la Episcopii care au condus bisericile; și cei ce le-au primit de la dâșșii, le-au transmis ca lege celor ce le-au urmat. E greu sau, mai bine zis, cu neputință să se facă o enumerare exactă a practicilor diferite ale bisericilor. Ceea ce am arătat e de ajuns pentru a dovedi că, sărbătoarea Paștelui n-a fost celebrată pretutindeni în același mod. Cei ce susțin că Sinodul din Niceea a adus o schimbare în aceasta, se înșeală; căci Episcopii care l-au ținut n-au avut alt scop decât să facă de termine popoarele ce aveau un obicei deosebit, să se conformeze numărului mai mare. În prima perioadă, au fost deosebiri și certuri legate de păzirea mai multor obiceiuri și Apostolii le-au cunoscut, după cum se arată în cartea *Faptelor* lor.

Îndată ce văzură că aceste certuri tulburau pacea credincioșilor, se adunară și făcură o lege prin care eliberându-i din robia păzirilor nefolositoare, le prescrieră ceea ce era necesar pentru adevărata pietate. Deși scrisoarea e în *Faptele Apostolilor*, totuși o voi reproduce în acest loc: *Apostolii și bătrânii și frații. Celor de la Antiohia și Siria și Cilicia, frați celor ce sunt din neamuri. Să se bucure. De vreme ce am auzit, că oarecare dintre noi ieșind v-au tulburat pe voi cu cuvinte, slăbind sufletele voastre zicând să vă tăiați împrejur și să păziți legea, ceea ce noi n-am poruncit. Părutuş-au nouă care ne-am adunat cu un suflet, ca alegând bărbați să trimitem către voi, împreună cu cei iubiți ai noștri, Varnava și Pavel, oameni care și-au dat sufletele lor pentru numele Domnului nostru Iisus Hristos. Drept aceea am trimis pe Iuda și pe Sila, care și ei cu cuvântul vor vesti acestea. Pentru că s-a părut Sfântului Duh și nouă, ca mai mult nicio greutate să se pună peste voi, afară de cele de nevoie, acestea sunt: să vă feriți de cele jertfite idolilor și de sânge și de sugrumat și de curvie, de care de vă veți păzi pe voi, bine veți face. Fiți sănătoși. (Fap 15, 23-29)*

Iată ce a găsit Dumnezeu de bine. Căci Apostolii zic în scrisoarea lor: *Părutuş-a Sfântului Duh*, ca mai mult nicio greutate să se pună peste voi, afară de cele de nevoie. Și cu toate acestea, se găsesc persoane care disprețuind legi atât de sfinte, zic, că curvia e o faptă indiferentă, care discută

despre celebrarea sărbătorilor cu aceeași căldură ca și cum ar fi vorba de propria lor viață și care se condamnă pe sine-însuși, fără a vedea că ei calcă poruncile Apostolilor și contrazic ceea ce Dumnezeu a aprobat. Mi-ar fi ușor să mai vorbesc asupra celebrării sărbătorii Paștilor și să arăt că obiceiul ce păzesc evreii nu e exact și că samarinenii, care s-au despărțit de evrei, o celebrează totdeauna după echinocțiu. Însă aceasta ar cere o lucrare aparte. Mă voi mulțumi să spun că cei ce se arată așa de zeloși în a imita pe evrei și a păzi toate aparențele n-ar trebui să omită niciuna. Ei n-ar trebui să păzească numai zilele și lunile, ci toate câte a păzit Domnul nostru Iisus Hristos după obiceiul evreilor, în timpul când El a fost lege, toate câte a suferit de la dânșii pe nedrept, toate câte a făcut El spre pildă pentru binele oamenilor: așa când S-a suit pe o corabie spre a învăța; când a poruncit să pregătească Pasca într-un foișor, așternut gata; când a poruncit la doi din ucenicii Săi să dezlege o asină care era legată; când le-a dat ca semn, că vor întâlni un om ducând un vas de lut cu apă; sau când a păzit ceva din cele ce sunt scrise în Evanghelie. Cei ce pretind să fie îndreptățiți prin păzirea acestei sărbători, nu păzesc nimic din aceste fapte exterioare. Niciun dascăl n-a propovăduit vreodată de pe o corabie. Niciunul nu s-a suit într-un foișor așternut gata pentru a celebra acolo Paștele. Niciunul n-a dezlegat o asină. Niciunul n-a poruncit altuia să ducă un vas de lut cu apă pentru a împlini legea. Ei au crezut că aceste ceremonii nu priveau decât pe evreii care păzesc preceptele mai mult după literă decât după duh și care păzesc legea lui Moise, nu după adevăr, ci numai după aparență și pentru aceasta sunt supuși blestemului. Cei ce favorizează pe evrei dau un înțeles alegoric tuturor acestor lucruri și se luptă cu îndărătnicie pentru paza zilelor și a lunilor fără să le dea înțelesul alegoric și prin aceasta se amestecă ei înșiși în condamnarea rostită contra evreilor și se supun ca și dânșii blestemului.

Cred că e destul despre acest subiect. Să reluăm ceea ce am spus că de la dezbinarea Bisericii, cei ce se despărțiseră s-au despărțit încă după aceea și între ei. Novațienii nu sunt de acord între ei pentru celebrarea sărbătorii Paștilor. Unii contestă nu numai luna, ci și săptămâna și ziua și alte puncte de puțină importanță și în unele locuri se adună separat, pe când în altele se împărtășesc împreună.

CAPITOLUL XXIII.

Neînțelegeri între arienii din Constantinopol.

Arienii au avut între ei mari neînțelegeri și în discuțiile lor aprinse au rostit lucruri foarte necuviincioase. Biserica, crezând totdeauna că Dumnezeu e Părinte al Cuvântului Său au discutat această problemă, dacă Părintele putea să fie numit Părinte mai înainte de a exista Cuvântul Său. Căci după cum zic ei, că Cuvântul nu e născut din Tatăl, dar că a fost făcut din ceea ce nu era mai înainte, ei au lipsit în acest punct esențial de credință și au căzut într-o discuție necuviincioasă și care nu e decât nominală. Doroteu, pe care îl adusesese din Antiohia, zicea că Dumnezeu nu putea să fie nici Părinte, nici să fie numit Părinte fără ca Fiul să existe. Marin, pe care îl aduseseră mai înainte din Tracia și care era supărat că a fost preferat Doroteu, susținea opinia contrară. A fost ceartă între ei asupra acestui subiect și despărțindu-se pentru un cuvânt, ei se adunară separat. Cei ce erau sub conducerea lui Doroteu, rămaseră în locul unde fuseseră totdeauna; iar cei ce urmau pe Marin, își zidiră capele particulare și susținură că Părintele fusese totdeauna mai înainte de a fi fost Fiul. Ei fură supranumiți psatirienii, din cauză că Teoctist Psatyropol, adică vânzător de plăcinte, apăra cu îndărătnicie aceasta părere. Selenas, Episcopul goșilor, care era născut din părinte got și din mamă frigiană, și care predica în ambele limbi, era de aceleași păreri. Acești psatirieni se dezbinară curând, după aceea și Marin se despărți de Agapie pe care îl hirotonisi Episcop de Efes. Neînțelegera lor nu privea deloc fondul religiei; nu era decât o ceartă legată de întâietatea în care goșii urmau partidul lui Agapie. Mai mulți clerici recunoscând că ei nu lucrau în această chestiune decât din ambiție îi părăsiră și mărturisiră doctrina consubstanțialității Fiului lui Dumnezeu. Arienii fiind dezbi-nați astfel timp de douăzeci și cinci de ani, se uniră sub domnia lui Teodosie și sub Consulatul lui Plintas, Căpetenia miliției, sub care psatirienii se supuseră rațiunii și încetară să se mai certe. Unindu-se, făcură o lege prin care interziceau să se vorbească pe viitor de chestiunea ce-i despărțise. Unirea lor nu exista decât în Constantinopol, căci în alte locuri erau dezbi-nați ca și mai înainte.

CAPITOLUL XXIV.

Neînțelegeri între eunomieni.

Eunomienii nu putură nici ei să păstreze unirea. Eunomiu se despărțise de Eudoxiu, cel care l-a hirotonit Episcop de Cizic, din cauză că refuzase să restabilească în comuniunea Bisericii pe Aetiu, învățătorul său, care fusese lepădat de Biserică. Eunomienii se dezbinară pe urmă în mai multe partide. Teofroniu, născut în Capadocia, care învățase de la Eunomiu arta de a discuta *Categoriile* lui Aristotel și *Cartea interpretării*, compunând câteva scrieri sub titlul de *Exerciții ale spiritului*, se făcu atât de urât celor de secta sa, încât îl alungară. Făcând după aceea adunări separate, el inventă o erezie căreia i-a dat numele său. Eutihie s-a despărțit de eunomieni în Constantinopol pentru o ceartă de mică importanță și face acum adunări separat. Aderenții lui Teofroniu sunt de obicei numiți eunomiotrofonieni; și cei ai lui Eutihie, eunomieutichieni. Am crezut că e de prisos să amintesc termenii care formează discuția lor, de teamă să nu mă prea depărtez de chestiune. Voi spune numai ca ei au corupt botezul, căci în loc de a boteza în Numele Treimii, botează în numele morții lui Iisus Hristos.

A existat și oarecare dezbinare între macedonieni; un preot, numit Eutropie a adunat poporul separat și Carterius n-a voit să-l urmeze. Sunt poate în celelalte cetăți secte născute din acestea; însă eu nu mi-am propus să vorbesc decât de cele ce s-au petrecut în Constantinopol, unde sunt născut, unde am fost crescut, unde am văzut lucrurile eu însumi și unde s-au întâmplat evenimente mai însemnate ca oriunde în lume. Însă ceea ce am spus aici, nu s-a întâmplat în același timp. Dacă cineva dorește să recunoască numele diferitelor secte, le va putea afla din citirea cărții lui Epifaniu, Episcopul insulei Cypru, care are titlul *Ancorat*. Eu însă nu voi spune nimic mai mult. Pacea Imperiului a fost puțin zdruncinată în acel timp după cum o voi istorisi îndată.

CAPITOLUL XXV.

Eugeniu omoară pe tânărul Valentinian și uzurpă puterea suverană. El e învins de Teodosie și omorât la picioarele sale.

Se afla în Occident un profesor de gramatică, pe nume Eugeniu, care după ce a predat limba latină, a fost chemat în palatul Împăratului și a ajuns la dregătoria de secretar al său. Câștigând mare vază prin elocința sa,

el nu a putut să întrebuițeze cu moderație poziția sa norocoasă. Căci unindu-se cu Arbogast, născut în Galia, căpetenie a miliției, bărbat sălbatic și gata să vărse sânge, se hotărî să uzurpe puterea suverană. Înțelegându-se între dâșii să scape de Împăratul Valentinian, ei corupseră pe eunucii camerei lui prin mărețe promisiuni și-l strangulară. Făcându-se astfel stăpân pe Imperiu în Occident, Eugeniu dispuse de toate cu o putere tiranică. Teodosie se supără foarte când văzu că, după ce a învins pe Maxim, era silit să ia armele contra altuia. Cu toate acestea, adunându-și trupele el declară pe Onoriu, fiul său, Împărat, în a zecea zi a lunii ianuarie, în al treilea Consulat al său (393 d. Hr.) și în acela al lui Abondantius și lăsând pe cei doi fii al săi în Constantinopol, plecă în Occident. O mulțime de străini care locuiesc peste Dunăre, îl urmară în mod voluntar pentru a-l servi contra lui Eugeniu. El sosi în scurt timp în Galia, unde tiranul îl aștepta în fruntea unei armate îngrozitoare. Lupta s-a dat aproape de un fluviu, numit Froid la treizeci și șase de mile de Aquilea. Lupta a fost nehotărâtă în partea unde se luptau romanii contra altor romani. Însă, în partea unde se aflau străinii care urmaseră pe Teodosie, romanii care țineau cu partidul lui Eugeniu biruiră. Când văzu Împăratul că acei străini erau tăiați în bucăți a fost pătruns de o vie durere, s-a proșternat la pământ și a făcut o rugăciune care a fost ascultată. Căpetenia miliției căpătând curaj alergă cu câțiva ofițeri la locul unde străinii erau mai slabi, îi susținu și puse pe fugă pe cei care cu puțin mai înainte îi biruiau. La aceeași oră se întâmplă un alt eveniment miraculos: un vânt puternic respinse contra soldaților lui Eugeniu săgețile ce le trăsese împotriva armatei Împăratului și mări puterea celor pe care soldații lui Teodosie le trăsese în contra lor. Soarta războiului schimbându-se astfel, tiranul se aruncă la picioarele Împăratului și-i ceru iertare. Însă soldații îi tăiară capul pe loc, chiar în a șasea zi a lunii septembrie, sub al treilea Consulat al lui Arcadiu și al doilea al lui Onoriu. Arbogast, principalul autor al răului, fugind a doua zi după luptă și negăsind mijloc să scape, se ucise cu propria sa mână.

CAPITOLUL XXVI.

Moartea Împăratului Teodosie.

Ostenelile pe care Împăratul Teodosie le suportase în timpul acestui război îi pricinuiră o boală pe care el însuși o crezu mortală și îndată ve-

nindu-i în minte numărul și excesul nenorocirilor de care popoarele sunt adeseori încercate după moartea Principilor, se puse să lucreze mai mult pentru nevoile Statului decât pentru a-și păstra viața. Fiindcă el cugeta mai cu seamă să aducă o bună orânduială în afacerile din Orient, el chemă în grabă pe Onoriu, fiul său, de la Constantinopol. Când sosi la Milan, Teodosie începu să se simtă mai bine cu sănătatea și dădu jocuri de cai în circ, în semn de veselie pentru victoria sa. Înainte de prânz și în timpul jocurilor, el se simțea destul de bine. Însă răul mărindu-se după prânz, el nu a mai putut asista la jocuri și-și trimise fiul în locul său.

El muri în noaptea următoare, și anume între a șaisprezecea și a șaptesprezecea zi a lunii ianuarie, sub Consulatul lui Olibrius și al lui Probin, în a 294-a Olimpiadă, în al 60-lea an al vârstei sale și al 16-lea al domniei sale. (395 d. Hr.) Această carte cuprinde istoria celor ce s-au petrecut în timp de 16 ani și opt luni.

Cartea a șasea

PREFAȚĂ.

Am urmat poruncile voastre, preasfinte Teodore și am isprăvit (395 d. Hr.) primele cinci cărți din *Istoria bisericească*. Voi știți că n-am căutat podoabele discursului. Dacă aș fi voit să le caut, poate că n-aș fi reușit; și chiar dacă aș fi putut reuși, n-aș fi egalat pe cei vechi, despre care se crede că au fost capabili să înalțe și să mărească subiectul scrierii lor. De altfel, acest fel de scriere ar fi fost nefolositor celor simpli care, neadmirând nicidecum frumusețea termenilor, nu se opresc decât la adevărul lucrurilor. Astfel, eu am ales un gen de scriere care, fiind mai puțin sublim, e mai clar și mai ușor, iar dacă aș fi ales un altul, n-aș fi mulțumit nici pe învățați, care l-ar fi găsit inferior genului de scriere al celor vechi, nici pe ignoranți, cărora le-ar fi fost foarte greu să descopere lucrurile care ar fi fost ca și învelite sub podoaba vorbelor. Mai înainte de a începe cartea a șasea, sunt silit să îi informez pe cei ce vor voi să o citească despre faptul că mi-e teamă că modul în care scriu eu poate să displacă multora, fie pentru că adevărul e adeseori supărător, fie pentru că nu aduc laude celor pe care ei îi iubesc și pentru că nu le înalț faptele prin cuvinte prea măgulitoare.

Acei care sunt prea zeloși pentru religia noastră mă vor critica, poate, pentru că n-am dat Episcopilor titlul de preasfințiți sau de *prea iubiți de Dumnezeu*, iar alții pentru că n-am numit pe împărați Domni, prea dumnezeiești sau altfel. Mi-ar fi ușor să arăt prin mărturisirea celor vechi că atunci când un sclav vorbește de stăpânul său, îl numește simplu, fără a exprima demnitatea lui. Voi urma regulile istoriei ce se mulțumește cu o narațiune simplă și credincioasă. Voi scrie ceea ce am văzut sau ceea ce am aflat de la cei ce au văzut. Am examinat cu deosebită îngrijire mărturisirile lor și nu le-am primit decât în măsura în care le-am găsit exacte și mi-am dat multă osteneală să deosebesc adevărul faptelor la care unii mă asigură că au fost martori și despre care alții pretindeau că sunt mai bine informați decât oricine altcineva.

CAPITOLUL I.

Rufin prefect al Pretoriului e ucis la picioarele lui Arcadie. (395 d. Hr.)

Murind Teodosie, în timpul în care am arătat, Arcadie luă în stăpânire Imperiul de Orient, iar Onoriu Imperiul de Occident. Damasius conducea atunci Biserica din Roma, Teofil pe cea din Alexandria, Ioan pe cea din Ierusalim, Florian pe cea din Antiohia și Nectarie pe cea din Constantinopol, noua Romă, după cum am văzut în cartea precedentă. Trupul Împăratului Teodosie a fost adus la Constantinopol în ziua de opt noiembrie, sub același Consulat, iar Arcadie a avut grijă de funerarii. În a 17-a zi a aceleiași luni, armata ce lupta contra lui Eugeniu sosi. Mergând Împăratul în întâmpinarea ei după obicei, soldații uciseră pe Rufin la picioarele sale pentru că era bănuțat că aspiră la puterea suverană și pentru că a făcut ca hunii, care cutreierau și pustiau Armenia și alte Provinciile din Orient, să intre în pământurile Imperiului. Marcian, Episcopul novațienilor, muri în aceeași zi. Îi urmă Sisiniu despre care am vorbit mai sus.

CAPITOLUL II.

Moartea lui Nectarie. Hirotonia lui Ioan. (397 d. Hr.)

Nectarie, Episcopul de Constantinopol, muri îndată după aceea, în ziua de 17 septembrie, sub consulatul lui Chesarie și a lui Atticus. Îndată se luară măsuri pentru a se alege un urmaș și după ce au fost propuși mai mulți, se hotărî, în final, să fie chemat Ioan, un preot din Antiohia, foarte renumit pentru învățătura și pentru elocința sa. Împăratul Arcadie trimise să-l cheme îndată după aceea, cu consimțământul unanim al clerului și al poporului, iar pentru a face hirotonia mai solemnă, el dori ca mai mulți Episcopi să asiste la hirotonie. Între aceștia era și Teofil de Alexandria care făcea tot posibilul pentru a micșora renumele lui Ioan. El dorea să înalțe pe scaunul cetății împărățești pe Isidor, un preot al Bisericii sale pe care-l iubea mult pentru că întreprinsese în interesul său o afacere supărătoare și grea. Voi spune care era aceasta.

Pe când Teodosie se războia cu Maxim, Teofil trimise pe Isidor în Occident cu o scrisoare și cu daruri pentru cel ce va câștiga victoria. Când Isidor ajunse la Roma, el așteptă acolo sfârșitul războiului. Însă, planul său nu rămase mult timp ascuns, căci un citeț ce-l însoțea, îi luă pe ascuns scrisoarea și, din această cauză, se reîntoarse la Alexandria. Iată motivul

pentru care Teofil favoriza pe Isidor cu atâta patimă. Toată curtea se declară pentru Ioan și, fiindcă mai mulți îl acuzau pe Teofil și dădeau Episcopilor memorii contra lui, Eutropiu, chitonitul (valetul) Împăratului i le arătă și-i sili să aleagă: sau să răspundă la acele acușări sau să hirotonească pe Ioan. Mirat de aceste memorii, Teofil hirotoni pe Ioan. El luă în stăpânire bisericile din Constantinopol în ziua de 16 februarie, sub Consulatul următor, care a fost renumit pentru jocurile pe care Împăratul Onoriu le dădu la Roma și pentru acelea pe care Eutichian, prefect al Pretoriului, le dădu la Constantinopol. Fiindcă lucrările pe care Ioan le-a lăsat și persecuțiile ce a suferit l-au făcut foarte renumit, nu m-aș putea lipsi să nu vorbesc de dânsul și să nu descriu modul în care a fost înălțat și să arăt cum a fost pus pe scaunul Bisericii din Constantinopol, cum a fost alungat de acolo mai pe urmă și, în fine, cum a primit mai multă cinste după moarte decât a primit în timpul vieții sale.

CAPITOLUL III.

Nașterea și creșterea lui Ioan, Episcopul de Constantinopol.

Ioan s-a născut în Antiohia, cetate din Syria. El era pogrător dintr-o familie nobilă. Părintele său se numea Secund, iar mama sa, Antuza. El a studiat retorica cu Libanius și filozofia cu Andragat. Pe când era gata să pledeze, el reflectă că avocatura e o profesie neliniștită și zgomotoasă și se hotărî să-și aleagă un fel de viață mai liniștită, după pilda lui Evagrie care, studiind cu aceiași dascăli ca și dânsul, părăsise și el această carieră. Schimbându-și, deci, haina și chipul de viețuire, el se aplecă spre citirea Sfintei Scripturi și mergea foarte des la biserică. El convinse și pe Teodor și pe Maxim, care studiaseră împreună cu dânsul la Libanius, să renunțe la o carieră ce nu avea alt scop decât câștigul. Teodor ajunse după aceea Episcop de Mopsuestia în Cilicia, iar Maxim Episcop de Seleucia în Isauria. Dorind să atingă perfecțiunea Evangheliei, se aplecară la exercițiile vieții monastice sub conducerea lui Diodor și a lui Carteriu. Cel dintâi fusese după aceea înălțat la Episcopia cetății de Tars și compusese mai multe scrieri în care nu căuta decât înțelesul literal al Scripturii, fără să se oprească la alegorii. Fiindcă Ioan locuia cu Vasile care fusese hirotont diacon în acel timp de către Meletie și care, mai pe urmă, a fost făcut Episcop al Cesareei în Capadocia, Zenon, Episcopul de Ierusalim, îl făcu citeț

al Bisericii din Antiohia. În acest rang, compuse o scriere contra evreilor și, îndată după aceea, fiind hirotonit diacon de către Meletie, întocmi *Cartea preoției*, cărțile împotriva Stagiritului despre neînțelegerea Naturii dumnezeiești și despre femeile ce locuiau cu clericii. Murind Meletie în Constantinopol, unde se dusese pentru hirotonia lui Grigore de Nazianz, Ioan evită societatea meletienilor și nu intră în împărțășirea lui Paulin și petrecu trei ani în cea mai mare liniște. Murind Paulin, el a fost hirotonit preot de către Evagrie, urmașul său. Iată, ce am observat în purtarea sa înainte de a fi ajuns la demnitatea episcopală. Iubirea pe care o avea pentru înfrânare îl făcea să aibă un temperament supărăcios și nepotrivit, neîndemânatic și, cum zicea unul din amicii săi, el arătase din tinerețe foarte multă iuțeală. Fiindcă era neprihănit în moravuri, el nu-și dădea multă osteneală pentru viitor și în toate lucrurile avea o mare ușurință. El vorbea, de asemenea, cu mare libertate. Când predica, el n-avea alt scop decât să reformeze viața celor ce-l înconjurau. În convorbiri particulare, el părea mândru și orgolios celor ce nu-l cunoșteau.

CAPITOLUL IV.

Ioan devine nesuferit clericilor săi.

Când ajunse la demnitatea episcopală întrebuiț, după cum pretinde, o prea mare severitate pentru a reforma viața clericilor. Aceasta făcu să fie urât de mai mulți, care îl și evitau ca pe un om foarte supus mâniei.

Serapion, pe care îl hirotonise diacon, atrase asupra lui ura clericilor. El îi zise odată cu voce tare în fața lor: *Nu vă veți ajunge niciodată scopul cu acești oameni, dacă nu-i veți alunga cu toiagul.* Într-adevăr, el alungă îndată după aceea pe mai mulți pentru diferite motive. Cei pe care îi alungase se uniră contra lui, după cum se face de obicei când guvernarea e prea aspră și căutau să-l discrediteze înaintea poporului. Ceea ce contribui mai mult să dea oarecare aparență plângerilor ce se făceau contra lui era și faptul că nu voia niciodată să mănânce cu cineva, nici măcar atunci când era rugat. Nimeni nu știa motivul pentru care refuza să mănânce cu alții. Cei ce voiau să-l apere, spuneau că refuza din cauză că avea stomacul slab și că era delicat la băutura și la mâncare. Alții asigurau că el făcea aceasta de dragul înfrânării. În fine, oricare ar fi fost motivul, cei ce nu-l iubeau făcură din aceasta unul din principalele capete de plângere. Însă poporul,

nepunând niciun preț pe aceste plângeri, iubea foarte mult discursurile pe care le rostea în biserică. Nu e aici locul să spun cât sunt de elocvente și capabile de a fermeca spiritele, discursurile ce a publicat el sau pe care le-au scris alții pe când le rostea. Cei ce vor dori să cunoască aceasta le vor putea citi și vor avea, fără îndoială, un mare folos din citirea lor.

CAPITOLUL V.

Ioan, Episcopul de Constantinopol, supără o mulțime de persoane de neam bun.

Cât timp Ioan, Episcopul de Constantinopol, nu atacă decât pe clerici, lupta contra lui era slabă și nesocotită. Însă, de îndată ce mustră cu o prea mare violență defectele unor persoane din treapta înaltă a societății, ura publică se aprinse contra lui cu o violență de necrezut și răspândiră fel de fel de zvonuri vătămătoare renumelui său, care începură să fie crezute. Discursul contra lui Eutropiu contribui mult la confirmarea lor. Acesta era un eunuc care avea grijă de camera Împăratului și care, dintre toți eunucii, fusese cel dintâi onorat cu demnitatea de consul. Având de gând să pedepsească niște persoane ce se refugiaseră în biserică, el lucră în așa fel încât Împăratul publică o lege prin care era interzis ca cineva să se refugieze în biserică și prin care se permitea să fie scos cel ce s-ar refugia acolo. Însă, el a fost pedepsit îndată după aceea. Căci de-abia se publicase legea că și căzu în dizgrația Împăratului și se văzu nevoit să caute același azil ca și alții. Când era ascuns sub altar și tremura de frică, Ioan se sui pe amvon, de unde avea obiceiul să predice pentru a fi mai bine auzit, și-i făcu o critică foarte aspră. Această faptă supără foarte tare pe mai multe persoane ce nu puteau suferi ca Eutropiu să fie astfel insultat în timpul dizgrației sale, în loc să fie compătimit. Împăratul porunci să-i taie capul și să i se steargă numele dintre consuli, așa că nu mai rămase pentru acel an decât Teodor, colegul său. Se zice că Ioan, Episcopul de Constantinopol, întrebuițând libertatea sa cunoscută, mustră aspru și pe Gainas, maestrul miliției, pentru că ceruse Împăratului una din bisericile cetății pentru a ține acolo adunările arienilor. El mustră și pe alte persoane de bună condiție și avu cu ele multe neînțelegeri. Teofil, Episcopul de Alexandria, căută îndată după hirotonia sa mijloace să-l piardă. Vorbi despre aceasta în secret cu amicii săi și scrisse celor care erau departe. El nu se îngrijii atât de

libertatea nemăsurată a lui Ioan, ci era supărat că n-a putut să înalțe pe scaunul Bisericii din Constantinopol pe Isidor. Iată situația lui Ioan, Episcopul de Constantinopol și istorisirea necazurilor pe care le-a suferit la începutul episcopatului său. Vom mai vorbi despre aceasta în decursul Istoriei noastre.

CAPITOLUL VI.

Gainas încearcă să uzurpe autoritatea suverană. El provocă tulburări în Constantinopol și e ucis.

Voi istorisi în acest loc o întâmplare din care se poate vedea grija pe care Pronia dumnezeiască o avea de a scăpa cetatea Constantinopol și tot Imperiul de un pericol evident, prin mijloace extraordinare. Gainas era un străin care urmase partidul romanilor și, servind în armatele lor, avansă atât de mult, încât în scurt timp ajunse până la dregătoria de maestru al ambelor miliții. Însă, neavând conștiință de sine în această poziție însemnată și neputând să se tempereze, încercă să uzurpe puterea absolută. În acest scop, el făcu să intre goții pe pământurile Imperiului și dădu toate dregătoriile armatei rudelor sale. Unul dintre ei, numit Tribigild, pe care îl făcuse tribun în Frygia, începu să provoace tulburări în acel loc. Împăratul Arcadie îi porunci lui Gainas, în care avea încredere, să meargă și să liniștească lucrurile. În aparență, el plecă pentru acest scop în fruntea unei mari mulțimi de goți, dar de fapt urmărea să-și stabilească nedreapta sa stăpânire. Îndată ce ajunse în Frygia schimbă totul, așa că romanii se îngrijorau foarte mult ca nu cumva acel număr mare de străini să ruineze bogatele provincii din Orient. Împăratul luă o hotărâre foarte înțeleaptă pentru acele împrejurări, și anume, să-l învingă pe Gainas cu dibăcie. El trimise, deci, să-i propună tot ce crezu mai potrivit pentru a-l îmblânzi. Gainas ceru ca garanție pe Saturniu și pe Aurelian, doi dintre cei mai însemnați membri din Senat, care fuseseră consuli și despre care știa că sunt contrari uneltirilor sale. Împăratul îi dădu fără voia lui. Acești doi mari bărbați consimțiră la aceasta și se expuseră bucuroși la moarte, pentru binele Imperiului. Ei se duseră înaintea barbarului, într-un câmp numit Hipodromul, destul de departe de Calcedon, hotărâți să sufere tot ce i-ar conveni lui Gainas, însă, nu li se întâmplă nimic. Gainas se duse la Calcedon cu scopul de a-i înșela. Împăratul Arcadiu s-a dus și el acolo.

Împreună cu Gainas, a intrat în biserica în care se află trupul Sfintei Martire Eufimia și-și promisera unul altuia cu jurământ să nu-și întindă curse. Împăratul respecta jurămintele și pentru aceasta era foarte iubit de Dumnezeu. Gainas, însă, în loc să-l păzească pe al său, cugetă cum să pună foc și sânge în împrejurimile Constantinopolului și, dacă i-ar fi fost cu putință, în tot Imperiul. Cetatea-capitală era ca și inundată de barbari și cetățenii săi păreau reduși la o situație tot așa de deplorabilă ca și a sclavilor. Primejdia ce o amenința pe această stăpână a Universului, fusese prezisă printr-o cometă de o mărime extraordinară. Gainas încercă mai întâi să jefuiască prăvăliile și băncile de schimb. Însă zvonul acestui plan, i-a determinat pe schimbători să nu-și mai expună banii după obicei. Apoi, el hotărî să trimită soldați în miezul nopții și să dea foc palatului. Dumnezeu descoperi atunci foarte lămurit grija Lui pentru conservarea acestei capitale a Imperiului. El trimise îngeri care îi înspăimântară atât de mult pe barbari prin mărimea staturii și strălucirea armelor lor, încât ei se duseră să raporteze lui Gainas că văzuseră palatul păzit de către soldați. Aceasta i se păru de necrezut, pentru că știa că trupele romane erau împrăștiate în provincii. El trimise, deci, alți soldați în mai multe nopți și, după ce i se raportă același lucru, merse el însuși să vadă această minune. Închipuindu-și că e o trupă de soldați romani care se ascundeau ziua și care îi împiedecau planurile sale noaptea, el luă o hotărâre pe care o credea foarte vătămătoare romanilor dar care, dimpotrivă, le-a fost foarte folositoare. El se prefăcu că e îndrăcit și de aceea voi să se ducă să-și facă rugăciunea în biserica Sfântului Apostol Ioan care e la șapte mile depărtare de Constantinopol. Barbarii care se aflau în suita sa își ascuseră armele în niște butoaie. Însă, soldații care păzeau porțile nevoind să lase să treacă cu acele arme, au fost uciși de către barbari și se produse astfel o mare tulburare. Cu toate acestea, porțile erau așa de bine închise încât cetățenii nu suferiră niciun rău. Împăratul declară pe Gainas inamic al Statului și porunci să năvălească asupra goșilor care se aflau închiși în Constantinopol și care se retrăseseră împrejurul bisericii lor. A doua zi, romanii se luară la luptă cu dâșii, uciseră un mare număr dintre ei și dădură foc bisericii. Gainas, aflând despre înfrângerea lor și recunoscând că viclesugurile sale nu-i reușiră, plecă din biserica Sfântului Ioan, se duse spre Chersones, cu scopul de a trece la Lampsac și de a lua în stăpânire Orientul. (401 d. Hr.) Dar, pe când Împăratul dădea poruncă să fie urmărit pe mare și pe uscat, Pronia dumnezeiască făcu o

minune văzută în favoarea noastră. Goșii au încercat să treacă marea în bărci, dar se ridică un vânt care le-a fost favorabil romanilor. Flota lor a fost împinsă contra goșilor. O parte din ei au fost scufundați în mare, iar ceilalți au fost trecuți sub ascuțișul sabiei. Pierind o mulțime de barbari cu acest prilej, Gainas a fost nevoit să se retragă în Tracia unde, întâlnind alte trupe romane, a fost ucis împreună cu suita sa. Iată, ce aveam de spus în treacăt despre dânsul. Cei ce vor dori să afle mai multe despre împrejurările acestui război, pot citi descrierea făcută în versuri eroice de către Eusebiu Scolasticul, care a fost de față la acel război, scriere prin care el și-a câștigat un mare renume. Ammonius a compus de curând un alt poem asupra aceluiași subiect și l-a recitat în fața Împăratului, sub al șaptezecilea Consulat al lui Teodosie cel Tânăr și cel dintâi al lui Faust. Acest război a fost terminat sub Consulatul lui Stilicon și al lui Aurelian. În anul următor, Fravitus a fost înălțat la această demnitate ca recompensă pentru credința față de romani și pentru serviciile aduse în timpul acestui război, deși era got. În 10 aprilie, același an, se născu un fiu Împăratului Arcadiu, care primise numele de Teodosie. În timpul în care pacea Imperiului era tulburată de acest război, Episcopii țesură intrigi unii contra altora spre rușinea Religiei Creștine.

CAPITOLUL VII.

Ceartă între Teofil, Episcopul de Alexandria, și între Călugări. Condamnarea scrierilor lui Origen.

Tulburarea începu în Egipt. Cu puțin timp mai înainte, se discută această problemă: dacă Dumnezeu e corporal și dacă are o figură omenească sau dacă e necorporal și dacă n-are nici figură omenească, nici o altfel de figură.

Mai mulți călugări simpli și ignoranți susțineau că Dumnezeu are o figură corporală; alții susțineau că n-are nici corp, nici figură. Teofil, Episcopul de Alexandria avea și el această părere și, într-o zi predicând, combătu opinia celor ce atribuiau lui Dumnezeu o figură corporală. Călugării, aflând despre aceasta, ieșiră din pustietatea lor, se duseră la Alexandria, acuzară pe Episcop de nelegiuire și-l amenințară că-l vor ucide. Teofil, neștiind ce să facă, recurse la vicleșug pentru a scăpa de primejdie. El se duse înaintea călugărilor și le zise: *Când vă văd pe voi,*

cred că văd fața lui Dumnezeu. Deoarece acest cuvânt le-a moderat puțin furia, îi ziseră: *Dacă e adevărat că fața lui Dumnezeu e asemenea cu a noastră, condamnă scrierile lui Origen, din care unii scot argumente pentru a combate opinia noastră; iar de nu, să te aștepti să fii tratat ca un nelegiuit și vrăjmaș al lui Dumnezeu. Nu vă supărați, răspunse Episcopul, voi face ce vă place; eu nu aprob nicidecum scrierile lui Origen și condamn pe cei ce le urmează.* În felul acesta, el îi îmblânzi pe călugări și tulburarea ar fi fost cu desăvârșire potolită, dacă nu s-ar fi întâmplat nimic mai pe urmă. Însă, iată ce se întâmplă: mănăstirile din Egipt erau conduse de patru frați, Dioscor, Ammonius, Eusebiu și Eutimiu, care erau supranumiți lungi din cauza staturii lor. Toți patru erau foarte cunoscuți în Alexandria prin curăția virtuții și prin eminența științei lor și erau foarte stimați de către Teofil. El hirotoni pe Dioscor Episcop de Ermopole, deși mai era unul, și întrebuiță autoritatea sa pentru a sili pe alți doi dintre ei să rămână cu dânsul, să primească hirotonia și să poarte grijă de problemele Bisericii. Ei își îndepliniră foarte bine această însărcinare, deși erau mâhniți că nu se mai pot ocupa cu meditația și celelalte exerciții monastice, după cum ar fi dorit. Cu trecerea timpului, recunoscând că Episcopul era foarte dedat intereselor sale particulare și că adună avuții prin tot felul de mijloace, cu o lăcomie de necrezut, ei îi declarară că nu pot să mai stea cu dânsul, fără a-și supăra conștiința, și că sunt hotărâți să-l părăsească și să se reîntoarcă în pustietatea lor. Cât timp nu cunoscuseră adevăratul motiv al retragerii lor, el îi rugă să nu-l părăsească. Dar când află că ei îi condamnă purtarea, deveni furios și-i amenință cu bătaia. Cu toate acestea, ei se retraseră fără să-și facă griji din cauza amenințărilor lui. Atunci Teofil, care avea o fire foarte iute și foarte aprinsă, provocă o mare furtună contra lor și începu să urască pe Dioscor, Episcop de Ermopole, pentru care călugării aveau o stimă și o venerație deosebită. Închipuindu-și că nu le-ar putea face niciun rău cât timp vor fi susținuți de mulțimea călugărilor, Episcopul întrebuiță un vicleșug pentru a le răpi și acest sprijin. El știa că Dioscor și frații săi, cu care vorbise adeseori despre teologie, îi spusese că Dumnezeu n-are corp, nici figură omenească și că, dacă ar avea o figură, el ar avea și celelalte patimi omenești, după cum au arătat cei vechi, printre care și Origen. Însă, deși știa că ei erau de aceste păreri și că el însuși fusese tot de aceleași păreri, pentru a-și satisface ura sa, renunță la adevăr și înșelând pe niște călugari simpli și ignoranți, dintre care cei mai mulți nu știau nici

să citească, îi trimise să propovăduiască, prin mănăstiri, că nu trebuie să creadă pe Dioscor și pe frații săi, care susțineau că Dumnezeu n-are corp. În Sfânta Scriptură se mărturisește că El are ochi, urechi, picioare și mâini și că partizanii lui Dioscor susțineau o doctrină nelegiuită după Origen, zicând că Dumnezeu n-are ochi, urechi, picioare sau mâini. Abuzând astfel, de ignoranța acelor călugări, el provocă între ei o mare ceartă. Cei cu carte nu căzură în această cursă și nu-și schimbau părerile față de Dioscor și de Origen. Ceilalți, care erau mai numeroși, se înfuriară, sfâșiară pe frații lor și-i acuzară de nelegiuire. Unii erau numiți origeniști și ceilalți antropomorfiști. Teofil, văzând că planurile sale reușeau, se duse la Nitria și ațâță astfel pe călugări contra lui Dioscor și contra fraților săi, încât ei fură nevoiți să fugă. Ioan, Episcopul de Constantinopol, nu auzi zvonul acestor certuri, care tulburară pe călugării din Egipt. Renumele științei și al elocinței sale sporea din zi în zi.

CAPITOLUL VIII.

Ioan, Episcopul de Constantinopol, sporește numărul rugăciunilor ce se făceau în timpul nopții.

Episcopul spori numărul rugăciunilor ce se făceau în timpul nopții, din cauza arienilor. Am văzut că arienii își făceau adunările în afară Constantinopolului. Ei se adunau sâmbăta și duminica, în fiecare săptămână, în împrejurimile galeriilor publice și cântau imnuri ce au fost compuse conform doctrinei lor. Ei le cântau și dimineața, mergând prin mijlocul cetății spre locul unde celebrau misteriiile.

Însă, aceste imnuri erau ofensatoare pentru cei ce țin doctrina consubstanțialității Fiului lui Dumnezeu și ei, cântând, repetau adeseori: *unde sunt acei ce zic că trei nu sunt decât una și aceeași putere*. Ioan, Episcopul de Constantinopol, temându-se ca nu cumva cei simpli să fie atrași prin cântarea acestor imnuri ale arienilor și tentați să-și părăsească biserica, alese câteva persoane din popor pentru a cânta alte imnuri, spre a nimici ceea ce făceau arienii și spre a confirma adevărul credinței. Deși acest plan părea foarte bun, totuși, el putea să devină periculos și să provoace mari tulburări. Fiindcă apărătorii consubstanțialității Fiului lui Dumnezeu cântau imnurile în timpul nopții cu mai multă pompă și splendoare decât arienii și purtau cruci de argint, în vârful cărora se aflau luminări aprinse și

pentru că împărăteasa Eudoxia procura cu îmbelșugare cele necesare pentru această cheltuială, arienii, care își aminteau de timpul când posedau biserici, se hotărâră să se răzbune. Luându-se la luptă în întunericul nopții, ei răniră în frunte cu o piatră pe Brison, eunucul împărătesei, care învăța poporul cântarea acestor imnuri. În această ciocnire au fost ucise câteva persoane și din o parte și din alta. Împăratul a fost atât de tare supărat, încât le interzise arienilor să continue să cânte imnuri în timpul nopții. Cred de datorita mea să povestesc în acest loc originea acestui obicei. Igațiu, al treilea Episcop de Antiohia, care a vorbit intim cu Apostolii, văzând într-o zi îngerii care cântau rând pe rând imnuri în onoarea Sfintei Treimi, introduse acest mod de a cânta în Antiohia, de unde, trecu apoi și la celelalte biserici.

CAPITOLUL IX.

Teofil, Episcopul de Alexandria, uneltește să-l depună pe Ioan, Episcopul de Constantinopol.

Câtva timp după aceea, Dioscor, frații săi și câțiva călugări părăsiră scumpa lor pustietate pentru a se duce la Constantinopol. Isidor, care fusese odinioară amic intim al lui Teofil și care, mai pe urmă, devenise inamicul său, se întâlni și el cu dâșii acolo. Voi spune aici cu ce prilej deveniră ei inamici, din amici ce erau mai înainte. Teofil, mândros pe Petru, arhipresbiter al bisericii sale, hotărî să-l alunge, pe motiv că primise pe o maniheană să participe la sfintele lor mistere, fără să o fi făcut să se lepede de rătăcirea ei. Petru se apăără, zicând că ea nu fusese admisă să participe la Taine, decât după ce se lepădase de erezia maniheilor și aceasta cu consimțământul lui Teofil. Fiindcă Teofil se supără pentru că Petru spunea că el ar fi consimțit ca acea femeie să participe la sfintele mistere și susținea că aceasta e o calomnie, Petru se raportă atunci la mărturisirea lui Isidor, care știa cum se petrecuse lucrul. Isidor se afla atunci la Roma, unde îl trimisese Teofil, pentru a-i împăca pe Damasius și Flavian, Episcopul de Antiohia, de care se despărțiseră cei care urmau pe Meletie, din cauză că-și călcaseră jurământul. Când se reîntoarse, și Petru îl luă de martor, el declară că Teofil admisesese pe acea femeie la împărtășirea cu Sfintele Taine și, de aceea, a fost și el alungat împreună cu Petru. Acesta din urmă veni la Constantinopol cu Dioscor și frații săi pentru a face cunoscut Împăratului

și lui Ioan, nedreptatea și violența cu care îi tratase Teofil. Ioan, Episcopul de Constantinopol, îi primi foarte politicoși, îi admise la rugăciune, însă amână admiterea la participarea Tainelor, până ce le va examina problema.

În acel timp, se comunică lui Teofil cum că Ioan îi admisesese să participe la Taine și-i luase sub protecția sa; aceasta a și fost cauza care l-a făcut să se răzbune, nu numai contra lui Isidor și a lui Dioscor, ci și contra lui Ioan, și să-l alunge din scaun.

El scrisese în acest scop tuturor Episcopilor și, ascunzându-și gândul, el condamnă în scrisorile sale scrierile lui Origen, deși Atanasie luase din ele argumente contra rătăcirilor lui Arie pentru stabilirea doctrinei Bisericii.

CAPITOLUL X.

Epifanie, Episcopul de Cipru întrunește Episcopi pentru a condamna scrierile lui Origen.

El se împacă cu Epifanie, Episcopul de Cipru, pe care odinioară îl acuzase de rătăcirea antropomorfiților. Cu toate că el credea că Dumnezeu n-are corp și, deși critică pe cei ce admit că are corp, totuși, el renunță la adevăr și convinge pe Epifanie să adune un Sinod pentru a condamna pe Origen. Epifanie, care era un bărbat foarte simplu, se lăsă înșelat de scrisorile lui Teofil, adună un Sinod în care opri citirea scrierilor lui Origen și scrisese lui Ioan, Episcopul de Constantinopol pentru a-l îndemna să nu le mai citească și să adune un Sinod pentru a hotărî același lucru. Amăgind astfel pe Epifanie, care era apreciat pentru pietatea lui și văzând că planurile sale îi reușesc, Teofil deveni mai îndrăzneț și adună un mare număr de Episcopi, prin care făcu să se rostească aceeași condamnare contra lui Origen, la aproape două sute de ani după moartea acestui autor, deși el era convins că scrierile sale nu conțineau nicio rătăcire și el nu căuta decât să se răzbune pe Dioscor. Ioan, îngrijindu-se foarte puțin de sfaturile lui Epifanie și ale lui Teofil, predica după obiceiul său, câștiga din zi în zi un mai mare nume și disprețuia uneltirile ce se făceau contra lui. Când planul pe care-l avea Teofil în legătură cu depunerea lui Ioan a fost descoperit, cei ce nu-l iubeau folosiră prilejul de a forma contra lui acuzări și mai mulți, atât din cler, cât și de la curte, înlesniră convocarea unui Sinod în Constantinopol.

CAPITOLUL XI.

Severian și Antioch au neînțelegeri cu Ioan, Episcopul de Constantinopol.

Ura pe care o aveau unii contra lui Ioan, Episcopul de Constantinopol, crescuseră foarte tare într-o împrejurare despre care vom vorbi aici. În acel timp, trăiau doi Episcopi foarte renumiți, și anume, Severian și Antioch, care erau de origine siriană. Cel dintâi era Episcop al cetății gabalienilor din Syria și cel de-al doilea al Ptolomaidei din Fenicia. Deși Severian părea foarte elocvent, el pronunța rău grecește și păstra ceva din accentul siriac. Antioch venise mai întâi la Constantinopol și, după ce a predicat aici mult timp și a adunat bani, se reîntoarse la Biserica sa. Severian, aflând că Antioch se îmbogățise predicând la curte, voi și el să-l imite și veni acolo cu o mulțime de cuvântări pe care le pregătise. El a fost primit foarte politicos de Ioan, a cărui favoare se silea să o câștige cu măguliri și se făcu cunoscut mai multor persoane de condiție bună și chiar Împăratului. Murind Episcopul de Efes în acel timp, Ioan a fost silit să meargă în acea cetate pentru a hirotoni pe altul în locul său. Aflând că poporul era dezbinat și că unii se declarau pentru unul și alții pentru altul, el se hotărî să le potolească cearta fără zgomot și, în acest scop, hirotoni pe unul din diaconii săi, numit Heraclide, născut în insula Cipru, și sfârși cu aceasta toate neînțelegerile. Însă, această problemă îl sili să rămână mult timp în Efes. În timpul absenței sale, Severian predică neîncetat la Constantinopol, câștigând stima și iubirea auditorilor săi. Serapion, despre care am vorbit deja, l-a informat pe Ioan că Severian face mult zgomot și tulbură pacea Bisericii. Episcopul Ioan a fost foarte afectat de aceasta și, luând mai multe biserici de la novațieni și de la cei care celebrau sărbătoarea Paștelui în a paisprezecea zi a lunii, se reîntoarse la Constantinopol și reluă conducerea Bisericii, ca și mai înainte. Nimeni nu mai putea suferi mândria lui Serapion, nici îndrăzneala cu care, abuzând de faima pe care o avea ca prieten a lui Ioan, disprețuia pe toată lumea. Din cauză că îl susținea, Ioan a fost urât de mulți.

Într-o zi, pe când Severian trecea pe lângă el, Serapion, în loc să se scoale în semn de cuviință, stătea la locul său. Severian s-a revoltat și a zis cu voce tare înaintea tuturor celor de față: *Dacă Serapion va muri creștin, atunci Iisus Hristos nu s-a făcut om.* Serapion a profitat de acest prilej și a folosit cuvântul lui Severian pentru a produce dezbinarea între el și Ioan.

Suprimând o parte, îl acuză că a zis: *Iisus Hristos nu s-a făcut om*. Și, aducând mai mulți martori din partidul său, care mărturisiră același lucru, l-au convins pe Ioan să-l alunge pe Severian din Constantinopol. Împărăteasa Eudoxia condamnă această faptă a lui Ioan și aduse iarăși pe Severian la Constantinopol. Însă, Ioan nu mai voi să-l vadă și, indiferent de rugămintile care i se făcură, el refuză hotărâtor să se împace cu dânsul, până când Împărăteasa puse la picioarele sale în biserica Sfinților Apostoli pe Teodosie, fiul său, care era atunci copil și care acum conduce Imperiul cu atâta fericire, și-l rugă în numele acestui tânăr Principe să renunțe la ura ce avea contra lui Severian. Ei se împăcară atunci în aparență, dar resentimentele rămaseră.

CAPITOLUL XII.

Epifanie face hirotonii în Constantinopol fără permisiunea lui Ioan.

Sfătuit de Teofil, Epifanie, Episcopul de Cipru, veni îndată după aceea la Constantinopol și aduse o copie după sentința prin care, fără a-l declara pe Origen scos de la împărțășirea Bisericii, condamnase scrierile sale. Când sosi la biserica Sfântului Ioan, ce se află la șapte mii de Constantinopol, se coborî din corabie, făcu o întrunire, hirotoni un diacon și intră în cetate. El evită din amabilitate pentru Teofil, să vorbească cu Ioan și, în loc să primească locuința ce i-a oferit-o, a fost găzduit într-o casă particulară. El adună pe toți Episcopii ce se aflau atunci în Constantinopol, le citi sentința ce rostise contra scrierilor lui Origen și nu putu să dea alt motiv, decât că el și Teofil găsiseră de cuviință să le condamne. Mai mulți Episcopi semnară acea sentință din respect pentru Epifanie; însă, alții refuzară să o semneze. Teotim, Episcop de Scythia, își luă libertatea de a-i zice: *Eu nu voiesc să dezonorez memoria unui om care a murit cu sfințenie deja de mult timp și nu sunt atât de îndrăzneț să condemn niște opere pe care nu le-au condamnat predecesorii noștri*. După aceea, deschise o carte a lui Origen, o citi și demonștră că doctrina ce o conținea era conformă doctrinei Bisericii. Apoi, vorbi în acești termeni: *Cine necinstește aceste cărți, nu bagă de seamă că necinstește Sfânta Scriptură din care el și-a extras principiile*. Iată răspunsul pe care i l-a dat lui Epifanie, Teotim, prelat demn de stimă pentru pietatea și sfințenia vieții sale.

CAPITOLUL XIII.

Apărare făcută lui Origen.

Cei care iubesc răspândirea calomniei au întors pe mulți de la citirea scrierilor lui Origen, ca de la o citire nelegiuită. Am crezut de datorie să spun aici ceva despre aceasta. Oameni mici și înjositori își închipuie că se vor putea înălța discreditând pe cei ce sunt mai presus de dânșii. Metodiu, Episcopul de Olimp în Licia, Eustațiu, Episcopul de Antiohia, Apolinarie și Teofil erau în această stare sufletească și s-au forțat să denigreze pe Origen cu calomniile lor, deși nu le-au răspândit toți patru în același chip. Ei nu l-au acuzat decât într-un punct și au arătat prin aceasta că-l aprobau în celelalte. Metodiu, după ce l-a criticat mult timp, retractează, oarecum, injuriile aduse, în dialogul intitulat *Xenon*, unde vorbește despre dânșul ca despre un bărbat eminent. Cât despre mine, eu găsesc îndreptățirea lui Origen în acușările inamicilor săi. Căci din tot ce dezaprobă în scrierile sale, nu dezaprobă nimic referitor la Sfânta Treime și, prin urmare, recunosc că ce a scris e ortodox. Atanasie, acel viteaz apărător al consubstanțialității Fiului lui Dumnezeu, îl citează ca pe un martor al credinței sale. Iată cum vorbește el despre acesta în scrierile contra arienilor: *Origen, acest bărbat atât de muncitor și de eminent, confirmă doctrina noastră când zice că Fiul lui Dumnezeu e împreună veșnic cu Părintele Său.* Deci, cei care se silesc să-l denigreze pe Origen cu calomniile lor nu bagă de seamă că atacă și pe Atanasie care a adus mari laude lui Origen.

CAPITOLUL XIV.

Ioan, Episcopul de Constantinopol, atenționează pe Epifanie de uneltirile pe care acesta le făcea în Eparhia sa; Epifanie se întoarce la Biserica sa.

Ioan, Episcopul de Constantinopol, departe de a se mânia pentru că Epifanie hirotonise un diacon în Eparhia sa, contra canoanelor, îl rugă să vină și să locuiască cu el în casele Bisericii. Epifanie îi trimise răspuns că niciodată nu va locui, nici se va ruga cu dânșul, până când nu va alunga mai întâi pe Dioscor și pe frații săi din Constantinopol și până când nu va semna condamnarea scrierilor lui Origen. Fiindcă întârzia să satisfacă aceste pretenții, zicând că nu trebuie să întreprindă nimic cu ușurință înaintea hotărârii unui Sinod ecumenic, inamicii săi chemară pe Epifanie să

vină în mijlocul bisericii Sfinților Apostoli într-o zi, când poporul era întrunit acolo. Aici condamnă scrierile lui Origen, excomunică pe Dioscor și muștră în mod indirect pe Ioan pentru că favoriza rătăcirile lui. A doua zi, Serapion se duse la el în biserică, din partea lui Ioan, și-i zise: *Ai călcat în mai multe chipuri canoanele. Întâi, ai hirotonit un diacon într-o biserică supusă jurisdicției mele. Al doilea, ai celebrat acolo sfintele Taine, fără învoirea mea. Când te-am rugat altă dată să vii în biserică, ai refuzat și acum vii de la tine fără voia mea. Ia seama să nu provoci tulburări ce te-ar putea primejdui.* Epifanie, mirat de această cuvântare, ieși din biserică, muștrând pe Ioan cu multă asprime și se pregăti să se reîntoarcă în Cipru. Unii spun că, fiind gata de plecare, el trimise să i se spună lui Ioan: *Sper că tu nu vei muri Episcop și că Ioan îi răspunse: Sper că tu nu te vei reîntoarce niciodată în țara ta.* Nu știu dacă cei ce mi-au comunicat această împrejurare mi-au spus adevărul sau nu. Dar, în sfârșit, aceasta se întâmplă, adică și una și alta, căci Epifanie a murit pe mare, iar Ioan a fost alungat din scaunul său, după cum vom vedea îndată.

CAPITOLUL XV.

Ioan e alungat din Biserica sa.

De îndată ce Epifanie plecă, unii spuseră lui Ioan că Împărăteasa Eudoxia îl ațâțase contra lui. Ioan, având o fire vulcanică și fiind gata totdeauna să vorbescă în public, ținu o cuvântare plină de muștrări la adresa femeilor, iar poporul crezu că e la adresa Împărătesei. Îndată ce află despre aceasta, ea se plânse Împăratului, care dădu poruncă lui Teofil să adune un Sinod contra lui Ioan. Severian, care păstra încă în fundul sufletului său puțină ură, urmărea convocarea cu mare ardoare. Teofil sosi îndată după aceea cu mai mulți Episcopi, care primiseră scrisorile sale și pe ale Împăratului. Cea mai mare parte dintre ei aveau motive particulare de dușmănie contra lui Ioan. Cei pe care el îi depusese când se duse la Efes, pentru a hirotoni pe Heraclide, nu lipsiră, de asemenea. Ei se adunară la Calcedon, cetate din Bitinia, al cărei Episcop în acel timp era Cyrin, de națiune egipteană. El rostea discursuri foarte vătămătoare pentru Ioan; îl numea mândru, nelegiuit, neînduplecat, iar acele discursuri nu displăceau Episcopilor. Marutas, Episcopul de Mesopotamia, călcând din nebăgare de seamă pe piciorul lui Cyrin, îl răni așa de tare, încât acesta nu putu să vină

cu ceilalți la Constantinopol. Când Teofil sosi acolo, clericii care-l cunoșteau ca fiind dușman declarat al lui Ioan, nu ieșiră deloc în întâmpinarea lui și nu-i făcură nicio cinste, însă corăbierii din Alexandria care aduseră grâu pe corăbiile lor, îl primiră cu mari strigăte de bucurie. El refuză să intre în biserică și se duse să locuiască într-o casă a Împăratului numită Placidiană. De îndată se născociră diferite acușări contra lui Ioan, Episcopul de Constantinopol, fără a amesteca în acele acușări pe Origen și nu se propusese nimic altceva, decât lucruri necuviincioase și ridicole. Episcopii, adunându-se în mahalaua Stejarului, care e o mahala a Calcedonului, citară pe Ioan, Episcopul de Constantinopol, pentru a răspunde la acușări și citară și pe Serapion, pe Tigris, eunuc-preot, și pe Pavel citețul, care erau acușăți ca și Ioan, Episcopul de Constantinopol. Ioan, recuzând pe inamicii săi și făcând apel la un Sinod ecumenic, primi patru citații; și pentru că el persistă în același răspuns fără să se înfățișeze, îl condamnară prin contumacie și-l depuseră fără a arăta motivele pentru care-l depuneau. Îndată ce această judecată se cunoscă în public, poporul se adună pentru a împiedeca să fie scos din biserică și cerea să fie judecat într-o adunare mai mare. Însă, pentru că Împăratul poruncise să fie dus în exil, Ioan se predă singur după trei zile, în mâinile celor ce trebuiau să execute această poruncă, de teamă să nu fie cauza unei răscoale.

CAPITOLUL XVI.

Răzvrătirea poporului. Reîntoarcerea lui Ioan, Episcopul de Constantinopol.

Poporul se mișcă atunci cu o furie foarte mare și cei ce nu iubiseră niciodată pe Ioan și care doriseră să-l vadă alungat din scaunul său, îl compătimiră pentru dizgrația sa și se răsculară contra Împăratului și contra Episcopilor care îl condamnaseră și, mai cu seamă, contra lui Teofil, a cărui calomnie și nedreptate era acum destul de vădită, căci el comunică cu Dioscor și cu frații săi, de-ndată ce Ioan a fost depus. Severian predica în biserică contra lui Ioan și spunea că, chiar dacă n-ar fi fost vinovat de o altă crimă, el ar fi meritat din cauza mândriei sale să fie depus și adaugă că celelalte păcate pot fi iertate, dar că Dumnezeu mândrilor le stă împotrivă, după mărturisirea Sfintei Scripturi. Această purtare a întărâtat mai mult poporul, așa că Împăratul porunci ca Ioan să fie readus. Brison, eunucul

Împărătesei, se duse și îl luă de la Preneta, un târg aflat aproape de Nicomidia, și îl aduse la Constantinopol. El rămase în mahalaua Mariana și refuză să intre în cetate, până când nu se va justifica înaintea unei adunări mai mari. Însă, rezistența sa mărind și mai mult răzvrătirea și făcând pe răzvrătitori să rostească vorbe insolente contra Împăratului, a fost silit să se supună. O mulțime nenumărată de popor alergă în întâmpinarea lui pentru a-l conduce la biserică, rugându-l să urce iarăși pe scaunul său și să-i dea binecuvântarea și fiindcă răspundea că aceasta nu se poate face fără hotărârea unei adunări legitime și fără ca cei care îl condamnaseră să revoce condamnarea, poporul îl sili atât de tare, încât a fost nevoit să urce la sfârșit pe scaunul său, să-i dea binecuvântarea și să predice. Această faptă a fost folosită mai târziu de către inamicii săi pentru o nouă acuzare.

CAPITOLUL XVII.

Răzvrătire între locuitorii din Constantinopol și între cei din Alexandria. Retragerea lui Teofil și a Episcopilor din partidul său.

Teofil încercă să facă examinarea hirotoniei lui Heraclide, pentru a găsi mijlocul de a-l depune pe Ioan. Heraclide era absent și, cu toate acestea, era acuzat că a bătut anumite persoane și că le-a târât cu o funie pe străzile Efesului. Ioan și cei din partidul său susțineau că nu se poate condamna un absent. Dimpotrivă, locuitorii din Alexandria pretinseră că acuzatorii trebuiau ascultați. Cearta mărindu-se, se luară la luptă și mulți fură răniți, iar alții uciși și de o parte și de alta.

Teofil fugi îndată în Alexandria. La fel au făcut și cea mai mare parte dintre Episcopi, afară de cei ce țineau de partidul lui Ioan. Toată lumea îl ura pe Teofil și sârguința cu care continuă să citească scrierile lui Origen, contribuî mult la a spori contra lui ura publică. Întrebându-l cineva pentru ce citea aceste scrieri pe care le condamnase, el răspunse: *Scrierile lui Origen sunt asemenea unei fânațe împodobită cu tot soiul de flori. Eu aleg pe cele mai frumoase și, când găsesc spini care înțepă, îl las la o parte.* Dând acest răspuns, el nu cugeta la ceea ce zice Solomon, că *vorbele celor ștepleți sunt ca niște stremurare (bolduri de îmboldit dobitoace) și când ineva e înțepat de ele, nu trebuie să le dea cu piciorul.* (Eclesiast 12, 11)

Dioscor, Episcopul de Ermopole a murit îndată după plecarea lui Teofil și a fost îngropat cu cinste în biserica mahalalei stejarului unde Ioan,

Episcopul de Constantinopol, fusese condamnat. El continuă, totuși, să predice și, tot atunci, îl făcu pe Serapion Episcop de Heraclea în Tracia.

CAPITOLUL XVIII.

Statuia Împărătesei Eudoxia. Exilul lui Ioan, Episcopul de Constantinopol.

În acel timp se înălțase pe o coloană de porfir o statuie de argint a Împărătesei Eudoxia, acoperită cu o haină lungă, foarte aproape de biserica Sfintei Sofia, deși era o stradă prin mijloc. Împrejurul statuii se făceau jocuri pe care Ioan le considera contrarii respectului datorat bisericii. El își luă libertatea cunoscută și vorbi contra celor ce le făceau. În loc să arăte cu blândețe Împăratului și Împărătesei că nu trebuiau să autorizeze asemenea spectacole, el se lăsă răpit de torentul elocinței sale și le făcu o aspră mustrare. Împărăteasa Eudoxia, afectată de discursul Episcopului, ceru convocarea unui nou Sinod contra lui. Îndată ce află despre aceasta, el alcătuiește o altă cuvântare, care începea cu cuvintele: *Iarăși se înfurie Irodiada, iarăși se tulbură. Ea dăntuiește și cere pentru a doua oară să i se aducă capul lui Ioan pe o tîpsie.* Mânia Împărătesei crescuse și mai mult. Leontie, Episcopul de Ancyra în Galatia, Ammonius, Episcopul de Laodicea în Pisidia, Brison, Episcopul de Filipe în Tracia, Acachie, Episcopul de Berea în Syria, și alți câțiva sosiră la Constantinopol. Ioan se înfățișă cu îndrăzneală înaintea lor și ceru să se examineze acuzele care erau formulate contra lui. La sărbătoarea Nașterii Mântuitorului, Împăratul, în loc să meargă la biserică după obicei, trimise să spună Episcopului de Constantinopol, că el nu se va împărtăși cu dânsul pînă nu se va justifica de crimele de care era acuzat. Liniștea pe care o arăta Ioan potoli aprinderea acuzatorilor săi. Episcopii, fără să se oprească la celelalte acuze, susținură că trebuie să examineze dacă, după ce fusese depus, putuse să-și reia scaunul fără autoritatea unui Sinod. Ioan a răspuns că el își reluase scaunul prin autoritatea a șaptezeci și cinci de Episcopi care se împărtășiseră cu dânsul. În replică, Leontie spuse că cei ce-l depuseseră erau în număr mai mare. Ioan susținea că canonul de care se serveau contra lui fusese făcut de către arieni în Sinodul pe care-l ținuseră în Antiohia contra lui Atanasie, pentru a nimici consubstanțialitatea Fiului lui Dumnezeu. Episcopii nu luară în considerare apărarea sa și-l condamnă fără să țină cont că și Atanasie tot prin

aceiași mijloc fusese condamnat. Această condamnare a fost rostită cu puțin mai înainte de sărbătoarea Paștelui, iar Împăratul trimise să spună lui Ioan că el nu poate merge la biserică, pentru că Episcopul fusese condamnat de două sinoade. Din momentul acela, Ioan se abținu să meargă la biserică și cei care urmau partidul său celebrară sărbătoarea Paștelui în baia lui Constanțiu. O mulțime de Episcopi, de preoți și de alți clerici ce se aflară acolo cu poporul și care își făcură pe urmă adunările în diferite locuri au fost supranumiți ioaniți. Ioan a stăt două luni fără să se arate, până ce a fost dus în exil, din porunca Împăratului. În ziua în care plecă, unii din amicii săi au dat foc bisericii și un vânt puternic de la răsărit duse focul până la Senat. Incendiul a avut loc în a zecea zi a lunii iunie, sub al șaselea consulat al lui Onoriu și întâiul al lui Aristenet. Cred de datorie să trec sub tăcere relele pe care Optat, guvernatorul Constantinopolului, de religie păgână, și, în această calitate, inamic al creștinilor, i-a făcut pe amicii lui Ioan să le sufere din cauza acestui incendiu.

CAPITOLUL XIX.

Hirotonia lui Arsachi. Boala lui Cirin.

Arsachi, frate cu Nectarie, care condusesese foarte bine Biserica din Constantinopol înaintea lui Ioan, a fost sfințit câteva zile după aceea, deși avea mai mult de optzeci de ani. Pe când conducea poporul cu o deosebită blândețe, Cirin, Episcopul de Calcedon, cel căruia Marutas, Episcopul de Mesopotamia îi zdrobise piciorul din nebăgare de seamă, se simțea atât de rău din cauza cangrenei care se întindea, încât a trebuit să-i taie piciorul de mai multe ori. Această cangrenă îi cuprinse tot corpul, încât a fost atins și celălalt picior. Am crezut de datorie să amintesc această împrejurare, din cauză că unii atribuiău această boală insultelor ce le adusesese lui Ioan, Episcopul de Constantinopol, și pe care nu înceta de a-l numi aspru și neînduplecat. O grindină extraordinară căzu în ultima zi a lunii septembrie, sub același Consulat. Unii o priviră ca o pedeapsă a nedreptății săvârșită prin depunerea lui Ioan, iar părerea lor păru confirmată prin moartea grabnică și precipitată a Împărătesei, ce se întâmplă după patru zile.

Alții susțineau că Ioan meritase să fie depus pentru violențele pe care e exercitase în Asia și în Syria contra novațienilor și contra celor care celebrăză sărbătoarea Paștelui în a paisprezecea zi a lunii, luându-le bise-

ricile, când a fost să hirotonească pe Eraclide și-l sfinți Episcop de Efes. Dumnezeu, Care cunoaște lucrurile cele mai ascunse și Care e supremul judecător al adevărului, știe dacă depunerea lui Ioan fusese dreaptă; dacă boala lui Cirin fusese o pedeapsă a bârfirii sale, dacă grindina sau moartea Împărătesei se întâmplară pentru pedepsirea celor ce se hotărâseră contra Episcopului, nu e în puterea mea să judec. E destul că am raportat cele ce s-au spus și am auzit.

CAPITOLUL XX

Hirotonia lui Atticus.

Arsachi nu se bucură mult timp de demnitatea sa, căci muri în a 11-a zi a lunii noiembrie, sub Consulatul următor, care era al doilea al lui Stilicon și primul al lui Antim. Intrigile celor care aspirau la locul său, făcură ca acesta să rămână vacant mai mult de un an. Dar, în fine, Atticus, bărbat de o deosebită pietate, a fost ales pentru a-l ocupa, sub al șaselea consulat al lui Arcadie și primul al lui Probus. El era dintr-o familie din Sevestia, cetate din Armenia. Se dedase din tinerețe la exercițiile vieții monastice; n-avea decât o capacitate mediocră, însă avea foarte mult bun simț.

CAPITOLUL XXI.

Moartea lui Ioan, Episcopul de Constantinopol. (407 d. Hr.)

Ioan muri în exil la Comana, cetate situată la Pontul-Euxin, în a 14-a zi a lunii septembrie, sub al șaptelea consulat al lui Onoriu și al doilea al lui Teodosie. Iubirea de înfrânare îl făcu și mai iute, după cum am spus, iar severitatea virtuții sale îi dădea o prea mare libertate de a vorbi. M-am mirat adeseori cum el, având un zel așa de mare pentru asprimea disciplinei și pentru perfecțiunea vieții evanghelice, propovăduia, în cuvântările sale, să o disprețuiască, căci, deși un Sinod n-a acordat decât o singură dată pocăința pentru păcatele săvârșite după botez, el a susținut: *Când veți fi făcut de o mie ori pocăință, veniți încă să o faceți.* Acest cuvânt a fost dezaprobat de către mai mulți dintre prietenii săi și între alții și de către Sisiniu, Episcopul novațienilor, care făcu o scriere specială pentru a-l combate.

COLUL XXII.

nsurile ingenioase ale lui Sisiniu.

ed că nu va fi nepotrivit să spun ceva și despre acest Sisiniu.

era un foarte bun orator și foarte învățat în filozofie. El deprinse abil arta de a raționa și cunoștea foarte temeinic Sfânta Scriptură.

cest motiv, Eunomiu nu îndrăzni niciodată să intre în discuție cu

. Trăia foarte simplu, se îmbrăca în alb și se scălda în toate zilele de

ori în băile publice. Întrebându-l cineva de ce, fiind Episcop, se scăl-

toate zilele de două ori, el îi răspunse: *Pentru că n-aș putea să mă*

de trei ori. Mergând într-o zi să-l vadă pe Arsachi, unul din amicii

i Episcop îl întrebă de ce n-are hainele bisericești și unde a găsit el

ă un preot trebuie să fie îmbrăcat în alb. Se spune că el i-a răspuns:

omnia ta, unde ai găsit scris că un Episcop trebuie să fie îmbrăcat în

? Acela căruia îi vorbea, neputând să-i răspundă nimic, el adăugă:

i vei putea arăta că un preot trebuie să fie îmbrăcat în negru, însă,

ion mă învăț să mă îmbrac în alb când zice: „Hainele voastre să fie

Pe lângă aceasta, găsesc în Evanghelie, că Mântuitorul era

cat în alb și că a arătat ucenicilor Săi pe Moise și pe Ilie îmbrăcați

. El a fost admirat pentru aceste răspunsuri, dar și pentru altele pe

e mai dăduse.

ontie, Episcopul de Ancyra în Galatia, luă o biserică a novațienilor.

u veni să-l găsească în Constantinopol, unde se afla atunci, și-l rugă

o înapoieze. Leontie îi refuză cu asprime cererea, zicându-i: *Voi,*

ienii, care ruinați taina pocăinței și închideți oamenilor ușa milos-

dumnezeiești, nu se cuvine să aveți biserică. El îi răspunse: *Nimeni*

te mai multă pocăință ca mine. Când Leontie l-a întrebat cum o face,

ăspunse: *O fac fiindcă am venit să te văd.* Ioan, Episcopul de Cons-

opol, intrând într-o zi în discuție cu dânsul și expunându-i că această

: n-ar putea să aibă doi Episcopi, Sisiniu îi răspunse: *Ea nici n-are*

oan se mânie pentru acest răspuns, zicându-i: *Vedeți cum pretinde că*

șurul Episcop? Sisiniu replică: *Nu zic aceasta, dar zic că eu nu sunt*

op după părerea voastră, deși sunt Episcop după părerea tuturor

lalți. Ioan, mâniindu-se și mai mult pentru acest răspuns, îi zise: *Te*

ori să predici, fiindcă ești eretic. Sisiniu replică cu bucurie: *Îți voi fi*

e îndatorat, dacă mă vei scăpa de o greutate așa de mare ca aceasta.

potolindu-se puțin, îi zise: *Nu te voi opri să predici, fiindcă găsești în*

aceasta osteneală. Aș fi prea lung dacă aș raporta toate cuvintele glumețe și toate răspunsurile ingenioase ale lui Sisiniu. Acestea sunt de ajuns pentru a arăta caracterul spiritului său. Voi spune numai că rara sa erudiție le câștigă stima și iubirea Episcopilor și a fruntașilor Senatului. El a întocmit scrieri în care a căutat cu prea mult zel eleganța discursului și a întrebunțat modul de a vorbi prea poetic și prea figurat. Acesta a și fost motivul pentru care ele i-au câștigat mai puțin renume decât cuvântările sale, pe care le rostea cu un ton și gesturi ce procurau admirație.

CAPITOLUL XXIII.

Moartea Împăratului Arcadiu. (408 d. Hr.)

Împăratul Arcadiu muri îndată după Ioan, Episcopul de Constantinopol. Acest Principe avea o fire foarte blândă. O întâmplare petrecută în timpul domniei sale, făcu să se creadă că el era foarte iubit de Dumnezeu. Se află în Constantinopol o casă mare, care fusese numită Caria, din cauza unui nuc plantat la intrarea unde Acachie suferise odinioară martiriul. Aproape de acel nuc se afla o mică biserică zidită în onoarea sa, unde Împăratul Arcadiu se duse într-o zi să se roage. Poporul alergă în mare număr pe străzi pentru a-l vedea trecând și cei ce locuiau în casa despre care vorbeam, ieșiră și ei să îl vadă. De abia ieșiră și casa se și prăbuși și toți crezură că mântuirea lor era un efect al rugăciunilor Împăratului. El muri în prima zi a lunii mai, sub consulatul lui Bassus și al lui Filip, în al doilea an din Olimpiada 297, la vârsta de 31 de ani, și lăsă pe Teodosie, fiul său, în vârstă de opt ani. El domni 13 ani cu Teodosie, părintele său, și 14 ani după moartea lui. Această carte cuprinde istoria a 12 ani și 6 luni.

În unele exemplare se găsesc și următoarele:

Murind Episcopul de Efes, Ioan a fost obligat să meargă în acea cetate pentru a hirotoni pe altul. Când sosi acolo, el găsi mari certuri din cauza alegerii, care îl determinară să aleagă pe Eraclide, unul din diaconii săi, născut în insula Cipru și să-l hirotonească. Această hirotonie mări tulburarea, pentru că mai mulți îl considerau pe Eraclide nevrednic de locul acesta. În timpul în care Ioan rămase în Efes pentru a potoli spiritele, Severian câștigă un mare renume la Constantinopol prin cuvântările sale. Ioan a fost înștiințat despre aceasta prin Serapion, amicul său intim, om de o deo-

tă pietate, căruia îi încredințase îngrijirea bisericii în timpul absenței. Ioan se reîntoarce apoi la Constantinopol și reluă conducerea popo-
i. Atunci se născu o mare neînțelegere între Serapion, diaconul, și între
erian, Episcopul. Cel dintâi se opunea lui Severian, căci pretindea că
ută cu Ioan gloria elocinței și celălalt era invidios pe Serapion pentru
era atât de bine văzut de Ioan, încât îl alesese pentru a conduce Epar-
în timpul călătoriei sale. Într-o zi, pe când Severian trecea pe drum,
pion nu se ridică să-l salute, fie că nu l-a văzut, după cum asigură pe
ă cu jurământ într-o adunare de Episcopi, fie că l-a disprețuit, după
pretindea Severian. Nu voi spune din ce cauză a stat la locul său în
să se ridice, pentru că nu știu nimic. Dumnezeu singur știe. Severian
ltat de această insultă, condamnă pe Serapion fără nicio adunare de
copi, îl depuse din tagma diaconilor și îl înlătură de la împărțășirea
ricii. Ioan a fost foarte mâhnit pentru această condamnare. Problema
l pe urmă examinată într-un Sinod, Serapion protestă, fiindcă el nu-l
ise pe Severian și de aceea nu l-a salutat și aduse și martori. Episcopii
ră apărarea sa rațională și rugară pe Severian să se mulțumească cu
sta. Pentru a-i da o satisfacție deplină, Ioan suspendă pe Serapion timp
săptămână din funcția de diacon, deși se servea de dânsul în toate
lemele și-l găsea foarte potrivit să trataze aceste probleme. Severian,
vind să se înduplece și insistând ca Serapion să fie depus și înlăturat de
mpărțășire, Ioan se sculă mânios și zise Episcopilor: *Judecați această
ere cum vă va plăcea; eu nu voiesc să fiu judecător*. Episcopii se scu-
în același timp, fără a hotărî nimic, și criticară asprimea lui Severian.
și, nemaivorbind după aceea cu Severian, trimise să-i spună
ătoarele: *Nu e drept ca Biserica ta să rămână atât de lung timp
isită și lipsită de prezența Episcopului său. Reîntoarce-te ca să o con-
și nu nesocoti darurile pe care Dumnezeu ți le-a dat*. Îndată ce Seve-
a plecat (408 d. Hr.), Împărăteasa Eudoxia îl făcu să se reîntoarcă de la
edon și critică pe Ioan că l-a alungat. Când se reîntoarce Severian,
refuză să-l vadă și nu ținu seama de toate rugămințile ce i se făcură
ru aceasta, până când Împărăteasa Eudoxia se duse la el, în biserica
ților Apostoli, și, punând pe Teodosie, fiul său, la picioarele sale, îl
în numele acestui tânăr Principe să se împace cu Severian și obțină,
re, de la el această grație cu multă greutate.

Cartea a șaptea

CAPITOLUL I.

Antim, Prefect al Pretoriului, e însărcinat cu guvernarea Imperiului.

Murind Împăratul Arcadie în prima zi a lunii mai, sub consulatul lui Bassus și al lui Filip (408 d. Hr.), Onoriu, fratele său, continuă să guverneze Occidentul și Antim, Prefect al Pretoriului, Orientul, sub autoritatea lui Teodosie, care nu avea decât opt ani. El era nepotul lui Filip, care sub domnia lui Constanțiu alungase pe Pavel din Biserica din Constantinopol și pusese pe Macedoniu în locul său. El închise cetatea cu ziduri. Era considerat, pe bună dreptate, unul din cei mai prudenți și din cei mai inteligenți din veacul său. El nu făcea nimic fără să fi deliberat cu maturitate împreună cu amicii săi și, mai cu seamă, cu sofistul Troila, bărbat foarte priceput în afaceri.

CAPITOLUL II.

Moravurile lui Atticus, Episcopul din Constantinopol.

Când Împăratul Teodosie era de opt ani, Atticus era în al treilea an al episcopatului său. Pe lângă înalta știință, el avea și deosebită pietate și o rară prudență, care au făcut ca starea Bisericii să fie foarte înfloritoare în timpul său. El a fost iubit nu numai de credincioși, ci admirat și de eretici. El nu a dorit niciodată să-i persecute și, dacă le cauza câteodată frică, îi liniștea îndată prin blândețea sa. Atticus era foarte sânguitor la studiu și-și petrecea nopți întregi citind operele celor vechi. El nu se mira nicidecum de argumentele filozofilor, nici de subtilitățile sofistilor. Era foarte plăcut în convorbire, compătimea la durerea celor întristați și făcea tuturor toate după pilda Apostolului. Fiind preot, el compuse cuvântări pe care le învățase pe de rost. Mai pe urmă, el predică improvizat. Cuvântările sale nu erau totuși suficient de bune pentru a primi aplauzele poporului, nici pentru a fi întocmite în scris. Nu voi spune nimic mai mult despre spiritul

despre erudiția sa, nici despre moravurile sale, ci voi continua să ra-
ez cele ce s-au petrecut în timpul său.

TOLUL III.

*Teodosiu, Episcopul din Sinadon îi persecută pe macedonieni. Agapit își
stăpânire scaunul.*

Teodosiu, Episcopul din Sinadon, cetate în Frigia Pacatiana, persecuta
violență pe macedonieni, alungându-i nu numai din cetate, ci și din sate.
El lucra în acest fel nici după obiceiul Bisericii Sobornicești, ce n-a avut
niciodată să persecute pe eretici, nici din zel religios, ci din cauză că era
și cu scopul de a scoate bani de la celelalte secte. El cauză macedo-
nii toate neajunsurile pe care și le-a putut închipui: înarmă pe clerici
și pe laici lor și-i îndemnă și pe judecătorii lumești să-i turbure. El supără pe
toți, Episcopul lor, mai mult decât pe toți ceilalți. Judecătorii Provin-
ciei neavând autoritate absolută pentru a exercita violențele după placul
său, veni el însuși la Constantinopol pentru a cere edicte de la Prefectul
Cetriului.

În timpul absenței sale, Agapit, Episcopul macedonienilor luă o
conducere foarte înțeleaptă și foarte prudentă. Adunându-și clerul și poporul,
propuse să mărturisească doctrina consubstanțialității Fiului lui Dum-
nezeu și îndată se duse la biserică, urmat de o mulțime nenumărată, făcu
ca să se sui pe amvonul lui Teodosiu, predică că Fiul lui Dumnezeu e
de aceeași natură cu Părintele Său și se făcu stăpân pe bisericile eparhiei.
Teodosiu, care nu știa nimic din tot ce se întâmplase, se reîntoarse la Sina-
don cu un edict al Prefectului, dar fiind alungat din biserică, el se reîntoarse
la Constantinopol și se plânse lui Atticus de violența pe care a suferit-o.
Atticus, Episcop, considerând că această schimbare e folositoare religiei,
spuse pe Teodosiu pe cât putu mai bine, îl sfătui să stea în liniște și să
nu facă interesele sale spre folosul Bisericii și scrisese lui Agapit să rămână
la stăpânirea demnității episcopale fără să se teamă de nimic din partea lui
Teodosiu.

CAPITOLUL IV.

Atticus vindecă pe un evreu de paralizie dându-i Botezul.

Dacă Biserica avu un așa mare câștig în timpul lui Atticus, ea nu a fost lipsită nici de darul minunilor. Un evreu care zăcea în pat, paralizat de mulți ani, fără ca arta medicilor sau rugăciunile celorlalți ervei să-i fi adus vreo alinare, recurse la botez, ca la un remediu suveran. Atticus, Episcopul de Constantinopol, învățându-l adevărurile religiei noastre, îl aduse pe patul său la botez și îndată ce primi această taină, cu o vie credință, el ieși din apă complet sănătos. Dumnezeu a binevoit să arăte în timpul nostru această minune, prin care, mai mulți păgâni au fost atrași la credință, deși evreeii nu fuseseră.

CAPITOLUL V.

Sabbatie, preot al novațienilor, se desparte de împărtășirea lor.

Mulți rămaseră tot îndărătnici în crimele lor, fără să fie mișcați de această minune. Nu numai că evreeii nu dădură crezare minunii, ci încă și cei ce-i urmează în disciplină, îi imitară în necredința lor. Sabbatie, despre care am vorbit mai sus, nemulțumindu-se de onoarea sacerdoțiului și aspirând la demnitatea episcopală, se despărți în acel timp de împărtășirea novațienilor, sub pretext că celebrează sărbătoarea Paștilor după obiceiul evreilor.

Fiindcă făcea adunări particulare și fără permisiunea lui Sisiniu, Episcopul său, în locul numit Xerolof, unde se află acum târgul lui Arcadiu, el săvârși o faptă foarte primejdiosă. Citind într-o zi de adunare pasajul din Evanghelie unde se spune: *era o zi de sărbătoare ce se numește Paștile evreilor*, adăugă de la sine aceste cuvinte, ce nu fuseseră niciodată scrise sau auzite: *Vai, acelui ce va celebra Sărbătorea Paștilor în alt timp decât în acela în care nu se mănâncă dospit*. Aceste cuvinte, răspândindu-se în popor, i-au înșelat pe cei mai simpli dintre novațieni, care le-au și urmat. Însă, falsul său a fost îndată după aceea descoperit. El celebra sărbătorea Paștilor înaintea creștinilor, după opinia lui, și petrecea noaptea în rugăciuni cu o mare mulțime de popor. Acea mulțime a fost deodată cuprinsă de o închipuită spaimă și crezu că Episcopul Sisiniu îi va ataca cu putere armată. Cu totul înspăimântată, mulțimea se îmbulzi într-un loc strâmt, încât șaptezeci de oameni au fost zdrobiți. Aceasta a și fost cauza pentru care

ai mulți părăsiră partidul lui Sabbatie. Totuși, unii dintre ei, cărora le spirasă părerile sale, rămaseră cu dânsul. Vom vedea îndată cum ajunse la demnitatea episcopală și, prin aceasta, își călcă jurământul prin care nunțase la această demnitate.

APITOLUL VI.

iscopii sectei Arienilor.

Doroteu, Episcopul arienilor, care, după cum am spus mai înainte, a fost transferat de către cei din secta ariană de la Antiohia la Constantinopol, a murit la vârsta de 119 ani, în ziua de 6 noiembrie, sub al șaptelea consulat al lui Onoriu și al doilea al lui Teodosie. Barbas a fost ales în locul lui. Arieni ai aveau în acel timp doi preoți foarte elocvenți, dintre care unul se numea Timotei, iar celălalt, George. Cel dintâi era superior în științele profane, iar cel de-al doilea în științele sacre. Unul avea întotdeauna în mâini scrierile lui Aristotel și ale lui Platon, iar celălalt citea necontenit pe Origen, explica Sfânta Scriptură și se servea foarte bine de limba greacă. Timotei fusese odinioară din secta psatyrienilor și George fusese convertit de Barbas. Am discutat odinioară cu Timotei și am recunoscut, din propria mea experiență, că el era întotdeauna gata să răspundă îndată la cele mai grele întrebări, care i se adresau, din Sfânta Scriptură și să explice pasajele cele mai obscure. El își întărea toate aceste răspunsuri prin autoritatea lui Origen. M-am mirat că acești doi oameni, dintre care unul se neîncetă pe Platon și celălalt citea totdeauna pe Origen, au rămas în rândul arienilor. Căci, Platon nu spune nicidecum că a doua sau a treia ză ar fi avut un început. Origen mărturisește în multe locuri din scrierile sale că Fiul e veșnic ca și Părintele Său. Însă, odată rămași în această sectă, au reformat un mare număr de abuzuri și au desființat, prin cuvântările lor, o parte însemnată din nelegiuirile și hulele lui Arie. Sisiniu, Episcopul arienilor, a murit îndată după aceea, sub același consulat. Chrisant, care vom vorbi în cursul Istoriei noastre, a fost ales, pentru a-i ur-

CAPITOLUL VII.

Chiril îi urmă lui Teofil la conducerea Bisericii din Alexandria. (412 d. Hr.)

Teofil, Episcopul din Alexandria, căzând într-un fel de letargie îndată după aceea, muri în ziua de 15 octombrie, sub al nouălea consulat al lui Onoriu și al cincilea al lui Teodosie. După moartea acestuia, trebuia ales un succesor. Unii îl propuneau pe Timotei, arhidiaconul, iar alții pe Chiril, nepotul lui Teofil. Timotei era sprijinit de către Abondantius, șeful trupelor din Egipt. Însă, Chiril, fiind pus în stăpânirea scaunului lui Teofil, unchiul său, a treia zi după moartea lui, exercită o putere mai mare decât dânsul. Căci, din acel timp, Episcopii din Alexandria se înălțară atât de mult mai presus de preoți, încât se făcură stăpâni peste toate problemele. Iată pentru ce Ciril închise bisericile pe care le aveau novațienii în cetate, le luă toate vasele și podoabele și confiscă lui Teopempt, Episcopul lor, toată averea sa.

CAPITOLUL VIII.

Religia creștină se răspândește în Persia.

Religia Creștină a făcut în acel timp mari progrese în Persia. Împărații trimiteau acolo numeroase delegații. Marutas, Episcopul Mesopotamiei, despre care am vorbit deja, fiind trimis acolo, a fost primit foarte politicos de Regele Isdigerd. Magii, care erau în mare cinste în țară, au fost geloși de onorurile pe care i le dădea acest Principe și se temeau ca nu cumva să-l convertească la religia noastră, pentru că el îl vindecase, prin rugăciunile sale, de o boală de care ei nu-l putuseră vindeca. Încercând deci să-l alunge, ei întrebuițară un vicleșug, și anume, au ascuns un om sub un loc unde se ținea un foc perpetuu și unde regele avea obiceiul să meargă să-l adore. Ei l-au pus pe acel om să strige că trebuie să alunge pe rege ca pe un nelegiuit pentru faptul că credea că preotul creștinilor e plăcut lui Dumnezeu. Regele, înspăimântat de acest oracol, se gândi să concedieze pe Marutas. Însă, acest sfânt Episcop descoperi în rugăciune vicleșugul magilor și, mergând la rege, i-o descoperi și îl asigură că și el însuși o va descoperi, dacă va binevoi să pună să se sape pământul. Regele, venind după obiceiul său la locul unde focul ardea neconținut și auzind aceeași voce, porunci să sape pământul, descoperi pe înșelător, porunci să omoare pe

lin cei zece magi și permise lui Marutas să zidească biserici. (412 d. Marutas se reîntoarce apoi la Constantinopol. Însă, făcând îndată după o a doua călătorie în Persia, magii inventară un nou vicleșug contra provocară un miros nesuferit, pentru apariția căruia îi acuzară pe ei. Regele, care nu se încredea în magi, recunoscă că acel miros rău e ct al vicleșugului lor, îi pedepsi și dădu lui Marutas mai mari ono-cest Episcop a tămăduit împreună cu Abdas, Episcopul din Persia, ost și rugăciune, pe fiul lui, de un demon de care era stăpânit. Puțin a ca regele Isdigerd să mărturisească Religia Creștină. Moartea lui a it înainte de a accepta creștinismul, iar Vararane, fiul și urmașul său, i război romanilor, după cum vom vedea în cursul Istoriei noastre.

COLUL IX.

păi din Antiohia și din Roma.

ivian, Episcopul din Antiohia, a murit în acel timp. L-a urmat Porfi-acestuia i-a urmat Alexandru. Damasius, după ce a condus Biserica timp de 18 ani, o lăsă lui Anastasie, care o conduse 3 ani. Ino-succesorul său, a fost primul Episcop din Roma care i-a persecutat ațienii ce locuiau aici și le luă mai multe biserici.

COLUL X.

Romei de către Alaric.

atea Romei ajunse în acel timp sub stăpânirea străinilor. Alaric, ali-rișanilor, care fusese înălțat la cele dintâi dregătorii ale Imperiului, ca ensă pentru serviciile ce dăduse Împăratului Teodosie contra ti-Eugeniu, nemulțumindu-se cu o asemenea situație fericită, plecă istantinopol și, deși nu luă titlul de Împărat, el se duse să facă mari mi în Illyria. Tesalienii se opuseră la trecerea sa, în împrejurimile iviului Peneu și îi uciseră aproape trei mii de o ameni. Ceilalți, să scape, trecură totul prin foc și sânge, luară Roma, o jefuiră, ele mai mărețe clădiri, împărțiră între dânșii prăzile și omorâră în cumplite pe frunzații Senatului. Pentru a-și bate joc de demnitatea lă, Alaric îmbracă într-o zi pe unul numit Attalus ca Împărat, îi rzi, iar a doua zi îl prezentă în haine de sclav. Îndată după aceea, la osirii unei armate romane, el o luă la fugă. Acest zvon nu era fals,

căci venea armata lui Teodosie. Însă, Alaric n-o așteptă. Se spune că, mergând spre Roma, el întâlnește un călugăr, care îl sfătuiește să cruțe sângele și să nu găsească plăcere în omor și în măcel. Alaric îi dădu acest răspuns: *Eu nu merg într-acolo de la mine însumi; sunt împins nu știu de cine, care mă silește în toate zilele, zicându-mi: "mergi de ruinează Roma"*.

CAPITOLUL XI.

Episcopii din Roma.

După moartea lui Inocențiu, Zosima conduse Biserica din Roma timp de doi ani. Când muri Zosima, Bonifaciu o conduse alți trei ani. Celestin urmă lui Bonifaciu. El luă novațienilor mai multe biserici în Roma și sili pe Rusticulas, Episcopul lor, să-și facă adunările într-o casă particulară. Ei fuseseră în mare vază la Roma, până în acel timp, aveau acolo biserici mărețe și adunaseră o mulțime nenumărată de popor. Însă, ei fură atacați din zavistie, după ce Episcopii din Roma disprețuiră, ca și cei din Alexandria, să se țină în limitele modestiei sacerdotale și începură să uzurpe o autoritate absolută. Iată pentru ce nu mai lăsară libertatea adunărilor publice celor ce n-aveau cu dânșii nicio neînțelegere referitoare la credință și, deși ei laudau curăția sentimentelor lor, totuși, le luară întregul lor avut. Episcopii din Constantinopol n-au căzut niciodată în această neorânduială. Ei au iubit întotdeauna pe novațieni și le-au permis adunările, după cum am spus deja.

CAPITOLUL XII.

Chrisant e hirotonit, fără voia lui, Episcop al novațienilor. Lauda sa.

După moartea lui Sisiniu, Chrisant a fost înălțat la demnitatea episcopală. El era fiul lui Marcian, predecesorul lui Sisiniu. Încă din tinerețe, el avusese o dregătorie în casa Împăratului. Pe urmă, fusese guvernator de Italia și Vicar de Englitera, și-și câștigase un mare renume în aceste două funcții. El se întoarse la Constantinopol, la o vârstă destul de înaintată. În timpul când cerea postul de guvernator de Constantinopol, a fost făcut Episcop al novațienilor. Sisiniu declarase, aproape de moarte, că el era foarte capabil să îi urmeze și, poporul, care considera această declarație ca o lege, îl căută îndată pentru a face să fie hirotonit. Pe când el stătea ascuns pentru a evita această onoare, Sabbatie profită de ocazie și se hirotoni de

niște Episcopi străini și necunoscuți și, între alții, și de către Ermogen
excomunicase, din cauza ereziei de care erau pline cărțile sale. Însă,
și-a atins acest scop deoarece poporul, iritat de nelegiuirile și de re-
ale meșteșugiri, căută pe Chrisant și găsimdu-l în Bitinia, unde se
ise, îl înălță cu sila pe scaunul bisericii novațienilor. El avea o pru-
și o modestie deosebită. El păstră și înmulți, prin grija sa, bisericile
re novațienii le aveau în Constantinopol. El a fost cel dintâi Episcop
făcut milostenii din propria sa avere. El nu primea de la popor decât
pâini, în toate duminicile. El avea o patimă așa de mare pentru mări-
sericii sale, încât câștigă pe Ablavius, unul din cei mai elocvenți din
l său, din școala lui Troila, pentru a-l hirotoni preot. Avem cuvântări
elegante de la acest Ablavius. El a devenit, pe urmă, Episcop al
ienilor din Niceea și a predat Retorica în această cetate.

TOLUL XIII.

1 dintre creștinii și evreii din Alexandria.

vreii fură alungați, în acel timp, din Alexandria de către Chiril. Popo-
n această cetate e dispus la răzvrătire mai mult decât alte popoare și
se mișcă, nu se potolește până nu va fi vărsat mult sânge. El nu se
atunci decât pentru o cauză foarte ușoară, și anume, pentru un sal-
nc. Un saltimbanc avea obiceiul să joace sâmbăta și să adune o mare
ne de popor, pentru că evreii își făceau în acea zi petrecerile și
ările lor, în loc să se ocupe cu citirea Legii. Orest, guvernatorul
, încercase adeseori să înlătore această neorânduială. Însă, evreii,
erau întotdeauna foarte întărâtați împotriva partidului adversar,
ă, cu această ocazie, mai mult zel ca altădată, pentru apărarea saltim-
or. Pe când guvernatorul se afla la teatru, pentru a face pregătirile
are pentru celebrarea jocurilor, partizanii lui Chiril veniră acolo și,
alții, și un profesor de gramatică numit Hierax, care era întotdeauna
sânguitor pentru cuvântările sale și care făcea mai mult zgomot ca
ni altul, prin aplauzele sale. Cum îl văzură evreii, începură să strige că
venise decât pentru a face răzvrătire. Era mult timp de când guverna-
privea cu gelozie puterea ce-și atribuiau Episcopii și uneltirile ce
1 asupra jurisdicției guvernatorilor și, crezând atunci că Episcopul
avea drept scop să-l tulbure în exercițiul dregătoriei sale, el porunci

ca să-l aresteze pe Hierax și să-l chinuiască. Chiril, aflând despre aceasta, trimise să-i cheme pe fruntașii evreilor și-i amenință cu pedeapsa, în cazul în care nu vor înceta să provoace răzvrătiri împotriva creștinilor. Departe de a se teme de o asemenea amenințare, ei deveniră și mai furioși și formară o conjurație, pentru care merită să fie alungați din cetate. Ei se uniră între ei pentru a pune la un deget inel de scoarță de palmier, pentru a se recunoaște și pentru a năvăli cu putere armată asupra creștinilor. Ei trimiseră mai multe persoane să strige în miezul nopții, că focul a izbucnit în biserica din Alexandria. Creștinii au alergat să-l stingă, iar evreii se aruncară asupra lor și-i uciseră pe mulți dintre ei. În zori zilei, Chiril duse o mulțime nenumărată de popor la Sinagogă, îi alungă pe evrei din cetate și permise să li se jefuiască averile. Astfel, a fost exterminat acest popor din Alexandria, unde se stabilise din timpul lui Alexandru, rege al Macedoniei. Adammantius, profesor de medicină, fugi la Atticus, Episcopul din Constantinopol, și, convertindu-se la religia creștină, se reîntoarse la Alexandria. Orest, guvernatorul acestei cetăți a fost foarte nemulțumit de faptul că cetatea fusese lipsită de un număr așa de mare de locuitori și scrise despre aceasta Împăratului. Chiril îi scrise, de asemenea, pentru a-l informa de nerușinarea evreilor și, la rugămintea poporului, trimise câteva persoane la guvernatorul Orest, ca să-l liniștească. Când văzu că Orest refuza împăcarea, Chiril îi prezentă cartea Evangheliei pentru a-l obliga, din respect față de religie, să-și uite necazul. Însă, prin asemenea mijloace, nu obținu nimic de la el.

CAPITOLUL XIV.

Răzvrătirea provocată de către călugări contra guvernatorului de Alexandria.

Câțiva călugări din munții Nitria, care fuseseră odinioară ațâțați de către Teofil contra lui Dioscor și a celor trei frați ai săi, înfuriindu-se foarte, luară armele pentru apărarea lui Chiril. Ieșind din pustietatea lor, în număr de aproape cinci sute, ei merseră în Alexandria și, întâlnindu-l pe guvernatorul Orest, ce era purtat în jilțul său, îl numiră păgân și idolatru. Guvernatorul, crezând că aceasta e o cursă ce-i întinsese Chiril, strigă că el e creștin și că fusese botezat la Constantinopol de către Atticus. Călugării au dat puțină atenție vorbelor sale. Unul dintre ei, numit Ammonius, îl răni

lovitură de piatră la cap și-l umplu peste tot corpul de sânge. Gărzile crezând că e ucis cu pietre, fugiră în toate părțile; poporul alergă în jurul guvernatorului, înlătură pe călugări, puse mâna pe Ammonius, și-l înfăcușă în mâinile guvernatorului, care-l tortură cu atâta cruzime încât muri. Chiril le vorbește în același timp împăraților despre tot ce se petrecuse. Chiril le vorbește, de asemenea, și le făcu un raport cu totul deosebit. Cerând apoi ajutorul lui Ammonius, îl îngropă într-o biserică, îi dădu numele de Taumaturg și-l laudă în cuvântările sale ca pe un martir, care-și pierduse viața pentru credința în Dumnezeu. Această faptă a lui Chiril nu a fost aprobată de toți împărații, care știau că Ammonius, departe de a-și fi pierdut viața pentru Dumnezeu, nu suferise decât dreapta pedeapsă a îndrăznelii sale. De aceea, Chiril se sili să-i uite puțin câte puțin memoria. Însă, dușmănia sa contra împăraților, departe de a se potoli, se redeșteptă printr-o nouă întâmplare.

TOLUL XV.

'ea filozoafei Hipatia.

Chiril afla, în Alexandria, o femeie numită Hipatia, fiica filozofului Teon, care făcuse un progres atât de mare în științe încât întrecea pe toți filozofii timpului ei și învăța în școala lui Platon și a lui Plotin un număr foarte mare de persoane, care alergau să o asculte. Renumele câștigat datorită abilității sale, o făcea să se arate adeseori înaintea judecătorilor, fără să-și păzească pudoarea sau modestia, fapt care îi atrăgea respectul întregii lumi. Chiril, de mare era virtutea sa, se găseau, totuși, persoane care să o invinsă, pentru că avea o prietenie deosebită cu Orest, ea a fost acuzată că împiedica să se împace cu Chiril. Câteva persoane mai zeloase, care erau și conducători pe un citeț, numit Petru, o așteptară într-o zi pe Chiril și o luară din jețul ei, o duseră la biserică numită Cesareon, o deslușiră și o uciseră cu lovituri de oale stricate. După aceasta, îi tăiară trupul și le arseră într-un loc numit Cinaron. O execuție așa de barbară făcuse un omplu de nelegiuire nu numai pe Chiril, ci și întreaga Biserică din Alexandria, pentru că nimic nu e mai îndepărtat de spiritul creștinismului decât omorul și luptele. Aceasta se întâmplă în luna martie, în anul 415, în timpul împăratului Mare, în al patrulea an al Episcopatului lui Chiril, sub al doilea consulat al lui Onoriu și al șaselea al lui Teodosie.

CAPITOLUL XVI.

Omorul săvârșit de evrei.

Evreii săvârșiră, îndată după aceea, cruzimi îngrozitoare, pentru care au fost pedeșiți după cum meritau. Pe când se desfătau într-un loc numit Inmestar, care se află între Antiohia și Chalcis, fiind îmbătați de vin, începură să-și bată joc de Iisus Hristos și de creștini. Și, pentru a necinsti, în mod mai batjocoritor, crucea și pe cei ce cred în ea, ei luară un copil creștin, îl legară pe o cruce și începură să râdă și să se desfete. Apoi, fiind cuprinși de furie, îi dădură lovituri până ce copilul muri. Această crudă moarte provocă război între evrei și creștini. Împărații trimiseră ordin să cerceteze cine sunt vinovații și să-i pedepsească. Astfel, evreii au fost pedeșiți pentru această faptă barbară pe care o săvârșiră.

CAPITOLUL XVII.

Minune întâmplată la botezul unui evreu.

Hrisant, Episcopul novațienilor, a murit la 16 august, sub consulatul lui Monaxius și al lui Plintas. Pavel a fost ales în locul său. El predase Retorica în limba latină și, apoi renunțase la această profesie pentru a duce o viață singuratică și cu totul asemenea vieții pe care spune Evagrie că o duc călugării. El păzea postul ca și dâșii, se abținea de la anumite cărnuri și păzea tăcerea. El avea o grijă deosebită să ajute pe săraci, să cerceteze pe cei întemnițați și să roage pe judecători pentru ei. Fără a căuta să fac aici lauda lui, mă voi mulțumi să raportez o faptă vrednică de a fi cunoscută de posteritate. Un evreu, prefăcându-se că e creștin, primise de mai multe ori botezul și adunase mulți bani, prin această condamabilă înșelătorie. După ce a înșelat pe Episcopii mai multor secte și primise botezul din mâna arienilor și a macedonienilor, el se prezentă la Pavel, cu scopul de a-l înșela și pe dânsul. Acest Episcop lăudă intenția sa, îl învăță adevărurile religiei noastre și-l obligă să postească timp de mai multe zile. Evreul, necăjit de lungimea și asprimea acestui post, stăruia mult ca să fie botezat. Pavel, nevoind a-l mârni prin prea multe amânări, îi cumpără o haină albă, ordonă să pună apă în baptister și-l duse acolo. Dispărând apa printr-o minune a puterii dumnezeiești, Pavel și ceilalți, care se aflau de față, crezură că apa se scursese în canale, pe unde se scurge de obicei și, poruncind să le astupe cu mai multă grijă, turnă altă apă în baptister; însă, dispăru ca și cea

. Atunci Pavel zise evreului: *Sau ești rău dispus a primi botezul sau rimit deja*. Poporul alergă în masă pentru a vedea aceasta minune. recunoscură pe înșelătorul și descoperiră că primise deja botezul din lui Atticus.

TOLUL XVIII.

viul dintre perși și romani. Înfrângerea perșilor.

upă moartea lui Isdigerd, regele Persiei, care fusese întotdeauna destul orabil creștinilor, Vararan, fiul său, a fost ales succesor. Acesta îi ută pe creștini, după îndemnul magilor și, exercită contra lor o cru- șa de mare, încât fură nevoiți să fugă la romani. Atticus, Episcopul onstantinopol, îi primi cu multă dragoste și-l rugă pe Împăratul sie să-i protejeze. În acel timp, se întâmplară și alte lucruri care au neînțelegeri între perși și romani. Perșii nu voiau să înapoieze itului lucrătorii pe care îi împrumutaseră ca să lucreze în minele de ci să înapoieze neguțătorilor mărfurile ce le luaseră. Afară de aces- eclamau să li se înapoieze creștinii care părăsiseră țara lor. Romanii iau nicidecum să-i dea cruzimii perșilor și erau gata să facă orice. ul fiind deci declarat, Împăratul trimise o parte din trupele sale, sub erea lui Arbaduriu, care, intrând prin Armenia în Azazena, făcu rari stricăciuni. Narcez, general al perșilor, merse înaintea lui, dar a ins și pus pe fugă. El năvăli după aceea pe pământurile romanilor, latura Mesopotamiei, unde nu se aflau deloc trupe. Însă, Arba- iind înștiințat despre aceasta, se grăbi să pustiască Azazena și, in- Mesopotamia, îl împiedică să năvălească acolo. Narcez, mergând ia, cetate așezată pe hotarul ambelor națiuni, trimise vorbă lui Ar- ca să dea lupta și îl întrebă în ce zi îi place să o dea. Arbaduriu îi est răspuns: *Să știi că romanii nu se vor lupta când îți va plăcea*. ul, știind că perșii își adunaseră toate puterile lor, își puse nădejdea rezeu și trimise recruți la armata sa. Fiindcă locuitorii din Constan- se temeau de rezultatul luptei, niște îngeri se arătară unor persoane nia și le porunciră să înștiințeze în Cetate că romanii vor câștiga și că Dumnezeu le dăduse ordin să-i apere. Locuitorii fură liniștiți asta făgăduință și soldații câștigară din nou curaj. Războiul, din Armenia în Mesopotamia, romanii asediară pe perși în Nisibe,

apropiară turnurile lor de ziduri și uciseră un mare număr din cei ce le păzeau. Vararan, aflând că Azazena fusese ruinată de armele romanilor și că Nisibe era asediat, se hotărî să meargă el însuși în fruntea trupei sale și ceru ajutorul saracinilor, comandați de Alamondar, bărbat viteaz, care îi făgădui să-i aducă pe romani sub ascultarea sa și să le ia cetatea Antiohia. Însă, aceste făgăduințe așa de mari nu au fost urmate de niciun rezultat. Căci, saracinii, fiind cuprinși de o panică mare, își închipuiră că sunt urmăriți de către romani și se aruncară ei înșiși în Eufrat, deși romanii se aflau circa la o sută de mile. Murind așa de mare mulțime în acest mod, romanii, care asediau Nisibe, aflară că regele Persiei aducea contra lor elefanți și, fiind cuprinși de frică, își arseră mașinile și se reîntoarseră în țara lor. Cred de datorie să las la o parte luptele ce s-au dat mai pe urmă, renumita victorie pe care romanii o câștigară sub conducerea lui Areobind, prinderea și moartea a șapte căpitani perși ce căzură în mâinile lui Arbaturiu, înfrângerea saracinilor de către Vitien, ca nu cumva să mă prea îndepărtez de problemă.

CAPITOLUL XIX.

Puternica diligență a unui curier numit Palladius.

Deși toate aceste lucruri pe care le-am istorisit se petrecură foarte departe de Constantinopol, totuși, Împăratul a fost informat despre acestea într-un timp foarte scurt. El avea între supușii săi un om de o extraordinară putere trupească și sufletească, numit Palladius, care alerga cu poșta cu o așa repeziciune, încât, în trei zile mergea de la Constantinopol până la fruntariile Persiei și în alte trei zile se întorcea la Constantinopol. El făcu și alte călătorii din porunca Împăratului și diligența cu care le făcu, fusese atât de extraordinară, încât un om elocvent din acel timp zise că, deși hotarele Imperiului erau foarte depărtate, Palladius părea că le apropie. Regele Persiei era mirat el însuși de modul în care acest om se găsea pretutindeni în așa de scurt timp.

CAPITOLUL XX.

O nouă înfrângere a perșilor.

Împăratul avu o atitudine atât de moderată pentru victoria pe care i-o acordase Dumnezeu, încât dori să facă pace și trimise, în acest scop, pe

în Persia. Când sosi în Mesopotamia, la locul unde romanii eră un șanț mare pentru apărarea lor, el trimise înaintea lui pe m, ajutorul lui Arbaduriu, căpetenia miliției, pentru a face primele meri. Acest Maxim, fiind foarte elocvent, zise regelui Persiei că el e trimis pentru a face pacea, nu de către Împăratul care nu știa nimic de război, ci de comandantii armatei sale. Regele Persiei era suficient de înțelept să ia pace pentru că trupele sale nu mai aveau hrană. Însă, acei dintre soldații săi, care sunt supranumiți nemuritori și care erau în număr de zece mii, sfătuiră să nu încheie pacea, mai înainte de a-i ataca pe romani fără să se pregătească. Regele, aprobând părerea lor, le permise să facă ceea ce credeau de bine și să porunci să-l închidă pe trimis. Nemuritorii se împărțiră în două grupuri, cu scopul de a-i surprinde pe romani. Aceștia, nevăzând decât una singură tabere, se pregătiră de luptă. În același minut, alți romani, comandați de Procopiu, maistrul miliției, văzând din înălțimea unei coline că arășii lor sunt în primejdie, se pogorâră pentru a-i apăra și, înconjurându-i pe perși, îi tăiară în bucăți. Ei porniră apoi către cealaltă tabără și o aseră ca și pe cea dintâi. Astfel că, aceste trupe, ce se chemară nemuritori, se dovediră supuse morții. Mai mulți crezură că această înfrângere era reaptă pedeapsă, prin care Dumnezeu își răzbuna sângele unui mare număr de persoane pioase, ce fuseseră omorâte de aceste popoare cu felinici. Regele Persiei se prefăcu că nu știe nimic de pierderea armatei și, chemând pe Maximin înaintea lui, îi vorbi în acești termeni: *c pacea, nu de frica puterii romanilor, ci din dorința de a te îndatorine, zic pe tine, care te stimez ca pe unul din cei mai prudenți din armata ta lor.* Astfel, acest război ce fusese întreprins din cauza creștinilor care făceau persecuție în Persia, a fost terminat în al patrulea an al Olimpiadei (422 d. Hr.), sub al treisprezecelea consulat al lui Onoriu și al lui Teodosie.

OLUL XXI.

traordinară a lui Acachie, Episcopul din Amidea, față de prizonierii perși.

Acachie, Episcopul din Amidea, a făcut în acel timp o faptă ce înălță foarte mult strălucirea virtuții sale. Văzând cu o mare durere că șapte mii de perși, pe care romanii îi luaseră prizonieri, când pustuiseră Azazena,

mureau de foame, adună pe clericii săi și le zise: *Dumnezeu n-are nevoie nici de tipsii, nici de oale, fiindcă El nici nu bea, nici nu mănâncă. Deci, drept este să vindeți mulțimea de vase de aur și de argint pe care Biserica le posedă prin bunătatea credincioșilor și să întrebuițați prețul lor pentru a răscumpăra și a hrăni prizonierii.* Topind, deci, toate acele vase, el plăti soldaților răscumpărarea prizonierilor (422 d. Hr.), îi hrăni câtva timp și îi trimise în țara lor, dându-le bani de cheltuială pentru călătorie. O faptă așa de mare ca aceasta pricinui mirare regelui Persiei, care trimise să îi spună că romanii îl întreceau și în mărinimie, în timp de pace, și în vitejie, în timp de război. Se zice că regele și-a dorit să-l vadă pe acest om mare și că Împăratul Teodosie i-a permis să meargă la acel Principe. După ce Dumnezeu a acordat romanilor o victorie atât de glorioasă, cei mai de seamă oratori ai veacului pronunțară panegirice în onoarea Împăratului. Împărăteasa însă, care era fiica lui Leontie, sofist atenian, compuse un poem în versuri eroice. Atticus o boteză puțin mai înainte de a o lua Împăratul de soție și îi dădu numele de Eudoxia, în loc de Atenais, cum se numea mai înainte. Acești oratori întocmiră aceste opere pentru a câștiga renume și pentru a se face cunoscuți Principelui.

CAPITOLUL XXII.

Virtuțile Împăratului Teodosie.

Deși nu caut, nici să fiu cunoscut de Principe, nici să-mi câștig reputație prin discursurile mele, totuși, nu mă voi opri să arăt virtuțile lui Teodosie, pentru că sunt convins că a le trece sub tăcere ar însemna să fac nedreptate posterității. El a fost înălțat la suverana putere fără să fi fost crescut în moliciune. Din tinerețe, el a arătat înțelepciunea unei vârste mai înaintate. A fost obișnuit de timpuriu să sufere căldura și frigul și să păzească posturile prescrise de Biserică. El a stabilit în palatul său un chip de viețuire atât de exact și de regulat ca și cel din mănăstiri. În toate diminețile recita imnuri cu surorile sale și învăța pe de rost Sfânta Scriptură. Vorbea despre aceasta adeseori cu Episcopii și pătrundea înțelesurile cele mai ascunse ale Scripturii, cum ar fi putut face și un cleric care și-ar fi întrebuițat toată viața acestor studii. El depuse o mare grijă în a aduna versiunile și interpretii, cum n-a făcut niciodată Ptolomeu. El întrecu în blândețe și în îndurare pe toți principii antichității. Iulian, oricât era de

f, nu putea să-și stăpânească mânia. Când a fost batjocorit de către orii din Antiohia, făcu pe Teodosie să sufere chinuri groaznice. Teodosie nu se lăuda ca dânsul că e învățat în filozofie. El nu-și dăduse vâna să învețe zadamicile subtilități ale argumentelor lui Aristotel, ci se făcea un adevărat filozof; pentru că el poruncea patimilor sale și nu se făcea ea nici plăcerii, nici durerii. Niciodată nu și-a răzbunat insultele ce a primit și niciodată nu l-a văzut nimeni mânios. Întrebându-l cineva, într-o zi, de ce nu a condamnat niciodată la moarte pe vreunul din cei ce-l atăcaseră, îi răspunse: *Departa de a-i condamna la moarte, aș voi să pot să le dau viața.* Altădată el a dat acest răspuns: *E ușor să omori un om, dar să placă lui Dumnezeu e cel care îl poate reînvia.* El avea un obicei atât de puțintel de îndurare, încât niciodată nimeni nu fusese executat la moarte sub conducerea sa. Cei ce au fost condamnați, au fost grațiați mai înainte de a fi duși în afară de cetate, până la locul de pedeapsă. Într-o zi, când a izbucnit o luptă de fiare sălbatice în Constantinopol, poporul a cerut să se dea un om să lupte contra acestor animale. El le-a răspuns: *Oare nu știți că nu e nimic crud sau barbar în spectacolele unde avem obiceiul să luptăm?* Și prin acest cuvânt el a făcut poporul să uite desfătărea barbare. El avea un respect deosebit pentru clerici și, mai cu seamă, pentru cei ce se făceau în sfințenie. Murind Episcopul de Chebron în Constantinopol, el și-a săvârșit să se dea i se dea tunica sa și cu toate că era foarte uzată, el se servea de ea ca de o nouă manta, crezând că își va însuși pietatea acestui sfânt Episcop. O puternică s-a produs în mijlocul jocurilor, iar el zise poporului, într-o crainic: *E mai bine să facem rugăciune decât să ne mai desfătăm cu jocurile.* Și cu întregul popor, începu imnurile și potoli vijelia prin rugăciuni, iar anul a fost foarte roditor. Când era război, recurgea după pilda lui Iosafat la Dumnezeuul puterilor și obținea victoria prin pietatea sa. Cred de ce cred să amintesc victoria pe care Dumnezeu i-a acordat-o asupra tiranului, în ziua de 15 august, sub consulatul lui Asclepiodot și al lui Iosafat, după moartea Împăratului Onoriu, pentru că ea e foarte însemnată și conține ceva foarte asemănător cu minunea pe care Dumnezeu a făcut-o din nou, când evreii au trecut prin Marea Roșie, sub conducerea lui Moise. Totuși, nu o voi arăta decât în puține cuvinte, fără să caut să descriu toate împrejurările, fiindcă ar cere o mare lucrare.

CAPITOLUL XXIII.

Moartea lui Ioan, care voise să uzurpe autoritatea suverană. (423 d. Hr.)

Aflând despre moartea lui Onoriu, Teodosie ținu secret cât putu și trimise trupe la Salona, cetate în Dalmația, pentru a liniști tulburările ce s-ar putea naște în Occident. După ce a dat ordinele necesare, el anunță moartea lui Onoriu, unchiul său. Între acestea, Ioan, cel dintâi dintre secretarii de stat, nemulțumindu-se cu dregătoria sa, încercă să se facă stăpân pe autoritatea suverană și trimise să roage pe Teodosie să-l asocieze la conducerea Imperiului. În loc să dea vreun răspuns trimișilor săi, el porunci să-i aresteze și să plece și Ardabariu, care cu puțin mai înainte terminase glorios războiul contra perșilor. El se duse mai întâi la Salona și de acolo se îmbarcă pe mare pentru a trece la Achillion, însă, din nenorocire, a fost aruncat de un vânt în mâinile inamicilor săi. Această nenorocire a fost cauza victoriei câștigate de romani. Prinderea căpeteniei miliției, făcu pe uzurpator să sperie că va fi asociat la Imperiu, iar pe Împărat să se teamă, ca nu cumva căpetenia miliției să sufere ceva. Aspar, fiul lui Ardabariu, nu știa ce hotărâre să ia, când se gândea că, pe de o parte, părintele său e în puterea barbarilor, iar pe de altă parte barbarii se întăresc din zi în zi. Însă, pietatea lui Teodosie învinse aceste dificultăți. Un înger se arătă lui Aspar sub forma unui păgân și îi arătă un loc pe unde putea trece, un heleșteu aproape de Ravenna, pe care niciodată nimeni nu-l trecuse. Trecând, deci, prin acel heleșteu, cu aceeași ușurință ca și cum ar fi mers pe uscat, el ajunse la Ravenna, găsi porțile deschise și prinse pe Ioan. Teodosie primi știrea prinderii și a morții sale în hipodrom, unde asista la jocurile publice și îndată zise poporului: *Să părăsim petrecerile acestor spectacole pentru a merge să aducem mulțumire lui Dumnezeu.* Toată cetatea se duse în procesiune la biserică și petrecu toată ziua în rugăciuni.

CAPITOLUL XXIV.

Valentinian e declarat Împărat. (424 d. Hr.)

După moartea lui Ioan, Teodosie se gândi să aleagă un Împărat în Occident și alese pe Valentinian, vărul său, fiul mătușii sale Placidia, care era sora lui Arcadiu și a lui Onoriu și a lui Constanțiu, ce fusese asociat de către Onoriu la Imperiu. El îi dădu titlul de Cezar și-i trimise în Occident, cu Placidia, mama sa, pentru a governa în timpul copilăriei sale. Se gândea

eargă el însuși în Occident pentru a-l declara Împărat și pentru a ține arele în ascultare. Însă, căzând bolnav în Tesalonic, el îi trimise mama prin patriciul Helion și se reîntoarse la Constantinopol.

ITOLUL XXV.

Vă adusă lui Atticus, Episcopul din Constantinopol.

Atticus conducea Biserica din Constantinopol cu o admirabilă prudență. Fiindcă ionații se adunau separat, el porunci să-l pomenească pe și pe ceilalți Episcopi, care muriseră în împărțășirea credincioșilor, în iunile publice și, prin acest mijloc, adună un mare număr de persoane erică. Generozitatea sa se răspândi până și asupra celorlalte dioceze și e trei sute de monede de aur lui Calliopie, Episcopul din Niceea, cu să scrisoare:

Atticus lui Calliopie, salutare în Domnul nostru.

Am fost înștiințat că în cetatea Voastră se află un mare număr de persoane care voie de ajutorul oamenilor de bine. Vă trimit și eu trei sute de monede de aur a le distribui după înțelepciunea voastră, celor ce sunt în nevoie. Nu mă încă veți alege pe cei care se rușinează să ceară, înaintea celor ce nu cer decât spre n lenevire. Făcând aceste milostenii să n-aveți în vedere neînțelegerile legate de și ajutați pe cei ce nu sunt de vederile noastre, dacă veți recunoaște că sunt rați de foame și de sărăcie».

lă în ce mod Atticus veni în ajutorul săracilor cei mai depărtați. El mare grijă să stârpească superstiția. Aflând că acei novațieni, care ăeră schismă din cauza celebrării sărbătorii Paștelui, aduseseră trupul obație din insula Rhodos și că făceau noaptea rugăciuni la mormânt, el porunci să-l dezgroape și să-l ascundă într-alt loc. Acești supers-nemaigăsind mormântul, încetară adunarea. El numi, Θεραπειον, nister sau oficiu, un port ce se afla la gura Pontului-Euxin, în loc imească ca mai înainte φαρμακευς, adică otrăvitor, pentru ca nu locul unde se făceau adunările Bisericii, să fie dezonorat prin acest urât. El dădu, de asemenea, numele de Argyropole unei mahalele nstantinopol cu următorul prilej: se află în capul Bosforului, un ort numit Chrisopole, de care amintește Strabon, Nicolae din Da-i Xenofon. Acest din urmă autor spune, în prima carte a Istoriei Alcibiade, închizându-l cu ziduri (425 d. Hr.), stabili acolo un im-

pozit care era plătit de cei ce navigau pe Pontul-Euxin. Atticus, considerând că acest prim loc, despre care am vorbit, ce se află în fața Chrisopolei, are o poziție foarte plăcută, îl numi Argyropole. Când cineva i-a zis că nu trebuia să permită ca novațienii să-și facă adunările lor în cetăți, el răspunse: *Nu știți ce rele tratamente au suferit ei de la noi, sub domnia lui Constanțiu și a lui Valens și, deși ei s-au despărțit de noi, totuși n-au schimbat nimic în credință.* Mergând la Niceea pentru a sfinți acolo un Episcop, văzu pe Asclepiade, Episcopul novațienilor și-l întrebă cât timp e de când exercită această demnitate. Răspunzându-i Asclepiade că sunt cincizeci de ani, el îi zise: *Fericit ești că ai petrecut un timp atât de îndelungat într-o funcție așa de sfântă.* Altădată îi zise: *Laud pe Novat, dar nu aprob pe novațieni.* Asclepiade, mirându-se de acest cuvânt și întrebându-l care e cauza, el îi răspunse: *Laud pe Novat că n-a voit să primească la împărtășire pe cei ce jertfiseră idolilor și nici eu nu i-aș fi primit ca și dânsul; însă, n-aș putea suferi ca novațienii să lepede de la împărtășire pe laici pentru niște greșeli atât de ușoare.* Asclepiade îi răspunse: *Afară de idolatrie sunt mai multe alte păcate de moarte, după cum vorbește Sfânta Scriptură, pentru care voi lepădați pe clerici de la împărtășire și pentru care noi lepădăm și pe laici, lăsând lui Dumnezeu puterea de a le ierta.*

Atticus prezise timpul morții sale, căci, plecând de la Niceea, el spuse lui Caliopie: *De voiești, vino la Constantinopol înainte de toamnă, căci, de vei veni mai târziu, nu mă vei mai găsi.* Prezicerea sa s-a adeverit. El muri în 10 octombrie, în al 21-lea an al Episcopatului său, sub al unsprezecelea consulat al lui Teodosie și primul al lui Valentinian. Împăratul Teodosie se reîntoarse de la Tesalonic la Constantinopol, a doua zi după îngroparea acestui Episcop. Curând după aceea, se primi știrea că Valentinian fusese proclamat Împărat, în 13 octombrie.

CAPITOLUL XXVI.

Sisiniu este ales pentru a urma lui Atticus.

După moartea lui Atticus, se născu mare ceartă în Constantinopol, pentru alegerea unui alt Episcop. Unii cereau pe Filip, alții pe Proclu; însă, cei mai mulți doreau cu patimă pe Sisiniu. El era preot ca și ceilalți doi și, totuși, nu avea decât o biserică în mahalaua Elea, unde poporul se aduna în toți anii pentru a celebra sărbătoarea Înălțării Mântuitorului. Renumele

ății sale și grija ce avea pentru ajutorarea săracilor, făcea să fie dorit de i cu un zel de necrezut. El a fost, deci, hirotonit în ultima zi a lunii fe-
rie, sub al 12-lea consulat al lui Teodosie și al doilea al lui Valenti-
t. (426 d. Hr.) Filip, mâniat că a fost preferat un altul, găsi multe lucruri
precte în această alegere, pe care avu cutezanța să le publice în Istoria
îiindcă nu pot aproba ceea ce a scris contra lui Sisiniu, contra celor ce
hirotonit și mai cu seamă contra laicilor ce-l doriseră Episcop, nu le
repetă. Voi spune, totuși, ceva despre scrierile sale.

PTOLUL XXVII.

rele lui Filip.

El s-a născut la Sida, cetate în Pamfilia, de unde era și sofistul Troila,
are se credea onorat că e rudenie. Pe când nu era decât diacon, el era
en bun cu Ioan, Episcopul din Constantinopol. El adună o mulțime de
cu conținut diferit și compuse și el o mulțime de scrieri cu un stil
ic.

El combătu pe Iulian, făcu *Istoria creștinilor* și o împărți în 36 de cărți,
e care, fiecare e încă împărțită în mai multe tomuri. Se află în fruntea
tor tomuri argumente tot așa de lungi și de întinse, ca însăși tomurile.
dat acestei opere titlul de *Istoria creștinilor*, în loc să-i dea titlul de
ia bisericească. El a amestecat acolo o mulțime de chestiuni de fi-
fie și teoreme de geometrie, de aritmetică și de muzică, pentru a-și
erudiția sa. El a făcut o mulțime de descrieri de insule, de munți și de
ri, ceea ce a făcut ca Istoria sa să fie prea confuză și, deopotrivă, ne-
itoare, după opinia mea, atât învățaților cât și ignoranților. Aceștia,
nd capabili să-i cunoască frumusețile, și ceilalți, neputând să aprobe
ițiile. Personal, găsesc că amestecă și ordinea timpului, căci după ce a
tat cele ce s-au petrecut sub domnia lui Teodosie, el tratează despre
emele lui Atanasie, Episcopul de Alexandria și întrebunțează
ori acest mod de a scrie. Iată, ce aveam de zis despre Filip. Să vedem
ce s-a întâmplat sub episcopatul lui Sisiniu.

CAPITOLUL XXVIII.

Proclu e sfințit Episcop de Cizic de către Sisiniu. (427 d. Hr.)

Murind Episcopul de Cizic, Sisiniu sfinți pe Proclu pentru a-i urma. Însă, mai înainte de a sosi în acea cetate, locuitorii aleseră pe un călugăr numit Dalmatius, împotriva canonului prin care e hotărât ca nimeni să nu fie făcut Episcop, fără consimțământul Episcopului de Constantinopol. Ei pretinseră că acest privilegiu nu fusese acordat decât lui Atticus. Astfel, Proclu a fost nevoit să rămână la Constantinopol, unde deveni foarte renumit prin predicile sale. Vom mai vorbi despre dânsul și în alt loc. Cu toate acestea, Sisiniu muri în 14 decembrie, sub consulatul lui Hieriu și al lui Arbaduriu, mai înainte de a fi condus doi ani întregi Biserica. Era un bărbat foarte respectabil, prin asprimea vieții sale, prin sfințenia moravurilor și prin generozitatea sa față de săraci. Blândețea firii sale și iubirea pe care o avea pentru liniște, displăcea persoanelor active și întreprinzătoare, care îl acuzau de lenevire și de neactivitate.

CAPITOLUL XXIX.

Nestorie e luat din Biserica din Antiohia și ridicat pe scaunul Bisericii de Constantinopol.

Ambiția ce aveau clericii din Constantinopol să ajungă la conducerea acestei Biserici, l-a determinat pe Împărat să hotărască ca niciunul din ei să nu fie ales Episcop, ci să se aleagă un cleric dintr-o altă Biserică, cu toate intrigile ce făceau unii pentru Filip și alții pentru Proclu. Se hotărî deci să aducă din Antiohia pe Nestorie, născut în Germania, om elocvent și renumit predicator. El sosi după trei luni și câștigă mare renume prin asprimea vieții sale. Însă, prima sa cuvântare făcu pe persoanele inteligente să recunoască caracterul spiritului și al moravurilor sale. Căci, fiind sfințit în 10 aprilie, sub consulatul lui Felix și al lui Taurus (428 d. Hr.), el spuse Împăratului, în fața întregului popor, aceste cuvinte demne de reamarcat: *Curățați pământul de eretici și vă voi da cerul ca recompensă, faceți-le război cu mine și eu îl voi face cu voi, perșilor.* Deși ura ce o aveau mai multe persoane din popor contra ereticilor, îi făcu să aprobe acest discurs, cei mai luminați îi condamnară vanitatea și violența și se mirară, văzând un om care, mai înainte de a fi gustat, cum se zice, din apa cetății, declara că vrea să persecute pe acei ce nu erau de părerile sale. La cinci zile după

l fost sfințit, el încercă să dărâme biserica unde arienii își făceau în se-
adunările lor și-i aduse la atâta disperare, încât ei înșiși îi deteră foc.
ă ce a ars biserica, focul s-a întins și la casele vecine. Această ardere
vocă o tulburare extraordinară, pe care ar fi sporit-o dorința de răzbu-
de care erau animați arienii, dacă Dumnezeu n-ar fi avut bunătatea să
ptolească. Din acel timp, Nestorie a fost numit *incendiarul*, nu numai
retici, ci și de cei de împărtășirea sa. Însă, pentru aceasta, el nu deveni
moderat față deeretici, ci continuă să-i atace și să tulbure liniștea pu-
ă. Din gelozie, el făcu tot ce putu pentru a ațâța pe novățieni contra lui
el, Episcopul lor, a cărui sfințenie o respecta toată lumea. Însă,
ărații opriră puțin violențele sale. Cred de datorie să trec cu tăcerea
imile ce au fost exercitate contra popoarelor din Asia, din Lydia și din
a care celebrează sărbătoarea Paștilor în ziua a 14-a a lunii, și omoru-
ce au fost săvârșite, din această pricină, la Milet și la Sardia. Vom ve-
la locul său, cum a fost pedepsit pentru aceste violențe și pentru prea
ea sa libertate de a vorbi.

TITOLUL XXX.

bonii îmbrățișează Religia Creștină.

Voi aminti aici un eveniment foarte însemnat, care a avut loc în acel
). Burbonii locuiesc dincolo de Rin și duc o viață foarte liniștită. Ei
ază la tâmplărie și se hrănesc din lucrul mâinilor lor. Hunii au năvălit
ra lor și au ucis un număr mare. Cei ce rămaseră, se rugară de Dum-
u în loc să se roage de oameni și, recunoscând că Acela pe care-L
ă romanii protejează puternic pe cei ce-L servesc cu religiozitate, ei se
rără să mărturisească credința în Iisus Hristos și pentru aceasta ei se
ră la un Episcop al galilor și-i cerură botezul. Acest Episcop, învățân-
adevărurile religiei și punându-i să postească șapte zile, le dădu bo-
l și îi trimise întru ale lor. Apoi, ei îi atacă pe huni, cu o bărbătească
edere. Optar, regele acestor popoare, a murit sufocat într-o noapte din
a mulțimii cămurilor pe care o mâncase. Burbonii îi atacă în timpul
l nu mai aveau conducător și, deși nu erau decât trei mii, ei învinsără
mii. De atunci, au rămas foarte alipiți la Religia Creștină.

Barbas, Episcopul arienilor, a murit în ziua de 14 iunie, sub al 13-lea consulat al lui Teodosie și al treilea al lui Valentinian (430 d. Hr.). Sabbatie a fost ales în locul său.

CAPITOLUL XXXI.

Persecuția provocată de Nestorie contra macedonienilor.

Deși conduita lui Nestorie era contrară spiritului Bisericii, ea a fost urmată în unele locuri. Antonie, Episcopul de Germe, cetate din Helespont, persecută cu furie pe macedonieni, sub pretext că el lucra aceasta după intențiile și ordinele Patriarhului. Macedonienii, neputând suferi asprimea tratamentelor ce le făcea, căzură în așa de mare disperare, încât plătiră doi oameni care-l uciseră. Aceastăucidere dădu motiv lui Nestorie să continue violențele sale contra lor și să-l convingă pe Împărat să le ia bisericile de care se bucurau. Li se luă biserica pe care o aveau în Constantinopol, în fața vechilor zidiri, cea de la Cizic și o mulțime în orașele din Helespont. Mai mulți dintre ei își schimbă credința și mărturisiră conștanțialitatea Fiului lui Dumnezeu. Însă, bețivii nu se lipsesc niciodată de vin, cum zice proverbul, nici gâlcevitorii de motive de gâlceavă. S-a întâmplat, deci, ca Nestorie, care alunga pe alții din biserică, să fie și el însuși alungat.

CAPITOLUL XXXII.

Nestorie e îndemnat de un preot, numit Anastasie, să susțină că Fecioara nu trebuie să fie numită Maica lui Dumnezeu.

Nestorie adusese, din Antiohia, un preot numit Anastasie, pentru care avea o stimă deosebită și de care se servea în toate problemele mai importante. Acest Anastasie, predicând într-o zi în biserică, zise: *Nimeni să nu numească pe Maria, Maica lui Dumnezeu. Maria a fost o femeie și Dumnezeu nu s-ar fi născut dintr-o femeie.* Acest cuvânt scandaliză mai multe persoane din cler și din popor, care învățaseră să mărturisească divinitatea lui Iisus Hristos, după cum zice Apostolul: *De am și cunoscut pe Iisus Hristos după trup, dar de acum nu-l mai cunoaștem.* (2Cor 5, 16) Și în alt loc: *Să lăsăm cuvântul începăturii lui Hristos și să ne silim să ajungem la desăvârșire.* (Evr 6, 1) Propunerea lui Anastasie a provocat, după cum am zis, mare scandal. Nestorie, care nu găsi că e bine să se acuze de nelegiuire

preot pentru care avea o stimă deosebită, încercă să-l apere, discutând știunea în biserică, cu multă căldură, și respinse cu îndărătnicie calitatea de Maică a lui Dumnezeu. Fiecare a înțeles chestiunea după modul său și vedea, ceea ce a dus la o ceartă întocmai ca a unor lupte ce se dau în neric, fără ca cineva să fie tare sau statornic în vederile sale. Mai mulți leau că Nestorie avea de gând să introducă rătăcirea lui Pavel de Sata și a lui Fotin, și să asigure că Domnul nostru nu e decât un simplu. Această chestiune a fost discutată cu atâta căldură încât nu s-a putut țina fără să se adune un Sinod ecumenic. Cât pentru mine, care am citit le lui Nestorie, am găsit că el era un ignorant. Voi spune adevărul așa e și pentru că nu din ură pentru persoana sa, am vorbit de defectele Nu voi înjosi nicidecum bunele sale calități pentru a face pe plac icilor săi. Mi se pare că el n-a căzut deloc în rătăcirea lui Pavel de osata, nici a lui Fotin și că n-a crezut că Domnul nostru nu e decât un lu om. El a fost înspăimântat de cuvântul *Maica lui Dumnezeu*, ca de otomă și această spaimă n-a provenit decât din ignoranța sa. Ușurința re se exprima, îl făcea să arate învățat, deși, în realitate, nu era. El nu deloc cărțile vechilor interpreți și numai mândria pe care i-o inspira vența sa, îl împiedica să le citească, pentru că el se credea atât de bun, îi disprețuia pe toți ceilalți. El nu știa că aceste cuvinte se găsesc în le exemplare din Epistola sobornicească a Sfântului Ioan: *Tot duhul, nu mărturisește pe Iisus Hristos că a venit în trup, nu este de la nezeu.* (1In 4, 3) Căci aceste cuvinte au fost șterse de către cei ce au divinitatea lui Iisus Hristos, după cum a fost remarcat de către vechii reți. Umanitatea e unită cu divinitatea în Mântuitorul și nu e decât o ră persoană. Cei vechi, fiind sprijiniți pe acest pasaj, nu s-au opus să nească pe Maria, Maica lui Dumnezeu. Eusebiu, supranumit Pam-scrie următoarele, în a treia carte a vieții lui Constantin: Emanuil, Dumnezeu este cu noi, a binevoit să se nască pentru dragostea ă și locul unde s-a născut a fost numit Betleem de către evrei. Pentru , împărăteasa Elena a avut pietatea de a cinsti cu bogate podoabe unde Fecioara a născut pe Mântuitorul. Origen explică modul în care ara e numită Maica lui Dumnezeu și tratează foarte pe larg proble- i în cartea a treia a comentariilor sale la Epistola Sfântului Pavel Romani. Deci, e lămurit că Nestorie nu știa nimic din operele celor și pentru aceasta el nu atacă, după cum am zis, decât cuvântul despre

Maica lui Dumnezeu, căci se arată îndeajuns în omiliile publicate, că el n-a crezut niciodată, ca Fotin și Pavel de Samosata, că Domnului nostru n-a fost decât un simplu om. El nu neagă niciodată în omiliile sale persoana Cuvântului, așa ca ereticii pe care i-am numit, și ca alții, precum maniheii și montaniștii care au îndrăznit să facă aceasta. Am constatat, atât din citirea cărților lui Nestorie, cât și din convorbirea pe care am avut-o cu cel care era adeptul ideilor lui, că acesta era adevărul său simțământ. Cu toate acestea, cutezanța cu care el a discutat această chestiune, a tulburat foarte mult pacea Bisericii.

CAPITOLUL XXXIII.

Omor săvârșit în biserică.

În acel timp, biserica a fost profanată de un groaznic sacrilegiu. Sclavii unui străin de neam bun, refugiindu-se în biserică, pentru a evita cruzimea stăpânului lor, înaintară până la altar cu sabia în mână și, în loc să cedeze rugămintilor și să se retragă, ei se încăpățănară să rămână acolo timp de mai multe zile, stând neîncetat cu sabia scoasă. În fine, după ce au ucis un cleric și au rănit pe un altul, ei s-au sinucis. Un om, care era de față, zise că această profanare nu prezicea decât nenorociri și cită, referitor la acest subiect, două versuri ale unui vechi poet:

Temple profanate sunt, după părerea înțelepților,

Cele mai sigure preziceri de mari nenorociri.

El nu se înșelă. Căci profanarea prezicea dezbinarea poporului și depunerea autorului dezbinării.

CAPITOLUL XXXIV.

Sinod întrunit la Efes contra lui Nestorie. (431 d. Hr)

Îndată după aceea, Împăratul publică un edict pentru a aduna un Sinod la Efes. Nestorie sosi acolo, urmat de o mare mulțime de popor, îndată după sărbătoarea Paștilor și află aici mai mulți Episcopi. Chiril, Episcopul de Alexandria, întârzie puțin mai mult și nu sosi decât pentru sărbătoarea Cincizecimii (431 d. Hr). Iuvenalie, Episcopul de Ierusalim, sosi cinci zile după această sărbătoare. Fiindcă Ioan, Episcopul de Antiohia, își amăna prea mult călătoria, ceilalți Episcopi începură să discute problema. Chiril deschise o discuție cu mare bogăție de vorbe, înainte de luptă, cu scopul de

a-l încurca pe Nestorie, pe care nu-l iubea. Fiindcă mai mulți mărturiseau că Iisus Hristos e Dumnezeu, Nestorie zise: *Eu n-aș putea numi Dumnezeu, pe acela care a fost un prunc de două sau de trei luni; pentru aceasta nevinovat sunt de sângele vostru și de acum înainte nu mă voi mai aduna cu voi.* De atunci, el se adună cu Episcopii care urmau vederile sale. Cei ce rămaseră în Sinod cu Chiril, citară pe Nestorie. Însă, el amână să se năfățișeze până ce sosi Ioan, Episcopul de Antiohia. Chiril și ceilalți, examinând cuvântările în care Nestorie tratase chestiunea și dovedind că ele onțin erezii și hule contra lui Iisus Hristos, îl depuseră. Episcopii din partidul lui Nestorie, adunându-se separat, depuseră de asemenea pe Chiril și pe Memnon, Episcopul de Efes. Ioan, Episcopul de Antiohia, sosind dată după aceea, a fost supărat contra lui Chiril și-l acuză că a pricinuit lburare, prin graba cu care depusese pe Nestorie. Chiril se uni cu Iuvenar: pentru a se răzbuna pe Ioan și-l depuse. Când văzu Nestorie că cearta msesse atât de departe încât era aproape de schismă, îi păru rău de tot ce petrecuse, și zise: *Numească-se Maria, dacă voiți, Maica lui Dumnezeu, mai să înceteze gâlceava.* Însă, deși el își schimbase opiniile, nimeni nu i să-l primească și a fost exilat în pustiu, unde se află și acum. Iată rezultatul Sinodului care s-a terminat în 18 iunie, sub consulatul lui Bassus și al Antiochus. Când Ioan se reîntoarse la Antiohia, el adună mai mulți scopi și depuse pe Chiril, care, de asemenea, se reîntorsese la Alexandria. Însă, unindu-se după aceea, ei se restabiliră reciproc, fiecare în scaunul său. Depunerea lui Nestorie aduse tulburarea și confuzia în Biserica Constantinopol al cărui popor era împărțit. Clericii rostiră anatema ra lui. Astfel, numim noi, sentințele ce sunt rostite contra celor ce ăsc erezii și hule și care sunt expuse în public, pentru ca să fie văzute ată lumea.

ITOLUL XXXV.

imian e ales Episcop de Constantinopol.

După alungarea lui Nestorie, începu discuția pentru alegerea unui op de Constantinopol. Filip și Proclu, despre care am vorbit deja, fiecare câteva voturi. Părerăa celor ce numeau pe Proclu ar fi învins, unii din cei mai de vază nu s-ar fi opus la aceasta, zicând că sunt ca prin care erau oprite strămutările de la o Episcopie la alta. La patru

luni după ce Nestorie a fost depus și poporul s-a liniștit puțin, Maximian a fost ales în locul lui. El practica viață monahală, deși a fost înălțat la onoarea sacerdoțiului; și-a câștigat un mare renume prin generozitatea sa, zidind cu cheltuielile sale morminte pentru călugări. El vorbea rău și nu era bun administrator.

CAPITOLUL XXXVI.

Transferările de la o Episcopie la alta. (432 d. Hr.)

Voi spune aici ceva despre canonul referitor la transferările Episcopilor, de care se serviră cei ce împiedecară pe Proclu să fie transferat de la Biserica din Cizic la aceea din Constantinopol. Mi se pare că ei nu vorbeau decât din gelozie contra lui Proclu, fără să știe nici canoanele, nici practica Bisericii. Eusebiu, supranumit Pamfilu, raportează în a șasea carte din Istoria sa, că Alexandru, Episcopul unei cetăți oarecare din Capadocia, mergând la Ierusalim să se roage, a fost oprit de popor pentru a urma lui Narcis, și că el rămase acolo tot restul vieții sale. Astfel, e lămurit că cei vechi nu considerau o problemă transferul unui Episcop de la o cetate la alta, când credeau necesar. Însă, pentru a arăta că cei ce se opuneau la hirotonia lui Proclu, citau nepotrivit canonul contra lui, voi reproduce aici canonul. Iată-l: *Dacă un Episcop, după ce a fost hirotonit, nu merge la biserica sa, nu din greșeala sa, ci pentru că poporul refuză să-l primească sau din altă cauză oarecare ce nu poate să-i fie imputată, să păstreze rangul și funcțiile sale, numai să nu aducă nicio tulburare în biserica unde a fost primit. El trebuie, totuși, să se supună la tot ce Sinodul Provinciei va găsi de cuviință să hotărască pentru dânsul.* Iată termenii canonului, iar dacă e nevoie să justific și mai mult că pentru binele Bisericii se fac câteodată transferările necesare, voi aminti numele mai multor Episcopi, care au fost transferați. Perigene, fiind hirotonit Episcop de Patras și locuitorii acestei cetăți refuzând să-l primească, din porunca Episcopului de Roma, a fost stabilit Episcop al Bisericii Metropolitane de Corint și a rămas acolo până la sfârșitul vieții sale. Grigorie, a fost Episcop de Sasima, cetate în Capadocia, și pe urmă de Nazianz. Meletie conduse Biserica de Sevastia, mai înainte de a conduce pe cea de Antiohia. Alexandru, Episcop de Antiohia, transferă pe Dositeu de la cetatea Seleucia la cea de Tars. Reverentius a fost transferat de la Arca la Tyr și Ioan de Gordo de la cetatea de Lydia la Pro-

sa. Palladius a fost transferat de la Helenopole la Adriana. Teofil a fost transferat de la Apamea, cetate în Asia, la Eudoxiopole, ce se chema odieră Salembria. Polycarp fusese transferat de la o cetate din Bulgaria, ită Sexanta Pristi, la Nicopole în Tracia. Hierofil a fost transferat de la ezopole la Platinopole, Optim de la Agdamia la Antiohia și Silvan de lipopole la Troada. Iată un număr însemnat de Episcopi, care au trecut un scaun la altul. Voi adăuga aici ceva și despre acesta din urmă.

TITOLUL XXXVII.

Une săvârșită de Silvan.

Silvan a studiat în tinerețea sa retorica, la școala filozofului Troila. pentru că aspira la perfecțiunea Evangheliei și voia să adopte viața hală, el refuză să poarte mantia pe care o purtau oratorii. Atticus, opul de Constantinopol, l-a hirotonit Episcop de Filipopole. El se acolo trei ani, însă, neputând suporta frigul din acea țară, din cauza ituției sale, rugă pe Atticus să pună pe un altul în locul său. Astfel, se arse la Constantinopol, unde trăi într-o așa de mare asprime, încât ea adeseori prin mijlocul cetății cu sandale de paie. Venind locuitorii roada la Constantinopol pentru a cere un Episcop, Atticus îi zise lui 1, care venise să-l vadă: *Acum nu mai ai scuză pentru a te scuti de ia pastorală. Nu e prea frig la Troada, mergi acolo, scumpul meu și condu această cetate în calitate de Episcop.* Ducându-se acolo, i făcu o minune. Se construiseră acolo o corabie mare, care să transcoloane; însă, era așa de grea, încât orice încercări s-au făcut pentru a ica în mare, nu au putut-o mișca. Mai mulți credeau că e oprită de 1. Poporul se duse, deci, la Silvan și-l rugă să se apropie de țarmul și să facă rugăciuni. El răspunse cu modestia sa obișnuită că e s și că numai un om bun ar putea obține de la Dumnezeu harul pe cereau.

1 toate acestea, mergând pe țarm după stăruitoarele lor rugăminți, el igăciuni, luă cu mâna un cablu și porunci să împingă corabia, care la ment dat chiar a fost aruncată în mare, fără greutate. Această mi-a făcut pe toți să admire puterea lui Dumnezeu. Virtutea lui Silvan urătă numai în această faptă, ci ea străluci în tot decursul vieții sale. că unii clerici luau bani de la procese, el nu mai numi niciodată

vreunul pentru a fi judecător, ci, luând hârtiile părților, el le dădu în mâinile laicilor, a căror probitate o cunoștea și îi însărcină să judece certurile. Prin acest mijloc, el își câștigă un renume foarte bun. Deși această digresiune e cam lungă, sper, totuși, că nu va fi nefolositoare. Să revenim acum la subiectul nostru.

CAPITOLUL XXXVIII.

Mai mulți evrei din insula Creta mărturisesc Religia Creștină.

Toate discuțiile încetară la Constantinopol, de îndată ce Maximian a fost hirotonit Episcop, sub Consulatul lui Bassus și al lui Antiochus. În același timp, mai mulți evrei, care locuiau în insula Creta, îmbrățișară Religia Creștină. Un înșelător a avut îndrăzneala să spună că el e Moise și că fusese trimis de Dumnezeu, pentru a scoate din insulă pe locuitorii de religia sa și pentru a-i face să treacă marea ca pe uscat, după cum israiliții trecuseră odinioară Marea Roșie. El cutreieră toată insula într-un an și convinse pe evrei să-și părăsească imobilele și moștenirile lor, să se pună sub ascultarea lui și să-l urmeze în alt pământ al făgăduinței, unde îi asigura că îi va duce. Evreii înșelați prin aceste meșteșugiri, renunțară la stăpânirea averilor și le lăsară celor ce voiră să le ia. Când sosi ziua destinată plecării, el se puse în fruntea unei mari mulțimi de bărbați, de femei și de copii și îi duse la un cap de pământ, care înaintează în mare, unde le porunci să se arunce. Dintre cei care s-au aruncat mai întâi, unii au fost zdrobiți de stânci, iar alții îngropați sub valuri și toți ceilalți ar fi pierit tot așa, dacă n-ar fi fost oprîți de la o primejdie atât de mare, de către niște pescari și neguțători, care scoaseră pe câțiva din ei și îi opriră pe ceilalți să se mai arunce în mare. Evreii condamnară imprudența cu care au crezut vorbele acestui înșelător și-l căutară pentru a-l omorî. Însă, el dispăru fără să poată fi aflat vreodată, ceea ce și făcu pe unii să creadă că era un demon, care luase figură de om pentru a-i pierde. Mai mulți renunțară la religia lor pentru a primi botezul.

CAPITOLUL XXXIX.

Biserica novațienilor ferită de un incendiu.

Pavel, Episcopul novațienilor, deveni în acel timp mai renumit ca niciodată, căci, aprinzându-se focul în Constantinopol și mistuind o parte

re însemnată, atât din edificiile publice, cât și din casele particulare, se opia de biserica novațienilor. Atunci, Pavel se aruncă la picioarele altai și se rugă lui Dumnezeu pentru scăparea bisericii și a cetății. găciunea sa a fost ascultată, căci, deși focul intră în biserică pe ușă și pe estre, totuși nu făcu nicio stricăciune și o cruță, pe când prefăcea în ușă toate clădirele de prin împrejurimi. Incendiul ținu două zile și două și se stinse, fără să fi înegrit măcar zidurile bisericii. Acest fapt se implă în ziua de 17 august, sub al paisprezecelea consulat al lui Teodoși primul al lui Maxim. Novațienii făcură în toți anii o serbare în cean amintirea scăpării bisericii lor și ea e de atunci venerată, nu numai de știni, ci și de necredincioși.

PITOLUL XL

clu urmează lui Maximian la conducerea Bisericii de Constantino-

Maximian muri în ziua de 10 aprilie, sub consulatul lui Areobind și al Aspar, după ce a condus în pace timp de doi ani și cinci luni Biserica de ıstantinopol. (434 d. Hr.) Acea zi era în a cincea săptămână, când se tește imediat înaintea sărbătorii Paștilor. Împăratul Teodosie, voind să ntâmpine certurile ce s-ar fi putut isca cu prilejul unei alegeri, trimise pună Episcopilor ca să dea în stăpânire demnitatea episcopală lui Promai înainte de a îngropa trupul lui Maximian. Celestin, Episcopul de na, scrisese lui Chiril, Episcopul de Alexandria, lui Ioan, Episcopul de iohia și lui Rufus, Episcopul de Tesalonic, despre aceasta și declarase nu e niciun inconvenient ca un Episcop ales, numit sau instalat, să sească o biserică pentru a lua alta. Proclu, luând deci în stăpânire bise-, făcu înmormântarea lui Maximian, predecesorul său.

PITOLUL XLI.

lele calități ale lui Proclu.

Proclu a fost citeț din tinerețea sa. El se aplecă foarte mult spre studiul oriei. Când ajunse la maturitate, se alipi de Atticus, Episcopul de Consnopol, care îl făcu secretarul său și îl hirotoni diacon. A fost hirotonit cop de către Sisiniu, după cum am spus deja. După moartea lui ımian, el a fost pus pe scaunul Bisericii din Constantinopol. Era și om

de bine, precum nu a fost altul vreodată. El imită toate calitățile bune ale lui Atticus, dascălul său, însă îl întrecu în răbdare. Căci, pe când acesta se făcea din când în când temut ereticilor, Proclu se făcea iubit de toată lumea, pentru că știa că îi va câștiga mai bine prin blândețe decât prin asprime. El nu voi niciodată să persecute nicio sectă și consacră Bisericii toată blândețea sa. El se asemănă în această privință cu Teodosie, căci, după cum acest Principe nu întrebuițea niciodată puterea sa pentru a pedepsi pe cei vinovați, tot așa și Proclu nu a dorit niciodată să tulbure pe cei care aveau alte păreri despre Divinitate.

CAPITOLUL XLII.

Lauda Împăratului Teodosie. (426 d. Hr.)

Teodosie lauda foarte mult blândețea lui Proclu deoarece el se asemăna perfect adevăraților Episcopi și nu putea aproba puterea celor ce provocau persecuțiile. Nu mă voi teme să spun că el întrecea pe toți preoții în blândețe și voi zice, cu îndrăzneală, că el merită să fie numit cel mai blând dintre toți oamenii, după cum a fost numit Moise, în cartea *Numerii*. Pentru această blândețe extraordinară, Dumnezeu l-a ajutat să-l prindă pe Ioan, acel uzurpator nedrept al autorității suverane, fără să fi fost nevoit să întreprindă vreo luptă pentru a-l prinde și, ca recompensă pentru această blândețe, Dumnezeu i-a permis să învingă națiunile străine. Căci, este foarte adevărat că Dumnezeu i-a dat în timpul nostru aceleași haruri, pe care le dăruise celor mai mari sfinți. Nu lingușirea m-a făcut să vorbesc astfel, iar adevărul despre ceea ce vorbesc va fi întărit prin cele ce vor urma.

CAPITOLUL XLIII.

Nenorociri întâmplate barbarilor care favorizaseră partidul tiranului.

Aflând Împăratul că străinii de la care tiranul ceruse ajutorul, se pregăteau, după moartea sa, să treacă pe pământurile noastre, se rugă lui Dumnezeu, după obiceiul său, și îndată obținu ceea ce dorea. Rohas, șeful barbarilor a fost lovit de trăsnet. O boala molipsitoare răpi cea mai mare parte din soldații ce urmaseră steagurile lui. Un foc ceresc mistui pe cei pe care boala îi cruțase. Astfel, aceste popoare au fost cuprinse de groază și de spaimă și se înfricoșară, nu atât de vitejia romanilor, cât de puterea lui

Dumnezeu, Care îi proteja. Proclu făcu într-o cuvântare referire la profezia lui Ezechiil despre fîrrea miraculoasă a Imperiului și această referire fost primită cu multe aplauze de auditori. Iată cuvintele proorociei: *Fiul ului proorocește asupra lui Gog, Magog, Meșec și Tubal. Acestea zice mnlul: Îl voi judeca pe el cu moarte și cu sânge și cu ploaie înecătoare u pietre de grindină și foc și piatră pucioasă. Voi ploua peste el și peste cei ce sunt cu el și peste neamuri multe, care sunt cu el. Și vor cuște că Eu sunt Domnul* (Iez. 38, 2, 22-23). Această referire, după cum zis, a fost foarte bine primită și Proclu și-a câștigat un renume bun. Urarea lui Teodosie în toate împrejurările a fost recompensată printr-un e număr de favoruri, pe care le primi de la Dumnezeu, între altele, și ea despre care voi vorbi.

OTOLUL XLIV.

ștoria Împăratului Valentinian și a Eudoxiei, fiica lui Teodosie.

El avuse de la împărăteasa Eudoxia, femeia sa, o fiică numită Eua, pe care Valentinian, vărul său, căruia îi dăduse Imperiul de Occidnt o ceru în căsătorie. Teodosie i-a promis-o și ei se învoiră să se înască la hotarele ambelor Imperii, pentru a face ceremonia nunții și ră în acest scop cetatea Tesalonic. Însă, Valentinian scrisc lui Teodosi nu se ostenească să meargă acolo, căci va veni el la Constantinopol. Într-adevăr, el se duse acolo, după ce a lăsat trupe pentru a păzi hoșii. Se căsătorii cu Eudoxia, sub Consulatul lui Isidor și al lui Senator d. Hr.) și se reîntoarse cu ea în Occident.

TOLUL XLV.

ereea trupului lui Ioan, Episcopul din Constantinopol.

Proclu întruni, în acel timp, la biserică pe cei ce se despărțiseră de ea ară, din cauza depunerii lui Ioan. Obținând permisiunea Împăratului, transporta trupul său de la Comana, unde era îngropat de treizeci și șase ani, el îl aduse la Constantinopol, cu pompă solemnă și-l depuse în ca Sfinților Apostoli, în ziua de 17 ianuarie, sub al șaisprezecelea lat al lui Teodosie. Cei ce se despărțiseră, din cauza sa, de împărășiceilalți credincioși, reintrară îndată în Biserică. (438 d. Hr.) M-am amneori că invidia care l-a persecutat pe Origen, a cruțat pe Ioan și că,

unul a fost excomunicat, după două sute de ani de la moartea sa și altul restabilit în împărțășire, după treizeci și cinci de ani de la moartea sa. Aceasta provine, fără îndoială, de la deosebirea calităților lui Teofil și ale lui Proclu, de care, cei ce cunosc puțin geniul și înclinarea oamenilor, nu vor fi niciodată surprinși.

CAPITOLUL XLVI.

Moartea lui Pavel, Episcopul novațienilor. Hirotonia lui Marcian.

Pavel, Episcopul novațienilor, muri îndată după aducerea trupului lui Ioan, în ziua de 11 iulie, sub același consulat. La moartea sa, el adună toate sectele și renumele pietății sale le făcu să alerge în număr mare la îngroparea sa și să cânte psalmi împreună, până ce trupul său a fost depus în mormânt. Nu voi spune că în timpul bolii sale, el n-a schimbat întru nimic asprimea vieții sale monastice, nici n-a întrerupt vreodată rugăciunile sale, ca nu cumva, oprindu-mă la aceste împrejurări, ele să întunece o faptă mai strălucită, din care vor putea trage un mare folos cei ce își vor da osteneala să citească scrierea mea. Când se simți aproape de sfârșit, el îi adună pe preoții Bisericilor ce erau sub conducerea sa și le zise: *Alegeți un Episcop până când sunt încă viu, ca nu cumva pacea Bisericii să fie tulburată după moartea mea.* Preoții i-au răspuns că nu e cuviincios să le lase libertatea alegerii pentru că e greu să înțeleagă, și că e mai bine ca el însuși să numească un succesori. El le zise: *Promiteți, deci, în scris că veți primi pe cel pe care îl voi alege.* Preoții, scriind și semnând promisiunea, el scrise numele preotului Marcian, care învățase de la dânsul exercițiile vieții monahale și care era atunci absent. Apoi, el semnă în scrisul, puse să-l semneze cei mai de vază preoți și-l dădu lui Marcu, Episcopul novațienilor din Scythia și zise: *Dacă Dumnezeu îmi va lăsa viața, îmi vei înapoia acest înscris; dar dacă mă va chema la El, îl vei deschide și vei afla acolo numele celui ales pentru a-mi fi succesori.* El muri curând după aceea, iar înscrisul a fost deschis la trei zile după moartea sa. Toți se pronunțară că Marcian e foarte vrednic să fie Episcop și trimiseră să-l caute. El a fost găsit la Tiberiopole, cetate în Frigia și, fiind adus cu dibăcie, el a fost sfințit în 11 august și instalat în scaunul Bisericii.

TITOLUL XLVII.

Împărăteasa Eudoxia se duce la Ierusalim.

Împăratul Teodosie mulțumi lui Dumnezeu pentru binefacerile primite de la El. O trimise pe împărăteasa Eudoxia, soția sa, la Ierusalim, unde trebuia să meargă atunci când fiica sa se va mărita. Ea făcu o mulțime de daruri, atât bisericilor din Ierusalim, cât și celorlalte biserici din Orient.

TITOLUL XLVIII.

Proclu este hirotonit Episcop al Cesariei în Capadocia.

Proclu făcu, sub al șaptesprezecelea Consulat al lui Teodosie (439 d. e.), o faptă pe care Antichitatea n-a văzut-o vreodată. Locuitorii din Cesarea, din Capadocia, veniseră la Constantinopol pentru a cere un Episcop pentru orașul lor. Proclu era foarte neliniștit și se gândea pe cine să aleagă, senatorii îl vizitară. Între ei se afla și Talasie, sora împăratului. Împăratul îi dăduse guvernământul Illyriei și era gata să-i dea pe cel din Orient. Însă Proclu alegându-l, îl făcu Episcop de Cesarea.

Proclu era atunci starea Bisericii. Fiind gata să termin lucrarea, doborât din tot sufletul ca Biserica și statul să se bucure de o pace profundă și să se ridice din nou să scrie să nu aibă materialul necesar. Eu însumi nu aș fi putut să scriu aceste șapte cărți, dacă cei ce au provocat discuții și diferențe, ar fi rugămintea voastră, dacă cei ce au provocat discuții și diferențe, ar fi să stea în liniște. Această a șaptea carte cuprinde cele ce s-au petrecut de 32 de ani. Toate cele șapte cărți cuprind cele ce s-au petrecut timp de 40 de ani, căci încep în primul an din Olimpiada două sute șaptezeci și doi, în care Constantin a fost proclamat Împărat și se sfârșesc în al doilea an din Olimpiada trei sute cincizeci, an în care Teodosie era consul pentru al șaptesprezecelea oară.

CUPRINS

Introducere.....	5
SOCRATE	5
Cartea întâi	15
CAPITOLUL I.....	15
<i>Planul Autorului</i>	15
CAPITOLUL II.....	15
<i>Cum a îmbrățișat Împăratul Constantin religia creștină</i>	15
CAPITOLUL III.....	17
<i>Despre persecuția lui Licinius contra creștinilor, în timpul în care Constantin îi favoriza din toate puterile sale</i>	17
CAPITOLUL IV.....	17
<i>Război între Constantin și Licinius din cauza creștinilor. (324 d. Hr.)</i>	17
CAPITOLUL V.....	18
<i>Cearta dintre Arie și Alexandru, Episcopul de Alexandria</i>	18
CAPITOLUL VI.....	18
<i>Progresul certei. Alexandru depune pe Arie și pe aderenții săi</i>	18
CAPITOLUL VII.....	22
<i>Împăratul Constantin trimite pe Osiu la Alexandria, pentru a-l sfătui pe Arie să reintre în împărtășirea Bisericii</i>	22
CAPITOLUL VIII.....	24
<i>Despre Sinodul care s-a ținut în Niceea, în Bithynia și despre hotărârea ce s-a luat acolo</i>	24
CAPITOLUL IX.....	31
<i>Despre ceea ce s-a hotărât în Sinod și despre depunerea lui Arie și a aderenților săi</i>	31
CAPITOLUL X.....	38
<i>Aetiu, Episcopul novațienilor, e chemat la Sinod de către Împărat</i>	38

APITOLUL XI.....	39
<i>Pafnutie.....</i>	39
APITOLUL XII.....	40
<i>Viridon, Episcopul de Cipru.....</i>	40
APITOLUL XIII.....	41
<i>Anthichian Monahul.....</i>	41
APITOLUL XIV.....	42
<i>Assebiu, Episcop de Nicomidia și Teognis Episcop de Niceea își sunt retractarea și sunt apoi restabiliți în scaunele lor.....</i>	42
APITOLUL XV.....	43
<i>Anasie e făcut Episcop de Alexandria.....</i>	43
APITOLUL XVI.....	44
<i>Imperatorul dispune să se zidească cetatea Bizanț (328 d. Hr.) și îi dădu mele său.....</i>	44
APITOLUL XVII.....	44
<i>Imperatoarea, mama Împăratului, găsește Crucea Mântuitorului în Ierusalim și dispune să se zidească acolo o biserică.....</i>	44
APITOLUL XVIII.....	46
<i>Imperatorul Constantin nimicește superstițiile păgânismului și dispune să se zidească mai multe biserici.....</i>	46
APITOLUL XIX.....	47
<i>Imperatoarea, e propovăduită în Indii.....</i>	47
APITOLUL XX.....	48
<i>Imperatoarea și soții ei se convertesc la credință.....</i>	48
APITOLUL XXI.....	50
<i>Imperatoarea Pustnicul.....</i>	50
APITOLUL XXII.....	51
<i>Imperatoarea, conducătorul maniheilor.....</i>	51
APITOLUL XXIII.....	52
<i>Imperatoarea și Teognis combat definiția credinței întocmită în Sinodul de la Niceea și întind curse lui Atanasie.....</i>	52
APITOLUL XXV.....	55
<i>Imperatoarea are un preot care pregătește restabilirea lui Arie în Alexandria... Imperatoarea și soții ei.....</i>	55
APITOLUL XXVI.....	56

<i>Arie își prezintă retractarea și se preface că se supune definiției Sinodului.</i>	56
CAPITOLUL XXVII.	56
<i>Atanasie refuză să-l primească pe Arie. El e calomniat pe lângă Împărat. (332 d.Hr.)</i>	56
CAPITOLUL XXVIII.	58
<i>Împăratul convocă un Sinod la Tyr pentru a judeca acușările aduse contra lui Atanasie.</i>	58
CAPITOLUL XXIX.	59
<i>Episcopul Arsenie.</i>	59
CAPITOLUL XXX.	60
<i>Fuga acuzatorilor lui Atanasie.</i>	60
CAPITOLUL XXXI.	60
<i>Atanasie cere dreptate de la Împărat.</i>	60
CAPITOLUL XXXII.	61
<i>Depunerea lui Atanasie.</i>	61
CAPITOLUL XXXIII.	61
<i>Episcopii se duc de la Tyr la Ierusalim și acolo primesc pe Arie în împărtășirea lor.</i>	61
CAPITOLUL XXXIV.	61
SCRISOAREA ÎMPĂRATULUI CONSTANTIN.	61
<i>Constantin, învingător, Prea mare, August: Episcopilor adunați în Cetatea Tyr.</i>	61
CAPITOLUL XXXV.	62
<i>Atanasie e exilat în Galia din cauza unei noi acușări. (336 d.Hr.)</i>	62
CAPITOLUL XXXVI.	63
<i>Marcel, Episcopul de Ancyra și Asterius, Sofistul.</i>	63
CAPITOLUL XXXVII.	64
<i>Tulburări provocate de către Arie în Constantinopol.</i>	64
CAPITOLUL XXXVIII.	64
<i>Moartea lui Arie.</i>	64
CAPITOLUL XXXIX.	66
<i>Moartea Împăratului Constantin.</i>	66
CAPITOLUL XL.	66

ormântarea Împăratului Constantin.	66
a a doua	67
PITOLUL I.....	67
țivele pentru care Socrate a făcut de două ori primele două cărți Istoria sa.....	67
PITOLUL II.....	68
ebiu, Episcopul de Nicomidia, susține părerea lui Arie.	68
PITOLUL III.....	69
ISOAREA TÂNĂRULUI CONSTANTIN.....	69
stantin, Cesar: Poporului Bisericii Sobornicești din Alexandria.	69
PITOLUL IV.	69
chie urmă lui Eusebiu în conducerea Bisericii de Cesareea... 69	
PITOLUL VI.	70
urare în Constantinopol din cauza alegerii unui Episcop.....	70
PITOLUL VII.....	70
stanțiu alungă pe Pavel de pe Scaunul Bisericii de stantinopol și puse în locul său pe Eusebiu, Episcopul de omidia.	70
PITOLUL VIII.....	71
ebiu ține un Sinod în Antiohia, unde propune o nouă formulă de lință. (341 d.Hr.)	71
PITOLUL IX.	71
ebiu de Emesa.....	71
PITOLUL X.....	72
copii întruniți în Antiohia, aleg pe Grigorie spre a fi Episcop de andria și schimbă termenii credinței Sinodului din Niceea.	72
PITOLUL XI.	74
gorie intră cu putere armată în Alexandria. Atanasie e constrâns lece de acolo.....	74
PITOLUL XII.....	75
el e restabilit de către popor pe scaunul Bisericii de stantinopol. Macedoniu e ales de către Arieni.	75

CAPITOLUL XIII.....	75
<i>Ermogen, maestrul poliției, e ucis de poporul din Constantinopol. Pavel este alungat de acolo de către Împăratul Constanțiu. (342 d.Hr.)</i>	
CAPITOLUL XIV.....	76
<i>Grigorie e alungat din Biserica de Alexandria de către arieni și George e pus în locul său.</i>	
CAPITOLUL XV.....	76
<i>Atanasie, Pavel și alți câțiva Episcopi sunt restabiliți în scaunele lor prin intervenția lui Iuliu, Episcopul Romei. (342 d.Hr.)</i>	
CAPITOLUL XVI.....	78
<i>Împăratul Constanțiu trimite pe Pavel în exil și pune pe Macedoniu pe scaunul Bisericii de Constantinopol.</i>	
CAPITOLUL XVII.....	79
<i>Atanasie fuge la Roma de frica amenințărilor Împăratului.</i>	
CAPITOLUL XVIII.....	80
<i>Trei Episcopi trimiși din Orient spre a da seama de depunerea lui Atanasie și a lui Pavel întocmesc o nouă formulă de credință.</i>	
CAPITOLUL XIX.....	81
<i>Altă expunere de credință.</i>	
CAPITOLUL XX.....	84
<i>Sinodul din Sardica. (347 d.Hr.)</i>	
CAPITOLUL XXI.....	85
<i>Apărarea lui Eusebiu, supranumit Pamfilu.</i>	
CAPITOLUL XXII.....	87
<i>Împăratul Occidentului îl roagă pe Împăratul Orientului să restabilească pe Pavel și pe Atanasie în scaunele lor și-l amenință cu război, în caz că va continua să refuze aceasta.</i>	
CAPITOLUL XXIII.....	88
<i>Constanțiu recheamă pe Atanasie și-l trimite la Alexandria.</i>	
CAPITOLUL XXIV.....	93
<i>Atanasie e primit la Ierusalim și face să se primească credința Sinodului din Niceea.</i>	
CAPITOLUL XXV.....	94

te Scolasticul

gnențiu și Vetranion. (350 d.Hr.).....	94
PITOLUL XXVI.....	94
el și Atanasie sunt din nou alungați din scaunele lor.....	94
PITOLUL XXVII.....	95
edoniu fiind restabilit pe Scaunul Bisericii de Constantinopol, eprinde o crudă persecuție contra celor ce nu erau de vederile	95
PITOLUL XXVIII.....	96
'ențe săvârșite în Alexandria.....	96
PITOLUL XXIX.....	97
unerea lui Fotin, Episcop de Sirmium.....	97
PITOLUL XXX.....	98
unerea de credință făcută în Sinodul din Sirmium.....	98
PITOLUL XXXI.....	102
z, Episcopul de Cordova e constrâns de violența maltratărilor să neze formula de credință hotărâtă în Sinodul din Sirmium....	102
PITOLUL XXXII.....	102
urtea tragică a lui Magnențiu.....	102
PITOLUL XXXIII.....	103
neînsemnat război contra evreilor.....	103
PITOLUL XXXIV.....	103
ăratul Constanțiu poruncește să-l omoare pe Gallus. (354 d.Hr.)	103
PITOLUL XXXV.....	104
u publică o nouă erezie.....	104
PITOLUL XXXVI.....	105
odul din Milan.....	105
PITOLUL XXXVII.....	105
odul din Rimini. O nouă formulă de credință. (359 d. Hr.).....	105
PITOLUL XXXVIII.....	112
zimirile lui Macedoniu.....	112
PITOLUL XXXIX.....	115
odul ținut în Seleucia.....	115
PITOLUL XL.....	117

<i>Altă formulă de credință întocmită de Acachie</i>	117
CAPITOLUL XLI.....	120
<i>Partizanii lui Acachie confirmă credința Sinodului din Rimini și fac oarecare adăugiri</i>	120
CAPITOLUL XLII.....	122
<i>Macedoniu e depus. Eudoxiu e înălțat în locul său pe scaunul Bisericii de Constantinopol</i>	122
CAPITOLUL XLIII.....	123
<i>Depunerea lui Eustațiu. Rătăcirile lui. Strămutarea lui Eudoxiu. Târnosirea bisericii Sfânta Sofia</i>	123
CAPITOLUL XLIV.....	124
<i>Meletie e făcut Episcop din Antiohia. Schismă în această Biserică</i>	124
CAPITOLUL XLV.....	125
<i>Erezia lui Macedoniu</i>	125
CAPITOLUL XLVI.....	126
<i>Erezia apolinariștilor</i>	126
CAPITOLUL XLVII.....	127
<i>Moartea Împăratului Constanțiu</i>	127
Cartea a treia	129
CAPITOLUL ÎNTÂI.....	129
<i>Nașterea lui Iulian. Educația sa. Ajungerea sa în fruntea Imperiului. Apostazia sa. (361 d. Hr.)</i>	129
CAPITOLUL II.....	133
<i>Răscoală provocată în Alexandria</i>	133
CAPITOLUL III.....	134
<i>Împăratul mustră poporul din Alexandria pentru omorârea lui George</i>	134
CAPITOLUL IV.....	135
<i>Atanasie e restabilit în scaunul său</i>	135
CAPITOLUL V.....	135
<i>Reîntorcerea lui Lucifer și a lui Eusebiu</i>	135
CAPITOLUL VI.....	136

ate Scolasticul

<i>ulin e sfințit Episcop de Antiohia.</i>	136
PITOLUL VII.	136
<i>odul din Alexandria.</i>	136
PITOLUL VIII.	138
<i>ologie alcătuită de Atanasie pentru a-și justifica retragerea.</i> ..	138
PITOLUL IX.	140
<i>zbinare între creștinii din Antiohia. Nemulțumirea lui Lucifer.</i> <i>ritatea lui Eusebiu.</i>	140
PITOLUL X.	141
<i>rie, Episcopul de Poitiers predică în Occident doctrina</i> <i>substanțialității Fiului lui Dumnezeu. Rătăcirea macedonienilor.</i>	141
PITOLUL XI.	142
<i>an cere bani de la creștini.</i>	142
PITOLUL XII.	142
<i>an îi oprește pe creștini să învâțe științele profane.</i>	142
PITOLUL XIII.	143
<i>an se silește a converti pe creștini.</i>	143
PITOLUL XIV.	144
<i>anasie fuge din Alexandria.</i>	144
PITOLUL XV.	144
<i>rtiri în Frigia.</i>	144
PITOLUL XVI.	145
<i>linarii alcătuiesc cărți.</i>	145
PITOLUL XVII.	147
<i>an se pregătește de război contra perșilor. El scrie contra</i> <i>itorilor Antiohiei.</i>	147
PITOLUL XVIII.	148
<i>an consultă un Oracol, care nu-i poate răspunde nimic.</i>	148
PITOLUL XIX.	148
<i>ecuție provocată contra creștinilor. Minunata statornicie a lui</i> <i>lor.</i>	148
PITOLUL XX.	149

<i>Iulian permite evreilor să-și restabilească templul din Ierusalim. Ei sunt împiedicați de la aceasta prin trei minuni.</i>	149
CAPITOLUL XXI	150
<i>Năvălirea lui Iulian în Persia. Moartea sa.</i>	150
CAPITOLUL XXII.	151
<i>Iovian e proclamat Împărat. (363 d. Hr.)</i>	151
CAPITOLUL XXIII.	151
<i>Combaterea celor ce a spus Libanius despre Iulian.</i>	151
CAPITOLUL XXIV.....	156
<i>Episcopii se silesc, fiecare, să atragă pe Iovian la vederile lor...</i>	156
CAPITOLUL XXV.....	156
<i>Aderenții lui Acachie îmbrățișează doctrina consubstanțialității Cuvântului.</i>	156
CAPITOLUL XXVI.....	158
<i>Moartea Împăratului Iovian.</i>	158
Cartea a patra	159
CAPITOLUL I.....	159
<i>Valentinian e proclamat Împărat. El și l-a asociat pe Valens, fratele său, la conducerea Imperiului. (364 d. Hr.)</i>	159
CAPITOLUL II.....	160
<i>Valens permite macedonienilor să țină un Sinod și persecută pe cei ce țineau doctrina consubstanțialității Fiului lui Dumnezeu.....</i>	160
CAPITOLUL III.....	160
<i>Revolta lui Procopiu. Cutremur de pământ. Inundație</i>	160
CAPITOLUL IV.	161
<i>Macedonienii confirmă la Lampsac doctrina Sinodului din Antiohia, condamnă doctrina Sinodului din Rimini și aprobă depunerea lui Acachie și a lui Eudoxiu.</i>	161
CAPITOLUL V.....	161
<i>Valens prinde pe Procopiu și-l omoară împreună cu căpeteniile trupelor sale.</i>	161
CAPITOLUL VI.	162

ate Scolasticul

<i>ilens întrebuițează violența asupra mai multora pentru a-i face îmbrățișeze doctrina lui Arie.</i>	162
APITOLUL VII.	162
<i>inomiu e instalat pe scaunul Bisericii de Cizic în locul lui Eleusiu.</i>	162
APITOLUL VIII.	163
<i>racol aflat în ruinele zidurilor din Calcedon.</i>	163
APITOLUL IX.	164
<i>alens persecută pe novațieni.</i>	164
APITOLUL X.	165
<i>ui Valentinian i se naște un fiu.</i>	165
APITOLUL XI.	165
<i>grindină de o mărime extraordinară. Cutremur de pământ.</i>	165
APITOLUL XII.	166
<i>acedonienii scriu lui Liberiu, Episcopul de Roma, și semnează consubstanțialitatea Cuvântului.</i>	166
APITOLUL XIII.	169
<i>onomiu se desparte de Eudoxiu. Atanasie e silit să se ascundă. El e restabilit.</i>	169
APITOLUL XIV.	170
<i>emofil e ales de către arieni pentru a urma lui Eudoxiu, iar vagrie de către ortodocși</i>	170
APITOLUL XV.	170
<i>vagrie și Eustațiu sunt trimiși în exil. Arieni îi persecută pe ortodocși</i>	170
APITOLUL XVI.	171
<i>reofi arși din porunca lui Valens. Foamete în Frygia.</i>	171
APITOLUL XVII.	171
<i>mpăratul Valens persecută pe apărătorii consubstanțialității Fiului lui Dumnezeu.</i>	171
APITOLUL XVIII.	172
<i>țaria credinței unei femei din Cetatea Edessei.</i>	172
APITOLUL XIX.	172

<i>Valens îi omoară pe mai mulți, din mânie pentru o prezicere oarecare.</i>	172
CAPITOLUL XX.....	173
<i>Moartea lui Atanasie, Episcopul de Alexandria. (371 d. Hr.)</i>	173
CAPITOLUL XXI.....	173
<i>Lucius ia în stăpânire bisericile din Alexandria. Petru e aruncat în temniță.</i>	173
CAPITOLUL XXII.....	173
<i>Petru se retrage la Roma. Arienii îi persecută pe pustnici.</i>	173
CAPITOLUL XXIII.....	174
<i>Numele sfinților călugări care au viețuit în pustie.</i>	174
CAPITOLUL XXIV.....	179
<i>Izgonirea sfinților călugări. Minunile lor.</i>	179
CAPITOLUL XXV.....	180
<i>Despre Didim.</i>	180
CAPITOLUL XXVI.....	181
<i>Vasile, Episcopul de Cesarea și Grigorie, Episcopul de Nazianz.</i>	181
CAPITOLUL XXVII.....	183
<i>Grigorie Taumaturgul (făcătorul de minuni).</i>	183
CAPITOLUL XXVIII.....	184
<i>Novat și Novațienii.</i>	184
CAPITOLUL XXIX.....	185
<i>Răscoala întâmplată la Roma, din pricina lui Damasius și a lui Ursin.</i>	185
CAPITOLUL XXX.....	185
<i>Ambrozie e ales Episcop de Milan.</i>	185
CAPITOLUL XXXI.....	186
<i>Moartea Împăratului Valentinian. (375 d. Hr.)</i>	186
CAPITOLUL XXXII.....	187
<i>Temistius ține o cuvântare în prezența Împăratului Valens și potolește persecuția.</i>	187
CAPITOLUL XXXIII.....	188
<i>Goții primesc Religia Creștină.</i>	188
CAPITOLUL XXXIV.....	188

rate Scolasticul

<i>Goții fug la Romani</i>	188
CAPITOLUL XXXV.....	189
<i>Valens persecută pe creștini cu mai puțină violență ca mai înainte.</i>	189
CAPITOLUL XXXVI.....	189
<i>Varacinii îmbrățișează Religia Creștină</i>	189
CAPITOLUL XXXVII.....	190
<i>Cucius e alungat din bisericile din Alexandria și Petru e restabilit în cazul său</i>	190
CAPITOLUL XXXVIII.....	190
<i>Moartea Împăratului Valens</i>	190
Cartea a cincea	193
PREFAȚĂ	193
CAPITOLUL I.....	194
<i>Goții atacă Constantinopolul</i>	194
CAPITOLUL II.....	194
<i>Împăratul Grațian recheamă Episcopii Ortodocși și alungă pe eretici. El își asociază pe Teodosie la conducerea Imperiului. (379 d. Hr.)</i>	194
CAPITOLUL III.....	194
<i>Episcopii celor mai însemnate Biserici. (379 d. Hr.)</i>	194
CAPITOLUL IV.....	195
<i>Macedonienii cad iarăși în rătăcire</i>	195
CAPITOLUL V.....	195
<i>Răscoala întâmplată în Biserica de Antiohia din pricina lui Paulin și a lui Meletie</i>	195
CAPITOLUL VI.....	196
<i>Grigorie e transferat de la Biserica de Nazianz la cea de Constantinopol. Împăratul Teodosie primește Botezul. (380 d. Hr.)</i>	196
CAPITOLUL VII.....	196
<i>Grigorie demisionează din Episcopia de Constantinopol. Împăratul poruncește lui Demofil, Episcopul arienilor, sau să consimtă la</i>	

<i>consubstanțialitatea Cuvântului sau să plece din cetate. (380 d. Hr.)</i>	196
CAPITOLUL VIII.....	197
<i>Sinodul de Constantinopol. Hirotonia lui Nectarie. (381 d. Hr.)</i>	197
CAPITOLUL IX.....	198
<i>Strămutarea trupului lui Pavel, Episcopul de Constantinopol.</i>	
<i>Moartea lui Meletie.</i>	198
CAPITOLUL X.....	199
<i>Împăratul întrunește Episcopi de toate orientările. Novațienii au permisiune să-și facă adunările lor în Constantinopol. (383 d. Hr.)</i>	
.....	199
CAPITOLUL XI.....	201
<i>Împăratul Grațian e ucis de către tiranul Maxim. Iustina încetează să îl persecute pe Ambrozie.</i>	201
CAPITOLUL XII.....	202
<i>Lupta între Teodosie și Maxim. (384 d. Hr.)</i>	202
CAPITOLUL XIII.....	203
<i>Tulburarea provocată de arieni în Constantinopol.</i>	203
CAPITOLUL XIV.....	203
<i>Biruința lui Teodosie. Moartea lui Maxim. (388 d. Hr.)</i>	203
CAPITOLUL XV.....	204
<i>Flavian se face singur stăpân pe bisericile din Antiohia. (388 d. Hr.)</i>	
.....	204
CAPITOLUL XVI.....	204
<i>Temple dărâmate în Alexandria. Lupta între creștini și păgâni. (388 d. Hr.)</i>	204
CAPITOLUL XVII.....	205
<i>Scriere hieroglifică găsită în templul lui Serapis.</i>	205
CAPITOLUL XVIII.....	206
<i>Abuzuri reformate la Roma de Împăratul Teodosie.</i>	206
CAPITOLUL XIX.....	207
<i>Duhovnicii scoși din Biserică.</i>	207
CAPITOLUL XX.....	208
<i>Dezbinare între arieni și eretici.</i>	208

ate Scolasticul

APITOLUL XXI.....	208
<i>înțelegeri între novațieni.</i>	208
APITOLUL XXII.	210
<i>veri ale autorului asupra diferitelor obiceiuri ale unor Biserici, ate de celebrarea sărbătorii Paștilor; ceremoniile botezului, zirea postului și câteva puncte referitoare la disciplină.</i>	210
APITOLUL XXIII.....	216
<i>înțelegeri între arienii din Constantinopol.</i>	216
APITOLUL XXIV.....	217
<i>înțelegeri între eunomieni.</i>	217
APITOLUL XXV.....	217
<i>geniu omoară pe tânărul Valentinian și uzurpă puterea suverană. e învins de Teodosie și omorât la picioarele sale.</i>	217
APITOLUL XXVI.....	218
<i>partea Împăratului Teodosie.</i>	218
ea a șasea	221
REFATAȚĂ.....	221
APITOLUL I.	222
<i>fin prefect al Pretoriului e ucis la picioarele lui Arcadie. (395 d. .)</i>	222
APITOLUL II.....	222
<i>partea lui Nectarie. Hirotonia lui Ioan. (397 d. Hr.)</i>	222
APITOLUL III.....	223
<i>șterea și creșterea lui Ioan, Episcopul de Constantinopol.</i>	223
APITOLUL IV.	224
<i>an devine nesuferit clericilor săi.</i>	224
APITOLUL V.....	225
<i>an, Episcopul de Constantinopol, supără o mulțime de persoane neam bun.</i>	225
APITOLUL VI.	226
<i>rianas încearcă să uzurpe autoritatea suverană. El provoacă lburări în Constantinopol și e ucis.</i>	226
APITOLUL VII.....	228

<i>Ceartă între Teofil, Episcopul de Alexandria, și între Călugări.</i>	
<i>Condamnarea scrierilor lui Origen.</i>	228
CAPITOLUL VIII.....	230
<i>Ioan, Episcopul de Constantinopol, sporește numărul rugăciunilor ce se făceau în timpul nopții.</i>	230
CAPITOLUL IX.....	231
<i>Teofil, Episcopul de Alexandria, uneltește să-l depună pe Ioan, Episcopul de Constantinopol.</i>	231
CAPITOLUL X.....	232
<i>Epifanie, Episcopul de Cipru întrunește Episcopi pentru a condamna scrierile lui Origen.</i>	232
CAPITOLUL XI.....	233
<i>Severian și Antioch au neînțelegeri cu Ioan, Episcopul de Constantinopol.</i>	233
CAPITOLUL XII.....	234
<i>Epifanie face hirotonii în Constantinopol fără permisiunea lui Ioan.</i>	234
CAPITOLUL XIII.....	235
<i>Apărare făcută lui Origen.</i>	235
CAPITOLUL XIV.....	235
<i>Ioan, Episcopul de Constantinopol, atenționează pe Epifanie de uneltirile pe care acesta le făcea în Eparhia sa; Epifanie se întoarce la Biserica sa.</i>	235
CAPITOLUL XV.....	236
<i>Ioan e alungat din Biserica sa.</i>	236
CAPITOLUL XVI.....	237
<i>Răzvrătirea poporului. Reîntoarcerea lui Ioan, Episcopul de Constantinopol.</i>	237
CAPITOLUL XVII.....	238
<i>Răzvrătire între locuitorii din Constantinopol și între cei din Alexandria. Retragerea lui Teofil și a Episcopilor din partidul său.</i>	238
CAPITOLUL XVIII.....	239

<i>Statuia Împărătesei Eudoxia. Exilul lui Ioan, Episcopul de Constantinopol.</i>	239
CAPITOLUL XIX.....	240
<i>Întonația lui Arsachi. Boala lui Cirin.</i>	240
CAPITOLUL XX.....	241
<i>Întonația lui Atticus.</i>	241
CAPITOLUL XXI.....	241
<i>Moartea lui Ioan, Episcopul de Constantinopol. (407 d. Hr.)</i>	241
CAPITOLUL XXII.....	242
<i>Încercările ingenioase ale lui Sisiniu.</i>	242
CAPITOLUL XXIII.....	243
<i>Moartea Împăratului Arcadiu. (408 d. Hr.)</i>	243
Cartea a șaptea	245
CAPITOLUL I.....	245
<i>Intim, Prefect al Pretoriului, e însărcinat cu guvernarea Imperiului.</i>	245
CAPITOLUL II.....	245
<i>Moravurile lui Atticus, Episcopul din Constantinopol.</i>	245
CAPITOLUL III.....	246
<i>Teodosiu, Episcopul din Sinadon îi persecută pe macedonieni.</i>	246
<i>Teodosiu își ia în stăpânire scaunul.</i>	246
CAPITOLUL IV.....	247
<i>Atticus vindecă pe un evreu de paralizie dându-i Botezul.</i>	247
CAPITOLUL V.....	247
<i>Abbatie, preot al novațienilor, se desparte de împărtășirea lor.</i>	247
CAPITOLUL VI.....	248
<i>Episcopii sectei Arienilor.</i>	248
CAPITOLUL VII.....	249
<i>Chiril îi urmă lui Teofil la conducerea Bisericii din Alexandria. (412 d. Hr.)</i>	249
CAPITOLUL VIII.....	249
<i>Religia creștină se răspândește în Persia.</i>	249
CAPITOLUL IX.....	250

<i>Episcopii din Antiohia și din Roma.</i>	250
CAPITOLUL X.....	250
<i>Luarea Romei de către Alaric.</i>	250
CAPITOLUL XI.....	251
<i>Episcopii din Roma.</i>	251
CAPITOLUL XII.....	251
<i>Chrisant e hirotonit, fără voia lui, Episcop al novațienilor. Lauda sa.</i>	251
CAPITOLUL XIII.....	252
<i>Lupta dintre creștinii și evreii din Alexandria.</i>	252
CAPITOLUL XIV.....	253
<i>Răzvrătirea provocată de către călugări contra guvernatorului de Alexandria.</i>	253
CAPITOLUL XV.....	254
<i>Moartea filozoafei Hipatia.</i>	254
CAPITOLUL XVI.....	255
<i>Omorul săvârșit de evrei.</i>	255
CAPITOLUL XVII.....	255
<i>Minune întâmplată la botezul unui evreu.</i>	255
CAPITOLUL XVIII.....	256
<i>Războiul dintre perși și romani. Înfrângerea perșilor.</i>	256
CAPITOLUL XIX.....	257
<i>Puternica diligență a unui curier numit Palladius.</i>	257
CAPITOLUL XX.....	257
<i>O nouă înfrângere a perșilor.</i>	257
CAPITOLUL XXI.....	258
<i>Mila extraordinară a lui Acachie, Episcopul din Amidea, față de prizonierii perși.</i>	258
CAPITOLUL XXII.....	259
<i>Virtuțile Împăratului Teodosie.</i>	259
CAPITOLUL XXIII.....	261
<i>Moartea lui Ioan, care voise să uzurpe autoritatea suverană. (423 d. Hr.)</i>	261
CAPITOLUL XXIV.....	261

ate Scolasticul

<i>Constantin I cel Mare este declarat Împărat. (424 d. Hr.)</i>	261
CAPITOLUL XXV	262
<i>Constantin I cel Mare aduce la Constantinopol Episcopul din Antiohia</i>	262
CAPITOLUL XXVI	263
<i>Constantin I cel Mare este ales pentru a urma lui Atticus.</i>	263
CAPITOLUL XXVII	264
<i>Constantin I cel Mare are doi copii: Constantin II cel Tânăr și Constantina</i>	264
CAPITOLUL XXVIII	265
<i>Constantin I cel Mare este sfânt și este declarat Episcop de Cizic de către Sisiniu. (427 d. Hr.)</i>	265
CAPITOLUL XXIX	265
<i>Constantin I cel Mare este înălțat pe scaunul de Episcop de Cizic și este ridicat pe scaunul</i>	265
<i>de Episcop de Constantinopol.</i>	266
CAPITOLUL XXX	266
<i>Constantin I cel Mare este înălțat pe scaunul de Episcop de Cizic și este ridicat pe scaunul</i>	266
<i>de Episcop de Constantinopol.</i>	266
CAPITOLUL XXXI	267
<i>Constantin I cel Mare este înălțat pe scaunul de Episcop de Cizic și este ridicat pe scaunul</i>	267
<i>de Episcop de Constantinopol.</i>	267
CAPITOLUL XXXII	267
<i>Constantin I cel Mare este înălțat pe scaunul de Episcop de Cizic și este ridicat pe scaunul</i>	267
<i>de Episcop de Constantinopol.</i>	267
CAPITOLUL XXXIII	269
<i>Constantin I cel Mare este înălțat pe scaunul de Episcop de Cizic și este ridicat pe scaunul</i>	269
<i>de Episcop de Constantinopol.</i>	269
CAPITOLUL XXXIV	269
<i>Constantin I cel Mare este înălțat pe scaunul de Episcop de Cizic și este ridicat pe scaunul</i>	269
<i>de Episcop de Constantinopol.</i>	269
CAPITOLUL XXXV	270
<i>Constantin I cel Mare este înălțat pe scaunul de Episcop de Cizic și este ridicat pe scaunul</i>	270
<i>de Episcop de Constantinopol.</i>	270
CAPITOLUL XXXVI	271
<i>Constantin I cel Mare este înălțat pe scaunul de Episcop de Cizic și este ridicat pe scaunul</i>	271
<i>de Episcop de Constantinopol.</i>	271
CAPITOLUL XXXVII	272
<i>Constantin I cel Mare este înălțat pe scaunul de Episcop de Cizic și este ridicat pe scaunul</i>	272
<i>de Episcop de Constantinopol.</i>	272
CAPITOLUL XXXVIII	273
<i>Constantin I cel Mare este înălțat pe scaunul de Episcop de Cizic și este ridicat pe scaunul</i>	273
<i>de Episcop de Constantinopol.</i>	273
CAPITOLUL XXXIX	273
<i>Constantin I cel Mare este înălțat pe scaunul de Episcop de Cizic și este ridicat pe scaunul</i>	273
<i>de Episcop de Constantinopol.</i>	273
CAPITOLUL XL	274

<i>Proclu urmează lui Maximian la conducerea Bisericii de Constantinopol.</i>	274
CAPITOLUL XLI.	274
<i>Bunele calități ale lui Proclu.</i>	274
CAPITOLUL XLII.	275
<i>Lauda Împăratului Teodosie. (426 d. Hr.)</i>	275
CAPITOLUL XLIII.	275
<i>Nenorociri întâmplare barbarilor care favorizaseră partidul tiranului.</i>	275
CAPITOLUL XLIV.	276
<i>Căsătoria Împăratului Valentinian și a Eudoxiei, fiica lui Teodosie.</i>	276
CAPITOLUL XLV.	276
<i>Aducerea trupului lui Ioan, Episcopul din Constantinopol.</i>	276
CAPITOLUL XLVI.	277
<i>Moartea lui Pavel, Episcopul novațienilor. Hirotonia lui Marcian.</i>	277
CAPITOLUL XLVII.	278
<i>Împărăteasa Eudoxia se duce la Ierusalim.</i>	278
CAPITOLUL XLVIII.	278
<i>Talasia e hirotonit Episcop al Cesariei în Capadocia.</i>	278

Cărțile noastre le puteți cumpăra și de pe internet la adresele

www.ecclesiast.ro
edituraecclesiast@gmail.com

sau prin poștă contactându-ne la nr. de telefon

0040749247397
0040726328248

De asemenea așteptăm cooperări directe cu librării precum și comenzi din partea distribuitorilor zonali de carte

